

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน
ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

EXISTENCE AND TRANSFERENCE OF THAI-PHUAN FOLK PLAYS
IN LOWER CENTRAL REGION OF THAILAND

อารีวรรณ หัสติน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2562

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน
ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

EXISTENCE AND TRANSFERENCE OF THAI-PHUAN FOLK PLAYS
IN LOWER CENTRAL REGION OF THAILAND

A Dissertation Submitted in partial Fulfillment of Requirements
for DOCTOR OF ARTS (D.A. (Arts and Culture))
Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University

2019

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน
ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย
ของ
อารีวรรณ หัสติน

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง) (ศาสตราจารย์ พิเศษพิสิฐ เจริญวงศ์)

..... ที่ปรึกษาร่วม กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดม
พันธุ์)

ชื่อเรื่อง	การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย
ผู้วิจัย	อารีวรรณ หัสดิน
ปริญญา	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2562
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. สานิต ทิมวัฒนบรรเทง

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในภาพรวม ยังมีการดำรงอยู่ตามแบบฉบับดั้งเดิม โดยเฉพาะส่วนที่เป็นความเชื่อ คุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล และชุมชน เป็นส่วนที่มีการดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการละเล่น “ลำพวน” มีการดำรงอยู่เข้มแข็งที่สุดเพราะเป็นการขับลำด้วยภาษาพวนเป็นที่คุ้นเคย การปรับประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ได้ง่าย ผู้เล่นมีจำนวนน้อย ยังพบเห็นได้ในทุกพื้นที่ของชาวไทยพวนรวมถึงที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็ยังมีการเล่นอยู่ การเปลี่ยนแปลงชัดเจนคือการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุประสงค์การเล่น ที่ปัจจุบันเป็นการสาธิตการเล่น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโอกาสและสถานที่เล่น การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรม พบว่า การจัดการทางวัฒนธรรมภายใต้องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านโดยรวมคล้ายคลึงกัน หัวใจสำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ คือ การมีสำนึกทางชาติพันธุ์ของคนในวัฒนธรรมและการมีเครือข่ายทางวัฒนธรรมเป็นพลังส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนได้อย่างเข้มแข็ง

คำสำคัญ : การดำรงอยู่, การเปลี่ยนแปลง, การละเล่นพื้นบ้าน, ไทยพวน

Title	EXISTENCE AND TRANSFERENCE OF THAI-PHUAN FOLK PLAYS IN LOWER CENTRAL REGION OF THAILAND
Author	AREEWAN HUSSADIN
Degree	DOCTOR OF ARTS
Academic Year	2019
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Sathit Thimwatbunthong

This research aims to investigate the existence and the transference of Thai Phuan folk plays, examining the influential factors and analyzing the patterns of cultural management related to the existence and transference of Thai Phuan folk plays for the purpose of cultural inheritance. The study location is in the lower central region of Thailand. The results revealed that the existence of Thai Phuan folk plays has existed for a long time. Notably, the values, beliefs, and the meaning of folk plays to individuals and communities are unique conservation. The most conserved folk play is Lam Phuan because it was written and performed by common Phuan language, adaptability, fewer musician, and still found in the Thai Phuan community, including Xiangkhoang Province in Lao PDR. The apparent transitions are the objectives of folk plays have been changed to demonstrate ethnical conservation and inheritance, including to play occasionally in transitional places. The pattern analysis of cultural management reveals a composition of four aspects, which retains a similar manner. The key successes for Thai Phuan folk plays to be presented are the cooperation of people in the culture and social networks that urge and firmly encourage the existence of Thai folk plays.

Keyword : Existence, Transference, Folk Plays, Thai-Phuan

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณา และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายกลุ่ม ผู้มีบทบาทสำคัญกลุ่มแรกผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาและเสียสละในการตรวจเนื้อหา ความถูกต้องในเชิงวิชาการ พร้อมทั้งการจุดประกายความคิดที่ในหลายครั้งผู้วิจัยรู้สึกสับสน และขาดความมั่นใจในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้หลายต่อหลายครั้ง รองศาสตราจารย์ ดร. สาธิต ทิมวัฒน์บรรเทิง อาจารย์ที่ปรึกษาหลักที่เป็นผู้ให้โอกาสและให้ความเชื่อมั่นแก่ลูกศิษย์คนนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ช่วยเหลือและเติมเต็มความคิดและแสงสว่างทุกครั้งในการให้คำปรึกษา ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์ กรรมการสอบปากเปล่าที่เป็นอีกหนึ่งท่านที่ให้คำแนะนำมาตั้งแต่โครงร่างฉบับแรกของผู้วิจัย ที่ทำให้เกิดการพัฒนาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนเป็นฉบับที่สมบูรณ์ ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ พิลิสฐ เจริญวงศ์ ประธานกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสุดท้ายขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ อาจารย์ผู้สอนผู้วิจัยที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับลูกศิษย์ในการเป็นนักวิชาการที่มีคุณภาพและการตระหนักถึงการอ่อนน้อมถ่อมตนที่ลูกศิษย์เรียนรู้ผ่านต้นแบบที่น่าเคารพและน่าศรัทธา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ลุงป้า น้าอา พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย ชาวพวนทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ไม่สามารถเอ่ยชื่อได้หมดภายในไม่กี่หน้ากระดาษนี้ ที่เมตตา ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล และมีความยินดีในการต้อนรับลูกหลานไทยพวนให้สำเร็จในการเรียนระดับปริญญาเอก แต่บุคคลที่ไม่อาจกล่าวถึงได้เลยคือ ขอขอบพระคุณ ดร.ถนัด ยันต์ทอง ผู้มีส่วนร่วมช่วยเหลือตั้งแต่การเริ่มเปิดเล่มจนถึงปิดเล่มที่เป็นที่ปรึกษาติดตามศักดิ์ที่สำคัญยิ่งที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ลาเพื่อทำปริญญานิพนธ์ได้เต็มที่ ขอขอบพระคุณคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่คอยติดตามและสนับสนุนช่วยเหลือนิสิตตลอดระยะเวลาการเรียนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ และขอขอบคุณพี่น้องร่วมรุ่นศิลปวัฒนธรรม รุ่นที่ 7 ที่ช่วยเหลือแบ่งปันด้วยไมตรีจิตตลอดมา

สุดท้ายผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณนิคม หัสดิน คุณจรรย์ หัสดิน บิดาและมารดาของผู้วิจัยที่เป็นกำลังใจและเป็นห่วงทุกปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้วิจัย และเป็นผู้สนับสนุน ผลักดันให้เกิดความสำเร็จอย่างแท้จริงในทุกช่วงชีวิตของลูกสาวคนนี้ ขอขอบคุณคุณคุณฤชญาณ อินทรัตน์ สามีผู้เป็นกำลังใจและผู้ให้ความช่วยเหลือทั้งด้านวิชาการและด้านเทคโนโลยีในช่วงที่ต้องเผชิญกับวิกฤต covid-19 และท้ายที่สุดขอขอบคุณ คุณอารีวรรณ หัสดิน ที่ไม่ถอยใจ และทั้งความสำเร็จที่หอมหวานในครั้งนี้ไป

อารีวรรณ หัสดิน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่จะได้รับ	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
1. แนวคิดสื่อพื้นบ้าน	9
2. แนวคิดการเล่นพื้นบ้าน	20
3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	109
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	120
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	134
ขั้นรวบรวมข้อมูล	134
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	138
บทที่ 4 ผลการศึกษา	142

1 การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย	142
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย.....	185
3. รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่น พื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย	205
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	227
สรุปผล.....	227
อภิปรายผล	231
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	245
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	245
บรรณานุกรม	246
ภาคผนวก.....	255
ประวัติผู้เขียน.....	269

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 ข้อมูลการสำรวจการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน “ไทยพวน ”ในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย	144
ตาราง 2 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านวัตถุประสงค์ของการละเล่น	151
ตาราง 3 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น	153
ตาราง 4 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านผู้เล่น	155
ตาราง 5 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านการแต่งกาย	156
ตาราง 6 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านดนตรี	159
ตาราง 7 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านวาระ/โอกาสในการละเล่น	160
ตาราง 8 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านสถานที่	163
ตาราง 9 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านวิธีการเล่น	165
ตาราง 10 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านเนื้อร้องและทำนอง	170
ตาราง 11 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านพิธีกรรม	173

ตาราง 12 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น.....	176
ตาราง 13 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านบทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม	178
ตาราง 14 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านความเชื่อ/คุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อ บุคคล ชุมชน และสังคม.....	182
ตาราง 15 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย	186
ตาราง 16 แสดงผู้นำของแต่ละพื้นที่	192
ตาราง 17 แสดงโครงการจัดทำแผนด้านการสืบทอดวัฒนธรรมพวนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดผึ้งคลองจังหวัดนครนายก.....	209

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural production and reproduction)	14
ภาพประกอบ 2 การละเล่นนางด้ง	30
ภาพประกอบ 3 กระดังผีดำข้าว.....	31
ภาพประกอบ 4 สากตำข้าว	31
ภาพประกอบ 5 ชั้นธี่ 5	32
ภาพประกอบ 6 เครื่องเซ็กญี่ (อุปกรณ์เสริมสวຍ).....	34
ภาพประกอบ 7 การละเล่นนางกั๊ก.....	40
ภาพประกอบ 8 กั๊ก.....	41
ภาพประกอบ 9 ไม้คาน.....	41
ภาพประกอบ 10 กะลามะพร้าวตาเดียว	42
ภาพประกอบ 11 ชั้นธี่ 5	43
ภาพประกอบ 12 การหักขอ	45
ภาพประกอบ 13 เบ็ดตกปลา.....	55
ภาพประกอบ 14 การละเล่นนางสุมบ้านเกาะหวาย จังหวัดนครนายก	58
ภาพประกอบ 15 สุ่ม	59
ภาพประกอบ 16 การแต่งสุ่ม	59
ภาพประกอบ 17 สวิง	65
ภาพประกอบ 18 โฉนโหล่นชา.....	71
ภาพประกอบ 19 แคน	79
ภาพประกอบ 20 การแสดงหมอลำพวนในประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี	80

ภาพประกอบ 21 นายอนุวัฒน์ มะลิ หมอแคนบ้านคลองตะเคียน จังหวัดนครนายก	81
ภาพประกอบ 22 นายอนุวัฒน์ มะลิ หมอแคนบ้านคลองตะเคียน จังหวัดนครนายก และนาง สุรีย์ สะเกาทอง หมอลำพวนและผู้นำเล่นนางด้ง บ้านเกาะหวาย จังหวัดนครนายก แสดง ลำพวนต้อนรับพิธีเปิดนิทรรศการจิตรกรรมศิลปะเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน จังหวัดนครนายก	81
ภาพประกอบ 23 การแสดงการละเล่นบักกะเต้ย	93
ภาพประกอบ 24 การละเล่นเตะหมาเบ๊ในงานประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี	96
ภาพประกอบ 25 ลูกหมาเบ๊ทำจากไม้	97
ภาพประกอบ 26 หลุมเมือง	102
ภาพประกอบ 27 การละเล่นหลุมเมืองในงานประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี	103
ภาพประกอบ 28 รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของ การละเล่นพื้นบ้านไทยพวน เพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน กรณีศึกษาจังหวัดนครนายกและ จังหวัดสระบุรี	224

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นผลผลิตจากสังคม เพราะมีสังคมจึงเกิดวัฒนธรรม องค์ประกอบที่แท้จริงของสังคม คือ การกระทำและความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีต่อกันเพื่อวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์จากการเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม วัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นจากระบบความสัมพันธ์ของคน ที่ปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่คนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และหากพิจารณาถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจะพบว่าวัฒนธรรมทุกตัวไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดขึ้นมาจากการรวมองค์ประกอบของวัฒนธรรมย่อยส่วนอื่น ๆ ของสังคมเข้าไว้ด้วยกันในลักษณะบูรณาการ ผสมผสานอย่างมีคุณภาพและเชื่อมโยงระหว่างระบบอื่น ๆ ของสังคมอย่างหลากหลาย ระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจึงเป็นหัวใจสำคัญการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการสูญหายของวัฒนธรรมในสังคม โดยมีคนเป็นตัวเชื่อมโยงที่ทำให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมมาเกี่ยวข้องกันผ่านระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในระดับบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่สังคม (พัทยา สายหู, 2559, น. 36 – 37 ; พัทรินทร์ ลือสุทธร. 2556: 432)

การละเล่นพื้นบ้านเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาพร้อมกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การละเล่นมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนาน รื่นเริง แต่ความจริงแล้วเป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของกลุ่มบนพื้นฐานของการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีความหมายหรือมีนัยยะแฝงทางคติความเชื่อ บทบาทต่อสังคมในด้านการอยู่ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มอย่างแนบเนียน การละเล่นพื้นบ้าน บางอย่างอาจเหมือนหรือคล้ายกันกับท้องถิ่นอื่น ๆ และอาจแตกต่างกันไปบ้างตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ประเภทของการละเล่นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการละเล่นสำหรับเด็กและการละเล่นสำหรับผู้ใหญ่ การละเล่นสำหรับเด็กมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และการอยู่ร่วมกันในสังคม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2555, น. 9-5) ส่วนการละเล่นของผู้ใหญ่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไปในแต่ละชนิดของการละเล่น การละเล่นของผู้ใหญ่จะแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การละเล่นเพื่อความบันเทิง 2) การละเล่นที่เป็นพิธีกรรม 3) การละเล่นที่เป็นศิลปะการต่อสู้ 4) กีฬาพื้นบ้าน (อมรา กล้าเจริญ. 2553, น. 8 -10) ในขณะที่การละเล่นของกลุ่มชาติพันธุ์จะมีเอกลักษณ์เฉพาะ

กลุ่มที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัด เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการละเล่น ซึ่งจะสะท้อนถึงวัฒนธรรมพื้นฐานกลุ่มที่มีต่อสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบของการละเล่น โอกาสในการละเล่น ซึ่งจะมีรายละเอียดซับซ้อนกว่าเมื่อเทียบกับการละเล่นทั่วไป

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจากการมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นคนจีน คนอินเดีย ชาวตะวันตก พม่า เขมร กะเหรี่ยง ลาว ฯลฯ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์นำมาซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งคู่กัน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้สะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี เครื่องแต่งกาย สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา ที่ล้วนแต่เป็นวัฒนธรรมที่สั่งสมและถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ในจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้อพยพเข้ามายังประเทศไทยและมีการกระจายตัวตั้งถิ่นฐานเกือบทุกจังหวัดในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และนำมาซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นภาษา ประเพณี ภูมิปัญญา ซึ่งยังคงมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านี้อยู่ในกลุ่มของตนอย่างต่อเนื่อง คือวัฒนธรรมของกลุ่มลาวพวน หรือไทยพวน ที่ตามประวัติศาสตร์ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ.2322) วัฒนธรรมของกลุ่มไทยพวนมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมกลุ่มลาว เนื่องจากที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และมีความสัมพันธ์แบบพี่น้องร่วมกันตั้งแต่บรรพบุรุษจึงทำให้มีวัฒนธรรมร่วมที่สืบทอดคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีในรอบเดือน การปฏิบัติตามวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตในแบบฉบับของฮีต 12 คอง 14 การละเล่นพื้นบ้าน เช่น นางด้ง นางสาก ลิงลม การละเล่นเพลงพื้นบ้านหมอลำ ความเชื่อเรื่องผีและความเคารพในบรรพบุรุษที่ปรากฏเป็นพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงปู่ตาประจำหมู่บ้าน (บุญพา มลีนทสูตและคณะ, 2540, น. 69 - 89) หนึ่งในวัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ในระบบวัฒนธรรมพวนให้สามารถมองเห็นค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต โลกทัศน์ ของคนพวนคือการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ที่นิยมเล่นในท้องถิ่นชาวพวนมาตั้งแต่ในอดีต ทั้งการละเล่นของเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะการละเล่นของผู้ใหญ่ที่สะท้อนระบบวัฒนธรรมพวนได้เป็นอย่างดี การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนประเภทการละเล่นผู้ใหญ่ ได้แก่ การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก การละเล่นนางสาก การละเล่นลิงลม การละเล่นนางเบ็ด การละเล่นนางสุม การละเล่นนางช้าง การละเล่นนางหวิง การละเล่นแม่ศรี การละเล่นโขนโหล่นชา การละเล่นเลี้ยงกลอง การละเล่นลำพวน การละเล่นบักกะเดี้ย ส่วนการละเล่นของเด็ก ได้แก่ การละเล่นหมาเบ๊ยะ การละเล่นไม้ต้าง (ไม้หีม) การละเล่นหลุมเมือง การละเล่นลูกข่าง และการละเล่นลิงเอ๋ย กินเบอผีเลอ (สังวัณย์ เครือแก้ว, 2561: สัมภาษณ์; สุรศักดิ์ สิงห์บุญลย์, 2561: สัมภาษณ์;

สุนันท์ จันนา. 2561: สัมภาษณ์; ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์; พระอธิการมีโชค สุนตมโน : สัมภาษณ์; สุรีย์ สะภาทอง. 2561: สัมภาษณ์; ถนัด ยันต์ทอง. 2561: สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม ทุกสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีการพัฒนามากขึ้น การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัว วัฒนธรรมบางอย่างก็สามารถปรับตัวและผ่านพ้นวิกฤตการสูญสลายมาได้ ในขณะที่วัฒนธรรมหลาย ๆ ตัวก็ต้องสูญสลายไปเพราะไม่สามารถปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนเพื่อให้ยังเป็นที่ต้องการของคนและชุมชนได้ การละเล่นพื้นบ้านก็เป็นหนึ่งในตัววัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคมท้องถิ่น เนื่องจากความนิยมของคนในปัจจุบันลดน้อยลงเพราะถูกความทันสมัยเข้ามาแทนที่ เด็กปัจจุบันเริ่มไม่รู้จักการละเล่นพื้นบ้านของตนเองเพราะเติบโตมาท่ามกลางความทันสมัยที่มีการละเล่นอื่นเข้ามาดึงดูดความสนใจมากกว่าและเข้าถึงได้ง่ายกว่า ประกอบกับการละเล่นพื้นบ้านมักถูกมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัยจึงทำให้ปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเหลือเพียงกลุ่มคนสูงอายุที่เข้ามาสืบทอดและเล่นกันอยู่ ในขณะที่กลุ่มเด็กและคนวัยหนุ่มสาวมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชมและผู้เล่นน้อยมาก (สมคิด จุมทอง. 2561: สัมภาษณ์; ไพโรจน์ ลายนน้ำเงิน. 2561: สัมภาษณ์)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านที่ผ่านมาถึงแม้จะยังไม่มีการศึกษาในส่วนของ การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนภาพรวมโดยเฉพาะ แต่มีการศึกษาการละเล่นบางอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนเช่น การละเล่นลำพวน การละเล่นนางดั่ง ซึ่งเป็นการละเล่นที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์พวนอย่างชัดเจน เช่นงานของวิลาวรรณ ลายนน้ำเงินและวีระ พันธุ์เสือ (2561) และงานของไพไซ สุนนະลาด (2538) ที่กล่าวถึงการละเล่นของชาวพวนที่ต้องมีการใช้เครื่องดนตรี “แคน” เป็นส่วนประกอบของการละเล่น แคนมีความสัมพันธ์กับทุกช่วงชีวิตของชาวพวนตั้งแต่เกิดจนตาย ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวของการละเล่นจากในอดีตอย่างไร หรือจะมีการนำดนตรีสมัยใหม่เข้ามาร่วมด้วย แต่ดนตรีที่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทิ้งไม่ได้ คือ “แคน” (วิลาวรรณ ลายนน้ำเงินและวีระ พันธุ์เสือ. 2561) การละเล่นยังเป็นการแสดงออกทางอัตลักษณ์กลุ่มโดยเฉพาะ ผ่านการใช้ภาษาพวนในการขับร้อง เช่น การละเล่นลำพวนที่นอกจากจะขาดหมอแคนในการละเล่นไม่ได้แล้ว สิ่งที่ยังบอกถึงความเป็นพวนที่ปรากฏก็คือภาษาพวนที่ใช้ในการร้องลำพวน (กาญจนวนรณีย์ แปลกวงศ์. 2554; กฤษณ์ท แสนทวิ. 2552) ในขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านที่ผ่านมาทำให้เรามองเห็นภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของการเกิดขึ้นของการสร้างสรรค์ศิลปะ วัฒนธรรมกลุ่มที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตและโลกทัศน์ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของกลุ่มชน เช่น การเกิดขึ้นของเพลงเรือที่เกิด

จากวิถีชีวิตของกลุ่มชนริมแม่น้ำภาคกลางที่มีวิถีชีวิตบนสายน้ำ และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพลงเรือในองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมาจึงทำให้เพลงเรือต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อให้สามารถคงอยู่ต่อไป (ไตรตรึงษ์ พลอยม่วง. 2552) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกสังคม ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของการละเล่นพื้นบ้าน อันส่งผลต่อสถานการณ์ที่อ่อนแอของการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านทุกประเภทที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน คือ 1) ปัญหาของกลุ่มผู้ถ่ายทอดที่กำลังจะสูญหาย เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาจากผู้สืบทอด เนื่องจากขาดกลุ่มผู้สนใจในการสืบทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการแย่งพื้นที่ด้วยกิจกรรมนันทนาการประเภทอื่น รวมทั้งบางครั้งสื่อพื้นบ้านบางประเภทจำกัดกลุ่มผู้สืบทอดที่ต้องมีทักษะด้านภาษาในการใช้ภาษาพื้นเมือง จึงทำให้คนนอกกลุ่มไม่สามารถเข้ามาสืบทอดต่อได้เนื่องจากอุปสรรคด้านภาษาดังกล่าว (อมรา กล้าเจริญ และ วิชชุดา ตันประเสริฐ. 2552; กฤษณ์ท แสนทวิ. 2552) 3) ปัญหาด้านตัวเนื้อหากการละเล่น ที่ไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เนื้อหาของการละเล่นถูกลืมเลือนและหายไปตามกาลเวลาและอายุขัยของผู้ถ่ายทอด 4) ขาดโอกาสในการละเล่น เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปไม่เอื้อต่อการเล่นการละเล่นแบบในอดีต งานวิจัยที่ผ่านมานอกจากจะทำให้เห็นถึงสถานการณ์ปัจจุบันและโอกาสการสูญหายในอนาคตแล้ว ยังทำให้เห็นว่าสำนึกของความเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรม คือพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มตนรวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำตัววัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป

จากที่กล่าวมาจึงนำมาสู่ความสนใจในการศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย การเลือกพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน การอยู่ในพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกันวัฒนธรรมพวนจะไม่แตกต่างกันมากนัก ที่สำคัญกลุ่มคนพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 5 จังหวัด ได้แก่ นครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรีและสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่การรวมกลุ่มในการตั้งถิ่นฐานชาวไทยพวนขนาดใหญ่มาตั้งแต่ในอดีตและยังคงความเป็นกลุ่มได้จนถึงปัจจุบัน และยังมีการรักษาวัฒนธรรมประเพณีพวนอย่างสม่ำเสมอตามประเพณีรอบปี ความสนใจในการศึกษาเพื่อสำรวจความเข้มแข็งของการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มไทยพวนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนมากในประเทศไทย และยังเป็นกลุ่มที่ยังมีการพยายามรักษาวัฒนธรรมของตนผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดงานวัฒนธรรมตามประเพณีไทยพวน อีกทั้ง

การศึกษาการเล่นพื้นบ้านไทยพวนสามารถทำให้เห็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวพวนที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้ ผ่านการศึกษาตัวการเล่นพื้นบ้าน ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ การสูญหายและการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนมากกว่ามุ่งเน้นไปที่การเก็บตัวบทของการเล่นพื้นบ้านในเชิงลึก แต่มุ่งหาคำตอบของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน ว่าปัจจุบันมีการดำรงอยู่ในลักษณะใด อะไรที่ยังคงรักษาไว้และสืบทอดอย่างต่อเนื่องและอะไรบ้างที่หายไป สิ่งที่ยังอยู่อยู่อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวไปในลักษณะใด และมีปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการดำรงรักษาไว้ ซึ่งคำตอบที่ได้จะให้ภาพสะท้อนของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมพวนตัวอื่น ๆ ผ่านการศึกษาตัวการเล่นไทยพวนที่บางครั้งอาจเป็นแค่วัฒนธรรมที่ไม่ได้สร้างเพียงแค่ความสนุกสนานรื่นเริง แต่คงไว้ซึ่งนัยยะบางอย่างที่แอบแฝงและเกี่ยวพันกับการดำรงรักษาวัฒนธรรมตัวอื่นไว้อย่างเป็นระบบ เพราะการเล่นเป็นจิตวิญญาณของชุมชนที่ใกล้ชิดและสะท้อนวิถีชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ

คำถามการวิจัย

1. การเล่นพื้นบ้านไทยพวนปัจจุบันเป็นอย่างไร มีการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตอย่างไร
2. มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน
3. รูปแบบของการจัดการการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในฐานะมรดกวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน เพื่อจะได้เป็นต้นแบบการนำไปใช้ดำเนินงานอนุรักษ์วัฒนธรรมกับวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน

2. ก่อให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนอย่างเป็นระบบ ว่าทุกอย่างเกิดขึ้น คงอยู่ และสูญสลายไปด้วยความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้เป็นแนวทางด้านการสนับสนุนความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทยพวน หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายลาวพวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย หมายถึง จังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย ประกอบไปด้วย 5 จังหวัด ที่มีชาวลาวพวนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มใหญ่ตั้งแต่อดีต ได้แก่ จังหวัดนครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และสุพรรณบุรี

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การคงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันที่มีการแปรสภาพจากเดิมที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพปัจจุบัน โดยผ่านกระบวนการปรับตัว และเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย มีการผสมทั้งของเก่าและของใหม่เข้าไว้ด้วยกัน โดยที่ยังสามารถรักษาลักษณะความเป็นการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนส่วนใหญ่ไว้ได้ โดยวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบของการละเล่น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ ส่วนที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของการละเล่น 2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น 3) ผู้เล่น 4) การแต่งกาย 5) ดนตรี 6) โอกาสในการละเล่น 7) สถานที่ 8) วิธีการเล่น 9) เนื้อร้องและทำนอง 10) พิธีกรรม 11) วรรณกรรมท้องถิ่น 12) บทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่มองไม่เห็น ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นเนื้อหา / คุณค่า/ความหมายขององค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ 1) ความเชื่อ 2) คุณค่า ความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

การเล่นพื้นบ้านไทยพวน หมายถึง กิจกรรมที่มีลักษณะแสดงออกถึงความสนุกสนาน รื่นเริง ที่ท้องถิ่นคนไทยพวนนิยมเล่นกันอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่สะท้อนถึงที่มาของการเล่นที่สัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างค่านิยม ความเชื่อ โลกทัศน์ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของคนไทยพวน เป็นการเล่นที่มีมาตั้งแต่อดีตและยังมีการเล่นอยู่ปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบของการเล่น ที่อาจเหมือนหรือแตกต่างไปจากในอดีต แต่ยังสามารถพบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน หรือเล่นในวาระพิเศษ โอกาสสำคัญในรอบปี ที่ปัจจุบันมีการเล่นอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และสุพรรณบุรี การเล่นดังกล่าวประกอบด้วย การเล่นนางด้ง การเล่นนางกวัค การเล่นหมาเบี้ย การเล่นอินโหล่นชา การเล่นหลุมเมือง การเล่นลำพวน และการเล่นปักกะเต้ย

การผลิตซ้ำวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการนำเสนอวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านไทยพวนของชุมชนผ่านช่องทางอื่น ๆ ที่หลากหลาย นอกเหนือจากการเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวัน เกิดจากความตั้งใจเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นยังคงมีอยู่ เป็นอยู่ เห็นอยู่ในการรับรู้ของทุกคนในและคนนอกวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมนั้นต่อไป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง หมายถึง สาเหตุที่ก่อให้เกิดการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในการเล่นพื้นบ้านไทยพวน ประกอบไปด้วย

- ปัจจัยภายในของตัวการเล่น ได้แก่ ผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอด เนื้อหาในการเล่น ช่องทางหรือโอกาสในการเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป)
- ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม มีการปรับตัวเครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่ายภายนอกชุมชน)
- ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ / ความศรัทธา ความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การผลิตซ้ำวัฒนธรรม (การศึกษาวิจัย, การสืบทอดในโรงเรียน, การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน, การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่)
- ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นการเล่นกึ่งธุรกิจ
- ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง หมายถึง แนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และสืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบันบนพื้นฐานของการยอมรับของ

ชุมชน โดยศึกษาจากความสามารถของชุมชนในการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่น
พื้นบ้านไทยพวนที่ปรากฏในปัจจุบัน ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้น
วัฒนธรรม 2) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม 3) การจัดการเพื่อการปรับประยุกต์
4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต้องสืบทอดและรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอด จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาจึงได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เอกสารต่าง ๆ รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดสื่อพื้นบ้าน
2. แนวคิดการเล่นพื้นบ้าน
3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดสื่อพื้นบ้าน

แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน หรืออาจเรียกแทนกันในอีกชื่อหนึ่งว่าสื่อประเพณี ในมุมมองของนักวัฒนธรรมและนักคติชนวิทยามองสื่อพื้นบ้านในฐานะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชน ในขณะที่นักสื่อสารมวลชนมองสื่อพื้นบ้านในฐานะเป็นสื่อยุคแรกเริ่มก่อนการถือกำเนิดของสื่อมวลชนสมัยใหม่ ที่มีคุณสมบัติเหมือนกันในฐานะของการเป็น “สื่อของสังคมอย่างหนึ่ง” เป็นตัวกลางนำสารที่มีบทบาทและหน้าที่ต่อชุมชนและสังคม สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อวัฒนธรรมของชุมชนที่มีระบบความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระบบวัฒนธรรมอื่นๆ ในสังคม การเกิดขึ้นของสื่อพื้นบ้านแตกต่างไปจากการเกิดขึ้นของสื่อมวลชนตรงที่สื่อพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกิดขึ้นมาเพื่อการรับใช้ชุมชนในมิติความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม การศึกษาเรื่องสื่อพื้นบ้านจึงต้องสนใจเรื่องการศึกษาความหมายภายใต้ระบบสัญลักษณ์ เพราะทุกอย่างขององค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านล้วนมีความหมายและมีที่มาของการเกิดขึ้น ที่ต้องใช้การตีความเพื่อเข้าใจในการกระทำหรือการแสดงออกถึงความหมายที่อยู่เบื้องหลังของสื่อวัฒนธรรม สื่อพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 4 ประเภท (กาญจนา แก้วเทพ, 2557, น.103 ; 420 - 421) ได้แก่

1. รูปแบบสื่อที่เป็นวจนภาษา (Verbal Form) เช่น คำคม บทกลอน เพลงพื้นบ้าน เพลงสอนเด็ก เรื่องเล่า ตำนาน

2. รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม (Behavior Form) เช่น ความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณี ธรรมเนียม วิธีการรักษาพยาบาล งานเฉลิมฉลอง การเล่นเกม และการละเล่นต่าง ๆ

3. รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ (Material Form) เช่น งานฝีมือ ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้า วิธีการทำอาหาร

รูปแบบสื่อที่เป็นอวัจนภาษา (Non-Verbal Form) เช่น การแสดงอากัปกิริยา การเดินรำ การวาดภาพ

การละเล่นเป็นหนึ่งในประเภทของสื่อพื้นบ้าน ที่แต่ละชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ผสมผสานกับความเชื่อและวิถีชีวิต จนกลายเป็นการละเล่นที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่ต่อคน ชุมชน และสังคม อย่างหลากหลายบนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในชุมชนที่เชื่อมโยงกันผ่านการละเล่นเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ดังกล่าว ความหลากหลายของสื่อพื้นบ้านเกิดจากพื้นที่เป็นสำคัญ เพราะสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อของชุมชนที่เอาพื้นที่เป็นฐาน (area base) เมื่อพูดถึงชุมชนความแตกต่างของบริบทจึงทำให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เนื่องจากแต่ละชุมชนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และคนในชุมชนก็มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันสื่อแห่งความหลากหลายนี้ก็มิจควรแบ่งอย่างร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนหยิบยืมและผสมผสานจนกลายเป็นสื่อพื้นบ้านของชุมชน เช่น การมีระบบความเชื่อเรื่องผี ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของสื่อพื้นบ้านที่ผสมผสานอยู่ในสื่อวัฒนธรรมชุมชนแต่ละแห่งที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของสื่อพื้นบ้าน (เจียรชัย อิศรเดช, 2549, น.30 - 35)

การศึกษาดำรงอยู่หรือการสูญสลายของสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณี จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชน องค์ประกอบสำคัญของดำรงอยู่เพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้นมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549 : 9) ได้แก่ 1) การสืบทอด 2) การปรับประยุกต์ (การปรับตัว) 3) การสร้างเครือข่าย

1) การสืบทอด หัวใจสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรม (สื่อพื้นบ้าน) คือการวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงประเด็นปัญหาของวัฒนธรรมนั้น ๆ ว่ามีปัญหาดตรงจุดใด และจะช่วยเสริมความเข้มแข็งในเรื่องศักยภาพในการสืบทอดตรงจุดใด ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ อัน

ได้แก่ การครบเครื่องเรื่องการสืบทอด (ตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า) การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร (SMCR) และการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

1.1) ครบเครื่องเรื่องการสืบทอด (ต้นไม้แห่งคุณค่า)

การใช้แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่ามาพิจารณาในเรื่องของการสืบทอดวัฒนธรรมนั้น จะพิจารณาในแนวดิ่ง นั่นคือ ต้นไม้ที่มองเห็นจะประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นดอก ผล/ใบ และลำต้น เปรียบว่าเป็นส่วนที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่าอยู่เหนือพื้นดิน/ซึ่งเป็นส่วนของรูปแบบและส่วนที่เป็นรากเหง้าอยู่ใต้ดิน อันเป็นส่วนที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่า ซึ่งเป็นเนื้อหาคุณค่า/ความหมาย (กาญจนา แก้วเทพ/. 2554 : 52 - 54) ซึ่งในกระบวนการบริหารจัดการวัฒนธรรมนั้นจำเป็นต้องดำเนินการให้ครบทั้งในส่วนที่เป็นรากและส่วนที่อยู่เหนือดิน ทั้งนี้ในการจัดวางคุณลักษณะของวัฒนธรรมว่าส่วนใดคือรูปแบบ (ส่วนที่มองเห็นได้) และส่วนใดคือรากเหง้า (ส่วนที่มองไม่เห็น) ต้องยึดหลักเกณฑ์เรื่องสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้จัดวางคุณลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าว

การจัดวางคุณลักษณะนอกจากจำเป็นต่อการสืบทอดที่ครบแล้ว จะทำให้สามารถมองเห็นการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่าดำรงอยู่อย่างไร เหมือนหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไร รวมทั้งจะทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันหากเกิดปัญหาที่องค์ประกอบส่วนใดเพื่อจะได้แก้ปัญหาทั้งระบบ

ส่วนที่ 1 คือส่วนที่มองเห็น เทียบเคียงได้กับส่วนของลำต้น ดอก ใบ ผล ซึ่งอยู่เหนือดินเราสามารถมองเห็นได้ ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นรูปแบบ (form/ format) องค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้านที่เทียบเคียงกับส่วนที่มองเห็น ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของการละเล่น 2) อุปกรณ์ในการละเล่น 3) การแต่งกาย 4) ดนตรี 5) วิธีการเล่น 6) เนื้อร้องและทำนอง 7) พิธีกรรม 8) วรรณกรรมท้องถิ่น 9) บทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่มองไม่เห็น อันเทียบเคียงได้กับส่วนรากของต้นไม้ซึ่งอยู่ใต้ดิน ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นเนื้อหา คุณค่า/ความหมาย /าย องค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้านที่เทียบเคียงกับส่วนที่มองไม่เห็น ได้แก่ 1) ความเชื่อ 2) คุณค่า ความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

สำหรับปัญหาที่พบเรื่องครบเครื่องเรื่องการสืบทอดในปัจจุบันนั้น พบว่ามีปัญหาเรื่องการสืบทอดใน 2 ระดับ

ระดับแรก คือมีการสืบทอดแต่ระดับดอก ผล/ กิ่งก้าน แต่ส่วนที่ขาด / หายไป คือส่วนของลำต้นและรากเหง้า ซึ่งปัญหาของระดับแรกคือ ได้เพียงส่วนเดียวจาก 3 ส่วน

ระดับที่สอง ได้ 2 ส่วน จาก 3 ส่วน ส่วนที่ได้คือ ดอกผล/ใบ และอีก/ ส่วนมีการทำกิจกรรมเสริมราก ซึ่งปัจจุบันต้นไม้ที่มีดอก ผล ใบและมี การสืบทอด "รากเทียม" ระดับที่สองเป็นที่นิยมในปัจจุบันเนื่องจากทำได้ง่ายและใช้เวลาน้อยกว่า ดังนั้นผู้ทำงานด้านการสืบสานสื่อพื้นบ้านจึงต้องตระหนักถึงการสืบสานแบบไม่ครบเครื่องดังที่กล่าวมาข้างต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น.151)

การวิเคราะห์องค์ประกอบหรือคุณลักษณะของวัฒนธรรม จะทำให้รู้จักตัววัฒนธรรมนั้นมากขึ้นว่าวัฒนธรรมนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ อะไรบ้างที่หลอมรวมเป็นวัฒนธรรมนั้น และจะทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ภายใต้ช่วงเวลาขององค์ประกอบย่อย ๆ เหล่านั้นในด้านรูปแบบ บทบาทหน้าที่ ความเชื่อ ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมหรือไม่ ถ้าเปลี่ยนอะไรเปลี่ยน เปลี่ยนไปอย่างไร เพราะอะไรถึงเปลี่ยน ดังนั้นถึงแม้ว่าเวลาจะเปลี่ยนไปนานเท่าไรแต่สื่อพื้นบ้านยังคงดำรงอยู่ในสังคมเสมอเพียงแต่อยู่ในลักษณะใดมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าหรือมองไม่เห็นเท่านั้นเอง

1.2) การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร (SMCR) การสื่อสารนั้นประกอบไปด้วย 4 ตัวสำคัญ หรือที่เรียกว่า S – M – C – R ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง/สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) การวิเคราะห์กระบวนการ S – M – C – R เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นสภาพความเข้มแข็งของสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด เพื่อจะได้ประเมินสถานภาพของสื่อพื้นบ้านว่าองค์ประกอบของการสื่อสารตัวใดมีความเข้มแข็ง ตัวใดมีปัญหาที่ต้องแก้ไข เพื่อจะได้วางแผนเพื่อแก้ปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในตัวสื่อพื้นบ้านนั้นได้ตรงจุด (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น.28 - 32) สื่อพื้นบ้านถือเป็นชุดการสื่อสารชนิดหนึ่งที่ต้องมีองค์ประกอบที่ครบถ้วนจึงจะสามารถส่งต่อข้อมูลชุดดังกล่าวได้ผลสำเร็จ หมายถึงการสืบทอดที่สมบูรณ์ อันหมายถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านต่อไป

- ผู้ส่งสาร (Sender) ในกรณีการเล่นพื้นบ้าน ผู้ส่งสารคือผู้นำเล่นที่เป็นตัวหลักในแต่ละประเภทของการละเล่นนั้น ๆ สถานการณ์ส่วนใหญ่ของสื่อพื้นบ้านทุกชนิดที่เป็นปัญหาเหมือนกันคือคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการสูญหายในอนาคต

- เนื้อหา/สาร/ข้อมูล (Message) ปัญหาสำคัญของสื่อพื้นบ้านอีกองค์ประกอบหนึ่งคือ ปัญหาการสูญหาย ผิดเพี้ยนของเนื้อหาวัฒนธรรมพื้นบ้าน เนื่องจากเป็นวัฒนธรรม

ประเภทหมู่ปาฐะที่มีการถ่ายทอดโดยอาศัยการฝึกฝนและจดจำเป็นหลัก จึงเสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับผู้ส่งสาร

- สื่อ/ช่องทาง (Channel) พื้นที่/ช่วงเวลา/วาระโอกาสในการละเล่น ช่องทางในการส่งต่อจากการมีโอกาสได้เล่น/แสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบันมีน้อยลง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีสื่อสมัยใหม่เข้ามาแย่งชิงพื้นที่ความสนใจจากผู้รับสารหลากหลายช่องทางมากขึ้น การสูญหายของสื่อพื้นบ้านหลายชนิดเกิดจากการขาดโอกาส ขาดพื้นที่ในการส่งต่อสารไปยังผู้รับ นอกจากเรื่องการขาดช่องทางพื้นที่และโอกาสในการสืบทอดแล้ว ช่องทางหนึ่งที่เป็นข้อจำกัดในการสืบทอดวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ก็คือ ในอดีตการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือสื่อพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ได้ถูกจำกัดอยู่ในหมู่เครือญาติจึงทำให้การสืบทอดต่ออยู่ในปริมาณที่จำกัด โดยเฉพาะเมื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันที่มีมากขึ้น การสืบทอดแบบสายตระกูลจึงเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีการสืบทอดช่องทางใหม่ ๆ เข้ามาเพิ่มเติม โดยแบ่งเป็น 4 ช่องทาง (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น.32- 34) คือ การสืบทอดผ่านสถาบันการศึกษา การสืบทอดผ่านช่องทางแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน การสืบทอดผ่านช่องทาง “บ้าน”/ชุมชน และการสืบทอดผ่านช่องทางวัด

- ผู้รับสาร (Receiver) ผู้ชมและเป็นผู้มีส่วนร่วมกับการละเล่น ปัญหาที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญหาเรื่องการสูญหายของผู้ส่งสารคือผู้รับสารในปัจจุบันมีปริมาณที่น้อยลง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (ดูไม่เป็น)

1.3) การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

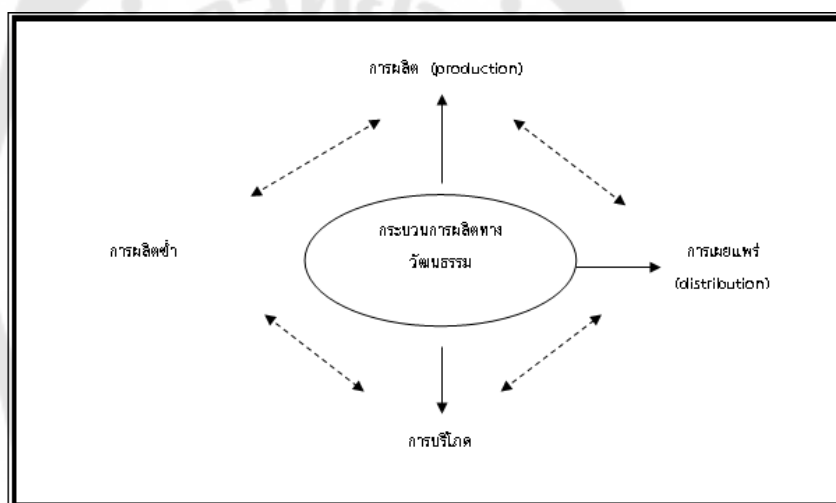
แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) (อ้างถึงในทิพย์พุก ภุชสุนทร, 2554, น. 355- 359) นักวิชาการวัฒนธรรมศึกษาได้นำมโนทัศน์ของสำนักมาร์กซิสต์ ว่าด้วยเรื่อง “การผลิต” ในทางเศรษฐกิจมาสู่ความหมาย “การผลิต” ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยมองว่า วัฒนธรรม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้เอง แต่วัฒนธรรมนั้นต้องมีวัตถุที่ใช้ในการสร้างตัวเองเช่นเดียวกับการผลิตในระบบเศรษฐกิจที่ต้องประกอบด้วยปัจจัยการผลิต อาทิ แรงงาน ทุน ดังนั้นการผลิตทางวัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต ความไม่เท่าเทียมกันหรือการกระจุกตัวของการครอบครองปัจจัยการผลิตเช่นเดียวกับการผลิตในระบบเศรษฐกิจเช่นกัน

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาแล้วว่า

มีความจำเป็นที่จะต้องมีการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดอยู่เสมอ เพราะเป็นสิ่งที่ยังบอกถึงความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเหล่านั้น เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ได้เสนอ

วงจรของกระบวนการทางวัฒนธรรมในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมให้ยังอยู่ในการรับรู้ของคนในสังคม ประกอบไปด้วย 4 ประเด็นหลัก (กาญจนา แก้วเทพ, 2547, น. 47) คือ

- (1) วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ได้รับการผลิตขึ้นมาอย่างไร / ทำไม (กระบวนการผลิต (production))
- (2) วัฒนธรรมดังกล่าวมีการเผยแพร่ออกไปอย่างไร/ ทำไม (การแพร่กระจาย (distribution))
- (3) วัฒนธรรมนี้มีการบริโภคโดยผู้คนในสังคมหรือท้องถิ่นอย่างไร/ทำไม (การบริโภค (consumption))
- (4) วัฒนธรรมนั้น ๆ ได้รับการผลิตซ้ำหรือสืบทอดต่อไปอย่างไร/ทำไม (การผลิตซ้ำ (reproduction))

ภาพประกอบ 1 กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
(cultural production and reproduction)

ที่มา: (ทิพย์พัญญู กฤษสุนทร, 2554, น. 357))

1) การวิเคราะห์กระบวนการภายในของตัววัฒนธรรมที่จะทำการผลิตซ้ำ ประกอบไปด้วย การวิเคราะห์องค์ประกอบย่อยของการผลิต ยกตัวอย่างวัฒนธรรมการทำกลอง ตั้งแต่ ผู้ผลิต (หมอบทำกลอง) องค์ความรู้ (ตำรากลอง) วัตถุดิบ (ต้นไม้/หนังวัว) ความต้องการใช้กลอง มีสถานที่ตั้ง มีช่วงเวลากระทำ มีขั้นตอนการกระทำ มีการระบุน้ำที่ของกลองต่อชุมชน การวิเคราะห์องค์ประกอบภายในกระบวนการผลิตจะช่วยอธิบายการที่วัฒนธรรมนั้นยัง

สามารถคงอยู่ เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไปจากสังคมได้ว่ามีปัจจัยย่อยๆ ภายในองค์ประกอบใดบ้างที่เปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไปจากขั้นตอนของการผลิต

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัววัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำกับบริบท/โครงสร้างของชุมชน/สังคม การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงบริบทชุมชนและสังคมเนื่องจากการเกิดขึ้นของตัวภูมิปัญญาชุมชนเป็นผลมาจากการปรับตัวและตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้นเมื่อบริบทหรือสภาพแวดล้อม (ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม) เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัววัฒนธรรมนั้นเช่นกัน บริบททางสังคมคือหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม เมื่อบริบททางสังคม/โครงสร้างชุมชน/สังคมเปลี่ยน ย่อมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนของตัววัฒนธรรมที่จะถูกนำมาใช้ และความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อกันระหว่างสถาบันอื่น ๆ ในสังคมกับการเอื้อต่อการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้าน ย่อมมีผลต่อการคงอยู่ การปรับตัว และการสูญสลายของสื่อพื้นบ้าน

ดังนั้นในการวิเคราะห์การผลิตซ้ำการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน นอกจากต้องวิเคราะห์องค์ประกอบของกระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากก็คือองค์ประกอบภายในของตัววัฒนธรรมเพราะถ้าองค์ประกอบภายในไม่มีความเข้มแข็ง การผลิตซ้ำวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านก็จะเป็นการผลิตซ้ำแต่ตัวหรือเปลือกวัฒนธรรมที่ขาดการรักษารากที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งคือรากฐานสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรมที่เข้มแข็งต่อไป การวิเคราะห์กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องศึกษาอย่างเชื่อมโยง ไม่แยกส่วนเพราะการละเล่นพื้นบ้านคือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องหลายด้าน การทำความเข้าใจและมองเห็นปัญหารวมทั้งศักยภาพขององค์ประกอบแต่ละส่วนจะทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดได้อย่างเข้มแข็ง

2) การปรับประยุกต์ (การปรับตัว)

คุณสมบัติสำคัญของการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมคือ ความสามารถในการปรับตัว “วัฒนธรรมต้องมีการปรับเปลี่ยน ปรับแปลง ปรับประยุกต์ (adaptation)” (กาญจนา แก้วเทพ, 2549: 43) เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป มีแต่วัฒนธรรมที่สามารถปรับตัวได้สำเร็จเท่านั้นจึงจะดำรงอยู่ต่อไปได้ กาญจนา แก้วเทพ (2548, , น. 42 - 45) ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาการปรับประยุกต์ (การปรับตัว) ของสื่อพื้นบ้านและวัฒนธรรมทุกชนิด ไว้ 3 ประเด็นคือ

2.1) หลักเกณฑ์เรื่องเปลือก/ กระพี้/ แก่น

การปรับประยุกต์วัฒนธรรมจะใช้แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่ามาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา แต่จะให้การมองในแนวนอนที่ต้นไม้จะประกอบไปด้วย 3 ชั้น อันเปรียบได้กับเรื่องของการปรับเปลี่ยนสี่พันบ้าน ดังนี้ คือ เปลือก (ส่วนนอกสุด) เป็นสิ่งที่ปรับได้และเปลี่ยนอยู่เสมอ กระพี้ (ถัดเข้ามา) กระพี้จะปรับได้บางส่วน และแก่น (อยู่วงในสุด) เป็นสิ่งที่ต้องธำรงรักษาเอาไว้ให้เหมือนเดิม ดังที่กล่าวว่า “เปลี่ยนเปลือก ปรับกระพี้ และรักษาแก่นไว้” การจัดวางคุณลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมว่าส่วนใดเปรียบได้กับเปลือก กระพี้ หรือแก่น ต้องคำนึงถึงหลัก “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้จัดวาง

2.2) หลักเกณฑ์เรื่องสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม

เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้สร้าง ผู้ใช้ และผู้รักษาสมบัติของตน การปรับประยุกต์วัฒนธรรมจึงต้องให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ปรับเปลี่ยน เพราะเจ้าของจะรู้จักวัฒนธรรมของตนดีที่สุด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของสี่พันบ้านจึงต้องเกิดจากการเลือกของเจ้าของวัฒนธรรมว่าจะเลือกคุณลักษณะใดเพื่อคงไว้ เลือกเปลี่ยนคุณลักษณะใด รวมทั้งจะเลือกสร้างใหม่ในคุณลักษณะใด

2.3) หลักเกณฑ์เรื่องรูปแบบของการผสมผสาน

รูปแบบการผสมผสานของการปรับประยุกต์วัฒนธรรม พบ รูปแบบ คือ 3 1) การแทนที่ (Substitution) คือ ของเดิมถูกแทนที่ด้วยของใหม่ทั้งหมด 2) การเพิ่มเข้ามาแทน (Addition) คือ การเก็บทั้งของเก่าและของใหม่เอาไว้ด้วยกัน 3) การปรับประสาน เป็นการผสมผสานของเก่าและของใหม่ออกมาเป็นรูปแบบใหม่

ทั้งนี้ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลายฝ่าย โดยเฉพาะคนในวัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านคือสมบัติของชุมชน เป็นสมบัติร่วมที่ต้องเปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และดูแลสมบัติของตนเอง นอกจากการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนแล้ว กำลังเสริมจากภายนอกชุมชนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการทำงานด้านการสืบทอดวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันเช่นกัน

นอกจากนี้ยังพบว่า ในการปรับประยุกต์เพื่อการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด มีการใช้ทฤษฎีบันไดปลาโจนทางศิลปะ มีแนวคิดหลักว่า “หากเราต้องการให้ปลากระโจนจากที่ต่ำไปสู่ที่สูง แต่หากจะให้ปลาที่มีกำลังน้อย กระโดดทีเดียวไปถึงที่สูงนั้นเลยย่อมเกินกำลังของปลา ดังนั้นเราจึงต้องมีกลไกที่จะคอยผลักดันให้ปลานั้นนั้นไต่ระดับอยู่เสมอ โดยการแบ่งซอยบันไดออกเป็น

ชั้น ๆ” การนำทฤษฎีนี้มาใช้จะเกี่ยวข้องกับ “การคัดเลือกและออกแบบ” เพื่อให้เกิดการก้าวไปสู่ “จุดหมายปลายทาง” (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น. 41 - 42)

3) การสร้างเครือข่าย

เครือข่าย คือรูปแบบความสัมพันธ์ของคน กลุ่มคน องค์กร ที่รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และการมีประสานความร่วมมือกันเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกัน (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2549, น. 79 - 81) สำหรับสื่อพื้นบ้านนั้น เครือข่ายถือเป็นองค์ประกอบย่อยอย่างหนึ่งของสื่อ (วัฒนธรรม) พื้นบ้านที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ กาญจนา แก้วเทพ (2549 , น. 59 - 60) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของสื่อพื้นบ้านไว้ว่า

เพื่ออนุรักษ์ให้สื่อพื้นบ้านอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน -

เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้สื่อพื้นบ้านขยายตัวออกไป - เป็นการเพิ่มพื้นที่สื่ออีกทางหนึ่ง

เพื่อใช้ประโยชน์จากสื่อพื้นบ้านในงานสาธารณะทุก ๆ ด้าน -

เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคี ยามเมื่อต้องการความช่วยเหลือหรือ -
เกิดปัญหาความเดือดร้อน

เพื่อสร้างรายได้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้าน เช่น ผู้แส -ดง ผู้ทำ
อุปกรณ์ ฯลฯ

เพื่อถ่ายทอดคุณค่าของสื่อพื้นบ้านไปยังชุมชนอื่น ๆ -

เพื่อเป็นการชักนำให้คนรุ่นเก่าได้มาพบกับคนรุ่นใหม่ -

เพื่อเปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของสื่อ -
พื้นบ้าน

เครือข่าย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2549: 89- 105; กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 52 - 53) อันได้แก่ เครือข่ายเดิม คือ กลุ่มศิลปิน กับกลุ่มผู้ชม ลูกศิษย์ ชาวบ้านในหมู่บ้าน เป็นรูปแบบความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เครือข่ายใหม่ คือ กลุ่มเครือข่ายระหว่างสถาบันการศึกษา เครือข่ายขององค์กรชุมชน เช่น อบต. สภาวัฒนธรรม กลุ่มเยาวชนหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ส่วนราชการต่างๆ ในท้องถิ่น

ระดับเครือข่าย มี 2 ระดับ แบ่งเป็น ระดับเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชน อันเปรียบได้กับเครือข่ายเดิม ได้แก่ กลุ่มศิลปิน กลุ่มผู้ที่มีความคิดที่ตรงกันหรือคล้ายกัน มีการรวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน ร่วม

แลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างเครือข่ายออกไปยังภายนอกชุมชน เพราะถ้าเครือข่ายภายในไม่มีความเข้มแข็งแล้ว การจะสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนก็จะเป็นไปได้ยาก เครือข่ายภายนอกชุมชน เปรียบได้กับเครือข่ายใหม่ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการเชื่อมโยงจากกลุ่มเครือข่ายภายในชุมชนไปยังกลุ่มบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน อันได้แก่ สื่อบุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินพื้นบ้านในชุมชนใกล้เคียง สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการในท้องถิ่น และสื่อมวลชนท้องถิ่น

แนวคิดสื่อพื้นบ้านจะนำมาใช้ในการศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านในฐานะเป็นหนึ่งในสื่อพื้นบ้านที่ชุมชนได้สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวกลางในการสื่อสารความคิด ความเชื่อและการถ่ายทอดวัฒนธรรมในกลุ่ม แนวคิดสื่อพื้นบ้านจะทำให้รู้จักองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของตัวการละเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับองค์ประกอบย่อยอื่น ๆ ดังนั้นจะทำให้มองเห็นการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงว่าภายในองค์ประกอบของการละเล่นองค์ประกอบใดที่ยังคงอยู่ อะไรที่เปลี่ยนไป การดำรงอยู่ในปัจจุบันอยู่อย่างไร ถ้ามีการปรับเปลี่ยนเปลี่ยนไปอย่างไร และการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบตัวหนึ่ง ๆ ของการละเล่นส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบตัวอื่น ๆ หรือไม่อย่างไร และเมื่อรู้จักคุณลักษณะขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมของการละเล่นแล้ว แนวคิดสื่อพื้นบ้านจะทำให้เกิดกระบวนการดูแล รักษา พัฒนา สืบทอดการละเล่นพื้นบ้านเพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นระบบนำไปสู่ความยั่งยืนของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้าน

แนวคิดการจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นองค์ประกอบที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการสำรวจคุณลักษณะของตัววัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อการสืบทอดและการปรับประยุกต์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน เป้าหมายของงานผลิตเพื่อบริหารจัดการวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 เป้าหมาย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น. 137 - 171) คือ

1) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ในกรณีที่วัฒนธรรมพื้นบ้านตัวนั้นได้สูญหายไปจากสังคม จึงต้องทำการรื้อฟื้นและสืบทอดใหม่

2) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการรักษาและส่งต่อวัฒนธรรมนั้นให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปในสังคมผ่านการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น การบริหารจัดการวัฒนธรรมเพื่อการรื้อฟื้นและการสืบทอดวัฒนธรรมใช้กระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้านที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้นี้ ประกอบด้วย ครอบเครื่องเรื่องการสืบทอด (ตามแนวคิดต้นไม้แห่ง

คุณค่า) การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร (SMCR) และการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

3) การจัดการเพื่อการปรับประยุกต์ เป็นกระบวนการจัดการตัววัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนไปตามแนวความคิดการปรับประยุกต์วัฒนธรรมโดยใช้การมองต้นไม้นี้ในแนวนอน ที่ต้องมีความเข้าใจว่าสิ่งใดปรับได้ สิ่งใดเปลี่ยนได้ หรือสิ่งใดห้ามเปลี่ยน การทำงานด้านการรื้อฟื้น การสืบทอดและการปรับประยุกต์วัฒนธรรม หัวใจสำคัญคือกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าของวัฒนธรรม ในการมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้น อนุรักษ์ สืบทอดและปรับประยุกต์ที่ต้องให้สิทธิเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ชี้ขาดว่าเขาอยากจะรื้อฟื้น ผลิตซ้ำ ปรับประยุกต์วัฒนธรรมตัวไหนของเขา

4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่ การเผยแพร่วัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม เพราะถ้าไม่มีการเผยแพร่ก็ไม่มีการบริโภค หากไม่มีการบริโภควัฒนธรรมก็จะหายไปโดยอัตโนมัติ ดังนั้นการส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรม พื้นบ้านจึงต้องขยายช่องทาง กลุ่มผู้บริโภคให้มากขึ้น ดังนี้

4.1) มิติการขยายวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เปิดกว้างมากขึ้น

เช่น

- การขยายพื้นที่ออกไปจากการใช้ในวิถีชีวิตประจำวันที่เป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม ให้เป็นเรื่องพื้นที่ทั่วไปที่ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้

- การขยายกลุ่มคน จากกลุ่มผู้สร้างและผู้ใช้ เป็นกลุ่มคนที่ทั่วไปที่สามารถเข้าถึงและใช้ได้

- การขยายชนชั้น ให้วัฒนธรรมพื้นบ้านตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มมากยิ่งขึ้น

- การขยายไปยังสื่อประเภทต่าง ๆ ด้วยการเพิ่มช่องทางหรือโอกาสในการเผยแพร่ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์

4.2) การขยายกลุ่มคนที่เข้ามาช่วยกันขับเคลื่อนการส่งเสริมเผยแพร่ แบ่งออกเป็นความร่วมมือจาก 3 กลุ่มหลัก ๆ คือ ภาครัฐ ภาคชุมชน และภาคธุรกิจ/เอกชน

แนวความคิดการจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านจะทำให้เห็นกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัฒนธรรมพื้นบ้านดำรงอยู่ในสังคมอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ที่ประกอบไปด้วยความร่วมมือจากคนหลายกลุ่มในการดูแลรักษาเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านในฐานะสมบัติของ

ชุมชน และจะทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของการบริหารจัดการ วัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละแห่งว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชนนั้นประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวในการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเพื่อการดำรงอยู่ต่อไป

2. แนวคิดการละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้าน เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการสร้างความสนุกสนาน ความรื่นเริงในศิลปะและสร้างสุนทรียะเพื่อผ่อนคลายจากการทำงาน จัดเป็นวัฒนธรรมประเภทศิลปะและสุนทรียศาสตร์ (art and aesthetics) ที่แต่ละสังคมสร้างขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 16)

ความหมายของการละเล่นพื้นบ้าน

กองวัฒนธรรม (อ้างถึงในบุพผา บุญทิพย์, 2532, น. 178) กล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านว่าหมายถึง การแสดงใด ๆ อันเป็นประเพณีนิยมในท้องถิ่นและเล่นกันระหว่างประชาชน เพื่อความรื่นเริงในฤดูกาล ไม่เป็นอาชีพหรือเพื่อหารายได้ จะมีดนตรีหรือการขับร้องหรือการฟ้อนรำประกอบก็ได้

ประจักษ์ ไม้เจริญ (2555, น. 9 - 6) กล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านว่าหมายถึง การละเล่นที่มีการเล่นสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน การออกกำลังกาย และอาจก่อให้เกิดความรักความสามัคคีระหว่างผู้เล่น

สรุปได้ว่า การละเล่นพื้นบ้านเป็นการกระทำหรือกิจกรรมในการรวมกลุ่มของแต่ละท้องถิ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินเป็นสำคัญ ในขณะที่อาจแฝงไปด้วยประโยชน์ด้านการสร้างความรักความสามัคคีและเป็นการส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้กับผู้เล่น โดยแต่ละท้องถิ่นอาจมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไปในวิธีการเล่นและองค์ประกอบของการละเล่นที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

การละเล่นพื้นบ้านเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (ภูมิศาสตร์) และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (ค่านิยม ความเชื่อ) การสร้างสรรค์วัฒนธรรมของคนจึงเป็นการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพื่อการแก้ปัญหาบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและโลกทัศน์ของกลุ่มที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ จึงส่งผลให้เกิดความแตกต่างในการสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมที่อาจมีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไป จึงทำให้แต่ละท้องถิ่นมีการละเล่นที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามพื้นที่ของตน (บุพผา บุญทิพย์, 2532, น.

18- 19) รวมทั้งความคล้ายคลึงดังกล่าวก็เป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมของท้องถิ่นอื่นมาปรับใช้ในท้องถิ่นของตนเอง

ประวัติความเป็นมาของการละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้านสันนิษฐานว่ามีการละเล่นในกลุ่มชนต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์โดยไม่สามารถระบุระยะเวลาในการเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากลักษณะพิเศษของการละเล่นพื้นบ้านมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการปฏิบัติในการสืบทอดต่อกันมาจึงไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรจึงทำให้การถ่ายทอดมีรูปแบบที่อาศัยบุคคลเป็นสำคัญในการถ่ายทอด ซึ่งเมื่อบุคคลที่เป็นผู้ถ่ายทอดเกิดการเสียชีวิตก็ย่อมส่งผลต่อการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านเช่นเดียวกัน การละเล่นพื้นบ้านปรากฏในการกล่าวถึงตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันที่มีการบันทึกในศิลาจารึกว่าประชาชนรู้จักสร้างสรรค์การละเล่นเพื่อความสนุกสนานตั้งแต่เป็นชุมชน ดังพบในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ว่า “ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน” ในขณะที่ในสมัยอยุธยากล่าวถึงการละเล่นที่ปรากฏในบทละครโนราห์ คือ ลิงชิงเสา และเล่นปลาลงอวน และมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็ปรากฏการละเล่นหลายอย่าง ที่เขียนไว้ในบทละครเรื่องอิเหนา เช่น ตะกร้อ ขี่ม้าส่งเมือง (ประจักษ์ ไม้เจริญ, 2555, น. 9-6 – 9-7) ซึ่งปัจจุบันการละเล่นที่ปรากฏหลาย ๆ อย่างก็ยังเป็นที่รู้จักและยังเล่นอยู่จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะและประเภทของการละเล่นพื้นบ้าน

ประเภทของการละเล่นพื้นบ้านออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะของการละเล่นพื้นบ้าน 2) ลักษณะเฉพาะ (ประจักษ์ ไม้เจริญ, 2555, น. 9-9 – 9-12)

1) ลักษณะทั่วไปของการละเล่นพื้นบ้าน เป็นการอธิบายการเกิดขึ้นหรือการสร้างสรรค์การละเล่นพื้นบ้านบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของชุมชนกับสภาพแวดล้อม จึงทำให้เกิดการสร้างสรรคการละเล่นพื้นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของชุมชน เกิดเป็นการละเล่นที่สะท้อนถึงความเป็นอยู่ สภาพสังคม เศรษฐกิจ เช่น การละเล่นที่เล่นในเวลาว่างจากการทำการเกษตร โดยเฉพาะเทศกาลหลังการเก็บเกี่ยวพืชผล ที่เป็นการละเล่นเพื่อผ่อนคลายหลังจากที่ทำงานหนักท่ามกลางสภาพอากาศที่ร้อนมาโดยตลอด จึงมักเป็นการละเล่นที่นอกจากเพื่อเป็นการผ่อนคลายแล้วอาจเป็นการเฉลิมฉลองหลังจากเสร็จสิ้นการทำงานในช่วงเวลานั้น ๆ เทศกาลที่นิยมเล่นการละเล่นกันคือสงกรานต์ นอกจากนี้ยังมีการละเล่นที่นิยมเล่นในตอนเย็นและกลางคืน เพื่อเป็นการรวมตัวกันสนุกสนานเพื่อพักผ่อนคลายจากการทำงานในแต่ละวัน ในขณะที่วิธีการเล่น การละเล่นพื้นบ้านจัดเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม

ของคนในชุมชนได้มีโอกาสมาพบปะกันของคนหลากหลายรุ่นและระหว่างหนุ่มสาว เป็นการรวมกลุ่มเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง กฎกติกาการเล่นจึงมีลักษณะยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ในขณะที่เล่นเพื่อสร้างความสนุกสนานเป็นสำคัญ ดังนั้นการเล่นชนิดเดียวกันของแต่ละท้องถิ่นที่จึงอาจมีความแตกต่างกันไปบ้าง ตั้งแต่ บทร้อง กติกาการเล่น รวมถึงอุปกรณ์การเล่น

2) ลักษณะเฉพาะของการละเล่น ได้แก่ เวลาที่ใช้ในการเล่น จำนวนผู้เล่น กฎกติกาในการเล่น อุปกรณ์ในการเล่น

ประเภทของการละเล่นพื้นบ้าน

การแบ่งประเภทของการละเล่นพื้นบ้าน มีนักวิชาการการแบ่งไว้หลายลักษณะ เช่น การละเล่นของเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่ การแบ่งตามลักษณะและวิธีการเล่น การแบ่งตามกฎกติกาในการเล่น เป็นต้น (ประจักษ์ ไม้เจริญ, 2555, น. 9-5 – 9-12)

การละเล่นของเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่

การละเล่นของเด็กจะมีลักษณะการเล่นเพื่อความสนุกสนาน ส่งเสริมพัฒนาการในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ร่างกาย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (อมรา กล้าเจริญ, 2553, น. 8 - 10)

- 1) การเล่นเดี่ยว เป็นการเล่นที่มีผู้เล่นคนเดียว เช่น การเล่นหมากเก็บ การเล่นขี่ม้าก้านกล้วย
- 2) การเล่นเป็นฝ่าย เป็นการเล่นที่มีผู้เล่น 2 ฝ่าย เพื่อเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น การเล่นตีจับ
- 3) การเล่นเป็นหมู่ เป็นการเล่นที่มีผู้ร่วมเล่นหลายคนไม่จำกัดจำนวน เช่น มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร

การละเล่นของผู้ใหญ่จะแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การละเล่นเพื่อความบันเทิง 2) การละเล่นที่เป็นพิธีกรรม 3) การละเล่นที่เป็นศิลปะการต่อสู้ 4) กีฬาพื้นบ้าน

การแบ่งตามลักษณะและวิธีการเล่น วอเรน อี รอเบิร์ตส์ (Warren E. Roberts อ้างถึงใน ประจักษ์ ไม้เจริญ, 2555, น. 9-11) ได้แบ่งออกเป็น 16 ประเภท โดยไม่แยกระหว่างการละเล่นเด็กและการละเล่นของผู้ใหญ่ คือ 1) ประเภทการเล่นทาย 2) ประเภทการนับ 3) ประเภทการกระโดดเชือก 4) ประเภทซ่อนหา 5) ประเภทการปรับ 6) ประเภทไล่ – ไล่จับ 7) ประเภทลูกบอล 8) ประเภทคัดออก 9) ประเภทกระโดดข้าม 10) ประเภทตก

11) ประเภทกระดานดินสอ 12) ประเภทความแม่นยำ 13) ประเภทเกี่ยว 14) ประเภทไม้ 15) ประเภทสำหรับเด็กเล็ก 16) ประเภทร้องเพลง ระบาย

การแบ่งตามกฎกติกาในการเล่น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามที่สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ได้แบ่งไว้ (ประจักษ์ ไม้เจริญ, 2555, น. 9-12) คือ การเล่นเกมที่มีกติกา และการเล่นเกมที่ไม่มีกติกา

จากการแบ่งประเภทการเล่นพื้นบ้าน ทำให้เห็นว่าในทุกสังคมล้วนแต่มีกิจกรรมการเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลายให้กับคนในชุมชนทั้งเป็นการเล่นที่เน้นความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว ไปจนถึงการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและการมีบทบาทแฝงที่เกิดจากการเล่นเพื่อความบันเทิงดังกล่าว ซึ่งล้วนแต่เป็นการสร้างสรรค์การเล่นที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนแต่ละกลุ่มที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงตัวตนของคนแต่ละกลุ่มได้เป็นอย่างดี

บทบาทของการเล่นพื้นบ้านที่มีต่อสังคม

การเล่นพื้นบ้านเป็นผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นของแต่ละสังคม เป็นผลผลิตจากวัฒนธรรมในชุมชนที่ผสมผสานระหว่างวิถีชีวิต ความเชื่อและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสะท้อนผ่านตัวการเล่นที่บ่งบอกถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตส่วนรวมของกลุ่ม (จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2547, น. 16) วัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นมาบนพื้นฐานของการตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนไม่ว่าจะเป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ความต้องการทางสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ วัฒนธรรมทุกตัวล้วนแต่มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในการตอบสนองความต้องการให้กับมนุษย์ การเล่นเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ สร้างความเข้มแข็งและมั่นคงทางสังคมผ่านการทำบทบาทหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ช่วยดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม (ศิริพร ณ ถลาง, 2548, น. 317 - 318) การเล่นพื้นบ้านคือวิถีชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่น เป็นหนึ่งในประเภทของข้อมูลคติชนหรือที่เรียกอีกอย่างว่าคติชาวบ้าน ที่หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ แบบแผนวิถีชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรมของมนุษย์ (เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทย์, 2560: 31) จัดอยู่ในประเภทคติชนประเภทผสม หมายถึง เป็นประเภทผสมระหว่างชนิดที่ต้องใช้ภาษาและท่าทางประกอบกัน (บุปผา บุญทิพย์, 2532, น. 10 - 11) ลักษณะของข้อมูลคติชนมีลักษณะ 5 ประการ (บุปผา บุญทิพย์, 2532, น. 6) คือ 1) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน 2) มีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ (การบอกเล่า)

3) เป็นการเรียนรู้ผ่านการสังเกต ผูกฝน มากกว่าเป็นการเรียนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ 4) ไม่ทราบว่าเป็นใครคือผู้คิดค้นคติชนเรื่องนั้น ๆ 5) เป็นมรดกของกลุ่มชนนั้น ๆ การทำหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านในฐานะของสถาบันทางสังคมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคม บนพื้นฐานความคิดที่ว่าวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพราะการตอบสนองความต้องการของคนในสังคม ดังนั้นหากวัฒนธรรมตัวนั้นไม่มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมหรือต่อคนในสังคมแล้ว วัฒนธรรมนั้นย่อมหมดความสำคัญและถูกเลือนหายไปจากสังคม ดังนั้นการที่วัฒนธรรมยังมีบทบาทหรือยังคงทำหน้าที่บางอย่างในสังคม วัฒนธรรมนั้นก็ยังคงอยู่ต่อไป บทบาทหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคมและทำให้คติชนนั้นยังดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionism) พบว่ามีการทำหน้าที่ 7 ประการที่สำคัญ (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, 2549, น. 17 - 22) คือ

1) บทบาทหน้าที่ให้ความบันเทิง เป็นหน้าที่แรกของการเกิดขึ้นของการละเล่นพื้นบ้านที่สร้างความบันเทิงอันเป็นการพักผ่อนหย่อนใจจากการทำงานหนักจนไปถึงการสร้างพัฒนาการของเด็กในด้านสติปัญญา อารมณ์และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในอดีตการละเล่นพื้นบ้านคือสื่อบันเทิงหลักของชุมชนที่ได้รับความสนใจจากคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นนิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน ความนิยมและความสำคัญของการละเล่นพื้นบ้านเห็นได้จากการเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลสำคัญ งานประเพณีในรอบปีของชุมชน จนกระทั่งมาสู่ยุคสมัยที่มีสื่อสมัยใหม่เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ มาจนถึงอินเทอร์เน็ต จึงทำให้การละเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อดั้งเดิมของชุมชนค่อย ๆ หายไปจากสังคม

2) บทบาทหน้าที่ช่วยให้ชนบทรอบนิคมประเพณีและวัฒนธรรมสมบูรณ์เข้มแข็งขึ้น เนื่องจากการละเล่นพื้นบ้านมักอยู่ในพื้นที่ชนบท และสังคมชนบทเป็นสังคมแบบปฐมนิคมที่เอื้อต่อการสืบทอดแบบมุขปาฐะที่มีการสืบทอดผ่านการจดจำและปฏิบัติจากผู้รู้ในชุมชน โดยเฉพาะการละเล่นพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ที่หากสมาชิกในสังคมเห็นคุณค่าจะส่งผลต่อการสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป เช่น การละเล่นนางกวัก ที่จะต้องมีในงานประเพณีสำคัญของชาวพวนไม่ว่าจะเป็นเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีบุญก่ำฟ้า เป็นต้น

3) บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่คนในสังคม เนื่องจากในอดีตระบบการศึกษายังไม่เปิดกว้างเหมือนปัจจุบันผู้หญิงและผู้ชายมีโอกาสในการศึกษาไม่เท่ากัน การละเล่นพื้นบ้านจึงเปรียบเสมือนแหล่งให้ความรู้แก่กลุ่มคนทั้งในด้านความรู้ทางวิชาการ ความรู้เรื่องโลกภายนอกสังคม และการถ่ายทอดอบรมขัดเกลาค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมสู่

กลุ่มตน เช่น การละเล่นเพลงพื้นบ้านที่มีการสอดแทรกเนื้อหาค่านิยมของสังคมเพื่อเน้นย้ำสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติของหนุ่มสาว รวมไปถึงการใช้การละเล่นพื้นบ้านในฐานะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานราชการกับชุมชนให้เกิดการตระหนักและรับรู้ข้อมูลที่หน่วยงานราชการต้องการประชาสัมพันธ์ เช่น การรณรงค์เรื่องไข้เลือดออก เป็นต้น

4) บทบาทหน้าที่ในการควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม การละเล่นพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นการละเล่นในพิธีกรรม การละเล่นทั่วไป เพลงพื้นบ้านล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมคนในสังคมและการรักษาแบบแผนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาในเพลงพื้นบ้านที่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้ยึดถือและปฏิบัติในฐานะเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามและเป็นที่ยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เช่น การเคารพบูชาครูบาอาจารย์ การเคารพผู้อาวุโส การวางตัวระหว่างหญิงชาย ไปจนถึงธรรมเนียมปฏิบัติในการละเล่นที่ต้องยึดถือ เช่น การละเล่นเข้าผีที่ต้องบอกกล่าว ขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางในการเล่นที่ต้องบูชาขันธุ์ 5 ซึ่งเป็นการสืบทอดความเชื่อ ค่านิยม แนวทางปฏิบัติของชุมชนผ่านรูปแบบของการละเล่นที่สนุกสนาน

5) บทบาทหน้าที่ในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของกลุ่ม เพราะการละเล่นพื้นบ้านเป็นการรวมตัวของคนในชุมชนให้มาพักผ่อนและสร้างความสนุกสนาน ซึ่งมักผูกโยงกับเทศกาลสำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจในการเตรียมงานหรือทำงานของชุมชนและใช้การละเล่นเป็นการพักผ่อนคลายความเหนื่อยล้าระหว่างการทำงาน เช่น การลงช่วง (การรวมตัวกันทำงาน) งานประเพณีต่าง ๆ

6) บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกดของบุคคล หน้าที่นี้ของการละเล่นพื้นบ้านเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนสามารถอาศัยการละเล่นเป็นเครื่องปลดปล่อย หรือระบายความต้องการบางอย่างที่ในเวลาปกติไม่สามารถพูดหรือกระทำออกมาได้ เนื่องจากต้องปฏิบัติตามอยู่ในธรรมเนียม จารีตของสังคม เช่น การละเล่นเพลงพื้นบ้านที่มีการใช้คำสองแง่สองง่าม หรือหยาบโลนในการล้อเลียนการกระทำหรือเรื่องบางอย่างที่ในเวลาปกติไม่สามารถแสดงออกได้ หรือการละเล่นบางอย่างที่ในฐานะผู้เล่นทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในขณะที่ในเวลาปกติไม่สามารถปฏิบัติได้

7) บทบาทหน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม การละเล่นพื้นบ้านคือภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ระหว่างคน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน (ค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต) ที่แต่ละท้องถิ่นมีแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากความแตกต่างนั้นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ยิ่งทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน เช่น ความเชื่อเรื่องการละเล่นการเข้าผีของกลุ่มไทยพวน ที่มีความคล้ายคลึง

ในการละเล่นเข้าผีในกลุ่มลาวอื่น ๆ การละเล่นลำพวนที่ใช้อัตลักษณ์ทางภาษาของชาวพวนมาเป็นอัตลักษณ์สำคัญในการละเล่น

บทบาทหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชาวบ้านที่กล่าวมาเป็นบทบาทหน้าที่ที่เคยดำรงความเป็นสังคมไว้อย่างมั่นคง แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปการทำหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านที่เคยมีต่อสังคมย่อมเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านก็คือกระบวนการปรับตัวของบทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชนและระดับสังคม อันประกอบไปด้วย บทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องของการละเล่นพื้นบ้านที่ทำให้เกิดการคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ที่หายไปซึ่งผลต่อการสูญหายของการละเล่นดังกล่าว บทบาทหน้าที่ที่คลี่คลายและบทบาทหน้าที่ใหม่ที่เพิ่มเข้ามาที่สะท้อนถึงการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ต่อไป สำหรับบทบาทหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่ามีการปรับเปลี่ยนไปในลักษณะการตอบสนองตามทิศทางของสังคมในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น ดังที่เบญจภาคี เจริญมหาวิทยาลัย (2560, น. 74 - 156) ได้กล่าวถึงการนำคติชนมาประยุกต์เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาต่าง ๆ อาทิ คติชนประยุกต์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต คติชนประยุกต์ด้านธุรกิจ คติชนประยุกต์ในการดำเนินงานชุมชน ซึ่งปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสังคมและชุมชนซึ่งนอกจากจะเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วยังเป็นการเชิดชูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย

คติชนประยุกต์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การนำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมมาปรับใช้ท่ามกลางบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง เป็นการนำองค์ความรู้ของชุมชนมาเน้นย้ำถึงพื้นฐานของการดำเนินชีวิตจากในอดีตที่เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมชุมชนอาจไม่ได้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ก่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนเหมือนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่วัฒนธรรมชุมชนจะนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านของความมั่นคงทางจิตใจให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันในการพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การละเล่นลำพวน ที่เนื้อหาของการเล่นจะมีการสอดแทรกค่านิยม วัฒนธรรมชุมชนที่ถูกถ่ายทอดถึงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มคนพวนที่ต้องเคารพและปฏิบัติตามประเพณีของบรรพบุรุษสืบต่อไปท่ามกลางการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันแต่ขณะเดียวกันต้องรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มควบคู่กัน

คติชนประยุกต์ด้านธุรกิจ

วัฒนธรรมชุมชนกับธุรกิจโดยเฉพาะการนำวัฒนธรรมชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นเรื่องที่เราพบเห็นได้ทุกที่ในปัจจุบัน ที่แต่ละชุมชนถูกนำเสนอให้เห็นถึงอัตลักษณ์ชุมชน เรื่องราว ประวัติความเป็นมาของชุมชนโดยผูกติดกับประวัติศาสตร์กลุ่ม โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ที่นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยวซึ่งหาก มองในแง่ของการผลิตซ้ำวัฒนธรรมกลุ่มให้คงอยู่นับว่าการท่องเที่ยวคือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด กระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่ขายได้

คติชนประยุกต์ในการดำเนินงานชุมชน

มุมมองการใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวตั้งเพื่อวางแผนการดำเนินงานชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนทุกช่วงอายุในการส่งเสริมและ อนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนด้วยการดัดศักยภาพของคนในชุมชนในฐานะปราชญ์ชาวบ้านเข้ามา เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ร่วมกับการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนกับ ชุมชนในการส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนให้เข้มแข็งผ่านโครงการด้านการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิ ปัญญาและเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อให้เกิดการคงอยู่ต่อไป เช่น โครงการส่งเสริม วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สนับสนุนโดยอำเภอหรือจังหวัดที่ทำให้เกิดพื้นที่ในการนำเสนอวัฒนธรรมของ ชุมชนแต่ละแห่ง เกิดการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับองค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลดี ต่อการสืบทอดวัฒนธรรม เช่น การแสดงลำพวนในงานวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในระดับอำเภอและ จังหวัด การจัดงานชุมชนที่มีการจัดการแสดงลำพวนต้อนรับคณะดูงาน เป็นต้น

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมชุมชนในปัจจุบันได้ขยายจากที่เคยศึกษา บทบาทหน้าที่ในลักษณะที่หยุดนิ่งมามองบทบาทหน้าที่ในลักษณะที่เป็นพลวัตมากขึ้น เมื่อเวลา ผ่านไปย่อมมีทั้งหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่คลี่คลาย หน้าที่หายไปและหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ รวมทั้งมี การศึกษาเจาะลึกลงไปถึงระดับของการทำบทบาทหน้าที่ที่มีทั้งระดับปัจเจกและระดับชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 12-13) บทบาทหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้าน จะช่วยอธิบายการ ดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้าน เพราะการที่การละเล่นพื้นบ้านยังคงมีหน้าที่ หรือมีความสำคัญต่อชุมชน จะเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของ การละเล่นพื้นบ้านและส่งผลต่อกระบวนการสืบทอดการละเล่นให้สืบต่อไป

การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ชาวพวนจัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไท ก่อนการอพยพลงมาตั้งถิ่นฐาน บริเวณดินแดน ตอนล่างของประเทศไทย เดิมคนเหล่านี้มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณตอนกลางของ

ประเทศจีนระหว่างแม่น้ำฮวง-โหวกับแม่น้ำแยงซีเกียง รวมตัวกันเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ หลากหลายเผ่าพันธุ์ ประกอบด้วย ไทม้ง ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเขิน ไทละว้า ไทสยาม ไทก่อ ไทมูเซอ ไทยวน ไทพวน ไทลาว ฯลฯ เรียกรวมนกันว่าชนชาติไท (คำหลวง นน่อคำ, 2555, น. 67) เป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองและอาณาเขตกว้างใหญ่ ชาวพวนมีการอพยพมาจากตอนกลางของประเทศจีนลงมาทางใต้เป็นระยะ ๆ เพราะเหตุของสงคราม จนกระทั่งมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพวนในประเทศไทย สันนิษฐานว่ามีการอพยพของชาวไทพวนเข้ามาครั้งใหญ่อยู่ทั้งหมดประมาณ 5 ครั้ง โดยครั้งแรกเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี สมัยพระเจ้าตากสินมหาราชและตลอดช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 การศึกษาในแต่ละครั้งไทยได้กวาดต้อนผู้คนทั้งชาวลาวและชาวไทพวนกลับมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทยเป็นจำนวนมาก ผู้คนเหล่านี้ได้ลงหลักปักฐานก่อสร้างบ้านเรือนของตนจนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆของประเทศไทย (นิวัติ ทองวาล, 2554, น. 61)

การเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดนครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี และสุพรรณบุรี การเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพวนในจังหวัดดังกล่าวมีการเล่นกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งการเล่นบางอย่างก็ยังคงมีการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งกล่าวได้ว่ายังมีหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่ชนิด และอาจมีการเล่นที่แตกต่างหรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตบ้าง (สมคิด จุ่มทอง, 2561: สัมภาษณ์; สุรศักดิ์ สิงห์บุญลย์, 2561: สัมภาษณ์) ประเด็นที่แตกต่างหรือเปลี่ยนแปลงไปของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างนั้น ในแต่ละการเล่น คือ (1) วัตถุประสงค์ของการเล่น (2) อุปกรณ์ในการเล่น (3) การแต่งกาย (4) ดนตรี (5) วิธีการเล่น (6) โอกาสในการเล่น (7) เนื้อร้องและทำนอง (8) พิธีกรรม ที่มีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น (ไพโรจน์ ลายนน้ำเงิน, 2561: สัมภาษณ์) แต่จุดร่วมที่ยังคงสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยพวนจากการเล่นพื้นบ้านก็ยังคงมีจุดร่วมหรือมีรากฐานที่เกี่ยวข้องกันบนพื้นฐานของความเป็นกลุ่มชนเดียวกัน ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยพวนในอดีตที่ยังคงมองเห็นได้ในปัจจุบันผ่านวัฒนธรรมการเล่นดังกล่าว ได้แก่ การใช้ภาษาพวนในเนื้อร้องประกอบการเล่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผี ค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการดำรงชีวิต ซึ่งสะท้อนผ่านตัวการเล่น ตั้งแต่ชื่อของการเล่น พิธีกรรมก่อนการเล่น อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น วัตถุประสงค์ของการเล่น โอกาสในการเล่น ประเภทของการเล่นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การเล่นของผู้ใหญ่ และ

การเล่นของเด็ก โดยการเล่นของผู้ใหญ่ แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การเล่นเพื่อความบันเทิง 2) การเล่นที่เป็นพิธีกรรม 3) การเล่นที่เป็นศิลปะการต่อสู้ 4) กีฬาพื้นบ้าน (อมรา กล้าเจริญ, 2553, น. 8 -10)

การเล่นพื้นบ้านของไทยพวนที่เป็นการเล่นของผู้ใหญ่มี ประเภท คือ การเล่น 2 ชนิดที่เป็นเอกลักษณ์ 3 ที่เป็นพิธีกรรม และการเล่นเพื่อความบันเทิง ส่วนการเล่นของเด็กมี นอกนั้นเป็นการเล่นเด็กทั่วไปคล้ายคลึงกับการเล่นของภาคอื่น ๆ

1. การเล่นของผู้ใหญ่ ประเภทพิธีกรรม

มีจำนวนทั้งสิ้น 9 ชนิด ประกอบด้วย การเล่นนางด้ง การเล่นนางกวัก การเล่นนางสาก การเล่นลิงลม การเล่นนางเบ็ด การเล่นนางสุม การเล่นนางข้าง การเล่นนางหวิง และ การเล่นแม่ศรี การเล่นทั้ง 9 ประเภทนี้เป็นการเล่นเข้าผีที่มีความเชื่อเรื่องการเข้าทรงผู้ที่จะเล่น ต้องมีการอัญเชิญดวงวิญญาณเพื่อลงมาเล่นกับคน ส่วนมากการเล่นดังกล่าวในอดีตนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เป็นการเล่นที่มีเนื้อร้องเชิญผีเข้า (ร้องเซิ้ง) และมีอุปกรณ์หลักในการเล่นตามชื่อการเล่น และต้องมีการประกอบพิธีกรรมการขอขมา ขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางในการเล่นเข้าผี โดยมีขั้น 5 เป็นองค์ประกอบด้านพิธีกรรมการเล่นเข้าผี การเล่นของผู้ใหญ่ ประเภทพิธีกรรม แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการเล่นได้ 2 ประเภท คือ การเล่นเพื่อการเสี่ยงทาย และการเล่นเพื่อความสนุกสนาน

การเล่นเพื่อการเสี่ยงทาย จะประกอบไปด้วย การเล่นนางด้ง การเล่นนางกวัก การเล่นนางสาก การเล่นนางเบ็ด และการเล่นแม่ศรี

การเล่นเพื่อความสนุกสนาน จะประกอบไปด้วย การเล่นลิงลม การเล่นนางสุม การเล่นนางข้าง และการเล่นนางหวิง

โดยมีรายละเอียดของการนำเสนอการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในแต่ละชนิด ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของการเล่น (2) อุปกรณ์ในการเล่น (3) ผู้เล่น (4) การแต่งกาย (5) ดนตรี (6) โอกาสในการเล่น (7) สถานที่ (8) วิธีการเล่น (9) เนื้อร้องและทำนอง

นางด้ง

ภาพประกอบ 2 การละเล่นนางด้ง

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2562

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางด้งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพวนหนึ่งในไม่กี่ประเภทที่ยังคงสามารถพบเห็นการสืบทอดการละเล่นดังกล่าวอยู่ ซึ่งในอดีตการละเล่นนางด้งสามารถพบเห็นได้ในทุกพื้นที่ของกลุ่มชาวไทยพวน (สุริย์ สะเกททอง. 2561: สัมภาษณ์) และยังสามารถพบเห็นได้ในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวบางกลุ่มด้วยเช่นกัน (ปริศนา สำราญกิจ. 2541: 25) การละเล่นนางด้งเป็นการละเล่นบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องการเข้าผีผ่านร่างนางทรงที่เป็นผู้เล่นนางด้ง ในอดีตการละเล่นนางด้งเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานนิยมเล่นช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือช่วงลงช่วง (สมคิด จุมทอง. 2561: สัมภาษณ์) นอกจากการเล่นเพื่อความสนุกสนานของคนในหมู่บ้านแล้วยังเป็นการเสี่ยงทายดูความเป็นไปของหมู่บ้านถึงความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหาร น้ำในการทำไร่ทำนา การทำมาหากินของคนในหมู่บ้าน รวมถึงเรื่องทั่วไปที่ตนเองอยากรู้ (สุนันท์ จันนา. 2561: สัมภาษณ์; สุริย์ สะเกททอง. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นนางด้ง

1. กระด้ง (ผัดข้าว) ของแม่หม้าย 1 อัน

ภาพประกอบ 3 กระด้งผัดข้าว

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2562

2. สากแม่หม้าย 1 คู่

ภาพประกอบ 4 สากตำข้าว

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 2562 มกราคม 19

3. ชั้น 5 (ประกอบไปด้วยดอกไม้ ฐูป เทียน บางพื้นที่ทำชั้น 5 ทั้งหมด 5 ชุด (สุริย์ ลำภาทอง. 2561: สัมภาษณ์) บางพื้นที่ใช้ดอกไม้ ฐูป เทียน อย่างละ 2 (รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์) และบางพื้นที่นิยมใส่เงิน 9 บาท (ดวงตา หัสสา. 2561: สัมภาษณ์)) สามารถทำเป็นกรวยหรือใส่ขันหรือพานใช้ในการประกอบพิธีเชิญผีมาเล่น เป็นการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ขอขมาผีเพื่อไม่ให้เกิดการลบลู่และอาจทำให้ผีไม่พอใจ การเชิญผีด้วยชั้น 5 ผู้ที่เป็นผู้เชิญชั้น 5 จะมีคำกล่าวแตกต่างกันออกไป ทั้งในลักษณะการบอกกล่าว บางพื้นที่เป็นลักษณะการร้องกลอนแบบลำพวน ชั้น 5 ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในวิถีชีวิตของชาวไทยพวน ในการจะประกอบพิธีกรรมอะไร เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีทุกครั้ง (สุริย์ ลำภาทอง. 2561: สัมภาษณ์) บทร้องเชิญชั้น 5 การแต่งกายชั้น 5 ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบ 5 ชั้น 5

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2562

บทพญาบุชาภิ (นครนายก)

นี่ละหนอ	ควันรูปเ้าย
เพิ่นก็แล่นไปเวียน	ควันเทียนเอย
เพิ่นก็เวียนมาเว้า	สองคนเฮา ให้เว้าต่อเพิ่น
มาฮอดแล้ว	จั่งมาพากันเล่น
สนามเย็นเอย	ให้เพิ่นเบิ่ง

(วิลาวรรณ ลายน้ำเงิน และวีระ พันธุ์เสือ, 2561, น. 293 – 312)

กลอนลำพวน แต่งคายขัน เชิญผีเฮ้านางเทียม ลี้นางดั่ง 8 ขัน 5 (ลพบุรี)

เวินไกลงไ้แก้ละน้อ...หงษ์ทองเอย...น้อ....ไ้อ้....ไ้อ้

บัดนี้ ข้าเจียมือไหว้พระนมกรกัมกราบ นบน์อมนัวไหว้พุทธคุณ พี่น้องเอย ..

คุณพระพุทธรขอเอือมาช้อยนำ คุณพระธรรมขอเอือมาช้อยเว้า

คุณพระพุทเจ้ามาปกเกศเกศา คุณบิดามารดาเอือมาเลื่อมงำผู้ข้า

ขอเอือมาแนะนำเอือคำเว้าอย่าได้ลืม พี่น้องเอย...

นางคำหยาดเจ้าผู้ถือแค้นเอือ นางคำเผื่อเจ้าผู้ถือแค้นมา

ผู้ข้าอาปากฮั้นจิ่งไหลหลังลงมา พี่น้องเอย

บัดนี้ผู้ข้าจีมาลมเว้านำคำเอือมันคล่อง

คำเลอบถี้ตองกุนาช้อยไผ่ผาด

มามือนี้แม่นมือมงคล ลูหลานได้ขออัญเชิญ ผีบรรพชนไทยพวน

ลงมาลิ้น นำหมูพี่น้อง ลูกหลาน ขันเดาะไม้ฮั้นเพียงตา ขันสมมายอฮั้นเพียงเกล้า

มือนี้ลูกหลานได้แต่งขัน ขัน 4 มาเคารพเป็นตัวแทนธาตุ 8 ขัน 5

ทั้ง ได้มาเล่าบอกกล่าวขออัญเชิญผีบรรพบุรุษไทยพวนที่เสียชีวิตดับขันธไปแล้ว 5

ได้มาเฮ้านางเทียม ได้มาลิ้นนางดั่ง นำลูกหลานละน้อ คั่นอยู่สุขขำบาย ป้อดบ่อยาก

กะเอือมา

มาบอกคนเป็นอยู่แต่ มาทำนายทายทัก เสี่ยงทาย เอือหมู่บ้าน และลูกหลานแต่

คั่นเอ็ดผิดพลาดพลังพีเลอ กะขอสมมาเจ้าเอาไว้ตรงนี้ ละน้อ

จลงมาลิ้นให้มันม่วน นางดั่งเอยๆๆ ผีโตเลอศักดิ์สิทธิ์ ผีโตเลอมีฤทธิ์ เอือมาเฮ้านางเทียม

ละน้อ...

เอาแต่พอปานนี้ลงกลอนไว้สาก่อน ยุติป็นลงนี้พักแสง สายใจเอยยุคกาลงเขาไว้ก่อนละ

เหนือ.....

(รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์)

4. เครื่องเซี่ยงผี ได้แก่ แป้ง กระจก หวี น้ำหอม

ภาพประกอบ 6 เครื่องเซี่ยงผี (อุปกรณ์เสริมสวย)

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2562

5. ผ้าขาว (สำหรับคลุมคนเล่นนางดัง)

ผู้เล่น

1. ผู้เล่นนางดัง 2 คน (ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิงทั้ง 2 คน บางพื้นที่เลือกใช้หญิงหม้าย 1 ใน 2 คน (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์) บางพื้นที่ไม่เจาะจงว่าต้องเป็นผู้หญิงหม้ายแต่จะเลือกคนที่มีจิตใจอ่อนไหวเพื่อให้ผีเข้าได้ง่าย (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)
2. คนเซี่ยงขัน 5 ทำหน้าที่พา (นำ) บอกกล่าวเซี่ยงผีซึ่งบางที่จะใช้เจ้าจำประจำหมู่บ้านเป็นผู้เซี่ยง บางที่จะใช้ “สาวใช้” (คนร้องเซี่ยงผีเข้า) เป็นคนเซี่ยง
3. คนเซี่ยง (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเซี่ยงผีในการละเล่น) จะใช้ประมาณ 10 – 12 คน
4. หมอแคน

การแต่งกาย_ แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี ใช้แคน กลอง พิณ ประกอบการปรบมือ

โอกาสในการเล่น เทศกาลสงกรานต์ ช่วงลงช่วง พิธียกครู (เฉพาะจังหวัดนครนายก)

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง ทางสามแพร่ง

วิธีเล่น

1. นำสาก 1 คู่ วางขนานกันแล้วให้คนเล่นนางด้ง 2 คนนั่งยอง ๆ ตรงกลางระหว่างสากทั้ง 2 หันหน้าเข้าหากันและจับกระดิ่งไว้คนละข้างแล้วใช้ผ้าขาวคลุมหัวคนเล่นทั้ง 2 คน

2. คนเชิญชั้น 5 จะอันเชิญชั้น 5 เพื่อเป็นการบอกกล่าวเพื่อเชิญผีลงมาเล่นนางด้งกับคนในชุมชน ถ้าจัดชั้น 5 ใส่ชั้นหรือพานจะยกชั้น 5 เพื่อบอกกล่าวอันเชิญผีมาเล่นนางด้งเสร็จแล้วจะวางไว้ในระหว่างการเล่น แต่บางพื้นที่จะจัดชั้น 5 ใส่กรวยจำนวน 5 กรวยเมื่อเชิญชั้น 5 แล้วก็นำชั้น 5 ไปวางไว้ในกระดิ่งพร้อมอุปกรณ์ในการเล่นจำพวกแป้ง กระຈก หวี น้ำหอม

3. คนซึ่งเริ่มซึ่งเพลงนางด้ง คนที่ไปดูการละเล่นก็จะช่วยกันปรบมือหมอแคนจะเป่าแคนคลอกับการซึ่ง การซึ่งเพลงนางด้งเพื่ออันเชิญผีมาเข้าผู้เล่น โดยจะ (ร้อง) ซึ่งเพลงนางด้งไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้าคนเล่น โดยปกติจะเข้าเพียงคนเดียว ซึ่งคำร้องเชิญเข้าผีนางด้งก็จะผิดเพี้ยนกันไปในแต่ละท้องถิ่น

4. เมื่อผีนางด้งเข้าแล้ว กระดิ่งในมือของคนที่จะสั่น อีกคนก็จะปล่อยแล้วก็จะเก็บของในกระดิ่งออกเพื่อไม่ให้หล่นกระจัดกระจาย เมื่อนางด้งเข้าและนางด้งโกรธหรือไม่พอใจนางด้งก็จะเอากระดิ่งไล่ตีคนที่อยู่บริเวณนั้น เมื่อหายโกรธนางด้งจะเริ่มการเสี่ยงทาย โดยมีทั้งการโยนกระดิ่งเพื่อเสี่ยงทายและการเสี่ยงทายโดยการทำนายจากแก้วน้ำที่นางด้งหยิบ

การโยนกระดิ่งเพื่อเสี่ยงทาย

นางด้งจะยืนเล่นกระดิ่งโดยโยนกระดิ่ง ครั้ง โดยโยนกลับไปกลับมา 3 พวกที่ซึ่งและชาวบ้านที่มาเล่นจะล้อมวงกันคอยระวังว่านางด้งจะโยนไปทางไหน โดยที่ต้องรับให้ได้ทั้ง 3 ครั้ง คำทำนายจากการเสี่ยงทายจากการโยนรับกระดิ่ง จากการสัมภาษณ์สุณีย์ สะภาทอง (2561: สัมภาษณ์) ได้อธิบายไว้ว่า

1) ถ้ารับได้ 3 ครั้ง ทำนายว่าจะอยู่ดี สบาย ลูกเต๋าก็โยนก็กลับมา

2) ถ้ารับได้ 2 ครั้ง ครั้งที่ 3 รับไม่ได้ ทำนายว่าจะพอกอยู่พอกิน

3) ถ้ารับได้ 1 ครั้ง ทำนายว่าจะอยู่ไม่สบาย จะอดข้าว อดเกลือ ข้าวน้ำไม่ออกงามให้ระวัง

4) ถ้ารับไม่ได้ 3 ครั้ง ทำนายว่าบ้านเราจะไม่อยู่ดี ไม่สบาย

ดังนั้นชาวบ้านที่มาดูการละเล่นนางดังจะตั้งใจช่วยกันรับกระดิ่งให้ได้ รับเสร็จก็จะโยนมาหานางดังอีกนางดังก็จะรับ แล้วก็เดินไปหาแต่ละคน แล้วก็มาอยู่ตรงระหว่างกลางแล้วก็จะมองว่าจะเอาคนไหนแล้วก็โยนไปให้คนนั้น คนนั้นรับแล้วก็โยนมาอีกครั้งที่ต้องตั้งทำให้ดีโยนให้รับให้ได้ เมื่อโยนครบ 3 ครั้ง นางดังก็จะมาพอนมารำ ชาวบ้านก็ไป 3 พอนไปรำกับนางดังที่นี้จะมีแม่ครัวเตมาเข้าไปถามว่าแม่นางดังเป็นใคร มาจากที่ไหน แม่นางดังก็จะร้องกลอนตอบว่าเป็นใครมาจากไหนแล้วเมื่อหลังเสร็จสิ้นการโยนกระดิ่งเพื่อทำนายความเป็นไปของหมู่บ้านแล้ว ใครที่มีคำถามส่วนตัวอยากจะถามแม่นางดังก็จะเริ่มถาม โดยที่ชาวบ้านที่ตั้งใจมาถามคำถามของตนก็ต้องทำขันธุ์ ของตนเองมาเพื่อมอบแก่แม่นางดัง 5

การเสี่ยงทายโดยทำนายจากแก้วน้ำที่นางดังหยิบ

นอกเหนือจากการเสี่ยงทายโดยการโยนกระดิ่งของแม่นางดังแล้ว ยังพบว่า การเสี่ยงทายโดยทำนายจากแก้วน้ำที่นางดังหยิบก็เป็นอีกหนึ่งวิธีในการเสี่ยงทายความเป็นไปของหมู่บ้าน โดยก่อนจะเล่นนางดังชาวบ้านก็จะเตรียมแก้วน้ำสำหรับใส่น้ำไว้ 3 แก้ว คือ แก้วที่ใส่น้ำไว้เต็มแก้ว แก้วที่ใส่น้ำไว้ครึ่งแก้ว แล้วแก้วเปล่าที่ไม่มีน้ำ แล้วจะนำแก้วทั้ง 3 ไปช้อนเอาไว้ไม่ให้ใครรู้ว่าแต่ละแก้วอยู่ที่ไหน เพื่อให้นางดังเวลาที่เข้าแล้วไปหาแก้วเพื่อเป็นคำทำนายจากการเสี่ยงทาย เมื่อนางดังเข้าแล้วชาวบ้านก็จะเริ่มถามแม่นางดังถึงความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน ว่าปีนี้ข้าวจะดีไหม จะได้ข้าวเยอะไหม และน้ำท่าจะอุดมสมบูรณ์ไหม เมื่อจบคำถามแม่นางดังก็จะพอนไปหาแก้วช้อนไว้ จากคำสัมภาษณ์ของสุนันท์ จันนา (2561: สัมภาษณ์) ได้อธิบายถึงคำทำนายของการเสี่ยงทายนี้ไว้ว่า หากแม่นางดังพอนไปหาแก้วแต่ละอันจะมีความหมาย ดังนี้

1) แก้วที่ใส่น้ำไว้เต็มแก้ว ทำนายว่า ปีนี้น้ำมาก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์นะ นาหลุ่มให้ระมัดระวัง นาตอนจะดี น้ำจะเยอะ

2) แก้วที่ใส่น้ำไว้ครึ่งแก้ว ทำนายว่า น้ำปานกลาง นาหลุ่มดี นาตอนไม่ค่อยดี

3) แก้วเปล่าที่ไม่มีน้ำ ทำนายว่า น้ำน้อยจะแห้งแล้ง

กรณีเสี่ยงทายเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของอาหารก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านก็จะเตรียมกระบุงหรือที่ใส่ข้าวสารแล้วนำไปช้อนเหมือนกับแก้วน้ำ และทำนายเหมือนกัน

วิธีเชิญผีออก

เมื่อเล่นแม่นางด้งได้เวลาพอสมควรแล้วก็จะมีการเชิญแม่นางด้งออกจากร่างคนเล่น โดยวิธีการเชิญผีนางด้งออกก็มีตั้งแต่การบอกกล่าว (สุริย์ สะเกาทอง. 2561 : สัมภาษณ์) เอาผ้าลูบหลัง (สุนันท์ จันนา. 2561 : สัมภาษณ์) เป่าหูกับทูปหลัง (รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์) และกรณีที่แม่นางด้งไม่ยอมออกหลังจากใช้วิธีที่กล่าวมาจะจูงแขนคนเล่น (ร่างทรงนางด้ง) ไปรอดไต้บันได 3 ครั้ง แม่นางด้งก็จะออกไป (สุริย์ สะเกาทอง. 2561 : สัมภาษณ์, สมคิด จุมทอง. 2561 : สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง เนื้อร้องในการละเล่นพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ แต่มีความคล้ายคลึงกัน เช่น

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นนางด้ง (นครนายก)

อี่ปู้ดั่งเอย อี่ยาดั่งเอย
ลงมาเที่ยวรัก ลงมาเที่ยวลา
เก็บผักเก็บปลา อี่ยาพินด้า
ลงมาเล่นน้ำ ตะเข้าพาไป
ให้เหล้าสองไห ไก่กุ่มสองตัว
กะเทียมสองหัว อี่ยาเอื้อเอย
สาวน้อยคิ้วโก่ง กะดั่งไม้หมาก
สาคน้อยไม้แดง ตะแกรงร่อนข้าว

กระดั่งฟัดข้าวชะอ่อนแยะแยะ ชะอ่อนยายยาย

กะทู่กะทายเทิดเทิง เทิดเทิง

(สุริย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นนางด้ง (ลพบุรี)

นางด้งเอยเข้าป่าระหง...

กระดั่งเหม่อๆ เพ็นตากเปลือกแดง

ข้าวแดงแมงเม่า กระดั่งฟัดข้าว

อ่อนมานวยนาย ขนดินขนทรายมาเส่อน้ำเต้า

ขอเชิญพ่อเฒ่ามาเ้านางด้ง ขอเชิญแม่เฒ่ามาเ้านางด้ง

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นนางด้ง (รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์)

นางดังเอ๋ย กระทงไม้หมาก กระทากไม้แดง ตะแคงแมงเม่า
 กระดั่งผัดข้าว ออกมาคายนาย คนหญิงคนชายไม่ว่า
 ลงไม่ได้ไต่ไม้ลงมา นางสีดาแกว่งแขน ตีอนแต้น ตีอนแต้น

(พาว ปภานิธิสกุล, 2559, น. 31)

ปัจจุบันถึงแม้นางดังจะยังเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพวนที่ทุกคน
 ยังคงรู้จักและเคยเห็นการละเล่นนี้ในอดีต แต่ปัจจุบันพบว่าเหลือเพียงไม่กี่ที่ที่ยังคงมีการละเล่นนี้
 ให้พบเห็นอยู่ ซึ่งปัจจุบันในเขตพื้นที่ภาคกลางตอนล่างที่ยังคงมีการละเล่นนางดังเหลือเพียงแค่ 2
 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครนายก และจังหวัดลพบุรี

การละเล่นบางดั่ง

วัตถุประสงค์ของการละเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เงื่อนไข
1) เพื่อความสนุกสนาน 2) การเสี่ยงทายความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน 3) การเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากินของคนในหมู่บ้าน 4) การเสี่ยงทายเรื่องทั่วไป	1) กระดาษผืนยาวของแม่หม้าย 1 ชิ้น 2) สกตักข้าวของแม่หม้าย 1 คู่ 3) ข้าว 5 4) อุปกรณ์เสริมสวย ได้แก่ แป้ง กระຈຈ หวี น้ำหอม 5) ผ้าขาว	1. ผู้เล่น นางดั่ง 2 คน (ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิง) 2. คนเชิญ ข้าว 5 3. คนเชิญ (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีใน การละเล่น) 4. หมอ แดน	แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอ กระเช้าหรือเสื้อมากา แห้ง หรือเสื้อแขน กระบอง ผ้าถุง แต่ต้อง มีผ้าสไบทุกครึ่ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขน ส้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือ กางเกง	แดน กลอง พิณ การปรบมือ	- เทศกาล สงกรานต์ - การแข่งวิ่ง - พิธียกครู	- ลานวัด - ที่โล่งแจ้ง - ทางสวนแพ่ง	คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นบางดั่ง (นครนายก) ฮู้ปั้งฮ้อย ฮู้ปั้งฮ้อย ลงมาเที่ยวรัก ลงมาเที่ยวรัก ฮู้ย้าพันล้า ลงมาเล่นน้ำ ตะขัฟไป ให้เหล้าสองไห ไก่กินสองตัว กระเทียมสองหัว ฮู้ย้าฮ้อยฮ้อย สกตักน้อยไม่แดง ตะแกรงร่อนข้าว กระดิ่งให้ข้าวระฮ้อยแะฮ้อย ระฮ้อยระฮ้อย กระทั่งกะทวยเกิดทั้ง เกิดทั้ง คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นบางดั่ง (ลพบุรี) นางดั่งฮ้อย...ฮู้ปั้งฮ้อย กระดิ่งหม้อเอ้า เห็นภากเบรื่อแดง ข้าวแดงแดงแม่ กระดิ่งผัดข้าว ออมนานวยนวย วนดินขมทรายมาเส่อน้ำเต้า ขอเชิญพ่อแม่นานเข้าบางดั่ง ขอเชิญแม่แม่นานเข้าบางดั่ง คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นบางดั่ง (สุพรรณบุรี) นางดั่งฮ้อย กระทั่งไม่หมก กระทั่งไม่แดง ตะแดงแดงแม่ กระดิ่งผัดข้าว ออมนาคายคาย คนหญิงคนชายไม่ว่า ลงไม่ได้ไม่ได้ลงมา นางฮู้ดาแก้วแทน ดือนแดน ดือนแดน

นางกวัก

ภาพประกอบ 7 การละเล่นนางกวัก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางกวัก เป็นหนึ่งในการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนที่ยังมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน แต่เหลือเล่นไม่กี่จังหวัด ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 5 จังหวัดที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้มีเพียงจังหวัดสระบุรีและลพบุรีเท่านั้นที่ยังมีการละเล่นนางกวัก วัตถุประสงค์ของการละเล่นนางกวักเพื่อการเสี่ยงทายเหมือนกับการละเล่นนางด้ง แต่การเสี่ยงทายในการละเล่นนางกวักที่นิยมคือการเสี่ยงทายเรื่องคู่ครอง “เสี่ยงซู้” การละเล่นนางกวักเป็นการละเล่นเข้าผีแต่แตกต่างกับการละเล่นเข้าผีชนิดอื่นๆ ตรงที่ผีจะไม่เข้าที่ตัวคนเล่น แต่จะสิงที่ตัวกวักแทน ดังนั้นนางกวักจะพูดไม่ได้จะใช้วิธีการเขียนตอบในการทายโดยมีผู้ถือกวักเป็นผู้เล่นในการจับตัวนางกวักเท่านั้น (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์ ; สมคิด จุ่มทอง. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นนางกวัก

1. กวัก (กงปั้นด้าย) ของแม่หม้าย

ภาพประกอบ 8 กวัก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2561

2. ไม้คานของแม่หม้าย 1 อัน

ภาพประกอบ 9 ไม้คาน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2562

3. ของใช้สำหรับแต่งตัวนางกวัก ได้แก่ เสื้อผ้า หมวก

4. กะลามะพร้าวตาเดียว (สำหรับทำเป็นหัว) (สังวัลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์; ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์) บางพื้นที่ไม่ใช่แต่ใช้การใส่หมวกแทน (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 10 กะลามะพร้าวตาเดียว

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2562

5. ชันท์ 5 (บางที่ทำชันท์ 5 ใส่ขันหรือพาน (สมคิด จุ่มทอง. 2561: สัมภาษณ์) บางที่จะใช้ชันท์ 5 ปักที่ตัวกวักระหว่างการละเล่น (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์))

ภาพประกอบ 11 ชั้น 5

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2562

6. เครื่องเซ่นผี ประกอบไปด้วย ลิปสตึก แป้ง น้ำหอม หวี กระจก หมากพลู บุหรี่ หอยขม 5 ตัว (สมคิด จุมทอง. 2561: สัมภาษณ์) (เครื่องเซ่นผีบางที่ก็ใส่รวมในชั้น 5 บางที่จัดแยกใส่ถาดต่างหาก) สำหรับหอยขมบางที่นำมาร้อยเป็นสร้อยคอแต่งตัวนางกวัก (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์; ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์) บางพื้นที่มีของกิน ผลไม้เพิ่มเข้ามาแต่ไม่ใช่เหล้า (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

7. กระดังหรือถาดสำหรับใส่ทรายหรือขี้เถ้าสำหรับให้นางกวักเขียนคำทำนาย

8. ผ้าขาวปิดตา (บางพื้นที่ก็ไม่ใช้)

ผู้เล่น

1. ผู้เชิญนางกวัก 2 คน ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิงทั้ง 2 คน บางพื้นที่เลือกใช้นางหมาย 1 ใน 2 คน (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์) บางพื้นที่ไม่เจาะจงว่าต้องเป็นผู้หญิง หมายถึงแต่จะเลือกคนที่มีจิตใจอ่อนไหวเพื่อให้ผีเข้าได้ง่าย (สุรีย์ สะภาทอง. 2561: สัมภาษณ์) แต่บางพื้นที่ก็สามารถใช้ผู้ชายได้แต่ไม่ค่อยนิยมเนื่องจากผู้ชายมักมีจิตใจที่แข็งแกร่งกว่าผู้หญิง (สมคิด จุมทอง. 2561: สัมภาษณ์)

2. คนเชิญชั้น 5 ทำหน้าที่พา (นำ) บอกกล่าวขอเจ้าที่เจ้าทาง เซ่นผีซึ่งบางที่จะใช้เจ้าจำประจำหมู่บ้านเป็นผู้เชิญ

3. คนแข่ง (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีในการละเล่น) ไม่ได้กำหนดตายตัว ส่วนใหญ่จะใช้ประมาณ 10 – 12 คน

4. หมอแคน

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้านุ่ง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า ไสวหรือกางเกง

ดนตรี แคนและการปรบมือ

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีกำฟ้า โอกาสทั่วไป

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง ทางสามแพร่ง

วิธีเล่น

1. เริ่มจากการแต่งตัวนางกวักโดยการนำกวักมาแต่งตัวเป็นหญิงสาวให้มีใบหน้า แต่งหน้าใส่เสื้อผ้า โดยนำไม้คานมาสอดตรงกลางที่ตัวกวักเพื่อทำเป็นแขนนางกวักและนางกวักจะใช้แขนสำหรับเขียนคำทำนาย

2. คนเชิญชั้น 5 จะอันเชิญชั้น 5 เพื่อเป็นการบอกกล่าวเพื่อเชิญผีลงมาเล่น นางกวักกับคนในชุมชน แล้วจะวางชั้น 5 ไว้ในระหว่างการเล่น และถ้าเป็นในอดีตนิยมเล่นบริเวณทางสามแพร่ง สี่แพร่งจะมีการจุดธูป 9 ดอกเพื่อเชิญผีมาเล่นนางกวักร่วมด้วย (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

3. นำผู้เชิญนางกวัก 2 คน มาผูกผ้าปิดตา นั่งจับนางกวักคนละข้าง

4. คนแข่งเริ่มแข่งเพลงนางกวัก คนที่ไปดูการละเล่นก็จะช่วยกันปรบมือเป็นจังหวะ โดยจะ (ร้อง) แข่งเพลงนางกวักไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้าตัวกวัก (ไม่เข้าคนเล่น)

5. เมื่อผีนางกวักเข้า สังเกตได้จากที่กวักจะหนักและแขนนางกวักจะทิ่มลงพื้นสลบไปมาทั้งซ้ายและขวา ก็จะเริ่มการซักถามโดยส่วนมากมักนิยมถามเรื่องคู่ครองจึงมักจะถามหาคู่ ดังคำสัมภาษณ์สุรีย์ สะภาพทอง “แม่นางกวักเอ๋ยอยากผู้ว่าผู้ใญ่อยู่ทางเลข” แม่นางกวักจะไม่พูดแต่จะใช้กวักแกว่งไปมาตีหลังคนนั้นคนนี้ โดยจะเลือกคนที่อยู่บริเวณงาน ถ้าไม่มีจะพากันตึงกวักไปตีที่บันไดหน้าบ้านของคน ๆ นั้น ซึ่งหลาย ๆ คู่ก็เป็นจริงดังที่แม่นางกวักทำนาย (สุรีย์ สะภาพทอง. 2561: สัมภาษณ์) การละเล่นนางกวักยังสามารถเสี่ยงทายเรื่องอื่น ๆ ได้ เหมือนกับการละเล่นนางด้งนอกเหนือจากเรื่องของคู่ครอง และในระหว่างการเสี่ยงทายก็มีรายละเอียดของการละเล่นที่เพิ่มเข้ามา เช่น การละเล่นนางกวักของจังหวัดสระบุรีก่อนจะให้ นางกวักเสี่ยงทายในแต่ละคำถามที่ต้องการเน้นย้ำ จะมีการ “หักขอ” (การหักขอคือการหักไม้ให้

งอ โดยผู้หักขจะมีคำตอบในใจโดยการหักขอเปรียบเสมือนเป็นการเน้นย้ำคำตอบที่คิดไว้ เพื่อสื่อถึงแม่นางกวักว่าคำตอบนั้นใช่หรือไม่ ซึ่งเป็นความเชื่อว่าจะทำให้แม่นางกวักเสี่ยงทายได้ชัดเจนขึ้น) โดยส่วนมากจะเป็นการเสี่ยงทายเรื่องทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการสมัครงาน การตามหาคนหาย ของหาย เป็นต้น การตอบว่าใช่ของแม่นางกวักจะมีทั้งการใช้กวักตี การพากวักไปยังที่นั้น ๆ การเดินของกวัก (เปรียบเสมือนการรำของนางกวักเพราะถ้าไม่ใช่กวักจะอยู่นิ่ง ๆ) การเขียนตอบในกระดิ่งหรือภาชนะใส่ทรายหรือขี้เถ้าเอาไว้ กวักก็จะใช้แขน (ปลายไม้คาน) เขียนตอบ (ทั้งใช่และไม่ใช่) นางกวักไม่สามารถพูดได้ดังนั้นจะเขียนตอบสั้น ๆ (สังวลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

6. เมื่อเล่นพอสมควรก็เชิญแม่นางกวักออก

ภาพประกอบ 12 การหักขอ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2561

วิธีเชิญผีออก

การเชิญผีนางกวักออกจากกวักทำได้หลายวิธี ตั้งแต่การบอกกล่าววแม่นางกวัก การดึงกวักออกจากมือผู้เชิญนางกวักและยกขันท์ 5 (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์) การให้ผู้ชายจับตัวคนถือกวักผู้หญิง การคว่ำกวัก และหากแม่นางกวักยอมไม่ออกก็จะพากวักไปรอดได้บันได และนำเครื่องเชิญขันท์ 5 ไปคว่ำ (สมคิด จุ่มทอง. 2561: สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง

คำร้องเชิญเข้าฝีนางกวักก็จะผิดเพี้ยนแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังตัวอย่าง

ร้องเชิญเข้าฝิการละเล่นนางกวัก (สุพรรณบุรี)

นางกวักเอ๋ย นางกวักเจ้าแม่ กวัก อีพ่อยักแยอีแม่แยยอ
 คนยกคนยอ เจ้าสูงเพียงช้าง เจ้าอวดอ้างต่ำหูกเดือนหงาย
 ตกดินตกทรายเดือนแจ้จ้ง เจ้าแอ้งแม้งนางฟ้าลงมา
 นางสีดาแกว่งแขน ต้องแต่ง ต้องแต่ง

(พาว ปภาณิสกุล, 2559, น. 30)

คำร้องเชิญเข้าฝิการละเล่นนางกวัก (ลพบุรี)

นางกวักเอ๋ย นางกวักถักแท้ แญ่เจ้าญ่ อีแม่ญ่ญอง
 หาคนยกคนญอง เอ้อสูงเพียงช้าง เจ้าอย่าอ้างทัก้าเดือนหงาย
 สายลึงสายลมเดือนแจ้จ้ง เจ้าอย่าแอ้งแม้ง อีแม่นางกวัก
 กวักเจ้ากวัก นางกวักถักแท้

(สมคิด จุมทอง, 2560, น. 69)

คำร้องเชิญเข้าฝิการละเล่นนางกวัก (นครนายก)

กวักเอ๋ยกวัก อีแม่ถักแท้ แหน่เจ้าหน่ออีแม่ไก่อ
 หาผู้ยก หาผู้ยอ หัวสูงเพียงช้าง
 สาวอวดอ้างทุกวันๆ สาวฝันเห็นสู่ค่าๆ
 สาวต่ำหูกเดือนหงาย สาวคอดลึงคอร้ายเดือนแจ้จ้ง
 แจ้จ้งต่อแจ้จ้งเจ้าฟ้าลงเล่น เล่นต่อเล่นเล่นแม่นางกวัก

(สุรีย์ สะภาทอง, 2561: สัมภาษณ์)

การละเล่นนางงัก

วัตถุประสงค์ของการละเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เนื้อเรื่อง
เลียงทวยเรื่องผู้เลียงทวยเรื่องทั่วไป	1) กวัก (กงวันคล้าย) ของแม่หม้าย 2) ไม้คานแม่หม้าย 3) ของใช้สำหรับแต่งตัวนางงักได้แก่ เสื้อผ้า หมวก 4) กะลามะพร้าว ตาเดียว (สำหรับทำเป็นหัว) 5) ชันส์ 5 6) เครื่องเชิญผี 7) กระดังหรือ ถาดสำหรับใส่ทรายหรือสีเถ้า 8) ผ้าขาวปัดตา	1) ผู้เชิญนางงัก 2 คน ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิง 2) คนเชิญชันธ์ 5 3) คนร้อง 4) หมอแคน 5) คนตีวง	แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อยาว แหล่หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครึ่ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนขาคอกลมหรือเสื้อหม้อต่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง	แคนและ การปรบมือ	1) เทศกาลสงกรานต์ 2) ประเพณีกำฟ้า 3) โอกาสทั่วไป	1) สนามวัดหรือที่โล่งแจ้ง 2) ทางสามแพร่ง	คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นนางงัก (สุพรรณบุรี) นางงักเอ๋ย นางงักเจ้าแม่ กัก อีพ่อรักเอ๋ยแม่เย้ยคนยกคนยก เจ้าสูงเพียงช้าง เจ้าอดอ้างตักหูเดือนหงาย ตกดินตกทรายเดือนแจ่ม เจ้าแอ่งแอ่งนางฟ้าลงมา นางสีดาแก้วแสน ต้องแดง ต้องแดง คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นนางงัก (ลพบุรี) นางงักเอ๋ย นางงักรักแท้ แม่เจ้าแม่ อีแม่แถมเอ๋ย หาคนยกคนยก เอ๋ยสูงเพียงช้าง เจ้าอดอ้างตักหูเดือนหงาย สายสิงสายลมเดือนแจ่ม เจ้าอย่าแอ่งแอ่ง อีแม่นางงัก กักเจ้ากัก นางงักรักแท้ คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นนางงัก (นครนายก) กักเอ๋ยกัก อีแม่รักแท้ แม่เจ้าแม่เอ๋ยแม่ไถ่เอ๋ย หาผู้ยก หาผู้ยก หัวสูงเพียงช้าง สาวอดอ้างทุกวัน สาวฝันเห็นคู่ค่า สาวตักหูเดือนหงาย สาวคอยถึงคอยเดือนแจ่ม แจ่มต่อแจ่มเจ้าฟ้าลงเล่น เล่นต่อเล่นเล่นแม่นางงัก

นางสาว

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางสาวเป็นการละเล่นเข้าผีที่นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกับนางด้ง นางกวัก โดยมีวัตถุประสงค์ของการเล่นเพื่อความสนุกสนาน และการเสี่ยงทายถามข่าวคราวความเป็นไปของหมู่บ้าน เศรษฐกิจ เรื่องคู่และเรื่องทั่วไปที่อยากรู้ (ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์; ผ่องศรี บุญพันธ์. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นนางสาว

1. สาวดำขาว 1 คู่
2. ผ้าขาวปิดตา
3. ชัน 5

ผู้เล่น

1. ผู้เชิญนางสาว 2 – 3 คน (ผู้เล่น) ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิงที่ใจอ่อน และสามารถใช้ผู้ชายได้แต่ไม่ค่อยนิยม
2. คนเชิญชัน 5 ทำหน้าที่พา (นำ) บอกกล่าวขอเจ้าที่เจ้าทางขออนุญาตเล่น
3. คนเชิญ (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีในการละเล่น) ไม่ได้กำหนดตายตัว
4. คนดำสาว (คนจับสาวมาชนกันเพื่อให้คนเล่นข้ามระหว่างการเชิญนางสาว)
5. หมอแคน

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้านุ่ง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี แคน และการปรบมือ

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. นำคนชำนางสาวมาปิดตา ใช้ 2 – 3 คน ปิดตาพร้อมกัน
2. คนเชิญชัน 5 จะเชิญชัน 5 บอกกล่าวขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเล่นนางสาว คำเชิญชัน 5 ไม่ได้มีตายตัวแล้วแต่คนเชิญจะพูดแต่หลัก ๆ คือบอกกล่าวให้รู้ว่าจะเล่นนางสาวอย่าได้ถือโทษโกรธหากมีการล่วงเกิน เช่น “เจ้าที่เจ้าทาง ขออนุญาตลูกช้างอย่าถือสาหาความก็ว่าไป...” (ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์)

3. เมื่อคนเชิญชั้น 5 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คนเล่นที่ปิดตาจะจับมือจูงกันข้ามสาก คนจับสากจะนั่งคนละข้างเอาหัวสากมาชนกัน คนข้ามก็ข้ามไปคนดำสากก็ดำไป (ถอยมาจับคนก็เดินข้ามไป) พร้อมกับร้องเพลงนางสาก ร้องวนไปเรื่อย ๆ จนกว่านางสากจะเข้าร่างทรง หมอแคนก็จะเป่าแคนคลอไป เมื่อนางสากเข้า 1 ใน 3 คนที่ปิดตา คนที่ถูกเข้าก็จะรำแล้วแก้ผ้าปิดตา ออกเอาผ้าปิดตามาคาดเป็นสไบเฉียง หรือบางทีก็เอาผ้ามาคล้องคอ โปกหัว ขึ้นอยู่ว่า วิญญาณที่เข้ามาสิงเป็นใคร บุคลิกหรือพฤติกรรมก็จะเป็นไปตามบุคลิกของวิญญาณนั้น คนที่ไม่เข้าก็จะเอาผ้าปิดตาออก คนดำสากก็จะหยุดดำเมื่อนางสากเข้าแล้ว หลังจากนั้นก็จะเริ่มถาม ขาวถามเรื่องที่ตนอยากรู้ โดยเริ่มจากถามชื่อว่าวิญญาณที่มาเล่นนางสากชื่ออะไร นางอะไร จะร้องถามตอบกันเป็นล่ำกลอน เมื่อเล่นไปได้ระยะหนึ่งก็จะเชิญออกแล้วนำคนใหม่มาเข้านางสากใหม่ เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเลิกเล่น

วิธีเชิญผีออก

การบอกกล่าวเชิญผีออก และหากไม่ยอมออกจะนำคนเล่นไปลอดใต้บันได

เนื้อร้อง

เนื้อร้องนางสากแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป เช่น จังหวัดนครนายกจะสั้นๆ ไม่ยาวเหมือนกับเพลงเขื่อนางดัง

“ให้เจ้าลงมาเล่นกุดสงกรานต์ให้มันม่วน.....นางเอย....”

(ทองหล้า จิตต์นิ่ม. 2561: สัมภาษณ์)

นางสาว

วัตถุประสงค์ของการเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เนื้อเรื่อง
1) การทำกายตามช่วงคร่าวความเป็นไปของหมู่บ้าน เศรษฐกิจ 2) เสี่ยงทายเรื่องคู่ 3) เสี่ยงทายเรื่องทั่วไปที่อยากรู้	1) สากดำขาว 1 คู่ 2) ผ้าขาวบิดดา 3) ขัน 5	1) ผู้เชิญนางสาว ส่วนมากนิยมให้ผู้หญิง 2) คน 3) คนเชิญ 4) คนดำ 5) คนขาว 6) คน	แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อแขนยาวหรือเสื้อคอกลม 2) คน 3) คนเชิญ 4) คนดำ 5) คนขาว 6) คน	แคน และ การประโคม	1) เทศกาลสงกรานต์	สนามวัดหรือที่โล่งแจ้ง	“ให้เจ้าลงมากเล่นดูสงกรานต์ให้มัน่วน.....นางเอ๋ย...”

ลึงลม

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

ลึงลมเป็นการละเล่นเข้าผีที่ใช้ผู้ชายเป็นร่างทรง เมื่อผีลึงลมเข้าผู้เล่นจะแสดงลักษณะคล้ายลิง เช่น กระโดดขึ้นต้นไม้ ปีนป่ายที่สูง ขอบไล่กัด ในอดีตลึงลมสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มชาติไทยพวน นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว เนื่องจากเป็นการเล่นที่รุนแรง ดุ น่ากลัวในสายตาของผู้มาชมการละเล่น เมื่อถึงเวลาที่ผีออกก็จะสร้างความลำบากแก่คนเป็นร่างทรงและคนบริเวณนั้น เพราะบางครั้งผีลึงลมมักจะออกตอนที่ปีนอยู่บนต้นไม้สูง การละเล่นลึงลมบ้างก็ว่าเล่นเพื่อความสนุกสนาน เพราะเวลาที่ผีลึงลมเข้าก็จะวิ่งไล่กัดไล่คนที่อยู่ในบริเวณนั้น ชาวบ้านก็จะวิ่งหนีกันอย่างสนุกสนาน (สุรศักดิ์ สิงห์วิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์) บ้างก็ว่าเป็นเรื่องเครื่องรางของขลัง การละเล่นลึงลมหายไปจากสังคมไทยพวนมากกว่า 60 ปี (สุนันท์ จันนา. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นลึงลม

1. ไม้ไผ่ 2 ลำ
2. ขัน 5
3. ฐูปเทียน
4. ผ้าผูกตา
5. ผ้าขาวม้าผูกเอว

ผู้เล่น

1. ผู้ชาย 1 คน
2. คนเชียร์ (ไม่กำหนดตายตัว ส่วนใหญ่ใช้ 5 – 10 คน)
3. หมอแคน

การแต่งกาย_ แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี แคน ร่วมกับการปรบมือ และการเคาะไม้ไผ่

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. คนนำพิธีจะเริ่มบูชาชั้น 5 บอกกล่าวเชิญผีสิงลงมาเล่น
2. นำผู้ชายที่จะเป็นร่างทรงผีสิงลงมาปิดตา และเอาผ้าขาวม้าผูกเอว (เปรียบเสมือนเป็นหางสิงแล้วผีจะเข้าง่าย (สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์) บางคนว่าเปรียบเสมือนเชือกที่คอยระวังไม่ให้ผีสิงลงพาวังหายเข้าไปในป่า (ปริศนา สำนวนกิจ. 2561: 35)) พนมมือถือธูปเทียนแล้วจับนั่งยอง ๆ บางท้องถิ่นก็นั่งหมอบกับพื้น บางท้องถิ่นก็นั่งบนครกบ้าง นั่งบนสากตำข้าวบ้าง (ดวงตา หัสสา. 2561: สัมภาษณ์)
3. คนเซ็งจะเริ่มเซ็งเพลงสิงลงพร้อมปรบมือและเคาะไม้เป็นจังหวะ ร้องไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้าเหมือนการละเล่นเข้าผีอื่น ๆ หมอแคนจะเป่าแคนคลอระหว่างการร้อง เนื้อร้องก็จะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น
4. เมื่อผีสิงลงเข้าคนเล่นแล้ว จะเอาผ้าปิดตาออก เมื่อผีเข้าจะมีอาการคล้ายถึงกระโดดไปมาบ้าง ไถ่กัดคนบ้าง ปีนขึ้นต้นไม้บ้าง คนที่อยู่บริเวณนั้นก็จะมีวงดนตรีสนุกสนานและเมื่อเล่นได้เวลาพอสมควรแล้วก็จะเชิญผีสิงลงออก

วิธีเชิญผีออก

ดึงผ้าขาวม้าผูกเอวออกผีสิงลงก็จะออก (สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์) หรือพาไปลอดใต้บันไดบ้าน (ปริศนา สำนวนกิจ. 2541: 35)

เนื้อร้อง

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นสิงลง (สุพรรณบุรี)

สิงลงเอ๋ย มาอมข้าวพอง	เด็กน้อยทั้งสอง
ดอกจิกดอกจาง	สองเงี้ยวสองเจ้า
มาเข้าสิงลง	ขนมสมตม ขนมสมญ
อีแก้วหน้าหมู	มีขี้ทั้งวัน
เฮะกะตูปอง กะทองเทเว	เฮะกะทุปอง กะดอกเอวหัก
ตักน้ำกินเอง หุงข้าวกินเอง	แม่ยายเฮงเอ๋ย แม่ยายเฮงเอ๋ย

(พาว ปธานิสกุล, 2559, น. 31)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นลิงลม (นครนายก)

นางลิงลม มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสองมาตัดดอกพริก “
พญานกเขา อมเขียว อมขาว กะจ่าวลิงลม ขนมห้วยฟู อี พญานกจิก
แก้วหน้าหนู เล่นซู้ทุกวัน กระจ่ายดีดตัง เล่นน้ำเทวี ศาลาโรงสี เฮ เฮ
”...ตุ้มปั้ง ศาลาโรงสี เฮ เฮ ตุ้มปั้ง

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 35)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นลิงลม (สิงห์บุรี)

“ลิงลมเอ๋ย มาดมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสองมาเล่นก้ามกุ้ง ก้ามกุ้งสองแฉไปสอบดอกแควมาแห่
ปู อีหนูตักบันไดกลางคั่นมาเหล่า...”

(ประยงค์ นาคประสาน, 2561: สัมภาษณ์)

นางเบ็ด

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางเบ็ดในอดีตพบว่ามีการเล่นที่จังหวัดสระบุรี แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นนี้แล้ว การละเล่นนางเบ็ดจะใช้ผู้หญิงใจอ่อนมาเป็นร่างทรงนางเบ็ด นางเบ็ดนิยมเล่นเพื่อเสี่ยงทาย หาคู่ครอง คล้าย ๆ นางกวัก แต่นางเบ็ดไม่ค่อยเป็นที่นิยมเล่นเนื่องจากคนร้องเซิ้งนางเบ็ดร้องได้ไม่กี่คน ไม่เหมือนนางกวักที่มีคนร้องเซิ้งได้มากกว่า จึงทำให้นางเบ็ดหายไป (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นนางเบ็ด

1. เบ็ดตกปลา 1 คัน

ภาพประกอบ 13 เบ็ดตกปลา

ที่มา: ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2562

2. ไม้สำหรับเคาะ
3. ชัน 5
4. ผ้าคลุมตัวผู้เล่นนางเบ็ด
5. เครื่องเซิ้งผี เช่น กระเจก หวี แป้ง

ผู้เล่น

1. ผู้หญิงที่จะเล่นนางเบ็ด 1 คน
2. คนเซ็ง 5-10 คน

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง

ดนตรี ใช้การปรบมือและเคาะไม้

โอกาสในการเล่น เทศกาลสงกรานต์

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. คนเชิญชั้น 5 จะเชิญชั้น 5 เพื่อบอกกล่าวเชิญแม่นางเบ็ดลงมาเล่น
2. นำผู้หญิงที่เป็นร่างทรงนางเบ็ดนอนหมอบกับพื้น แล้วใช้ผ้าคลุมตัวพร้อมกับคลุมชั้น 5 บักเบ็ดใกล้ ๆ พร้อมกับกระจาดใส่เครื่องแต่งตัววางไว้ (ผู้หญิงที่เป็นร่างทรงจะต้องไม่ใส่เครื่องประดับใด ๆ เช่น แหวน ตุ้มหู เข็มขัด ต้องถอดให้หมด)
3. คนเซ็งก็จะเซ็งบทเชิญผีนางเบ็ดให้มาเข้าร่างทรง โดยจะร้องเซ็งไปเรื่อย ๆ จนกว่านางเบ็ดจะเข้า (เนื่องจากไม่มีใครสามารถร้องเพลงนางเบ็ดได้และยายสังวาลย์ เครือแก้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จำเนื้อร้องไม่ได้แล้วเพราะอายุที่มากขึ้น)
4. เมื่อนางเบ็ดเข้า (สังเกตได้จากผ้าคลุมตัวจะสั่น) คนที่มีคำถามอยากจะถามแม่นางเบ็ดก็จะถาม แต่บางครั้งแม่นางเบ็ดเวลาที่เข้าแล้วมักจะเอาแต่ก้มหน้าก้มตาร้องไห้ไม่ยอมหยุด จนคนบริเวณนั้นต้องถามว่า “จิเอาผีเลอ อยากได้ผีเลอ” เมื่อนางเบ็ดก็จะตอบมาสมมติว่า “อยากได้สายสร้อย” คนก็จะปลดสายสร้อยให้ใส่ เมื่อแม่นางเบ็ดได้ของที่ต้องการแล้วก็จะเลิกร้องไห้ แล้วก็จะพ้อนรำอย่างสนุกสนาน เมื่อนั้นคนที่อยากจะถามคำถามก็จะเริ่มถาม จนกระทั่งเล่นพอสมควรก็จะเชิญออก (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

วิธีเชิญผีออก

ให้ผู้ชายจับตัวคนเล่น เรียกชื่อหรือพาไปลอดใต้บันได

เนื้อร้อง

เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนางเบ็ดเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ประกอบกับการเล่นนางเบ็ดไม่มีการเล่นมาหลายสิบปีจึงทำให้จำรายละเอียดของเนื้อหาเพลงไม่ได้

นางเป็ด

วัตถุประสงค์ของการละเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เนื้อเรื่อง
1) เพื่อเสียงทักทาย 2) หาคู่ครอง	1) เปิดกลปลา 1 คัน 2) ไม่ส้าหรับสาคะ 3) ชัน 5 4) ผักคูลมตัวผู้ เล่นนางเป็ด 5) เครื่องแต่งตัว เช่น กระจก หวี แป้ง	1) ผู้หญิงที่จะเล่นนางเป็ด 1 คน 2) คนเลี้ยง 5-10 คน	แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอ กระเช้าหรือเสื้อผ่าอก แห้ง หรือ เสื้อแขน กระบอก ผ้าถุง แต่ต้อง มีผ้าสไบทุก ครึ่ง ส่วนผู้ ชายเสื้อแขน สั้นคอกลม หรือเสื้อห่มมือ ส้อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือ กางเกง	การปรบมือ และ การเคาะไม้	เทศกาล สงกรานต์	ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง	เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนางเป็ดเป็นกลุ่มผู้สูงอายุประกอบกับการละเล่นนางเป็ดไม่มีการเล่นมาหลายสิบปี จึงทำให้จํายละเอียดของเนื้อหาเพลงไม่ได้

นางสุม

ภาพประกอบ 14 การละเล่นนางสุมบ้านเกาะหวาย จังหวัดนครนายก

ที่มา : ปรีศนา สำราญกิจ, 2541, น. 35

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางสุมเป็นการละเล่นเข้าผี โดยมีวัตถุประสงค์ของการเล่นเพื่อความสนุกสนาน นางสุมจะใช้ผู้หญิงในการเข้านางสุม เมื่อนางสุมเข้าคนที่เป็นร่างทรงนางสุมก็จะหน้าซีด ตัวสั่นสุมก็จะสั่น แล้วชาวบ้านก็จะแก้งนางสุมโดยแก้งบอกว่าปลาอยู่ตรงนั้นตรงนี้ นางสุมก็จะถือสุมในมือไปจับปลาตามที่คนบอก เมื่อถูกหลอกหลาย ๆ ครั้งนางสุมก็จะโกรธแล้วหันเอาสุมตีใส่คนที่อยู่บริเวณนั้น คนก็จะวิ่งหนีกันอลหม่าน ไล่ตีกันสนุกสนาน เมื่อเล่นกันพอสมควรก็จะเชิญนางสุมออก (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์) ในอดีตนางสุมพบว่ามี การละเล่นในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 2 จังหวัด คือ จังหวัดนครนายก และจังหวัดลพบุรี แต่ปัจจุบันไม่มีการเล่นแล้ว

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นนางสุม

1. สุมจับปลา 1 อัน (ใช้สุมเก่าไม่นิยมใช้สุมใหม่เพราะเชื่อว่าสุมที่ผ่านการใช้งานแล้วจะมีวิญญาณพวกสัตว์ต่าง ๆ สิงอยู่ (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์))

ภาพประกอบ 15 สุ่ม

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2562

2. ชั้นที่ 5 โดยจะนำชั้นที่ 5 เสียบตรงกลางสุ่ม และบางครั้งก็มีการตกแต่งปากสุ่ม เพื่อเป็นการแต่งตัวให้สุ่ม (สุรศักดิ์ สิงห์วิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 16 การแต่งสุ่ม

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2562

3. ผ้าปิดตา ใช้ปิดตาผู้หญิงที่เล่นนางสุมเพื่อเชิญวิญญาณนางสุมเข้ามาสิงร่างเพื่อเล่นนางสุม

ผู้เล่น

1. ผู้หญิง 1 คน สำหรับเป็นร่างทรงนางสุม
2. คนเชิญ (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีในการละเล่น) จำนวนไม่ได้กำหนด
3. หมอแคน

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้นคอกลมหรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี แคน และการปรบมือ

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์ งานบุญต่าง ๆ

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. ผู้ที่ทำหน้าที่เชิญชั้น 5 จะเชิญชั้น 5 เพื่ออันเชิญผีมาเล่นนางสุม
2. นำผู้หญิงที่จะเป็นร่างทรงนางสุมมาปิดตา และนั่งจับสุมที่บูชาชั้น 5
3. คนเชิญจะเชิญเพลงนางสุมไปเรื่อย ๆ จนกว่านางสุมจะเข้า โดยมีเนื้อร้องเชิญนางสุมแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น
4. เมื่อนางสุมเข้าแล้วจะเอาผ้าปิดตาออก นางสุมก็จะลุกขึ้นและเอาสุมปลาไปสุมปลาตามที่คนที่ยืนดูการละเล่นบอก เมื่อจับปลาไม่ได้ชักที่นางสุมก็จะเริ่มโมโหและเอาสุมปลาไปไล่ตีคนที่อยู่บริเวณนั้น ชาวบ้านก็จะวิ่งหนีกันสนุกสนาน
5. เมื่อเล่นพอสมควรก็จะเชิญนางสุมออกจากร่างทรง เป็นอันจบการละเล่น

วิธีเชิญผีออก

ใช้การดึงสุมออกจากมือ

เนื้อร้อง

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นนางสุม (นครนายก)

สุมเอ๋ยสุม ขยุ้มหัวเสือ เด็กน้อยพายเรือ พายได้พายเอา (2 รอบ)

สุมเอ๋ยสุมขยุ้มหัวแมว กินข้าวแล้วก็ไปสักสุม (ร้องกลับไปมา)

(สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

นางสุ่ม

วัตถุประสงค์ของการทะเล่เล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทะเล่เล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการเล่น	สถานที่	เป็เรื่อง
เพื่อความสนุกสนาน	1) สุ่มจับปลา 2) ธันส์ 5 3) ผักปัดดา	1) ผู้หญิง 1 คน สำหรับเป็นช่างทรงนาง สุ่ม 2) คนเลี้ยง (คนที่ร่วมร้องเมื่อร้องเชิญผีในการละเล่น) จำนวนไม่ได้กำหนด 3) หมอแคน	แต่งกายตามธรรมเนียมส่วนใหญ่ผู้หญิงจะได้เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อนอก 2) คนเลี้ยงแต่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผู้ร้อง แต่ต้อง มีผ้าสไบทุกครึ่ง ส่วนผู้ชายยเสื้อแขนสั้นคอกลมหรือเสื้อหม้อ ย้อม ผ้าขาวม้า ไต้งหรือ กางเกง	แคนและ การประมื่อ	1) เทศกาลสงกรานต์ 2) งานบุญต่าง ๆ	ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง	คำร้องเชิญเข้าพิธีการละเล่นนางสุ่ม (นครนายก) สุ่มเชิญสุ่ม ขุนนหัวเชื้อ เล็กน้อยพายเรือ พายได้พายเอา (2 รอบ) สุ่มเชิญสุ่มขุ่มหัวแมว กินข้าวแล้วก็ไปสุ่ม (ร้องกลับไปมาก)

นางช้าง

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางช้างพบว่าในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างมีกลุ่มไทยพวนแห่งเดียวที่รู้จัก และเคยมีการละเล่นเข้าผีนางช้าง ได้แก่ จังหวัดสระบุรี แต่นางช้างจะมีลักษณะคล้ายกับการละเล่นลิงลมคือเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน แต่ค่อนข้างรุนแรงเพราะนางช้างและลิงลมมีคุณลักษณะคล้ายกันคือ ความดุร้าย ดังนั้นเมื่อผีนางช้างเข้าสิงจะอาละวาดทำร้ายคน จึงทำให้ต้องวิ่งหนีกันเพื่อไม่ให้นางช้างทำร้าย จึงเป็นความสนุกสนานอีกแบบหนึ่ง (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นนางช้าง

1. ผ้าผูกหัว
2. ผ้าคลุมตัวผู้เป็นนางช้าง
3. ผ้าสำหรับผูกเอว
4. ชันท์ 5

ผู้เล่น

1. ผู้ชาย 1 คน สำหรับเป็นนางช้าง
2. คนเซ็ง

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้านุ่ง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี ใช้การปรบมือ

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. คนเซ็งขันท์ 5 จะเชิญขันท์ 5 เพื่ออัญเชิญผีมาเล่นนางช้าง
2. นำผู้ชายที่เป็นร่างทรงนางช้างมาพันผ้ามัดนเป็นนางช้าง เอาผ้ามาผูกเอวทำเป็นเชือกเอาไว้ดึงเวลาที่นางช้างเข้าไมให้ไปทำร้ายใคร และให้หมอบลงกับพื้นแล้วเอาผ้าคลุมตัว
3. คนเซ็งก็จะเซ็งบทเชิญผีนางช้าง โดยจะเซ็งไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้า

4. เมื่อนางข้างเข้า ผ้าที่คลุมตัวอยู่ก็จะสั้น ผู้ชายที่เตรียมไว้สำหรับดึงนางข้างก็จะเตรียมตัวดึงไม่ให้นางข้างวิ่งไปทำร้ายคน คนที่อยู่บริเวณนั้นก็จะหยอกล้อกับนางข้างทำให้นางข้างโมโหและวิ่งหนีกันสนุกสนาน เมื่อเล่นกันพอสมควรก็เชิญนางข้างออก

วิธีเชิญผีออก

ให้ผู้หญิงจับตัวคนเล่น เรียกชื่อหรือพาไปลอดได้บันได

เนื้อร้อง

คำร้องเชิญเข้าผีการละเล่นนางข้าง (สระบุรี)

ข้างเอ๋ยข้าง ข้างมากินเบอไฟ ข้างเอ๋ยข้าง ข้างตกลา ข้างกินเบอไฟ วัวกินหญ้า“

”...ม้าสักกะใหญ่

(สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

นางช้าง

วัตถุประสงค์ของการประเมิน	อุปกรณ์ที่ใช้ในการประเมิน	ผู้ประเมิน	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการประเมิน	สถานที่	เนื้อหา
เพื่อประเมินสมรรถนะ	1) ผู้ถูกหัด 2) ผู้ควบคุมตัวผู้ เป็นนางช้าง 3) ผู้สันทัดสนถูก เอา 4) ช้าง 5	1) ผู้ชาย 1 คน สำหรับ เป็นนาง ช้าง 2) คนเลี้ยง	แต่งกายตาม สมัยนิยม ส่วนใหญ่ ผู้หญิงจะได้ เสื้อคอ กระเช้าหรือ เสื้อผ่าอก แขนสั้น หรือ เสื้อแขน กระบอก ผ้าถุง ผัดกรอง มีผ้าสไบทุก ครั้ง ส่วนผู้ ชายเสื้อแขน สั้นคอกลม หรือเสื้อคอ เสื้อ ผ้าขาวม้า โจรงหรือ กางเกง	การ ประโหม่ง	เทศกาล สงกรานต์	ลานวัดหรือ ที่โล่งแจ้ง	คำร้องเชิญเข้าพิธีการจะเล่นนางช้าง (สละบุรี) "ช้างเอื้องช้าง ช้างมุกถิ่นมอญ ช้างเอื้องช้าง ช้างตกลา ช้างถิ่นมอญ ม้าศึกกะมอญ..."

นางหวี

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นนางหวีจากการสำรวจในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 5 จังหวัด พบว่ามีเพียงจังหวัดนครนายกที่เคยได้ยินและรู้จักการละเล่นนางหวี ซึ่งมีลักษณะการเล่นคล้ายกับนางสุมเล่นเพื่อความสนุกสนาน (ดวงตา หัสสา. 2561: สัมภาษณ์; ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นนางหวี

1. สวิงชั้นปลา 1 ปาก

ภาพประกอบ 17 สวิง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2562

2. ชั้น 5

3. ผ้าผูกตา

ผู้เล่น

1. ผู้หญิง 1 คน

2. คนแข่ง

3. หมอแคน

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมา
กาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้นคอกลม
หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี แคน และการปรบมือ

โอกาสในการเล่น เทศกาลสงกรานต์

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. คนเชิญชั้น 5 จะเชิญชั้น 5 เพื่ออัญเชิญผีมาเล่นนางหิวง
2. นำผู้หญิงที่จะเล่นนางหิวงมาปิดตา มือถือสวิงไว้ ในสวิงจะใส่กรวยชั้น 5 ลงไป

ด้วย

3. คนซึ่งจะซึ่งเพลงนางหิวง ซึ่งไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีนางหิวงจะเข้า หมอแคนจะ
เป่าแคนคลอไปเรื่อย ๆ

4. เมื่อนางหิวงเข้า สวิงจะสั่น ตัวคนเล่นจะสั่น เมื่อนางหิวงเข้าแล้วจะหยิบชั้น 5
ออกจากสวิงแล้วนางหิวงจะเริ่มเอาสวิงมาซ้อนไปเรื่อย ๆ คนกลัวสวิงจะมาตีก็จะวิ่งหนีหลบกัน
สนุกสนาน เมื่อเล่นพอสมควรแล้วก็จะเชิญนางหิวงออก

วิธีเชิญผีออก

ตั้งสวิงออกจากมือคนเล่น

เนื้อร้อง

“...นางหิวงเอ๋ย จะไปซ่อนโน้น หรือจะไปซ่อนอะไร หรือจะไปซ่อนเหนือ”

(ดวงตา หัสสา. 2561: สัมภาษณ์)

นางหิวงเอ๋ยจะไปซ่อนห้วยหรือจะไปซ่อนคลองปลาเต็มช่องอย่างเหี้ย ๆ นางหิวงเอ๋ยจะไป”

“ซ่อนห้วยหรือจะไปซ่อนหนองปลาเต็มช่องอย่างเหี้ย ๆ

(ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์)

นางหญิง

วัตถุประสงค์ของการการเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เนื้อเรื่อง
เพื่อความสุขสนุกสนานในการเล่น	1) สี่สิ่งร้อยบลา 2) ขัน 5 3) ผ้าผูกตา	1) ผู้หญิง 1 คน 2) คนซึ่ง 3) หมอ แคน	แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้เล่นหญิงจะได้เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อผ่าอก แหรง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมียี่ผ้าสไบทุกครึ่ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลมหรือเสื้อห่มเอว ส้อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง	แคน และกรปรบมือ	เทศกาลสงกรานต์	ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง	"นางหญิงเอ๋ย จะไปซ่อนไหน หรือจะไปซ่อนอะไร หรือจะไปซ่อนเหนือ..." "นางหญิงเอ๋ยจะไปซ่อนไหนหรือจะไปซ่อนคดองปลาหมึกอย่างเหี้ย ๆ นางหญิงเอ๋ยจะไปซ่อนหัวหรือจะไปซ่อนหนองปลาเหี้ยอย่างเหี้ย ๆ"

แม่ศรี

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นแม่ศรีในกลุ่มไทยพวนในอดีตของพื้นที่ภาคกลางตอนล่างจากการสำรวจพบว่า มีการละเล่นแม่ศรีเพียงจังหวัดเดียวคือจังหวัดสิงห์บุรี (ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์; อัมภา หิมพงศ์. 2561: สัมภาษณ์) ในขณะที่จังหวัดนครนายกก็พบที่มีการละเล่นแม่ศรีเช่นกันแต่เป็นกลุ่มลาวเวียงที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอเมือง (ปริศนา สำราญกิจ. 2541: 21) ในขณะที่กลุ่มไทยพวนนครนายก ไม่มีการละเล่นแม่ศรี ปัจจุบันการละเล่นแม่ศรีไม่มีการเล่นแล้วทั้งจังหวัดสิงห์บุรีและนครนายก การละเล่นแม่ศรีมีวัตถุประสงค์เพื่อความสนุกสนาน เพราะเวลาแม่ศรีเข้าคนที่เป็นร่างทรงแม่ศรีก็จะรำอย่างสวยงาม และอาจมีการถามเรื่องคู่ครอง เสี่ยงทายเรื่องอื่น ๆ บ้าง (อัมภา หิมพงศ์. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นแม่ศรี

1. ชันท์ 5
2. ผ้าผูกตา

ผู้เล่น

1. ผู้หญิงเล่นแม่ศรี 1 คน
2. คนร้องเพลงเชิญแม่ศรี

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้นคอกลมหรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี ใช้การปรบมือ

โอกาสในการละเล่น เทศกาลสงกรานต์ โอกาสทั่วไป นิยมเล่นตอนกลางคืน

สถานที่ ลานวัดหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. คนเชิญขันท์ 5 จะเชิญขันท์ 5 เพื่ออัญเชิญผีมาเล่นแม่ศรี
2. นำผู้หญิงที่เป็นแม่ศรีมานั่งกลางวงที่ล้อมรอบด้วยคนร้องเพลงเชิญแม่ศรี พร้อมปิดตาและพนมมือ
3. คนร้องเพลงเชิญแม่ศรีก็จะร้องเพลงเชิญแม่ศรีไปเรื่อย ๆ จนกว่าแม่ศรีจะเข้า
4. เมื่อแม่ศรีเข้า เขาจะลุกขึ้นรำ ฟ้อนไปเรื่อย ๆ บางคนที่มีคำถามจะเริ่มถามแม่ศรีเมื่อเล่นแม่ศรีได้พอสมควรก็เชิญแม่ศรีออก

วิธีเชิญผีออก

แก้ผ้าผูกตาแล้วเรียกชื่อ

เนื้อร้อง

”แม่ศรีเอย แม่ศรีสมสะยกมือไหว้พระเล่นแม่นางศรีเอย“

(ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์; อัมภา หิมพงศ์. 2561: สัมภาษณ์)

แม่ศรี

วัตถุประสงค์ของการทะเล่	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทะเล่	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการทะเล่	สถานที่	เนื้อเรื่อง
1) เรื่องทศกัณฐ์ครอง 2) เรื่องทศกัณฐ์ครอง	1) ขัน 5 2) ขัน 5	1) ผู้หญิง เล่นแม่ศรี 1 คน 2) คนร้อง เพลงขับ แม่ศรี	แต่งกายตาม สมัยนิยม ส่วนใหญ่ ผู้หญิงจะได้ เสื้อคอ กระเช้าหรือ เสื้อผ่า แขนง หรือ เสื้อแขน กระบอก ผ้าถุง แต่ต้อง มีผ้าสไบทุก ครั้ง ส่วนผู้ ชายเสื้อแขน สั้นคอกลม หรือเสื้อหัว กลม เสื้อ ผ้าขาวม้า โสร่งหรือ กางเกง	กร ปรบมือ	1) เทศกาล สงกรานต์ 2) โอกาสทั่วไป นิยมเล่นตอน กลางคืน	ลานวัดหรือ ที่โล่งแจ้ง	"แม่ศรีเอง แม่ศรีทศกัณฐ์มือให้พระแล่นแม่ศรีเอง"

1.2 การละเล่นของผู้ใหญ่ประเภทการละเล่นเพื่อความบันเทิง

มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ชนิด ประกอบด้วย การละเล่นโชนโหล่นชา การละเล่นเล็งกลอง การละเล่นลำพวน และการละเล่นบักกะเต้ย เป็นการละเล่นที่เล่นเพื่อความสนุกสนาน เพื่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างความรักความสามัคคี และการพักผ่อน เวลาที่มีการรวมกลุ่มกัน

โชนโหล่นชา

ภาพประกอบ 18 โชนโหล่นชา

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2562

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

โชนโหล่นชาคือการละเล่นโยนชิงช้าของชาวลาวพวนที่เป็นที่รู้จักและนิยมเล่นกันในอดีตเล่นเพื่อความสนุกสนาน และยังสามารถพบการละเล่นนี้ได้ในแถบภาคอีสานซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเช่นกัน โชนโหล่นชานิยมแขวนกับต้นไม้ใหญ่โดยใช้เชือกผูกกับต้นไม้และใช้ไม้กระดานสำหรับทำเป็นชิงช้า การเล่นโยนชิงช้าโชนโหล่นชาแตกต่างกับการเล่นชิงช้าของพื้นที่อื่น ๆ ทั่วไป ตรงที่มีการร้องเพลงประกอบการโยนชิงช้า สามารถเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เนื้อร้องประกอบการละเล่นจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ปัจจุบันไม่พบเห็นการละเล่นโชนโหล่นชาแล้ว

แต่ที่วัดโกศาภิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรีได้มีการรื้อฟื้นสร้างอินโหล่นชาไว้ที่ได้ต้นไม้ใหญ่บริเวณวัด เพื่อสืบสานการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนให้ลูกหลานได้รู้จักและเพื่อรักษาไว้ต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นอินโหล่นชา

ใช้เชือกผูกกับไม้กระดานแล้วแขวนกับกิ่งไม้ใหญ่

ผู้เล่น

ไม่ได้กำหนด แต่ส่วนมากจะเป็นหนุ่มสาว โดยที่ผู้ชายจะเป็นคนแกว่งชิงช้า ผู้หญิงจะเป็นคนนั่งเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมา กาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้านุ่ง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือ เสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า ไสวหรือกางเกง

ดนตรี ไม่มี

โอกาสในการเล่น โอกาสทั่วไป

สถานที่ ได้ต้นไม้ใหญ่

วิธีเล่น

ผลัดกันเล่นทีละคู่ โดยส่วนมากผู้ชายจะเป็นคนแกว่งชิงช้าให้ผู้หญิงนั่ง คนอื่น ๆ ก็ จะช่วยกันร้องเพลง เมื่อเล่นพอสมควรก็จะผลัดเปลี่ยนให้คู่อื่นเล่นบ้างสลับกันไป โดยมีเนื้อร้อง ประกอบการเล่นที่แต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไป

เนื้อร้อง

เนื้อร้องอินโหล่นชา (นครนายก)

สำนวนที่ 1

“อินโหล่นชา อีตาบักแก๊ กับแก๊ฮ้อง ปลายไม้อินโหล่น จิโก่นลงมากะมุกกะแมบ พาไก่ แจบตุ๋นตุ๋นทอง กำก่อง แดดสองเต๊อ สองหัวคันทนา สองพาวีข้าว แดดสองหัวน้ำเต้า เข้าเฮ่าตี กอง ตีกองเต๊อกะตี ตีกองเหนือก็ดี เก็บมะเขือเชอซา ก็หญ้าเฮา แดเก็บมะบ้า เสอกิน ใ้ยาเฮาแด่ เสื่อว่าเสื่อนกยูง นกยูงเอ๋ยมึงไปเที่ยวเฮาะ นกเจาะเอ๋ยเที่ยวฮัง นกสังเอ๋ยไปเที่ยวฮัง นกอุตุฮังข้างมาชน ชนแต่ชนชนน้อยชนใหญ่ ไก่แต่ไก่ไก่กุ่มไก่อยง กองแต่กองก่งเพลกองฮุ้ม ฮุ้มต่อฮุ้มเป็นปะหอยบัง บังแต่บังเป็นปลายมะกูด ตูดตูดเป็นขี้ควายเหลว เหลวแต่เหลวเป็นนมแม่ฮ้าง ฮ้างกว่าฮ้างจับไก่อมาชน”

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 37)

สำนวนที่ 2

โอนโอนชา อีตาแป้นจี เดือนสิบสี่ จะเอะเดะจาน เดือนสิบสองจิเอะดอกจิว“ดอกจิวบาน ดอกกระจานบานเฮื้อ เดะกะเดือบานชิง โยเมืองช้าง ช้างหิงห้อยอยู่ตมอยู่ตาม สวณมยานอยู่ตามหน้ามอด สวอดอดแอตถือมัวะ มากันสาวจันทน์ถือนวณเปื่องซ้าย ย้ายเอะเดะเปี้ยะ”

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 37)

สำนวนที่ 3

โอนโหลนชา อีตามักใหม่“ ตะเข้ขึ้นไข่ แมงดาขึ้นพัก อีเขียวขาหักยกขึ้นยักลง ไข่คงตาบอด ไข่ รอดตกแฝง ไข่นนท์ปากแหง อุ่มลูกมาดู ขี้หมูขี้หมาหกล้มปากแตก อ้ายแมกส่งสะกาน อ้าย ม่งอ้ายมาน นอนเสียกลางวัน ไม่ฝ่าไม่ฝืน ขี้ค่านตัดฟันให้น้องอยู่ไฟ”

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 39)

เส็งกลอง

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นเส็งกลองเป็นการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่นิยมเล่นในอดีต แต่ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง พบเพียงจังหวัดเดียวคือจังหวัดลพบุรี แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นแล้ว เนื่องจากคนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุไม่สามารถตีกลองได้อีกเหมือนในอดีต ส่วนคนรุ่นใหม่ก็ไม่มี ความสนใจในการละเล่นดังกล่าวจึงทำให้การละเล่นนี้กลายเป็นการละเล่นในอดีตไป (สมคิด จุ่มทอง, 2561: สัมภาษณ์)

เส็งกลอง หมายถึง การแข่งขันการตีกลอง โดยใช้กลองเส็ง คือกลองที่ทำจากท่อนซุงประเภทไม้เนื้อแข็ง ไม้ที่นิยมใช้คือไม้ประดู่ การเส็งกลองในอดีตมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบพิธี กำฟ้าในประเพณีกำฟ้าเพื่อเป็นการส่งสัญญาณถึงฟ้า ต่อมาจึงนิยมเพื่อการแข่งขันกันโดยเป็น การแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้านเพื่อความสนุกสนาน การตัดสินแพ้ชนะของการแข่งเส็งกลองจะมี กรรมการที่เรียกว่า “เทวดา” เป็นผู้ตัดสินชี้ขาดว่ากลองของใครตีได้เสียงดังกว่ากัน ทั้งนี้การ ตัดสินของเทวดาของการชี้ขาด (สมคิด จุ่มทอง, 2560, น. 67 – 68)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นเส็งกลอง

1. กลองเส็ง คือกลองที่ทำจากท่อนซุง ส่วนใหญ่นิยมใช้ไม้ประดู่ ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15 นิ้วฟุต ยาวประมาณ 1 เมตร นำมาเจาะรูให้กลวงแล้วใช้หนัง สัตว์หุ้มหน้ากลองโดยนิยมใช้หนังวัวหรือหนังเลียงผาซึ่งเชื่อว่าจะให้เสียงดีที่สุด

2. การติดจำกลอง ซึ่งทำจากขี้เถ้าผสมข้าวเหนียวหนึ่งขย้าเข้ากันจนเหนียวและนำไป ติดที่หน้ากลอง เพื่อให้เสียงกลองที่ตีดังและเพราะตามที่ตนเองต้องการ

ผู้เล่น

1. ผู้ชายฝ่ายละ 3 คนต่อกลอง 1 ลูก
2. กรรมการตัดสิน ที่เรียกว่า “เทวดา”

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า กางเกง

โอกาสในการละเล่น ประเพณีกำฟ้า โอกาสทั่วไป

สถานที่ กลางทุ่งนาหรือที่โล่งกว้าง

วิธีเล่น

1. กรรมการตัดสินตกลงเรื่องกติกา กับฝ่ายผู้แข่งขันให้เรียบร้อยว่าจะแข่งกี่รอบ โดยจะแข่งทั้งหมด 3 รอบ ผู้แข่งขันมีฝ่ายละ 3 คน จะต้องตีครบทุกคน

2. “เทวดา” จะไปประจำที่บนต้นไม้หรือนั่งร้านที่จัดเตรียมไว้พร้อมธง 2 สีคือสีแดง และสีเขียวเพื่อให้ธงเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละฝ่าย ใช้โบกว่าฝ่ายไหนชนะฝ่ายไหนแพ้เวลาการแข่งขัน

3. เมื่อเริ่มการแข่งขันเทวดาจะให้ทีมที่ 1 และทีมที่ 2 แขนงกลองตามจุดที่กำหนดซึ่งมีระยะห่างกันมากพอสมควร เมื่อทั้งสองฝ่ายตรวจสอบความเรียบร้อยแล้วมือตีคนที่ 1 ก็จะเข้าประจำกลองเพื่อรอสัญญาณจากเทวดาให้เริ่มตีได้โดยที่กติกาคือต้องตีกลองของฝ่ายตนเองให้ดังให้เทวดาตัดสินว่ากลองของตนดังกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อได้สัญญาณการตีเทวดาอาจใช้ธงหรืออย่างอื่นตามที่ตกลงตีให้สัญญาณ มือที่ 1 ก็จะเริ่มตีเข้าประจบคู่กันต่างคนต่างตีกลองของตนเองเริ่มด้วยจังหวะช้า ๆ ตีสลับกันก่อนเพื่อให้รู้ว่ากลองเสียงใดอยู่ด้านซ้ายด้านขวาเพื่อให้เทวดาตัดสินได้ถูกต้อง หลังจากนั้นจะเริ่มตีรัวจังหวะพร้อม ๆ กัน ตีถี่ ๆ จนหมดแรงแล้วจึงหยุดพัก แล้วจึงเป็นหน้าที่ของมือที่ 2 และมือที่ 3 ตามลำดับ การตีกลองจะใช้มือพันผ้าตี เมื่อตีครบทั้ง 3 คนถ้าเทวดายกธงฝั่งไหนถือว่าฝั่งนั้นชนะ ฝั่งที่ชนะก็จะอยู่ที่เดิมเพื่อเตรียมแข่งกับทีมอื่นที่จะมาเทียบต่อไป ฝ่ายที่แพ้ก็จะปลดกลองของตนลงเพื่อให้ทีมใหม่ขึ้นไปตีแข่งกับทีมที่ชนะ กลองที่ชนะจะเรียกว่า “กลองไล่” และถ้าถูกที่ชนะถึง 3 ครั้งจะได้เป็น “กลองยืน” เรียกว่า “กลองทอด” เพื่อรอแข่งขันในรอบต่อไป จนกว่าจะได้ผู้ชนะเลิศ การตัดสินของเทวดาถือเป็นที่สุดห้ามมีการประท้วง เนื่องจากการแข่งเสียงกลองมันอยู่ไกล และเทวดาเองก็จะได้รู้ว่ากลอง 2 ฝั่งที่แข่งแต่ละครั้งเป็นทีมจากบ้านไหนดังนั้นจึงให้สิทธิเทวดาเป็นผู้ชี้ขาดผู้ชนะ ในกรณีที่เทวดาไม่สามารถตัดสินหาผู้ชนะได้เทวดาจะยกธงเป็นรูปกากบาท หมายถึงให้เปลี่ยนข้างและแขนงกลองใหม่และให้คัดเลือกมือกลองที่เก่งที่สุดมาตีแข่งกันอีกครั้งเพื่อหาผู้ชนะ (สมคิด จุ่มทอง, 2560, น. 67 -68)

เนื้อร้อง ไม่มี เนื่องจากเป็นการแข่งขันตีกลองไม่มีเนื้อร้องประกอบ

เสียงกลอง

วัตถุประสงค์ของการการเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการการเล่น	สถานที่	เงื่อนไข
เพื่อความสนุกสนาน	1) กลองเล็ก คือ กลองที่ทักจากพอมสูง ส่วนใหญ่นิยมใช้ไม่ให้เสียงดังที่สุด 2) การตีค้ำ กลอง ร้องทักจากชี้เอ้าคตสนั้วกเหนียวมึงย่าเข้ากันจนเหนียวและนำไปติดที่หน้ากลอง เพื่อให้เสียงกลองที่ตีดังและเพราะตามที่ต้องการ	1) ผู้ชาย ฝ่ายละ 3 คนคือ กลอง 1 ลูก 2) กระบวนการตัดสินใจ ที่เรียกว่า "พวดา"	แต่งกายตามสมัยนิยม ผู้ชายเสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อแขนอ้อม ใส่ขาวผ้ากางเกง	ไม่มี	ประเพณีทักพาดโอกาสทั่วไป	กลางทุ่งนา หรือที่โล่งกว้าง	ไม่มี เนื่องจากเป็นการแข่งกันตีกลองไม่มีเงื่อนไขประกอบ

ลำพวน

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

ลำพวนเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีลักษณะเป็นการร้องคำกลอนประเภทหนึ่ง ที่นำถ้อยคำมาร้อยเรียง พูดยึดต่อกันเป็นบทกลอน มีทั้งคำคมที่เรียกว่า “ผญา” สุภาษิต คำพังเพย (กาญจนาวัฒน์ แปลวงศ์, 2554, น. 25) มีเอกลักษณ์ความเป็นพวนที่ชัดเจนและสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ความเป็นพวนที่ปรากฏในการละเล่นลำพวนที่สำคัญได้แก่ การใช้ภาษาพวนเป็นการขับร้อง หรือที่เรียกว่า “ลำ” ประกอบกับการใช้เครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทยพวนเพียงชนิดเดียว คือ “แคน” (สุริย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์) ซึ่งต้องใช้แคนพวนเท่านั้น ไม่นิยมใช้แคนลาวเพราะมันจะไม่เข้ากันกับคนลำพวน (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์) ในขณะที่เนื้อหาในการลำพวนจะสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนพวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นเรื่องค่านิยม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทุกพื้นที่ที่มีคนพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ “ลำพวน” เป็นการละเล่นเพียงชนิดเดียวที่มีให้พบเห็นต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่อาจไม่เป็นที่นิยมเหมือนในอดีตเนื่องจากปัจจุบันมีสื่อชนิดต่าง ๆ เข้ามาแทนที่สื่อพื้นบ้านประกอบกับการสูญหายของกลุ่มหมอลำและหมอแคนอาชีพที่ได้เสียชีวิตลงเกือบหมด จึงทำให้ลำพวนในปัจจุบันเหลือเพียงหมอลำสมัครเล่นที่อาศัยครูพักลักจำ ประกอบกับเด็กและเยาวชนปัจจุบันก็ไม่สนใจที่จะเรียนรู้การลำพวน ซึ่งในอนาคตลำพวนก็อาจสูญหายไปเหลือเพียงแค่ความทรงจำเช่นเดียวกับการละเล่นประเภทอื่น ๆ ที่ผ่านมา (พระใบฎีกามีโชค สนุตมโน. 2561: สัมภาษณ์; สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

ความเป็นมาของการละเล่นลำพวนเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่สามารถระบุได้ แต่จากการสัมภาษณ์และจากข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับลำพวน พบว่า ที่มาของลำพวนน่าจะมีที่มาจากการเล่นของเด็ก คำผญา และคำแหล่มาผสมผสานเข้ากับท่วงทำนองที่วิวัฒนาการขึ้นมา (สมคิด จุมทอง, 2560, น. 70) และลำพวนก็เป็นการละเล่นที่อยู่คู่วิถีชีวิตของคนพวนมาโดยตลอด เพราะในอดีตไม่ได้มีดนตรีหรือบทเพลงแบบสื่อสมัยใหม่ในปัจจุบัน การร้องรำ ทำเพลงจึงเป็นสิ่งที่คนแต่ละกลุ่มสร้างขึ้นทำให้เกิดบรรยากาศที่สนุกไม่เจียบเหงา ประกอบกับคนพวนจะมีแคนติดตัวไปไหนมาไหนก็จะมีแคนไปด้วยตลอด ดังนั้นเวลาเดินทางอพยพไปกันเป็นกลุ่ม หรือไปไหนไกลๆ นอกจากเสียงพูดคุยกันแล้วก็ไม่มีเสียงอื่น จึงทำให้คนที่ไม่มีแคนก็เป่าแคนคลอไป แล้วหนุ่มสาวก็เริ่มร้องกลอนโต้ตอบกัน ในเรื่องต่างๆ ไปบ้าง เกี่ยวพาราสีกันบ้าง หรือเวลาทำงาน เช่นตอนไปเลี้ยงควายก็จะร้องลำพวนไปด้วย แล้วลำพวนก็เริ่มนำมาร้องกันเพื่อเพิ่มความสนุกสนานในเวลาที่มีการรวมตัวกันในเทศกาลงานประเพณี เพื่อให้ทุกคนได้สนุกสนาน

กลายเป็นการละเล่นมาจนถึงปัจจุบัน (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561 : สัมภาษณ์; สังวัลย์ เครือแก้ว. 2561 : สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น

1. แคน

ภาพประกอบ 19 แคน

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2562

2. ชั้น 5

ผู้เล่น

1. หมอลำ มีทั้งหมอลำชาย และหมอลำหญิง โดยส่วนมากจะใช้ลำคู่เพราะจะเพิ่มความสุขสนทนเวลาที่ 2 ฝ่ายร้อยเกี้ยว ร้องหยอกกัน ในอดีตคนพวนจะสามารถลำพวนกันได้เกือบทุกคน เนื่องจากการละเล่นที่เล่นเพื่อความสุขสนทนา เป็นลักษณะการร้องโต้ตอบเป็นกลอนเพื่อเพิ่มความไพเราะ คนทั่วไปก็จะลำใส่กันเวลาที่พบหน้าเพื่อการทักทายพอหมอปากหอมคอ แต่คนที่ร้องลำพวนได้ไม่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นหมอลำทุกคน เพราะในอดีตหมอลำพวน จะหมายถึงคนที่ร้องลำพวนเก่ง เสียงไพเราะ มีปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบ มีการใช้ภาษาที่นุ่มลึกเกินคำพูดที่ใช้ปกติในชีวิตประจำวัน และมีลีลา ท่าทาง ที่ออกฉื่อนน่าติดตาม ลักษณะของคนร้องลำพวนเช่นนี้จึงเป็นที่จดจำและรู้จักในกลุ่มพวนของตน เวลาที่มีงานประเพณีหรือมีงานอะไรก็จะมีเสียงเรียกร้องให้เชิญหมอลำคนนี้มาเล่นเป็นหลัก (พระใบฎีกามีโชค สนุตมโน. 2561:

สัมภาระ) ซึ่งทำให้เกิดหมอลำอาชีพขึ้นมา แต่ปัจจุบันเหลือเพียงหมอลำพวนสมัครเล่น เนื่องจากหมอลำอาชีพส่วนใหญ่เสียชีวิตกันเกือบหมดแล้ว หมอลำสมัครเล่นจะเป็นกลุ่มผู้ชมมาก่อนแล้วมีความชื่นชอบฝึกร้องฝึกลำเรื่อยมา อาศัยครูพักลักจำ ปฏิภาณไหวพริบในการสร้างสรรค์คำกลอนก็จะไม่เท่าหมอลำอาชีพ รวมทั้งอาจนำบทร้องที่หมอลำอาชีพที่เก่งมาฝึกร้องด้วย (สุรศักดิ์ สิงหนูปูลย์. 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 20 การแสดงหมอลำพวนในประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562

2. หมอแคน หมอแคนคือหัวใจสำคัญของการละเล่นลำพวน เพราะแคนคือเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ใช้ หมอแคนที่เก่งจะช่วยให้การเล่นลำพวนไพเราะมากขึ้น เพราะเวลาที่หมอลำพวนร้องนานๆ เข้าบางครั้งเสียงอาจจะขาดช่วงไป แคนก็ต้องช่วยด้วยการเป่าคลอรับกัน ดังนั้นหมอแคนต้องเก่งต้องคอยทั้งรับและขึ้นเพื่อช่วยหมอลำ (สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์) และหมอแคนต้องเป็นหมอแคนพวนไม่ใช่หมอแคนลาว เพราะแคนพวนกับแคนลาวลิ้นแคนก็จะแตกต่างกัน เป่าไม่เหมือนกัน เสียงก็แตกต่าง ทำนองในการเป่าก็แตกต่างกัน (กฤษณ์ แสนทวี, 2552, น. 64-66) สมัยก่อนคนเป่าแคนมีเยอะจึงทำให้การลำพวนเป็นการละเล่นที่เล่นกันบ่อยแต่ปัจจุบัน เนื่องจากมีปัญหาทั้งเรื่องหมอแคนและหมอลำที่แก่ตัวลงไม่สามารถร้องลำได้เหมือนเมื่อก่อน และการสูญหายของของกลุ่มศิลปินจากการเสียชีวิตจึงทำให้การละเล่นลำพวนเหลือน้อยลง (สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 21 นายอนุวัฒน์ มะลิ หมอแคนบ้านคลองตะเคียน จังหวัดนครนายก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2562

ภาพประกอบ 22 นายอนุวัฒน์ มะลิ หมอแคนบ้านคลองตะเคียน จังหวัดนครนายก
และนางสุรีย์ สะภาพทอง หมอลำพวนและผู้นำเล่นนางด้ง บ้านเกาะหวาย จังหวัดนครนายก
แสดงลำพวนต้อนรับพิธีเปิดนิทรรศการจิตรกรรมศิลปะเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน จังหวัดนครนายก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2563

3. ลูกรับ ลูกรับเปรียบเสมือนเป็นผู้เล่นในการละเล่นลำพวน เพราะลูกรับจะทำหน้าที่โห่รับ “ฮิ้ว” หมอลำ เพื่อให้บรรยากาศของการละเล่นสนุกขึ้น ส่วนมากลูกรับจะเป็นคนที่มาดูการละเล่น จะคอยช่วยโห่รับ ตอนจบลำกลอนแต่ละช่วง

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้าหรือเสื้อมากาแหล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง แต่ต้องมีผ้าสไบทุกครั้ง ส่วนผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้นคอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

ดนตรี แคน การเป่าแคนจะใช้ทำนองพวน แคนใช้เหมือนกัน (เต้าเดียวกัน) แต่เสียงทำนอง ลำเนียง การเป่าแตกต่างกันระหว่างการเป่าทำนองลาวและทำนองพวน (เหรียญ กันหา. 2561: สัมภาษณ์) ทำนองพวนมีจังหวะช้า เนิบ ไม่เหมือนจังหวะทำนองอีสานที่จะเร็วใจ สนุก แคนพวนจะมีเอกลักษณ์ในการเป่าคือ ความไพเราะอ่อนหวาน เชื่องช้า ค่อยเป็นค่อยไป ทำนองลำพวนมีท่วงทำนองขดอ้อนคร่ำครวญ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดพร้อมกันเมื่อจบวรรค และเมื่อเริ่มวรรคใหม่เสียงคนและเสียงแคนก็จะเริ่มพร้อมๆ กัน (กาญจนาวัฒน์ แปลกวงศ์. 2554, น. 40) เสียงแคนจะเป่าประครองกับเสียงหมอลำไปตลอด การเป่าแคนทำนองพวน มี 3 ระดับ คือ 1) ซ่อใหญ่ จะมีเสียงต่ำ 2) ซ่อกลางเสียงพอดี 3) ซ่อน้อย เสียงแหลม (กฤษณ์ท แสนทวิ. 2552: 73) ดังนั้นหมอแคนกับหมอลำจำเป็นต้องซ้อมให้เข้ากัน หมอลำจึงมักมีหมอแคนประจำของตนเวลาที่จะแสดง เพราะการลำคู่กันมาตลอดจะทำให้แคนปรับเสียงที่พอดีกันไว้แล้วหรือรู้ว่าเป่าแคนกับหมอลำคนนี้จะต้องเลือกเสียงแคนซ่อไหน เพื่อจะได้มีการปรับเสียงแคนให้ตรงกับเสียงของคนลำจึงจะไม่ขัดกัน เข้ากันได้และทำให้การลำพวนมีความไพเราะมากยิ่งขึ้น (กฤษณ์ท แสนทวิ. 2552: 73; สุริย์ สะภาทอง. 2561: สัมภาษณ์; สังวัลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

โอกาสในการละเล่น งานบุญประเพณีตามฮีต12 งานมงคล งานศพ ลงช่วง โอกาสทั่วไป

สถานที่ บริเวณลานวัด ลานบ้าน

วิธี/ขั้นตอนการละเล่น

1. หมอลำและหมอแคนจะยกชั้น 5 เพื่อให้ไหว้ครู บอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางให้การร้องการลำประสบความสำเร็จอย่าได้ติดอย่าได้ขัด อย่าได้ขัดกันเอง (หมอลำกับหมอแคน) (ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561 : สัมภาษณ์) แต่บางแห่งหมอแคนอาจนำชั้น 5 มัดติดที่ปลายแคน (สุริย์ สะภาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

2. หมอแคนจะเริ่มเป่าแคนเป็นการไหว้ครูก่อนแล้วเป่าทอดระยะเพื่อให้หมอลำขึ้น

3. หมอลำจะเริ่มต้นลำพวนเป็นกลอน โดยเริ่มต้นจากบทไหว้ครู ที่เรียกว่า “ขึ้นอ้อ” แต่ละท้องถิ่นจะมีกลอนลำพวนในการไหว้ครูหรือขึ้นอ้อแตกต่างกันไป บางพื้นที่ก็ลำพวนบทขึ้นอ้อก่อนที่จะลำพวนเรื่องที่เตรียมมา (กาญจนาภรณ์ แปลกวงศ์. 2554, น. 37) แต่บางที่ไม่มีการลำพวนบทขึ้นอ้อ เพียงแต่จะบอกกล่าวด้วยวาทะลึกลงถึงครูบาอาจารย์ว่าขอให้การแสดงในวันนี้ผ่านไปได้อย่างดี อย่าได้ติดอย่าได้ขัด (ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561 : สัมภาษณ์)

4. เมื่อขึ้นอ้อเสร็จแล้วหมอลำก็จะขับลำพวนต่อเลย เนื้อหาในการลำพวนจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (สมคิด จุมทอง, 2560, น. 70) ได้แก่

1) ลำพื้นหรือลำเรื่อง เป็นการนำนิทานพื้นบ้านและเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาขับร้อง เช่น เรื่องการะเกด ปลาบู่ทอง ขุนนางอ้าว ท้าวทศกระจอก ผาแดงนางไอ่ เป็นต้น ซึ่งนำมาจากหนังสือผูก ซึ่งหมอลำ (ผู้ร้องกลอน) จำเป็นต้องมีความจำที่ดี เพราะต้องถ่ายทอดเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบให้ผู้ชมได้ฟัง ทางการลำนิทานเรื่องขุนนางอ้าวใช้เวลาถึง 3 ชั่วโมงถึงจะจบเรื่อง โดยที่สมัยก่อนหมอลำมักจะลำคนเดียวจนจบ(กฤษณ์ แสนทวี, 2552, น. 68)

2) ลำด้น เป็นการคิดกลอนสดของหมอลำแต่ละคน ซึ่งเป็นความสามารถด้านภาษาเฉพาะบุคคลที่แตกต่างกัน หมอลำที่เป็นที่ยอมรับจึงมักเป็นที่ชื่นชมของผู้ชมจากการลำด้นเป็นสำคัญ ว่าสามารถถ่ายทอดภาษาที่ไพเราะ ลุ่มลึก ความหมายลึกซึ้ง และการคิดเนื้อหาเฉพาะหน้าที่เป็นการด้นกลอนสดได้อย่างมีไหวพริบ (พระใบฎีกามีโชค สนุตมโน. 2561: สัมภาษณ์; สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์) ในอดีตหมอลำพวนจะคิดกลอนสดในขณะที่แสดง แต่หมอลำพวนปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นหมอลำสมัครเล่น การคิดกลอนสดจะไม่ได้คิดเมื่อตอนแสดงทันทีเหมือนหมอลำพวนในอดีตเนื่องจากอาจไม่ได้มีความสามารถเทียบเท่าหมอลำอาชีพ แต่สามารถสร้างกลอนของตนเองขึ้นมาได้ ดังนั้นจึงมักเป็นการคิดกลอนไว้ล่วงหน้าแล้วเตรียมตัวไปลำเล่นหรือลำแสดงในวันงานจริง (สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์; ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561: สัมภาษณ์) เนื้อหาในการลำด้นแบ่งออกเป็น 5 ประเภท (สมคิด จุมทอง. 2560, น. 70) ได้แก่

2.1) ลำด้นเป็นเรื่อง การลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ออกจากบ้านมาถึงบริเวณงาน การเล่าเรื่องเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสังคม ณ ช่วงเวลานั้น เป็นการลำเป็นเรื่องเป็นราวที่ตนคิดขึ้นมา

2.2) ลำด้นดง เป็นการชมความงามของธรรมชาติ

2.3) ลำเกี่ยว ฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงลำเกี่ยวกันเป็นคู่ๆ

2.4) ลำซิ่งซู้ ผู้ลำแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายละเพศ แต่ละฝ่ายมีจำนวนไม่เท่ากัน เช่น ฝ่ายหญิง 2 คน ฝ่ายชาย 1 คน หรือ ฝ่ายชาย 2 คน ฝ่ายหญิง 1 คน โดยฝ่ายที่มีจำนวนมากกว่าต้องลำให้ชนะเพศเดียวกันเพื่อชิงเพศตรงข้ามอีกฝ่าย เป็นการลำแบบหญิงชิงชายหรือชายชิงหญิงก็ได้

2.5) ลำสาด เป็นการว่ากล่าวคล้ายลำตัด ใช้คำไม่สุภาพ

5. เมื่อลำครบบทหรือได้เวลาสมควรแล้ว หมอลำก็จะกล่าวลาผู้ชมเป็นกลอนลำพวนในบทสุดท้ายซึ่งเป็นบทลาที่จะต้องมีทุกครั้ง เป็นการจบการละเล่น

ลำต้นเป็นที่นิยมของชาวพวนในการร้องเล่นเพื่อความสนุกสนานในเวลางาน รวมทั้งเวลาที่อยู่รวมกัน เมื่อมาเจอกันก็สร้างความสนุกสนานด้วยการว่าผญาเป็นกลอนลำพวนใส่กันแทนที่จะพูดธรรมดา ทำให้เกิดบรรยากาศที่ครื้นเครงมากขึ้น (มาลัย บุญสวัสดิ์. 2561: สัมภาษณ์)

ลักษณะพิเศษของลำพวน

การละเล่นพื้นบ้านลำพวนมีลักษณะพิเศษคือความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากในการละเล่น ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญที่อาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการคงอยู่และส่งต่อการละเล่นลำพวนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

1) สถานที่แสดง การละเล่นลำพวนไม่จำเป็นต้องมีเวทีเหมือนการละเล่นเพลงพื้นบ้าน หรือการละเล่นหมอลำของภาคอีสาน อาศัยพื้นที่ที่สามารถนั่งล้อมวงร้องลำกันโดยไม่ต้องใช้พื้นที่มาก เช่น ลานบ้าน ลานวัด

2) ทำนองเพลง ทำนองเพลงของลำพวนจะมีท่วงทำนองคร่ำครวญ ออดอ้อน นุ่มนวลอ่อนหวาน เสียงแคนจะหยุดหายไปเมื่อสิ้นสุดแต่ละวรรค และเมื่อเริ่มวรรคใหม่หมอลำกับหมอแคนก็จะขึ้นพร้อมๆ กัน

3) ไม่มีการร่ายรำประกอบการลำพวน เพราะทำนองลำพวนไม่ได้มีจังหวะเร่งรีบ หรือกระชับเหมือนหมอลำอีสาน หมอลำจะลำของตนไปอาจมีท่าทางประกอบบ้าง (สมคิด จุ่มทอง. 2560, น. 70)

ในส่วนของผู้ชมถือเป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นลำพวน เพราะสมัยก่อนเนื่องจากไม่มีดนตรีการละเล่นที่หลากหลายเหมือนปัจจุบัน ลำพวนจึงเปรียบเสมือนเป็นมหรสพเพียงอย่างเดียวชุมชน ดังนั้นเวลามีการละเล่นทุกคนก็จะมาชม และทุกคนก็เป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นที่ทำให้การละเล่นลำพวนมีความสนุกสนานมากขึ้น ดูได้จากบางครั้งมีการละเล่นลำพวนตั้งแต่หัวค่ำจนถึงรุ่งเช้า สะท้อนถึงความนิยมในการละเล่นพื้นบ้านชนิดนี้ การมีส่วนร่วมของผู้ชมคือ

การเป็นลูกรับเวลาที่หมอลำพวนร้องได้ถูกใจ ตรงใจคนชมก็จะมีการร้องรับ “ฮิ้ว..” ประทับมือด้วยความชอบใจ ก็จะทำให้การละเล่นมีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น (ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561: สัมภาษณ์; สมคิด จุมทอง. 2561: สัมภาษณ์; อำภา หิมพงศ์. 2561: สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง

ตัวอย่างบทขึ้นอ้อ (ลพบุรี)

โอ้...น้อง ไหมสะเพราวัง.....
 หมอลำจียอมมือไหว้มหาคุณทั้งสี่ ก่อนเนื้อ...
 ดวงมณีหน่วยแก้วแห่น้ำเชื้อพุทธคุณนั้น ก่อนเนื้อ
 หมอลำจียาฟากนามชื่อไว้ในพื้นศาสนา
 ขอให้มาช้อยแกแป้นทำนอง ขอให้ปัญญาไหล แดกฟองคือน้ำแต่เนื้อ...
 อันนี้นะหมอลำจียอมมือไหว้ วันทา กัมกราบ ก่อนเนื้อ...
 ขอให้คุณพระพุทธรูปมาอยู่หัวแต่เนื้อ...
 ขอให้คุณหัวคุณเถรมาอยู่เกล้า
 คุณพระพุทธรูปเจ้ามาอยู่เศศเทศา
 คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ ให้เพิ่มมาบ้องแต่เนื้อ...
 กับทั้งคุณครูพร้อมแต่อาจารย์ผู้สอนสั่งแต่เนื้อ...
 ผู้เข้าวันทาน้อมมหาคุณทั้งสี่ก่อนแล้ว
 หมอลำจียกราบไหว้บูชาเจ้าทุกสุคนธ์นั้นก่อนเนื้อ...
 มาบัดนี้นะหมอลำจียได้ไ้ว่าตามเรื่องประเพณีก่อนเนื้อ...
 ลำพวนเฮาจิตต่อไปนะเป็นสันก่อนเนื้อ...
 หมอลำจียได้ไ้ว่านะหนอตั้งแต่เก่าโบราณเฮาก่อนเนื้อ...
 ขอให้คุณบิดา ให้เพิ่มมาสู่คำแต่เนื้อ...
 ขอให้กลอนลำนี้นำมาชี้ช่อง เอื้อเฟื้อแนะบ้องอันน่านองผู้นั่งลำนั้นแต่เนื้อ...

(กาญจนาภรณ์ แปลกวงศ์. 2554, น. 37)

ตัวอย่างบทขึ้นอ้อ (นครนายก)

วันทากัมกราบ ขอไหว้สามหน่วยแก้ว พระ ข้อยขอยอมมือน้อม...สาธุได้อ
 ไตรเจ้ารัตนง อย่าน้อผิดพลาดพลั้ง บาดข้าจ่อปากกาเขียน ขอกราบเรียนให้มาช
 ขอยสมอบาดเขียนแต้ม เหนือมาแนมน้ำข้า บาดเวลาข้อยแต้มแต่ง ขอให้อแจ่งขึ้น

หน้าพอ ปานฟ้าแมงป่อง ส่วนการผิดพลาดพลั้งมีแต่อย่ามีหลาย คันคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ส่วนดีเหลือเต็มร้อย อันความผิดเหลือมีน้อย ความดีเหลือร้อยละ ๑๐๐ อย่าลืมว่ามีครีมเหลือใส่แจ่งอยู่ปะเขา ขอเชิญพ่อแม่เจ้ามีบุญมากเหลือหลายมากมายเกินฟ้า ให้อมาชูกำบัดเขียนกลอนอย่าพลาดท่า ขอให้อดีขึ้นหน้าอย่ามีล้าขาดต่ำถอย อย่ามีตกต่ำต้อยปัญญาหลังไหลมาบเลาะคาหรือติด พ่อแม่เป็นคนช้อย บ่อนเลาะคาหรือช่องทางสมอมันบ่คล่อง ขอพ่อแม่จงช้อยบ่บ้อง บ่อนคาช้อยให้อเลื่อนไหล ขอให้อลูกคิดได้ ขาดลูกแต่งเขียนกลอน ลูกขอชวนให้อมาชวยเหลือขาดยามแค้น อย่าได้มีทางแน่นปัญญาไหลปากน้ำท่า เสริมปัญญาให้อลูกได้ อย่ามีเศร้าแค้น เกาศรี คุณอาจารย์ว่านี่ผู้สอนสิ่งนั้นคุณหลาย อย่าได้ตายทางหัวคิดให้อช้อยชูลูกศิษย์ได้ เชิญมาเสริมมาสร้างทางสองให้อก้องชื่อ ให้อคนล้อยกย่องอยู่ในห้องแผ่นไทย การเขียนกลอนก็อย่าได้ขาดบั้นทางความหมาย ปัญญาหลายไหลมาดั่งน้ำที่วังน้ำ ขอให้องามในตอนต้น ตอนกลางและท้ายหมู่ ช้อยช้อยขึ้นหว่างคิ้ว ประณีตทำรำพรนี้ละเนื้อ....

(ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561, น. สัมภาษณ์)

บทขับลำพวนประเภทลำพื้นหรือลำเรื่อง (ขุนนางอ้าว)

โอ น้อ...สังกานิลต้องแต่กลืนชวนมเอย หมอลำจิจาแผนเพินในเรื่องขุนนาง บุญสุเอยเจ้าค่อยฟังเนื้อเจ้า เมื่อบ่อข่มบั้นนั่งอยู่ในท้องมือบ่ออ้อมมันช้อยอยู่ในทรวง คือดังพลูหลวงกลิ้ง มันเต็งตบ้นิ่งหนีบ พอปานปากหนีบเนื้อต้มใส่จี่เอนนุ่ม แสนจิลงพรมน้ำคือดังไม้ฮ้อนเดือน ความทุกข์มาบ่ได้เหือดเนื้อแห่งสู้สนว่าตาย เพินว่ามีอยู่เมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองเชียงกาย เพินมีนางพญาครอบครองอยู่เมืองนั้น นางพญาเจ้าเพินเป็นแพงสหายเสี่ยวมีอยู่อีกเมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองทอง เพินมีนางพญาครองเมืองนั้น เพินกะเป็นเสี่ยวแก้วนำกันทั้งคู่

อีกมือหนึ่งเสี่ยวเมืองทอง เดินทางมาเกยบ้านเสี่ยวเมืองเชียงกายนี้เนื้อ มาคุยกันเล่นทำว่าหยอกกันแล้วทั้งแม่เสี่ยวเชียงกายนี้ละว่านำเสี่ยวเมืองทอง ว่ามือนี้แดดกะฮ้อนมาชะะมากหลาย เขาไปลงเล่นทะเลหลวงแม่น้ำใหญ่ ต่างว่าไปอาบน้ำให้ชุ่มเย็นสองคนเจ้ากะพากันจัดแต่งตัว เพินกะฟ้าผ่าซัดวุ่นไป พากันลงลอยเล่นเสียงเฮาฮ้อยหยอกกันแล้ว เอาชาติดีน้ำกะให้อฮ้อยหยอกกัน

เทวบุตรเจ้าเห็นนางนี้กะบ่มีเครือกันทั้งคู่ เพินจี่โปรดลูกน้อยช้อยขึ้น เลยบันดลให้เป็นผลหมากม่วง เพินจึงได้ใช้นางนาถฮ้อยน้อย เอาผลหมากม่วงมาลอยน้ำ หมาก

ม่วงกะลอมมา เค่อทั้งสองนางเห็นหมากม่วงแล้วกะพากันกิน จนเมิดแล้วกะพากัน เลิกราต่างคนต่างกลับสู่บ้านหนแห่งเมืองตน พอโดนนานทั้งมีลูกเสียวเมืองทอง มา ฮอดเมืองเชียงกายเพิ่นกะมาคุยกันตกลงกันว่าต่างคนต่างมีลูก ถ้าเกิดมาเป็นหญิง ชาย จะได้เป็นผัวกำเริบเมียโฮม แล้วต่างคนต่างลากลับบ้านเมืองทองของเพิ่น

มาอีกมือหนึ่งแม่เสียวเมืองเชียงกายมาเถียวเมืองทองเพิ่นกะมองเห็นส้มขี้ม้า อยู่เทิงต้นเพิ่นแพ่ท้องเพิ่นกอกอกกิน แม่เสียวเมืองทองเพิ่นหวังว่ามีส้มอยู่หน่วยเดียว แม่เสียวเมืองเชียงกายก็เียบเคียดอยู่ในใจ แล้วจึงลาสู่บ้านตน พอโดนนานกุมาร ทองครบขอบพอดีกะเลยออกลูกมาก่อนเมืองทองได้ลูกชายสวยงามพอปานแต่ง แม้แต่เขียนวาดไว้กะพ่อคือเจ้า แม่มาหานามยามวันเกิดเจ้าชื่อว่า ทำวขุนหลู อันว่า เมืองเชียงกายก็ครบขอบพอดีออกลูกมาเป็นหญิงชื่อว่าอ้อเกี่ยวสายสมร แม่เคยแม่ กะแพงลูกไว้อยู่ดั่งแก่นดา พอหลายวันอ้ออายุได้ สอนสาว นม 15 สอนหน้า 14 จุมจาวใหญ่มาเต็มเต้า ฝ่ายแม่ขุนหลูคิดฮอดบ้านแม่เสียวเชียงกายเลยใช้ ภูตา เดินทางมาเอาของมาฝากกะมาเห็นลูกสาวว่างามปานแต่ง จึงได้ไปเล่าสู่ขุนหลูฟัง ขุนหลูได้ฟังดังนั้นกะมาเบิ่งด้วยตาตนเองจึงเชื่อว่างามแท้ ๆ จึงมาหานางอ้อเป็นประจำ ทั้งสองได้ขอบพอกันฉันทู้สาว อันแม่ฝ่ายเมืองเชียงกายเพิ่นละเคียดตั้งแต่ได้กินส้ม ขี้ม้าแต่โดนนานมาแล้ว จึงบอกลูกสาวให้คบกันฉันทู้น้อง ทั้งสองเพิ่นกะบ่ฟัง จึงได้ พากันไปตายพร้อมกัน

(กาญจนวนรรัตน์ แปลกวงศ์ .2554, น. 48)

บทขับลำพวนประเภทลำตันเรื่อง

ลำพวนกลอนหมู่บ้านหมู่ จังหวัดนครนายก 8

โอนอนี่ละเนอ หมู่บ้านบุงเข้เฮานี้ มีโฮมสเดย์แถบชายเขา ...แม่นะทะว่าไ้ เชื่อนคลองสีเสียดของเฮา ร.คิดสร้างไว้ เฮามีวัดวาอารามดีเป็นศรีสง่า บุงเข้ สุขารามงามตาถาวรนิมิตเด่น มีวัดโรงเรียนโรงพยาบาลไว้บริการเอื้อพี่น้องเฮอ สะดวกเอื้อคล่องบ่ต้องไปไกล อันของดีในบ้านโทยอนั้นกะหลากหลาย ขนมฝั งขนมไทย หน่อไม้ลั่นมีชื่อ ทั้งไม่ว่าดพรหมเช็ดเท้าของเฮอนั้นกะดี หมู่บ้านเฮานี้ อักษาประเพณีโบราณ การเ้าตบุญเ้าตทานก็เ้าตบ่ได้ขาด ตื่นมือเ้าใส่บาตร พระสงฆ์ ค่ำมีดลงก่อนจินอนไหว้พระเจ้า หมู่เฮานี้อักใคร่สามัคคีกัน บัดเวลามี งานโฮมกันไปช่อย น้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เฮากก็แบ่งปันกัน อยากสนุกสุขสันต์กะ ลำพวนให้อม่นม่วน อันว่าอาหารเฮานี้กะเป็นสิ่งจำเป็นต่อร่างกายของเฮา ผู้ที่

บริโภคจีบริโภคอาหารแต่ละมื้อจึงบริโภคอาหารหือครบ หมู่ กินอาหารหือ 5
 สะอาดปลอดภัย ถูกหลักสัดส่วนของการบริโภค ข้าว แป้ง น้ำมัน ผักเบอเขียวกิน
 กับเจียนนี้กะดีแกงเห็นสามอย่างหือกินเป็นอาหารหลักสลับอาหาร ประเภทแป้ง
 จำไว้อ่าลืมนี่ละเน้อกินปลากินเนื้อไข่ถ้วนหมด กินผักผลไม้หือกินอยู่เป็นประจำ ...
 แห่ง กินนมหือเหมาะสมกับวัย กินอาหารไขมันพอควร หลีกเลียงอาหารหวานมัน
 เค็มไว้ กินอาหารหือสะอาดปราศจากสารปนเปื้อน หือเจ้างดกินเหล้า เครื่องดื่ม
 แอลกอฮอล์ อ...เพิ่นเตือนหือเจ้อจำเอาไว้พ่อน้องเด้อ.ม.ส.

(ผ่องศรี บุญขันธิ์. 2561: สัมภาษณ์)

ลำพวนประวัติไทยพวน (นครนายก)

ข้อยสิเว้าเพิ่น	เพิ่มมาจากเมืองพวน
ข้อยสิจาเป็นกลอน	บ่อนเฮาเคยอยู่
เฮากะฟังมาบ่ทันเซียง	กะเคียงคาอุพอฮู้ข่าว
พอได้ฮู้ข่าวข้อ	มาเอ็ดกะสู้กัน
เฮาเป็นหมอลำดัน	ลำตนมันบ่ม่วน
ลำหลายบ่ได้	กลอนข้าพดบ่หลาย
เฮาซีล้าไปหน้า	ล้าไปหือตลอด
ไปฮอดยออดฮอดตัน	ไปหน้าลียิตยาว
ถึงคราวชะตาบ้าน	เมืองนครเซียงขวางเพิ่นชินขาด
จึงได้พัดพรากฮ้าง	มาจากเมืองพวน
เดี๋ยวกี้มีศึกญวน	ศึกแถวและศึกฮ้อ
ยังบ่दनนานได้	ศึกไทยกะไปฝ่า
พากันไปมั่งม้าง	ทางบ้านกะฝ่ายพวน
จึงได้พากันย้าย	หนีตายเกินว่ายาก พอลุ่เลย
น้ำตาพรากอาบหน้า	ฮ้าแก้มอยู่บ่เซา
ลงเฮือนได้	พายข้าวใส่ไห่น้อยเอาไว้ให้ลูกกิน
เหลียวเบ็งฝาเฮือน	กะยังบ่ทันเศร้า
เสาเฮือนกะยังบ่ทันเก่า	
บ่มีผู้สืเฝ้า	ซีเป็นเชื้อให้ปลวกกิน
อันว่าสวนครัวนั้น	มากน้ำกะยังบ่เป็นเครือ

หมากเขือกะยังบ่เป็นควัน	หมากทันกะยังบ่เป็นช่อ
หมู่มากเผ็ด	หมากแँगชิตายแล้วแดดเผา
มาสงสารจัวควายม้า	หมู่มากและเปิดไก่อ
ไปนำเพิ่นบ่ได้	ลือฮ้องส่งแต่เสียง
บ่มีผู้ลือเผื่อข้าว	เผื่อฮากะยามคำ
บ่มีผู้ลือเลี้ยง	ลิตายเข็งกะบ่ยัง
ลงเหือนได้	มากันกะเป็นหมู่
พากันเดินด้นดัน	ดงกว้างกะย่านยาว
พอว่าเดือนดาวด้อย	น้ำตากะย้อยยัง
พอฮอดดงใหญ่กว้าง	พายข้าวทั้งน้ำตา
นำเวทนาจริงแท้	คำลงกะนอนป่าพอลงเอย
ทางหัวแม่นมดฮิ้น	ทางดินแม่นมดงาม
ทางหลังแม่นมดตะล่ำ	ทางหน้าแม่นมดตะนอย
ชอยลอยเด เลียงจันทรฮ้าง	ไกลกันจั่งได้หวัง
จั่งได้พลัดพรากฮ้าง	มาอยู่ไกลกัน
มาสงสารลูกหล้า	มารดาซิ่นก่อน
ผู้ใดลือเอาข้าวบ้อน	ยามมือเจ้าหิว
บ่มีคนเห็น	ซิทาดใจกะทังให้
คงมีแต่ฝูงกากับแँग	ซิทากันมาเพ็งยาด
พอตะวันคำค้อย	มดและฮิ้นซิกัดเจ้าอยู่
สลายใจเอยอยากลิตายนำกันให้ช่วงใจคราวนี้ยังยืน	
มานำกันแล้ว	โผบตีเพิ่นกะฆ่าเอาไหลนำน้ำปล่อย
มาดากันอ้อยด้อย	มีแต่ตั้งแต่พวน
หนทางกะไกลเย็น	หลายเดือนหลายเดือนจั่งดังฮอด
กะได้มาจอดจั่ง	ทางกำกะฝ่ายไทย
เฮาเว้าไปหลายบ่ได้	น้ำตามันลือวง
เว้าไปหลายบ่ได้	น้ำตาซีย้อยกะหลาดลง

(สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์)

ลำถามข่าวหนุ่มสาว (นครนายก)

ช	แม่นะว่าไอ้	โหน่นี่ละเด้อ...
	เจ้าผู้จุ้หน้า	จันทร์เพ็ญกระจะแจ่ม
	อ้ายขอลามนาทน้อง	นางหล้าอยู่กะเลือนี่ละเด้อ
ญ	ใจประสงค์สั่งแท้	จ้งเดินเดียวต้นต่วนมาน้ออ้าย
	เอี้ยฮ้อยหะฮู้	พะอวนเจ้าเอี้ยว่ามานี้ละเด้อ
ช	ฮ้อยกะเที่ยวทางพ่อ	เห็นกันกะหลายเพื่อ
ญ	อ้ายบ่จำจื่อหน้า	อวนไว้กะเล่าหลง
ช	ในประสงค์หน่วยแก้ว	มือสอดแขนขวัญ
	ใจประสงค์อ้งฮวน	จ้งต่วนมาทางนี้ละเด้อ
ญ	คันเจ้าเว้าจ้งสั้น	กะสิบส่วนบุญสวนฮ้านแต่
	สายคออวน	กะบ่เป็นดั่งเว้านี้ละเด้อ
ช	โหน่นฮ้อยกะเที่ยวหาเจ้า	ดินไส้จนว่านวน
	ดินสวนจนว่าแน	เที่ยวเหยียบเป็น
	จนว่าเลื่อมเป็นเงา	เถี่ยวอิงเสาจนเป็น
	เงายังแซ้ว	คันบ่ฮักเจ้าแล้วโตฮ้อย
	แม่นบ่มานี้ละเด้อ...	

(ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561: สัมภาษณ์)

ลำเกี้ยวเมืองอุดร (สระบุรี)

ฮ้อยลูจะถ้ำหนแห่งเมืองพรหม
 ฮ้อยหะมาชมเล่นน้ำไทยพวนแฮ่มั่นขึ้น
 ไทยอื่นจึ่งามหยาดฟ้าก็บ่หันหน้าอ่วยมองเดาะน้อ
 เกินว่างามกะดัดกะด้อไทยพวนเฮาเกินว่าคล่อง
 เจ้าจึ่งนั่งยองฮ้อยอยู่กลางบ้านก็ฮ้างาม
 ฮ้อยจ้งได้ตามมาฮ่วมบุญนำเจ้า
 มาได้ยินเพื่อนว่าเพื่อนจ้จัดสังสรรค์
 หัวใจมันหะมาดีดั้น
 ฮ้อยก็มาทางกว้างข้ามเขตภูเขา
 ฮ้อยหะได้เจ้ามาเป็นฮู้ เพราะฮ้อยหะอยู่เมืองอุดร

ก็เป็นตาน้ำออนซอนเมืองอุดรไกลห่าง
 แต่ก็ยังบ่ห่างฮั่นละเนื้อพี่น้องเฮา
 มันก็ฮู้ไต่กันหลาย แต่หัวใจเฮายังผ่าน
 สายแห่งเฮาฮั่นยังเป็นสายแห่งเดียวกันเนื้อพี่น้องเหนือ

(สังวัลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

ลำลา (จังหวัดลพบุรี)

....โยติกาปั้นเซาลำไ้เสียก่อน เพื่อใหม่หน้ามันจี้กว้างกว่าหลัง ลังกาเอย ยูติกลางไ้
 ก้อนเหนือ

...อ้ายฮักเอย เอาแต่พอปานนี้ลงก่อนไ้สาก่อน ยูติปั้นลงนี้พักแวง สายใจเอยยูติกาเซา
 ไ้ก่อนเหนือ

(สมคิด จุ่มทอง. 2560, น. 71-72)

บักกะเต้ย (บักกะเจ้ย)

ภาพประกอบ 23 การแสดงการเล่นบักกะเต้ย

ที่มา: ถ่ายภาพโดยณัฏ ยันต์ทอง เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

บักกะเต้ย หรือบักกะเจ้ย เป็นชื่อเรียกการละเล่นที่มีลักษณะเป็นการแสดงที่ทะลึ่งหยาบโลน ล้อเลียนเรื่องเพศ นิยมเล่นในเทศกาลงานบุญประเพณีเวลาที่มีการละเล่นพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ เป็นการละเล่นเพื่อการผ่อนคลาย ความสนุกสนาน

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นบักกะเต้ย

ท่อนไม้สีแดง

ผู้เล่น ผู้ชาย

การแต่งกาย เสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า

ดนตรี แคน การปรบมือ

โอกาสในการเล่น งานบุญประเพณี

สถานที่ ลานวัดลานบ้าน/

วิธีเล่น

นำท่อนไม้สีแดงมาผูกเชือกไว้บริเวณเสา ปล่อยเชือกให้ยาวพอประมาณ ผู้ชายที่เป็นผู้เล่นหลักจะเล่นประกอบการแสดงท่าทางทอดแหจับปลา ด้วยเหตุที่สมัยก่อนยังไม่มีกางเกงใน วิธีชีวิตการทำมาหากินด้วยการทอดแหจับปลาเมื่อ ก้ม ๆ เงย ๆ จนเพลิน จนบัก

กระต่าย" (คำเรียกแทนอวัยวะเพศชาย) ผลิตโผล่ออกมา "บั๊กกระต่าย" สีแดงก็โผล่มาทักทาย
(ถนัด ยันต์ทอง. 2562: สัมภาษณ์)

เนื้อเรื่อง

ไม่มี เนื่องจากเป็นการละเล่นประกอบจังหวะ

บันทึกระเตย/บักระเจย

วัตถุประสงค ของ การละเลน	อุปกรณ์ที่ ใช้ใน การละเลน	ผู้เลน	การ แต่ง กาย	ดนตรี	โอกาสใน การละเลน	สถานที่	เงอรอง
การละเลนคทาย ความตบถน	พอนไมส้แดง	ผู้ชาย	เสื้อหมี สอม ฝักขวัก	แคน กกร ปรบมือ	งานบุญ ประเพณี	ลานวัด/ ลานบ้าน	ไม่มี เนื่องจกบักระเลนประกอบงหะ

2. การละเล่นของเด็ก

การละเล่นของเด็กมีจำนวนทั้งสิ้น 5 ชนิด ประกอบด้วย การละเล่นหม่าเปี้ย การละเล่นไม้ด้าง (ไม้หีม) การละเล่นหลุมเมือง การละเล่นลิงเอ๋ยกินเบือผิเลอ และการละเล่นลูกช่วง เป็นการละเล่นที่เน้นความสนุกสนาน พัฒนาการด้านสติปัญญาและอารมณ์ให้กับเด็ก และยังเป็นการเล่นที่ผู้ใหญ่สามารถเล่นได้เช่นกัน

หม่าเปี้ย

ภาพประกอบ 24 การละเล่นเตะหม่าเปี้ยในงานประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การเล่นหม่าเปี้ยเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวชาวพวนที่นิยมเล่นกันเวลาที่มีเทศกาลประเพณีเพื่อความสนุกสนาน ในอดีตเป็นการละเล่นของชาวไทยพวนในทุกท้องถิ่นแต่ปัจจุบันเหลือเพียงจังหวัดสระบุรีที่ยังคงอนุรักษ์การละเล่นหม่าเปี้ยไว้ให้ลูกหลานไทยพวนได้สืบทอดต่อไป โดยจะมีการละเล่นหม่าเปี้ยในประเพณีกำฟ้าในทุก ๆ ปี (สุพรรณษา ม่วงสนม. 2561: สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นหม่าเปี้ย

1 ก้นครกที่ทำจากเครื่องปั้นดินเผา ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว หนา . ประมาณ 3 นิ้ว

ภาพประกอบ 25 ลูกหมาเบี้ยทำจากไม้

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562

2 ไม้กระดาน 1 แผ่น ขนาดหน้าประมาณ 1 .. 5 นิ้ว กว้างประมาณ 10 นิ้ว 2
ยาว 2 ศอก
ผู้เล่น

ชายหรือหญิงก็ได้ แบ่งออกเป็น ทีม 2

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม

ดนตรี ไม่มี

โอกาสในการเล่นเกม ประเพณีกำฟ้า เทศกาลสงกรานต์ การลงช่วง งานบุญ โอกาส
ต่าง ๆ

สถานที่ ลานวัด ลานบ้านหรือที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

แต่ละทีมจะแข่งกันเตะลูกหมาเบี้ยให้ถูกกระดานที่ตั้งห่างประมาณ 3- 5 เมตร โดย
ต้องเตะให้กระดานล้มออกนอกเส้นที่ขีดไว้ถึงจะชนะ ทีมไหนเตะกระดานล้มมากที่สุดนับแต้มจาก
จำนวนคนในทีม ทีมนั้นก็จะเป็นฝ่ายชนะ สมมติมีทีมละ 5 คนก็ตั้งลูกหมาเบี้ย 5 ลูก และนับ
แต้มที่เตะได้ (สมคิด จุ่ม ทอง, 2560, น. 68 ; สังวัลย์ เครือแก้ว.2561 : สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง ไม่มี เนื่องจากเป็นการเล่นเกมกีฬาจึงไม่จำเป็นต้องมีเนื้อร้องประกอบ

หม่าเปี๋ย

วัตถุประสงค์ของการละเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น	ผู้เล่น	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการละเล่น	สถานที่	เนื้อหาเรื่อง
เพื่อความสนุกสนาน	อุปกรณ์ที่ใช้ 1) ก้นครกที่ทำจากเครื่องปั้นดินเผา ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว หนาประมาณ 3 นิ้ว 2) ไม่กระดาน 1 แผ่น ขนาดหนาประมาณ 1.5 – 2 นิ้ว กว้างประมาณ 10 นิ้ว ยาว 2 คืบ	ชายหรือหญิงก็ได้ แบ่งออกเป็น 2 ทีม	แต่งกายตามสมัยนิยม	ไม่มี	ประเพณีทำศพ เทศกาล สงกรานต์ การลงแขก งานบุญ โอกาสต่าง ๆ	ลานวัด ลานบ้าน หรือที่โล่งแจ้ง	ไม่มี เนื่องจากเป็นการละเล่นที่พึ่งไม่จำเป็นต้องมีเรื่องประกอบ

ไม้ด้าง (ไม้หีม)

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

ไม้ด้างเป็นภาษาพวน หรือที่ภาคกลางเรียกไม้หีม เป็นการละเล่นที่สามารถเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เล่นเพื่อความสนุกสนาน ในอดีตเป็นการละเล่นที่พบเห็นได้ทั่วไปทั้งกลุ่มไทยพวนและกลุ่มคนภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน แต่ปัจจุบันไม้ด้างไม่มีการเล่นมานานแล้วในกลุ่มไทยพวน

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นไม้ด้าง

1 ด้ามไม้ .2 อัน ยาวประมาณ 24 นิ้ว เรียกว่า และยาว "ไม้แม่" 6 นิ้ว เรียกว่า "ไม้ลูก"

2 ขุดหลุมลึกประมาณ .2 นิ้ว กว้างประมาณ นิ้ว 3

ผู้เล่น

ผู้ชายและผู้หญิง

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม

โอกาสในการละเล่น โอกาสทั่วไป

สถานที่ ลานดิน

วิธีเล่น

1. แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายผู้ตีกับฝ่ายผู้รับ

2. ฝ่ายผู้ตีคนแรกจะเอาไม้ลูกวางขวางที่ปากหลุม แล้วเอาไม้แม่จัดไม้ลูกไปให้ไกล ๆ ให้ตกที่ฝ่ายรับแล้วเอาไม้แม่วางขวางปากหลุมไว้

3. หากฝ่ายรับรับลูกไม้ที่ฝ่ายตีตีมาได้ คนที่ตีมา "ต้องตาย" ถ้าฝ่ายรับรับไม่ได้ ลูกไม้ตกที่ใดต้อง"ทอย" (โยนให้เรี่ยดินไป) ลูกไม้กลับไปยังที่แม่ไม้วางขวางอยู่ ถ้าถูกไม้หรือแม่แต่ลงหลุม คนที่ตีมาต้องตาย ถ้าไม่ถูก คนที่ 2 จะได้ตีต่อไป

3. จากนั้นจะเป็นการเคาะลูกไม้ โดยการจับด้ามไม้แม่ด้วยมือข้างที่ถนัดแล้วโยนลูกไม้ขึ้น ใช้ไม้แม่เคาะไปให้ไกลที่สุด ให้ไปตกที่ฝ่ายรับ หากฝ่ายรับรับได้ก็ถือว่าตาย หากฝ่ายรับรับไม่ได้ก็จะโยนลูกไม้กลับมาให้ใกล้ปากหลุมให้มากที่สุด ฝ่ายตีก็จะป้องกันโดยการตีลูกไม้ให้ไปทางอื่น ทำจนครบ 10 ไม้ เมื่อครบ 10 ไม้แล้วทั้งสองฝ่ายก็จะมารวมตัวกัน ฝ่ายชนะจะได้เริ่มการเคาะลูกไม้จนกว่าลูกไม้จะตกดินทีละคนจนครบทุกคนและจะผลัดกันตีลูกไม้ไปข้างหน้าเท่ากับจำนวนการเคาะที่นับได้ทุกคนเป็นระยะทางเท่าใดก็ได้ แล้วให้ฝ่ายที่แพ้หิ้วมัลกลับมาตามระยะทาง

ภายในลมหายใจเดียว (ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง. 2555: ; ประยงค์ นาคประสาน.
2561: สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง ไม่มี เนื่องจากเป็นการละเล่นกึ่งกีฬาจึงไม่จำเป็นต้องมีเนื้อร้องประกอบ

๒๐๐
ไม่แดง (ไม่ห่ม)

วัตถุประสงค์ของการทะเล่	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทะเล่	ผู้เล่	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการทะเล่	สถานที่	เป็นรอง
เพื่อความสนุกสนาน	1) ผ้าไม้ 2 อัน ยาวประมาณ 24 นิ้ว เรียกว่า "ไม้แม่" และยาว 6 นิ้ว เรียกว่า "ไม้ลูก" 2) ชุดหุ้มเส้ก ประมาณ 2 นิ้ว กว้างประมาณ 3 นิ้ว	ผู้ชายและผู้หญิง	แต่งกายตามธรรมเนียม	ไม่มี	โอกาสทั่วไป	งานดิน	ไม่มี เนื่องจากเป็นการทะเล่กันก็ทำสิ่งไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประกอบ

หลุมเมือง

ภาพประกอบ 26 หลุมเมือง

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสดิน เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2562

วัตถุประสงค์ของการเล่น

การเล่นหลุมเมืองเป็นการเล่นที่เล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานที่ฝึกการวางแผนในการเอาชนะคู่ต่อสู้ การเล่นหลุมเมืองปัจจุบันยังมีการเล่นอยู่ที่จังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดเดียวในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างที่เล่นมาตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบันก็ยังรักษาการเล่นนี้ไว้ ปัจจุบันนิยมเล่นในงานประเพณีกำฟ้า

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นหลุมเมือง

1. หลุมเมือง ทำด้วยกะลามะพร้าววางเป็นสองแถว ๆ ละ 5 ใบ (หรือมากกว่านี้ก็ได้ แต่จะทำให้ใช้เวลาเล่นนานกว่าจะชนะ)

2. เปลือกหอย

ผู้เล่น

ผู้ชายและผู้หญิง

การแต่งกาย ตามสมัยนิยม

โอกาสในการเล่น โอกาสทั่วไป ประเพณีกำฟ้า

สถานที่ ลานบ้าน ที่โล่งแจ้ง

วิธีเล่น

1. ใส่หอยลงไปในแต่ละกะลา ๆ ละ 5 ตัว ยกเว้นหัวและท้ายจะใส่หอย 10 ตัว
2. ผู้เล่นสองฝ่ายจะตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้เริ่มเล่นก่อน โดยวิธีการเล่นคือผู้เล่นจะหยิบหอยจากหลุมที่เลือกยกเว้นหลุมหัวท้ายที่ใส่หอยไว้ 10 ตัวแล้วนำหอยที่มีหยอดใส่หลุมแต่ละหลุมจนหอยที่ตัวเองมีหมด ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าหอยตัวสุดท้ายที่หยอดลงหลุมจะหมด และหลุมถัดไปเป็นหลุมเปล่า จะสามารถหยิบหอยจากหลุมถัดจากหลุมเปล่าเป็นของตนเอง ยิ่งมีหอยมากยิ่งชนะ และเมื่อได้หอยหลุนั้นแล้วปรากฏว่าหลุมถัดไปเป็นหลุมเปล่าอีกก็สามารถได้หอยหลุมถัดไปอีกเช่นกัน (สังวาลย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 27 การเล่นเกมหลุมเมืองในงานประเพณีกำฟ้าจังหวัดสระบุรี

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562

เนื้อร้อง ไม่มี เนื่องจากการเล่นเกมที่ใช้สมาธิในการวางแผนจึงไม่จำเป็นต้องมีเนื้อร้องประกอบ

หลุมเมือง

วัตถุประสงค์ของการทะเล่	อุปกรณ์ที่ใช้ในการทะเล่	ผู้ทะเล่	การแต่งกาย	ดนตรี	โอกาสในการทะเล่	สถานที่	เบือรื่อง
เพื่อคความสมุทสนมที่ฝึกการวางแผนในการเขาชระผู้คู้	1) หลุมเมืองทำด้วยกะลามะพร้าววงเป็นสองแถว ๓ 5 ใบ (หรือมากกว่าก็ได้แต่จะทำให้รู้เวลานานกว่าจะชนะ) 2) เบือรื่องหอย	ผู้ชายและผู้หญิง	แต่งกายตามสมัยนิยม	ไม่มี	โอกาสทั่วไป ประเพณีเก่าๆ	ลานบ้าน	ไม่มี เบือรื่องจากเป็นการทะเล่เล่นที่รื้อมาไว้ในการวางแผนจึงไม่จำเป็นต้องมีเบือรื่องประกอบ

การละเล่นลูกช่วง

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นลูกช่วงเป็นการละเล่นของเด็กเพื่อความสนุกสนาน ความสามัคคี
อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นลูกช่วง

ผ้ามัดปลาย ทำเป็นลูกกลม ๆ ทั้งชายผ้าให้สามารถจับขว้างไปฝ่ายตรงข้าม
ผู้เล่น

ผู้ชายและผู้หญิง

การแต่งกาย แต่งกายตามสมัยนิยม

โอกาสในการละเล่น โอกาสทั่วไป

สถานที่ ลานดิน

วิธีเล่น

1. แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย

2. แข่งกันโยนให้โดนอีกฝ่าย ถ้าขว้างถูกอีกฝ่าย คนที่ถูกขว้างต้องตกไปเป็นฝ่าย
ตรงข้าม หากฝ่ายใดหมดผู้เล่นก่อนจะเป็นฝ่ายแพ้ (ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์)
เนื้อร้อง

ไม่มี เนื่องจากเป็นการละเล่นกึ่งกีฬาจึงไม่จำเป็นต้องมีเนื้อร้องประกอบ

ลูกช่วง

วัตถุประสงค์ของ การละเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ ในการละเล่น	ผู้เล่น	การแต่ง กาย	ดนตรี	โอกาสใน การละเล่น	สถานที่	เนื้อเรื่อง
เพื่อความสนุกสนาน ความสามัคคี	ไม่มีอะไรทำ เป็นลูกกลม ๆ ทั้ง ชายผ้าให้สวมารถ จับรั้งไปฝ่าย ตรงข้าม	ผู้ชายและ ผู้หญิง	แต่งกายตาม สมัยนิยม	ไม่มี	โอกาสทั่วไป	ลานดิน	ไม่มี เนื้อเรื่องจากการละเล่นก็ทำใจไม่จำเป็นต้องมีเรื่องประกอบ

การละเล่นลึงเอ๋ยกินเบอพิเลอ

วัตถุประสงค์ของการละเล่น

การละเล่นลึงเอ๋ยกินเบอพิเลอ เป็นภาษาพวนแปลความหมายได้ว่า “ลึงเอ๋ยกินใบอะไร” เป็นการละเล่นเด็กมีลักษณะคล้ายกับการละเล่นวิ่งไล่จับ จะมีคนที่เป็นลึงคอยสั่งให้ผู้เล่นวิ่งไปหาต้นไม้ที่ผู้สั่งเป็นผู้กำหนด หากใครวิ่งไปหาต้นไม้ที่นั้นไม่เจอหรือไม่ทันก็就会被สับเปลี่ยนมาเป็นลึงแทน การละเล่นนี้เป็นการละเล่นเด็กเพื่อความสนุกสนานที่ฝึกปฏิภาณไหวพริบ การสังเกตและการตัดสินใจรวมทั้งฝึกอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นลึงเอ๋ยกินเบอพิเลอ

ต้นไม้

ผู้เล่น

ผู้ชายและผู้หญิง

การแต่งกาย ตามสมัยนิยม

โอกาสในการละเล่น โอกาสทั่วไป

สถานที่ ลานบ้าน ลานวัด พื้นที่โล่งกว้าง

วิธีเล่น

เด็กจะมาเล่นรวมกันจะมีคนหนึ่งเป็นลึงหรือที่เรียกว่าเป็นเบ้ในทีม จะต้องเอ่ยใบไม้ใบหนึ่งแล้วให้คนวิ่งไปจับต้นนั้นให้ทัน ถ้าโดนคนเอ่ยจับก่อนก็แพ้ แล้วต้องมาเป็นคนเอ่ยแทน โดยจะเอ่ยว่า “ลึงเอ๋ยกินเบอพิเลอ” โดยคนที่เป็นลึงจะเป็นผู้เลือกชนิดของต้นไม้ เช่น “กินเบอหนูกวาง” “กินเบอมะขาม” คนอื่น ๆ ที่ผู้เล่นก็ต้องวิ่งไปคว้าใบหนูกวางหรือวิ่งไปหาใบมะขามหรือปิ่นต้นมะขามให้ได้ หรือต้องไปอยู่กับกองหนูกวางหรือใบมะขาม ส่วนคนที่เป็นลึงก็วิ่งไล่จับไม่ให้ไปคว้าได้ ถ้าคนไหนวิ่งไม่ทันเขาจับได้ก็ต้องมาเป็นลึงเอ๋ย คล้ายวิ่งไล่จับ (พระอิริการมีโชค สนุดมโน. 2562 : สัมภาษณ์)

เนื้อร้อง

ผู้เล่น : “ลึงเอ๋ยกินเบอพิเลอ”

ผู้เป็นลึง : “กินเบอหนูกวาง”

“กินเบอมะขาม”หรือจะเป็นใบไม้ชนิดใดก็ได้

ลิงเอ๋ยกินเบบอผิเลอ

วัตถุประสงค์ของ การเล่น	อุปกรณ์ที่ใช้ ในการเล่น	ผู้เล่น	การแต่ง กาย	ดนตรี	โอกาสใน การเล่น	สถานที่	เนื้อหา
เพื่อความรู้สึกละเล่น ฝึกปฏิภาณไหวพริบ การสังเกตและการ ตัดสินใจรวมทั้งฝึก อารมณ์ในการอยู่ร่วมกับ ผู้อื่น	ต้นไม้	ผู้ชายและ ผู้หญิง	แต่งกายตาม สมัยนิยม	ไม่มี	โอกาสทั่วไป	ลานบ้าน ลานวัด พื้นที่โล่ง กว้าง	"ลิงเอ๋ยกินเบบอผิเลอ" "กินเบบอผิเลอ" "กินเบบอผิเลอ" หรือจะเป็นไม่ว่าชนิดก็ได้

การละเล่นพื้นบ้านจึงเป็นความสนุกสนาน ที่ในอดีตระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังแนบแน่น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การหาการละเล่นเพื่อสร้างความสนุกและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งขาดไม่ได้ ก่อนที่สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงมาเป็นยุคสังคมที่ความสัมพันธ์ของคนห่างเหินกันมากขึ้น ต่างคนต่างพึ่งพากันน้อยลง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนจึงถูกให้ความสำคัญน้อยลง และนำมาซึ่งการเสื่อมสลายของระบบวัฒนธรรมชุมชน ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อ มาจนถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางวัตถุ รวมถึงการละเล่นพื้นบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมชุมชน การศึกษาการละเล่นพื้นบ้านจึงต้องศึกษาในลักษณะการมองความสัมพันธ์เชิงระบบที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของระบบภายในตัววัฒนธรรม เพราะการเกิดขึ้นของการละเล่นพื้นบ้านเกิดขึ้นจากองค์ประกอบย่อย ๆ ทางวัฒนธรรมในสังคมจนกลายเป็นแบบแผนการละเล่นที่มีมิติความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกัน และการศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงต้องให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องเพราะถือเป็นกลไกสำคัญของการดำรงอยู่หรือสูญสลายไปภายใต้โครงสร้างของสถาบันต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (กาญจนา แก้วเทพ, 2557, น. 421) ที่สำคัญนอกจากจะมองบริบทที่เอื้อต่อการดำรงอยู่หรือสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านแล้ว การตีความหมายขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมของการละเล่นจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อการรักษาตัวสื่อวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความหมายต่อกลุ่มและวัฒนธรรมในกลุ่มผ่านการละเล่นพื้นบ้านที่มีวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือความบันเทิงและแฝงไปด้วยสัญลักษณ์ที่มีความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มและนำมาสู่การดำรงอยู่ในปัจจุบันอย่างไร

3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ความหมายของสังคมและวัฒนธรรม

คำจำกัดความของคำว่า “สังคม” ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย

สนธิยา พลศรี (2553, น. 103) สังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมนุษย์ภายในอาณาบริเวณที่แน่นอน ในระยะเวลายาวนานพอสมควรจนเกิดระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยกันและมีวิถีชีวิตร่วมกัน

สุดา ภิรมย์แก้ว (อัมพร สุคันธวิช, 2553, น. 67) สังคม หมายถึง กลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลายาวนาน ในขอบเขตหรือพื้นที่ที่กำหนด สมาชิกประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือความสามารถเลี้ยงตนเองได้ (self sufficient)

จากคำจำกัดความของคำว่าสังคม จึงสรุปได้ว่า สังคมคือการที่กลุ่มคนมาอยู่ในพื้นที่เดียวกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันภายใต้แบบแผนวัฒนธรรมเดียวกันที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

คำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย

Kornblum (2008, น. 45) วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของความคิดทั้งมวล เช่น พฤติกรรม และผลผลิตที่ทิ้งไว้ให้คนรุ่นต่อๆ มา จากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ อาทิ ภาษา ท่าทาง ตัวหนังสือ สิ่งก่อสร้าง และการติดต่อสื่อสารอื่นๆ ระหว่างมนุษย์มากกว่าจะเป็นการถ่ายทอดทางพันธุกรรม อันหมายรวมถึงทุกอย่างที่มาจากความคิดหรือถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือมนุษย์

Schaefer (2008, น. 55) วัฒนธรรม หมายถึง ผลรวมซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ อาทิ การถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคม ความรู้ วัตถุ และพฤติกรรม รวมถึงความคิด ค่านิยม และสิ่งประดิษฐ์ของกลุ่มคนในสังคม

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2548, น. 16) วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มี ภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนๆ กันสำหรับคนในกลุ่มนั้น

ณรงค์ เล็งประชา (2538, น. 47) วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นตลอดจนความคิด ความเชื่อและความรู้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสมของมนุษย์และสามารถถ่ายทอดกันได้จากสังคมหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นต่อไป

ดังนั้นจึงสามารถสรุปคำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” ได้ว่าเป็น ผลรวมทางความคิดที่มนุษย์ในแต่ละสังคมได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจากกระบวนการเรียนรู้ ที่ปรากฏออกมาเป็นวัฒนธรรมประเภทวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งรวมทั้งสามารถแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นได้ผ่านการติดต่อสื่อสาร

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติของสรรพสิ่งในธรรมชาติ เราจะสามารถการสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนหรือไม่ขึ้นอยู่กับระยะเวลาถ้าระยะเวลานานมากพอจะทำให้สามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงจากเดิมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 19) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นักวิชาการบางคนมองว่าเป็นคนละเรื่องกัน (สนธยา พลศรี, 2553, น. 192) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมถูกมองว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม อันได้แก่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำร่วมกันทางสังคม (ระเบียบสังคม) และบทบาทของสถาบันทางสังคม (Hans and Gerth, C.Wright Mill อ้างถึงในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 22) ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคือการเปลี่ยนแปลงด้านชีวิตความเป็นอยู่ หรือวิถีแห่งการดำรงชีวิต ซึ่งครอบคลุมทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ (สนธยา พลศรี, 2553, น. 192) ในขณะที่นักวิชาการอีกหลายคนมองว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จนยากเกินกว่าที่จะแยกออกจากกันในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นได้ (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556, น. 223-224; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 23) เพราะการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคือการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตระบบแบบแผน ระบบความคิด (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 24) และพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติมาเป็นระยะเวลานานไปสู่แบบแผนใหม่ (นิยพวรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, 2550, น. 247) ดังนั้นหากดูจากคำจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นตัวนำและหากปราศจากคนซึ่งเป็นผู้นำวัฒนธรรมมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, น. 23) และหากมองไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมการที่ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมเปลี่ยน (การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบสังคม) นั้นหมายความว่าระบบวัฒนธรรมภายในความสัมพันธ์ที่เคยปฏิบัติต่อกันเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงนำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมเปลี่ยนไป บางครั้งจึงเป็นการยากที่จะแยกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมออกจากกัน เพราะทุกอย่างที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นระบบสังคมมันคือวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม เมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในขณะที่วัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมจึงเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เราจะสามารถสังเกตเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนหรือไม่ ช่วงเวลาคือหน่วยสำคัญที่จะทำให้เรามองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม มีความเกี่ยวเนื่องกันเมื่อสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมย่อมได้รับผลกระทบ เมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมย่อมได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ทั้งสังคมและวัฒนธรรม ต่างเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และปรับตัวไปพร้อมกัน การศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หน่วยเวลาในการแบ่งช่วงเพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลง จะใช้โครงสร้างทางบริบทสังคมเป็นหน่วยในการศึกษา เพราะโครงสร้างทางสังคมจะสะท้อนระบบ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อกันในมิติด้านต่าง ๆ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยโครงสร้างทางสังคมที่จะนำมาใช้เป็นหน่วยในการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม และสังคมหลังอุตสาหกรรม

ลักษณะโครงสร้างทางสังคม

สังคมเกษตรกรรม	สังคมอุตสาหกรรม (สมัยใหม่)	สังคมหลังอุตสาหกรรม (หลังสมัยใหม่)
- การดำรงชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพพึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ	- มีการแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญ เน้นการใช้เทคโนโลยี	- กระแสการหวนกลับมาหาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- สมาชิกในสังคมคุ้นเคย มีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง (ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ)	- สมาชิกในสังคมติดต่อกันตามบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ห่างเหิน (ความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ)	- เกิดนโยบายระดับชาติด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ และพัฒนามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- มีฐานะความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน (สถานภาพทางสังคมคล้ายคลึงกัน)	- สถานภาพทางสังคมแตกต่างกันเป็นผลมาจากการมีอาชีพที่หลากหลาย	
- ยึดถือจารีต ประเพณีเป็นกฎเกณฑ์สำคัญ	- ยึดระเบียบสังคม	
- ครอบครัวขยาย ครอบครัวคือหน่วยในการผลิตและบริโภค	- ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวเปลี่ยนจากหน่วยในการผลิตมาเป็นหน่วยการบริโภค	

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของสังคมเกษตรกรรม

สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมแรกเริ่มของการรวมกลุ่ม ลักษณะโครงสร้างทางสังคมแบบเกษตรกรรมคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ รู้จักกันทั้งชุมชน เพราะงานในสังคมเกษตรกรรมจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งในแง่ของแรงงาน และการแลกเปลี่ยนในเชิง

เศรษฐกิจ จึงส่งผลต่อสถาบันครอบครัวที่เน้นการเป็นครอบครัวขยาย สืบเนื่องมาจากความต้องการแรงงานในภาคเกษตรเป็นสำคัญ เพราะครอบครัวเป็นทั้งหน่วยการผลิตและการบริโภค การดำรงชีวิตของคนในชุมชนจึงมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพึ่งพาธรรมชาติ ทั้งการทำอาชีพในระบบเกษตรกรรมและการดำรงชีพ ดังนั้นคนในสังคมเกษตรกรรมจึงมีความเชื่อและความเคารพต่อธรรมชาติ เนื่องจากวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติจึงทำให้ตระหนักถึงธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่มาของความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว และเป็น การสร้างความมั่นใจว่าการแสดงออกซึ่งความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติจะช่วยให้ชีวิตของครอบครัวและชุมชนเป็นไปอย่างประสบความสำเร็จ จึงเกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมของสังคมไทยที่ปฏิบัติร่วมกันในฐานะกลุ่มคนที่มีความเชื่อหลักอยู่ในภาคเกษตรกรรมร่วมกันหลายอย่าง เช่น ประเพณีสู่ขวัญข้าว รวมไปถึงประเพณีที่แต่ละท้องถิ่นยึดถือและปฏิบัติ แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์และท้องถิ่น เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว เป็นต้น ในด้านฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะมีอาชีพและการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จึงทำให้มีความเชื่อและยึดถือจารีตประเพณีและการแสดงออกถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแน่นแฟ้น (จำนง อติวัฒนสิทธิ์และคณะ. 2548, น. 140 - 141) การควบคุมความเป็นระเบียบของชุมชนยึดหลักจารีต ประเพณีและศีลธรรมในการควบคุมคนในสังคม คนในชนบทจึงมีความเคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนามากกว่าคนในเมือง เนื่องจากชีวิตที่ผูกพันระหว่างบ้าน วัด และชุมชน จึงเป็นพื้นที่ในการปฏิสังสรรค์ของคนในชุมชนในการรวมกลุ่มเพื่อการทำกิจกรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในการรวมกลุ่มเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือพื้นที่รวมกลุ่มทำงาน หรือพักผ่อนสังสรรค์ของคนในชุมชนอันเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของชุมชน

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของสังคมอุตสาหกรรม

ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ความเป็นสังคมอุตสาหกรรม ตั้งแต่การมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ .ปี พ.ศ 12504 ซึ่งช่วงนั้นเป็นยุครัฐบาลทหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ถือได้ว่าเป็นยุคการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมของประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง เพราะรัฐบาลนี้ต้องการทำให้ประเทศไทยกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมตามอย่างตะวันตกโดยเฉพาะตามสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของการผลักดันและส่งเสริมสนับสนุนให้ไทยกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้เกิดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของสังคมไทยที่ดังามในอดีต เกิดจากการสร้างพื้นที่ประเทศไทยให้รองรับการขยายตัวภาคอุตสาหกรรม ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานรองรับการเติบโตของภาคธุรกิจ ตั้งแต่ ถนน ไฟฟ้า เขื่อน เส้นทางคมนาคมที่สะดวก ผลกระทบจากการพัฒนามีทั้งด้านบวก

และด้านลบ แต่หากพิจารณาภายใต้บริบทวัฒนธรรมชุมชนจะพบว่า การพัฒนาประเทศตามแบบความคิดตะวันตกโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ และนำมาซึ่งการสูญหายของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

1) การย้ายถิ่นของคนในชนบทไปยังเมืองหรือพื้นที่อื่น เนื่องมาจากการเวนคืนที่ดินในยุคสมัยการสร้างเขื่อน หรือการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรไปเป็นแรงงานในเมือง คนให้ความสำคัญกับวัตถุมากขึ้น ทั้งที่ดินทำมาหากินเพื่อหวังวัตถุ เงินทอง ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนในท้องถิ่น ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเริ่มสูญสลาย เพราะการเปลี่ยนแปลงอาชีพทำให้คนเกิดความหลากหลายทางอาชีพมากขึ้น ส่งผลต่อการมีเวลาไม่ตรงกัน การรวมกลุ่มในเทศกาล หรืองานสำคัญของชุมชนจึงค่อย ๆ เลือนหายไปเพราะในชุมชนเหลือเพียงเด็กและผู้สูงอายุ แต่แรงงานหนุ่มสาวออกจากพื้นที่ทำให้ขาดการสานต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดกันมา ที่สำคัญทำให้สำนึกร่วมของความเป็นคนในชุมชนเดียวกันหายไป

2) การเปลี่ยนแปลงค่านิยม โลกทัศน์ของคนรุ่นใหม่ จากการส่งเสริมให้ทุนการศึกษาทั้งในและต่างประเทศเพื่อเรียนรู้ระบบการทำงานแบบสังคมอุตสาหกรรม เกิดค่านิยมส่งลูกหลานให้เข้าเรียนในระดับสูงขึ้น เพื่อให้ได้ทำงานในระบบราชการมากกว่าการให้สืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ ทำให้คนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาในระบบที่เน้นการวิเคราะห์ตามหลักเหตุและผล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีคิดตามแบบการศึกษาตะวันตก ให้คุณค่ากับความรู้แบบวิทยาศาสตร์มากกว่าความรู้ในชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันมา เกิดการดูแคลนและปฏิเสธความรู้แบบภูมิปัญญาที่ผสมผสานความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่เคยสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ที่สำคัญทำให้คนรุ่นใหม่มองวัฒนธรรมชุมชนแบบแยกส่วน มองไม่เห็นองค์รวมของระบบวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของความเป็นชุมชน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544, น.163 – 194)

3) สังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมที่มีการแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญ เน้นการใช้เทคโนโลยีจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นแบบห่างเหินมากขึ้น (ความสัมพันธ์แบบทฤติภูมิ) สมาชิกในสังคมติดต่อกันตามบทบาทหน้าที่ เน้นความเป็นปัจเจกชน อยู่กันแบบตัวใครตัวมัน ไม่มีสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนร่วมกัน เพราะคนมีอาชีพที่หลากหลายส่งผลต่อความแตกต่างทางสังคมของแต่ละครอบครัวมากขึ้น ทำให้ไม่ต้องการ

พึ่งพากันเพราะไม่ได้อยู่ในระบบอาชีพเดียวกัน คนถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี จึงทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เคยมีมาของชุมชนหายไป

4) คนวัยเตรียมวัยสังคมในการอยู่ร่วมกันมากกว่ายี่ดจารัต ประเพณีและระบบศีลธรรม เพราะสังคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดการขยายตัวของตัวเมืองที่ทำให้เกิดการหลั่งไหลของผู้คนที่ตั้งที่อยู่หรืออาชีพในภาคเกษตรกรรมมาขายแรง แรกเงินในเมืองจำนวนมาก เมื่อคนที่มีที่มาแตกต่างกันมาอยู่ร่วมกันกฎจารัต ประเพณีและกฎศีลธรรมจึงไม่สามารถนำมาใช้เพื่อความสงบสุขได้เท่าที่ระเบียบของสังคมโดยเฉพาะกฎหมาย

5) การเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายในสังคมเกษตรกรรมมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวเปลี่ยนจากหน่วยในการผลิตมาเป็นหน่วยการบริโภค สังคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อ แม่และลูก เนื่องจากเป็นวิถีชีวิตในเมืองที่ต้องอยู่อาศัยในพื้นที่อาศัยที่แคบ ดังนั้นครอบครัวเดี่ยวจึงเป็นรูปแบบของสถาบันครอบครัวที่เกิดขึ้นมา ส่งผลต่อการขาดการเชื่อมโยงระหว่างคนหลายรุ่นที่เมื่อก่อนเด็กจะมีญาติพี่น้องที่หลายรุ่นในการให้การเลี้ยงดู การซึมซับวัฒนธรรมและการปรับตัวระหว่างกลุ่มจึงเกิดขึ้นง่าย แต่การเป็นครอบครัวเดียวนำมาซึ่งความแตกต่างทางความคิด และความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ทำให้กลายเป็นปัญหาครอบครัวขึ้นมา

6) การเข้ามาของระบบทุนนิยมแทนที่ความพอเพียง ระบบทุนนิยมที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีที่ทำให้คนเกิดค่านิยมเน้นการบริโภควัตถุ ชาวชนจำนวนมากได้ทิ้งที่ดินทำมาหากินเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมด้วยหวังรายได้ที่สร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว การกว้านซื้อที่ดินของนายทุนเพื่อทำโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการขยายที่ดิน นำเงินมาซื้อวัตถุดิบของที่ตอบสนองกับยุคการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ ทีวี เครื่องเสียง และอีกมากมาย ซึ่งจากเดิมที่เคยอยู่อย่างพอเพียง ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีวิถีชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชน ได้ถูกทำลายไปในยุคความเป็นสังคมสมัยใหม่ ข้าวของต่าง ๆ จากที่เคยผลิตใช้ในชีวิตรประจำวันก็เปลี่ยนมาซื้อเนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนไปเป็นพนักงานเงินเดือน ความพอเพียงบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสูญหายไป

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของสังคมหลังอุตสาหกรรม (หลังสมัยใหม่)

ภายหลังที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมที่สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมชุมชนในภาคเกษตรกรรมที่ได้รับผลกระทบด้านลบและทำให้เกิดการสูญหายของภูมิปัญญาและระบบความสัมพันธ์ชุมชนอันดีงาม ทำให้คนในสังคมเข้าสู่ความหลงใหลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ฉาบฉวย การมีชีวิตที่สะดวกสบายและง่ายต่อ

การใช้ชีวิตเมื่อเทียบกับสังคมสมัยก่อนอันหลงลืมจิตวิญญาณของความอบอุ่นของความสัมพันธ์ และองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นมากเป็นกว่าวัตถุหรือความคิด แต่มันคือ ความสัมพันธ์ของการดำรงอยู่ระหว่างชุมชนและภูมิปัญญา เมื่อคนในสังคมอยู่ในยุคแห่ง เทคโนโลยี อยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ที่แปลกแยกระหว่างกันมากขึ้น ความโดดเดี่ยวที่เจอ โดยเฉพาะกลุ่มคนในเมืองที่เฝ้าอยู่ท่ามกลางความสะอวสวาย กิจกรรมยามว่างแบบสมัยใหม่ที่ เข้ามาในชีวิตกลับทำให้เกิดความรู้สึกคิดถึงอดีตที่โหยหาความอบอุ่นในรูปแบบสังคมในอดีตโหยหาชีวิตบนความพอเพียง และตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีมา ในขณะที่ สังคมเข้าสู่ความสมัยใหม่เต็มตัว ระบบทุนนิยมสุดขั้วได้ก่อให้เกิดภาวะการฉกฉวยทาง เศรษฐกิจ ในภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ที่ทำให้คนที่เป็นนักลงทุนและกลุ่มคนรวยกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้น ต้องล้มละลายเนื่องจากภาวะการเป็นหนี้ต้องกลายเป็นกลุ่มคนยากจน บ้างก็ฆ่าตัวตาย หรือหนี ไปต่างประเทศ กลุ่มแรงงานที่ผันตัวมาจากภาคเกษตรกรรมไปทำงาน ไร่ซึ่งอาชีพ จึงทำให้เกิดกระแส กระแสการหวนกลับมาหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นพื้นฐานของความพอเพียงกลับมาสู่สังคมในยุค หลังสมัยใหม่อีกครั้ง (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544, น. 209 - 211) การรื้อฟื้นภูมิปัญญาเริ่มเกิดขึ้น จากการที่ชุมชนถูกทำลายวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในช่วงของความเป็นสมัยใหม่ได้เข้ามากลืน กลายองค์ความรู้ของท้องถิ่น กระแสการรื้อฟื้นและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิด เป็นนโยบายระดับชาติด้านการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นและ วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น เกิดนโยบายจัดตั้งโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้แต่ละชุมชน ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2544 การให้ความสำคัญกับมรดกทาง วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เห็นได้จากแผนงานกระตุ้นเศรษฐกิจระยะที่ 2 (2553-2555) ของรัฐบาลโดยการจัดสรรให้แก่งการส่งเสริมและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และ การส่งเสริมเอกลักษณ์ด้านศิลปะและวัฒนธรรม (จรัสพิมพ์ วงษ์, 2554, น. 20 -21) เป็นต้น ซึ่งทำให้ชุมชนแต่ละแห่งเกิดการตื่นตัวและเกิดการรวมกลุ่มเพื่อรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนของตน กลับมา ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นอีกครั้ง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมส่งผลกระทบต่อ การดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงและสืบทอดของ วัฒนธรรมพื้นบ้านในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่ภายใต้กระแสการปรับเปลี่ยนสังคมภายใต้ความทันสมัยที่รับแนวคิดจากตะวันตกเข้ามาได้ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคน ตั้งแต่การปรับเปลี่ยนจาก ภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม

ไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น เกิดการละทิ้งพื้นที่ทำกินตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพที่ส่งต่อการสูญหายภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยพึ่งพาซึ่งกันและกันภายใต้ระบบเกษตรกรรมแบบ “เอาแรง” มาสู่การพึ่งพาเทคโนโลยี ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันก็หายไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้ระบบเกษตรกรรมก็เริ่มสูญหาย เนื่องจากคนหายไปจากพื้นที่เกษตรกรรม ประเพณี การละเล่นที่เกี่ยวข้องก็ได้รับผลกระทบจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ที่หายไป และยังส่งผลกระทบแบบเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวพันกันอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ไม่จบสิ้น อันส่งต่อการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งดงามและทรงคุณค่าจนผ่านมาถึงยุคหลังอุตสาหกรรมที่คนเริ่มหันเหใจไปกับสังคมแห่งการแข่งขัน การโยกหาอดีตที่ต้องการกลับไปในอดีตถึงสังคมแห่งความเอื้ออาทร สังคมที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาในการใช้ชีวิตบนความพอเพียงจึงทำให้เกิดกระแสการกลับไปรื้อฟื้น และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของบริบทสังคมปัจจุบันที่เทคโนโลยีต่าง ๆ พัฒนาขีดความสามารถมาไกลเกินกว่าจะตามทัน การแบ่งหน่วยในการศึกษา การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านออกเป็น 3 ช่วงที่กล่าวมาจะทำให้มองเห็นการคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง การปรับตัวได้ชัดเจนในแต่ละองค์ประกอบของตัวการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ของบริบททางสังคม

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นักวิชาการได้สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ เป็นปัจจัยภายในสังคมที่เกิดขึ้นจากความต้องการของกลุ่มคนที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เป็นอยู่ เช่น ความเชื่อของศาสตร์คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนาระบบทุนนิยมในสังคมตะวันตก (สนธยา พลศรี, 2553, น. 197; จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2548, น. 172) ในขณะที่ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ ของคนในกลุ่มเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้ามก็เป็นปัจจัยอำนวยการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมของสังคมตนไว้เช่นกัน หากสังคมนั้นมีการยึดมั่นในระบบสังคมและวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้นช้าหรือน้อยลง (อำไพ หมั่นสิทธิ์, 2549, น. 166)

2) การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (อำไพ หมั่นสิทธิ, 2549, น. 165; สนธยา พลศรี, 2553, น. 196; จำนง อติวัฒนสิทธิ, 2548, น. 171; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536, น. 29) เมื่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนย่อมส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตดั้งเดิมที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่การปรับตัวในวิถีชีวิต เช่น การประกอบอาชีพ ประเพณี ความเชื่อ การดำรงชีวิต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมที่เคยเป็นมา

3) ปัจจัยด้านประชากร การเปลี่ยนแปลงทางประชากรไม่ว่าจะด้านคุณภาพ ขนาดของประชากร การเพิ่มและลดจำนวนประชากร การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของเพศชายและหญิง อัตราส่วนของกลุ่มช่วงอายุ ล้วนแต่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียแรงงานกรณีการย้ายถิ่น ส่งผลต่อวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเช่น การเปลี่ยนแปลงในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อควบคุมความเป็นระเบียบในกรณีที่มีการเพิ่มและลดจำนวนประชากรและอัตราส่วนของเพศและช่วงอายุ หรือการจัดระบบสาธารณูปโภคและสวัสดิการให้เหมาะสมกับขนาดประชากรที่มีมากขึ้น (สนธยา พลศรี, 2553, น. 196)

4) ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น เพราะการคิดค้นการประดิษฐ์นวัตกรรมโดยเฉพาะนวัตกรรมประเภทวัตถุที่มีความก้าวหน้าทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในขณะเดียวกันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชนตามมาเช่นกัน เช่น การประดิษฐ์เครื่องเกี่ยวข้าวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงและสูญหายของประเพณีท้องถิ่น

5) การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่น นำมาซึ่งการปฏิสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมเกิดการยอมรับซึ่งกันและกันอาจทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและหยิบยืมและนำวัฒนธรรมนั้นมาใช้ในวัฒนธรรมของตน ซึ่งหากการรับวัฒนธรรมไม่ผ่านกระบวนการเลือกสรรที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในวัฒนธรรมของตนอาจนำมาซึ่งการกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้ (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ, 2548, น. 25 -26)

6) ความจำเป็นในการปรับประยุกต์ (อำไพ หมั่นสิทธิ, 2549, น. 166) บางครั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็เกิดจากการตระหนักถึงการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเพื่อความจำเป็นในการนำมาใช้ และบางครั้งเกิดจากการปรับเปลี่ยนเพื่อต้องการรักษาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงเล็งเห็นถึงการปรับเปลี่ยน

องค์ประกอบบางอย่างของวัฒนธรรมเพื่อรักษาแก่นหรือรากของวัฒนธรรมเพื่อให้ยังสามารถสืบทอดต่อไปได้ เพราะวัฒนธรรมเกิดจากการตอบสนองความต้องการของคนในสังคมดังนั้นหากวัฒนธรรมไม่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมก็จะเป็นที่ต้องการ ดังนั้นหากต้องการให้วัฒนธรรมนั้นยังคงมีอยู่ต่อไปคุณสมบัติสำคัญของวัฒนธรรมคือต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว

7) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต) จากแบบเพื่อยังชีพไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอันเป็นภาพรวมของระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตดั้งเดิมไปสู่วิถีชีวิตแบบใหม่มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การเปลี่ยนแปลงจากอาชีพภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (สนธยา พลศรี, 2553, น. 196) รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจในฐานะเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการเพื่อนำมาซึ่งรายได้

8) ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางการเมืองส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนสังคมและวัฒนธรรม เนื่องมาจากนโยบายของผู้หน้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและสังคมโดยรวม (สนธยา พลศรี, 2553, น. 196)

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของการละเล่นพื้นบ้านเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกันจะได้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้าน เพื่อนำมาวางแผนสำหรับการอนุรักษ์และสืบทอดที่เหมาะสมต่อไป การเปลี่ยนแปลงในส่วนในส่วนหนึ่งของสังคมย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับส่วนอื่น ๆ ภายในระบบ ขึ้นอยู่กับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะส่งผลกระทบในวงกว้างหรือแคบ และมีผลกระทบมากหรือน้อย หากการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นในจุดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับส่วนอื่น ๆ ย่อมทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน ในทางตรงกันข้ามหากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับส่วนอื่นมากนัก การได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงก็อาจเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยหรือไม่ส่งผลกระทบเลยก็ได้ ดังนั้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงจะทำให้สามารถมองเห็นปรากฏการณ์ของระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบย่อย ๆ ของสังคมที่

นำมาซึ่งการปรับตัว การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของตัววัฒนธรรมที่ศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

รชพรรณ ฆารพันธ์ และปณต สุสุวรรณ (2562) ศึกษาพลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์พวน โดยศึกษา ประวัติความเป็นมาของชาวพวนตั้งแต่อดีต ด้านความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม และดูการปรับตัวของชาวพวนด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยพิจารณาถึงเงื่อนไขที่เข้ามาเกี่ยวข้องต่อการปรับตัวและศึกษาว่ากลุ่มชาวพวนมีการสืบทอดวัฒนธรรมของตนอย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบชาวพวนในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแพร่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดอุดรธานีมีการปรับตัวของศิลปะการแสดงของชาวพวนที่เป็นอัตลักษณ์คือ ลำพวน ให้น่าสนใจ และสนุกสนานมากขึ้น โดยการเพิ่มเครื่องดนตรีมาประกอบการเล่นที่ในอดีตลำพวนจะมีเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่เป็นอัตลักษณ์คือ “แคน” แต่ปัจจุบันเพิ่มบักกะโต ด โด่ง (พิณ) แคน กลอง กั๊บแก๊ป ฉิ่ง ฉาบ และมีการปรับทำนองการร้องลำพวนหรือการขับลำพวนให้มีจังหวะไวขึ้น ในขณะที่มีการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีในกลุ่มชาวพวนที่ยังยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านพิธีกรรมการแสดงออกซึ่งความเคารพทั้งผีบรรพบุรุษ และผีที่คอยคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้าน ในด้านการสืบทอดวัฒนธรรมพวน พบว่า การรวมกลุ่มของชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างชุมชนและทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานทางการศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่มีความสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน เช่น การมีศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดทุ่งไผ่เหนือ จังหวัดแพร่ ในการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และมรดกวัฒนธรรมพวนอย่างเป็นระบบ การเป็นพื้นที่การจัดกิจกรรมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ การมีชมรมไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพวน จังหวัดสุพรรณบุรีได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการจัดงานประเพณีสำคัญ และจังหวัดเพชรบุรีที่มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มลั่นทมชาววิสาวพวนขึ้นเพื่อถ่ายทอดสำนึกความเป็นพวนให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ผ่านการพัฒนาและปรับประยุกต์เครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนเพชรบุรีขึ้น

วิลาวรรณ ไลยน้ำเงินและวีระ พันธุ์เสือ (2561) ศึกษาดนตรีในพิธีกรรมนางดังของชาวไทยพวน บ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ผลการศึกษาพบว่า การละเล่นนางดังในอดีตเป็นการละเล่นในการประกอบพิธีกรรมโดยมีเครื่องดนตรีสำคัญคือ “แคน” แต่ปัจจุบันมีการปรับตัวจากพิธีกรรมนางดังมาเป็นการแสดงพื้นบ้านนางดังเพื่อความบันเทิงและความสามัคคีของชุมชน และถึงแม้จะมีการปรับตัวจากการประกอบพิธีกรรมมาเป็นการแสดงพื้นบ้านนางดัง แต่ความเชื่อในขั้นตอนของการแสดงก็ยังคงรักษาไว้เหมือนเดิมเช่นการไหว้ครู รวมถึงดนตรีในพิธีกรรมนางดังถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนจากในอดีต เช่น การมีเครื่องดนตรีอื่นเข้ามา แต่เครื่องดนตรีที่จะขาดไม่ได้และถือเป็นอัตลักษณ์ของชาวพวนก็คือ แคน การสืบทอดทำนองแคน “ซ้อแคน” ก็ยังคงสืบทอดต่อมาในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของไพฑูรย์สุนนะลัด (2538) ศึกษาดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทยพวนที่แขวงเชียงขวางแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทยพวนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นดนตรีกับประเพณี ดนตรีกับพิธีกรรม การละเล่นหรือการทำมาหากินเลี้ยงชีพ ดนตรีในวิถีชีวิตของชาวไทยพวน มี 4 ประเภท ได้แก่ เครื่องดีด สี ตี เป่า การละเล่นดนตรีใช้ในโอกาสการลำพวน ตอบผญา ฟ้อน (รำ) ร้องเพลง แข่งและแห่ เป็นต้น

กนกวรรณ ทองดำสิง อนุกุล พลศิริ และเหมือนแพร รัตนศิริ (2561) ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล เริ่มจากปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการละเล่นให้แก่เด็ก รูปแบบของการถ่ายทอดการละเล่นในอดีตอยู่ในรูปแบบมุขปาฐะ จึงทำให้ขาดการรวบรวมเป็นหนังสือหรือเอกสารเกี่ยวกับการละเล่น ซึ่งหากปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้เสียชีวิตก็จะส่งผลต่อการสูญหายของข้อมูลการละเล่นพื้นบ้าน บุคคลที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้าน เช่น ผู้บริหารระดับสูงและผู้นำท้องถิ่น มีส่วนสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านทั้งในสถานศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถกำหนดนโยบายการบูรณาการการเรียนการสอนกับภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อถ่ายทอดแก่เยาวชนในท้องถิ่นในรูปแบบหลักสูตรท้องถิ่น ผ่านความร่วมมือกับครูผู้สอน ซึ่งตัวครูผู้สอนเองก็ต้องมีการเรียนรู้เพื่อนำไปสอนแก่เด็กด้วยเพราะอุปสรรคอย่างหนึ่งของการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านคือครูที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดก็ไม่มีความรู้จากประสบการณ์เช่นกัน ส่วนผู้นำท้องถิ่นพบว่าปัจจุบันผู้นำท้องถิ่นให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ด้านภูมิปัญญา

พื้นบ้านโดยเฉพาะเรื่องการละเล่นพื้นบ้านน้อยมาก จึงทำให้การสืบทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นหายไประยะหนึ่ง 2) ปัจจัยด้านครอบครัว การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรมมารับจ้างหรือเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดของครอบครัว การเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว การมีลูกน้อยลงทำให้โอกาสที่เด็กที่อยู่รวมกันในครอบครัวจะมีการละเล่นร่วมกันจึงน้อยลง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยที่เป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนขนาดของครอบครัวที่เล็กลงทำให้พื้นที่อยู่อาศัยมีลักษณะที่เน้นการใช้สอยบริเวณไม่กว้างเหมือนในอดีตซึ่งส่งผลต่อสถานที่เล่นการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของการประกอบอาชีพของคนในแต่ละครอบครัว ทำให้เกิดความห่างเหินของแต่ละครอบครัวมากขึ้น แต่ละครอบครัวไม่จำเป็นต้องพึ่งพากันเหมือนในอดีตเด็ก ๆ จึงไม่มีโอกาสได้มารวมตัวกันเล่นการละเล่นเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ประกอบกับความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่ทำให้มีการประดิษฐ์ของเล่นใหม่ ๆ ที่น่าสนใจมากกว่า เช่น เกมสื่อบนมือถือของเล่นสำเร็จรูป จึงทำให้การละเล่นพื้นบ้านหมดความสำคัญและหายไปที่สุดในที่สุด

โสภณ ลาวรรณ และคณะ (2560) ศึกษาการละเล่นนางด้งนางควาย จังหวัดพิษณุโลก โดยพบว่า การละเล่นนางด้งนางควายเป็นการละเล่นกึ่งพิธีกรรมที่มีการร้องเพลงประกอบการละเล่น เป็นความเชื่อในการเชิญเทวดา ฝักรบพบุรุษให้ลงมาสิงในกระดิ่งหรือเขาควาย เมื่อผีลงมาสิงแล้วชาวบ้านก็จะให้ตามหาน้ำเพื่อเป็นการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของน้ำฝนในการทำเกษตรกรรม เป็นการเสี่ยงทายก่อนเข้าฤดูทำการเกษตร เป็นพิธีกรรมขอฝนของเกษตรกร เพื่อสร้างกำลังใจให้กับเกษตรกรและเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชน ในอดีตนิยมเล่นกันแต่ปัจจุบันเหลือเพียงเล่นในงานสำคัญของชุมชนเท่านั้น

ธัญญาภรณ์ พลายงาม ชนัย วรณลี และอัศวินธ์ เรืองรอง (2560) ศึกษาพิธีกรรมและการแสดงในการขอฝนของวัฒนธรรมอีสาน 3 พิธีกรรม คือ พิธีแห่บั้งไฟ พิธีแห่นางแมว และพิธีแห่นางด้ง ซึ่งเป็นพิธีกรรมขอฝนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของระบบเกษตรกรรมกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับการบันดาลฝนคือ “แถน” ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนอกจากเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่เกษตรกรแล้ว ยังเป็นการพิธีกรรมที่สร้างความสนุกสนาน รื่นเริงให้กับคนในชุมชน ในขณะที่องค์ประกอบในพิธีกรรม พบว่า 1) มีสื่อกลางในการติดต่อระหว่างพญานางกับมนุษย์คือ บั้งไฟ แมว และกระดิ่ง 2) บทเชิงแต่ละพิธีกรรม 3) การเซ็ง (ร้อง) ปัจจุบันพิธีกรรมขอฝนที่จัดเป็นประจำทุกปีมีเพียงพิธีแห่บั้งไฟเท่านั้น สำหรับพิธีแห่นางแมวและพิธีแห่นางด้ง จะจัดเฉพาะปีที่ฝนแล้งเท่านั้น เนื่องจากพิธีแห่

บั้งไฟมีการบรรจุไว้ในฮีตของชาวอีสาน ประกอบกับความก้าวหน้าทางระบบชลประทานที่ทำให้เกษตรกรไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องน้ำเหมือนในอดีต การสืบทอดพิธีกรรมการขอฝนจึงค่อย ๆ คลี่คลายไป รวมถึงมีการลดทอนบางขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม เนื่องจากคนที่รู้เรื่องการทำพิธีกรรมค่อย ๆ เสียชีวิตจึงทำให้ข้อมูลบางอย่างขาดหายไปและขาดผู้สืบทอดต่อในที่สุด การวิเคราะห์รูปแบบการแสดงและโครงสร้างท่ารำในพิธีกรรมขอฝน พบว่า รูปแบบการแสดงแบบดั้งเดิมในพิธีแห่บั้งไฟจะมีกระบวนการท่ารำ 3 ท่ารำรำไปตามจังหวัดกลองตุ้ม ส่วนพิธีแห่นางแมวและพิธีแห่นางด้ง พบว่ามีความคล้ายคลึงกันคือไม่มีดนตรีประกอบจะใช้การปรบมือประกอบการเข้่งเท่านั้น ส่วนท่ารำในการแห่นางแมวไม่มีแบบแผนเป็นการรำรำเฉพาะบุคคล ส่วนพิธีกรรมนางด้งไม่มีการรำรำประกอบ ด้านรูปแบบการแสดงแบบพัฒนา จะมีการปรับประยุกต์ในเรื่องของดนตรีสมัยใหม่เข้ามาพร้อมประดิษฐ์ท่ารำรำประกอบการเข้่งในบทเพลงพิธีกรรม

ภัทรพันธ์ เสริมสวัสดิ์ศรี (2557) ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวอาข่า หมู่บ้านอาข่าปากกล้วย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านอาข่าปากกล้วยเป็นหมู่บ้านอาข่าที่มีชาวอาข่าอาศัยอยู่มากที่สุดและยังตั้งอยู่ใกล้พื้นที่พระตำหนักดอยตุงที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงทำให้หมู่บ้านอาข่าปากกล้วยได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมวิถีชีวิต ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวอาข่าทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบด้านบวก พบว่า กระแสการท่องเที่ยวส่งผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่สูญหายหรือกำลังจะสูญหาย ด้วยการนำศิลปวัฒนธรรมการเล่นของชนเผ่าอาข่ามาแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การเต้นรำอาข่า การเล่นกระทู้ไม้ไผ่ การฝึกเยาวชนอาข่าเพื่อเล่นเครื่องดนตรีอาข่าถึงแม้วัตถุประสงค์จะเป็นไปเพื่อรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ก็เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มอาข่าอีกทางหนึ่ง ในขณะที่ผลกระทบด้านลบที่เข้ามาในสังคมอาข่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมการดำรงชีวิตหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิต เป็นต้น

ชนิษฐา ทองขุ่ม (2556) ศึกษาการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทยลเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย แบ่งเป็น 2 ปัจจัยคือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ 1) ความสามารถของศิลปิน ที่มีความสามารถหลากหลายที่เอื้อต่อการดึงดูดความประทับใจของผู้ชม 2) ความสามารถของได้โผลิเก การเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง รูปร่างหน้าตา เวลาและสุขภาพ ทุนทรัพย์ของไชยา – แอน มิตรชัย ทุนวัฒนธรรมของไชยา –

แอน มิตรชัย อายุของผู้แสดง จำนวนนักแสดง ผู้เล่นดนตรีปี่พาทย์ การบริหารจัดการคณะลิเก การเชื่อมความสัมพันธ์ของศิลปินกับผู้ชม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) สภาพเศรษฐกิจ ไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อคณะลิเกไชยา – แอน มิตรชัย เนื่องจากกลุ่มลูกค้าเป็นกลุ่มที่มีฐานะการเงินดี 2) สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้คณะลิเกไชยา – แอน มิตรชัยสามารถสร้างกลุ่มผู้ชมได้ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ รวมทั้งการเป็นสื่อสังคมออนไลน์ยิ่งทำให้การเผยแพร่ลิเกเป็นไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น 3) บริบทแวดล้อม ที่ทำให้คณะลิเกไชยา – แอน มิตรชัย ต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง 4) ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ด้วยการใช้เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการแสดงเพื่อให้การแสดงลิเกมีความทันสมัยและเป็นที่น่าสนใจของผู้ชม 5) ผู้ชม ผู้ชมคือปัจจัยภายนอกที่ทำให้ต้องมีการปรับเนื้อหาการแสดงให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ชม 6) แม่ยก คือกลุ่มคนสำคัญในลักษณะของกลุ่มคนที่ช่วยเหลือ สนับสนุนให้กำลังใจ 7) คู่แข่ง เป็นตัวกระตุ้นให้ต้องมีการพัฒนาตัวเองของนักแสดงและพัฒนาคณะลิเกให้ดีขึ้นตลอดเวลา 8) สภาพอากาศ/สถานที่ ในขณะที่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่กล่าวมาล้วนแต่เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่รอดของลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ปัจจัยดังกล่าวก็ยังเป็นอุปสรรคต่อความอยู่รอดของคณะด้วยเช่นกัน หากไม่มีการรักษาคุณภาพและปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม

กาญจนารัตน์ แปลกวงศ์ (2554) ศึกษาลำพวน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่า ลำพวนเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมที่คนพวนสร้างสรรค์ขึ้นมาจากการร้อยเรียงคำคม สุภาษิต คำพังเพย ถ้อยคำที่เป็นความเจ็บปวดทางปัญญา ที่เรียกว่า “ผญา” ถวายทอดผ่านการ “ลำ” (การร้อง) ในรูปแบบบทกลอนโดยใช้ภาษาพวนเป็นเนื้อร้องคู่กับดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวพวน “แคน” ลำพวนเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับคนพวนมาช้านาน คนพวนขับลำพวนในทุกโอกาส เช่น ในระหว่างการทำงาน การพบปะกัน ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ การละเล่นลำพวนจึงเป็นการละเล่นที่สร้างความสนุกสนาน เนื้อหาของลำพวนมีตั้งแต่ ประวัติความเป็นมาของชาวพวน นิทานพื้นบ้าน การแสดงออกของความรัก (การเกี้ยวพาราสี) การตัดพ้อต่อว่า การชื่นชมความงาม การกล่าวถึงเทศกาลงานต่าง ๆ เป็นต้น ในด้านขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมของลำพวน พบว่ามีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ 1) พิธีกรรมก่อนการแสดง ชาวพวนจะไหว้ครูด้วยขันท์ 5 เพื่อขอพรครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) ขั้นตอนการแสดง การลำพวนเป็นการละเล่นที่ไม่ยุ่งยากในการเตรียมการแสดง เพราะลักษณะเฉพาะของลำพวนคือไม่ต้องมีใช้เวที คนแสดงและผู้ชมจะนั่งล้อมวงกันเล่นลำพวน ในการแสดงจะประกอบด้วยหมอลำ (อาจใช้หมอลำหญิงคนเดียว หรือคู่ชายหญิง) หมอแคน (คนเป่าแคน) และผู้ชม โดยบทร้องลำพวนจะมีองค์ประกอบ 3 ส่วน

คือ บทขึ้นอ้อ (บทไหว้ครู) บทขับลำพวน (บทร้อง) และบทลา (บทส่งท้ายก่อนจบ) 3) การแต่งกายของผู้แสดง ผู้ชาย ในอดีตจะใส่เสื้อแขนสั้น กางเกงขายาวมีผ้าสไบเฉียง ปัจจุบันใส่เสื้อแขนยาว หรือเสื้อซาฟารี ผู้หญิง ใส่เสื้อแขนสั้นหรือเสื้อคอกระแหว่งมีสไบพาด นุ่งซิ่น 4) เครื่องดนตรีมีขึ้นเดียวคือ “แคน” ด้านความสัมพันธ์ของลำพวนที่มีต่อประเพณีท้องถิ่น พบว่า ลำพวนเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีท้องถิ่น เมื่อเวลาว่างงานลำพวนจะเป็นการละเล่นส่วนหนึ่งของประเพณีท้องถิ่นที่นิยมในอดีต ที่จะช่วยให้บรรยากาศของงานไม่เงียบเหงา ได้แก่ ประเพณี 12 เดือน (ฮีต 12) งานบวช งานกินดอง (งานแต่ง) งานศพ เนื้อหาในการลำพวนในแต่ละครั้งก็จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของงานประเพณีนั้น ๆ เพื่อให้ผู้ชมได้รู้จักประวัติ ความเป็นมารวมถึงวิถีชีวิตของชาวพวนที่เกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณี ส่วนงานอื่น ๆ ลำพวนจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับงานประเภทนั้น ๆ พร้อมกับสอดแทรกคำสอนให้คนที่เกี่ยวข้องได้รับฟังและตระหนัก

อาทิตยรัฐ สามพิมพ์ (2554) ศึกษาเรื่อง เจริญขันตู่จ: การละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า เจริญขันตู่จเป็นการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มไทยเขมร เจริญ หมายถึงร้อง เป็นการร้องขับกลอนแบบกลอนสด มีบทร้องเป็นภาษาเขมร เป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง ใช้การปรบมือให้จังหวะ มีแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ เล่นได้ทุกโอกาสทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เนื้อหาเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราดี หยอกเย้า มีการใช้คำสองแง่สองง่ามหรือคำพวนเพื่อความสนุกสนาน เนื้อร้องไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คุณค่าและบทบาทหน้าที่ของเจริญขันตู่จ พบว่า มีบทบาทด้านการสร้างความสามัคคี การรวมกลุ่มของชุมชน เพราะจะเล่นเจริญขันตู่จในระหว่างรวมกลุ่มกันในระหว่างการทำงาน หรือช่วยงานกัน

ศักดิ์สิน ช่องดารากุล (2553) ศึกษาการละเล่นพื้นบ้านไทยของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง: การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง (กาญจนบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม) ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั้งคนไทย มอญ ลาว กะเหรี่ยง เขมร จีน การละเล่นของแต่ละกลุ่มชนที่สร้างสรรค์ขึ้นจึงสะท้อนถึงค่านิยม ความเชื่อ และความเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตออกมาเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การละเล่นที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี การละเล่นเพื่อความสนุกสนานที่สร้างความสามัคคี การละเล่นเพื่อผ่อนคลายจากการทำงานเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม เป็นต้น ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง ได้แก่ 1) จำนวนผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านลดน้อยลงไปเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเสียชีวิตไปจำนวนมาก 2) ขาดกลุ่มผู้สืบ

ทอดในการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านการละเล่นพื้นบ้าน 3) โอกาสในการละเล่นลดน้อยลงเพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ปัจจุบันอยู่ในรูปแบบของการสาธิตตามงานที่จัดขึ้น การจัดการความรู้เพื่อสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สถานศึกษา และวัด มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการความรู้ผ่านการนำการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงองค์ความรู้และส่งผลต่อการรักษาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2553) ศึกษาสถานภาพและการสืบทอดของสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพิจารณาถึงความเข้มแข็งของสื่อพื้นบ้านผ่านองค์ประกอบศิลปป็นเนื้อหา ช่องทาง ผู้ชมและบทบาทหน้าที่ รวมถึงศึกษารูปแบบของการสืบทอดสื่อพื้นบ้านไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่ และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพของสื่อการแสดงพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติความเข้มแข็ง พบว่าสื่อการแสดงพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสถานภาพเข้มแข็งมากที่สุด 8 ประเภท มีสถานภาพทรงตัว 5 ประเภท และมีสถานภาพอ่อนแอ 2 ประเภท จากทั้งหมด 15 ประเภท 2) มิติธุรกิจ สื่อพื้นบ้านที่เน้นรับงานเชิงธุรกิจมี 6 ประเภท สื่อพื้นบ้านกึ่งธุรกิจ 3 ประเภท และสื่อที่ไม่เน้นรับงานเชิงธุรกิจ 6 ประเภท สถานภาพของสื่อพื้นบ้านในมิติธุรกิจที่เน้นการรับงานเชิงธุรกิจหรือไม่เน้นรับงานเชิงธุรกิจส่งผลกระทบต่อรูปแบบการสืบทอดการแสดงพื้นบ้านแตกต่างกัน เพราะสื่อที่เน้นรับงานเชิงธุรกิจจะมีการปรับตัวอย่างมากเพื่อตอบรับกับรสนิยมของผู้ชม เพราะการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านประเภทนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้ชมเป็นสำคัญในการว่าจ้าง เช่น การนำเทคโนโลยีแสงสีเสียงเข้ามาใช้ ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงไม่ได้เป็นสื่อที่คนในชุมชนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของร่วมเมื่อเทียบกับสื่อพื้นบ้านที่ไม่ได้รับงานเชิงธุรกิจ ที่ชุมชนจะรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันมากกว่าและส่วนมากเป็นสื่อชาติพันธุ์ที่การปรับตัวและการสืบทอดจะให้ความสำคัญกับหลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม (คนในชุมชน) เป็นสำคัญ 3) มิติชาติพันธุ์ สื่อพื้นบ้านที่เป็นสื่อชาติพันธุ์มี 3 ประเภท และสื่อพื้นบ้านที่ไม่ใช่สื่อชาติพันธุ์ 12 ประเภท ซึ่งสื่อพื้นบ้านกลุ่มหลังนี้ได้รับอิทธิพลมาจากภูมิภาคอื่นๆ เช่น หนังตะลุง รูปแบบการสืบทอด พบว่ามีการสืบทอดสื่อพื้นบ้านให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ใน 2 รูปแบบ คือ การสืบทอดผ่านโรงเรียน และการสืบทอดผ่านที่บ้านศิลปิน สื่อพื้นบ้านมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ดอกใบ ผล ส่วนนี้คือรูปแบบภายนอก ส่วนที่ 2 ลำต้น คือ ประวัติความเป็นมา และส่วนที่ 3 คือรากเหง้า ที่เป็นจิตวิญญาณและความเชื่อ การสืบทอดผ่านโรงเรียนมักจะสืบทอดเพียงแค่ส่วนแรก เพราะเป็นลักษณะการสืบทอดแบบครั้งคราว แต่หากบรรจุในหลักสูตรจะได้สองส่วนคือส่วน

ดอกไม้ผล และส่วนลำต้น แต่หากสืบทอดที่บ้านศิลปินจะได้ครบทั้งสามส่วน การสืบทอดที่โรงเรียน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสถานภาพสื่อการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ การมีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก การสนับสนุนของชุมชน การสืบทอดในโรงเรียนไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่

กฤษฎิ์ แสนทวิ (2552) ศึกษา ลำพวน โดยการวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ปัจจุบันของลำพวนพบว่ามีปัญหาในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารที่ส่งผลต่อการสืบทอดสื่อการแสดงพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวพวน ตั้งแต่ 1) หมอลำและหมอแคน (ผู้ส่งสาร) การลดลงของจำนวนหมอลำและหมอแคนอาชีพเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและเสียชีวิตลงเกือบหมด ในขณะที่หมอลำและหมอแคนปัจจุบันเป็นเพียงหมอลำสมัครเล่น ที่ความสามารถด้านการลำพวนเป็นลักษณะของการครุพักลักจำมากกว่าความสามารถเหมือนหมอลำอาชีพ อีกทั้งไม่มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดไว้ จึงทำให้เกิดปัญหาผู้ถ่ายทอด 2) เนื้อหา เนื้อร้องลำพวนเนื่องจากการล้าสมัย (ด้นสด) คนในอดีตไม่นิยมจดเป็นลายลักษณ์อักษรจึงทำให้เนื้อหาอาจสูญหายไปโดยเฉพาะการลำเรื่อง (นิทานพื้นบ้าน) แต่ในขณะที่เนื้อหาของกลอนลำพวนถือเป็นจุดแข็งที่ส่งผลต่อการสืบทอดในยุคปัจจุบันด้วยเนื้อหาที่ยืดหยุ่นสามารถปรับใช้ได้ในทุกโอกาส 3) ช่องทางหรือโอกาสในการแสดง ในอดีตลำพวนเป็นส่วนหนึ่งของทุกงานประเพณีและทุกโอกาส แต่ปัจจุบันเนื่องจากมีสื่ออื่นเข้ามาเป็นทางเลือกมากขึ้น จึงทำให้ลำพวนไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีตเหลือเพียงงานที่ถูกจัดขึ้นและนำลำพวนมาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงเพื่อบ่งบอกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมเท่านั้น 4) ผู้ชม (ผู้รับสาร) ในอดีตลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านชนิดเดียวจึงทำให้มีผู้ชมจำนวนมาก แต่ปัจจุบันการเข้ามาแย่งชิงพื้นที่ของสื่ออื่นทำให้ลำพวนได้รับความนิยมน้อยลง อีกทั้งผู้ชมลำพวนต้องสามารถฟังภาษาพวนได้จึงจะทำให้ได้รรถรสในการชมซึ่งเด็กปัจจุบันส่วนใหญ่ฟังพูดภาษาพวนไม่ค่อยได้จึงทำให้ดูลำพวนไม่เข้าใจ กลุ่มผู้ชมจึงเหลือแต่คนรุ่นเก่าเท่านั้น

ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาการสืบทอดของลำพวน ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ 1) การที่ลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมสูง เป็นสื่อที่ปรับตัวยากในบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น การร้องลำพวนที่ต้องใช้ภาษาพวนเท่านั้น 2) หมอลำอาชีพและหมอแคนอาชีพหดหายเนื่องจากมีอายุมาก และไม่มีการสร้างหมอลำรุ่นใหม่มาทดแทน 3) ผู้ชมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ลดลงเพราะไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีต ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) อิทธิพลด้านภาษากลาง เนื่องจากการส่งลูกหลานไปเรียนในเมืองมากขึ้น

เด็กจึงติดพูดภาษากลางเป็นสำคัญ ส่งผลต่อความเข้าใจในการฟังภาษาพวน 2) การแต่งงานระหว่างคนพวนกับกับเชื้อสายอื่น ๆ จึงทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม การดำรงรักษาวัฒนธรรมเดิมลดลง 3) การมีสื่อสมัยใหม่เข้ามาเป็นทางเลือกมากขึ้น ทำให้สื่อพื้นบ้านได้รับความสนใจน้อยลง 4) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม ตามการพัฒนาสังคมทำให้เกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากปัญหาที่เกิดขึ้นของลำพวนจึงส่งผลต่อการดำรงอยู่ของลำพวนในอนาคต

ไตรตรีงษ์ พลอยม่วง (2552) ศึกษาบริบทการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเพลงเรือลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า เพลงเรือเป็นการละเล่นของกลุ่มคนภาคกลางที่เกิดขึ้นมาจากวิถีชีวิตของคนริมน้ำที่การสัญจรไปมาต้องอาศัยเรือ การละเล่นเพลงเรือเป็นรูปแบบการร้องฝ้ายเดี่ยวของพ่อเพลงแม่เพลงและมีลูกคู่รับ เนื้อหาของกลอนเพลงจะเป็นบรรยายกาศสองฝั่งแม่น้ำ รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี บทบาทของเพลงเรือที่มีต่อชุมชนลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี พบว่ามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อม บทบาททางตรง ได้แก่ 1) บทบาทในการแสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่น คือ การขึ้นต้นของกลอนเพลง “เฮลละโล สาระพา เฮลละโล สาระพา สาระพาเฮลละโล” ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต้องรักษาไว้ 2) บทบาทให้ความบันเทิง ด้วยเนื้อหาที่มีทั้งการเกี้ยวพาราสี การโต้ตอบของพ่อเพลงแม่เพลง ทำให้เกิดการร้องประชันกันจึงทำให้เกิดความสนุกสนาน คึกครื้นของผู้ชม 3) บทบาทที่มีต่อความเชื่อ ความเชื่อที่มีในการละเล่นเพลงเรือจะแบ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางซึ่งเป็นผู้คุ้มครอง ปกป้องรักษาเวลาที่ต้องสัญจรไปมาโดยเรือ และความเชื่อเรื่องการบูชาครุฑก่อนการแสดง ในการจะเริ่มร้องเพลงเรือจะมีบทไหว้แม่ย่านางซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนใช้เรือ รวมทั้งบทไหว้ครุฑเพื่อให้การแสดงไม่มีอุปสรรคประสบความสำเร็จ ดังนั้นการจะร้องเล่นเพลงเรือจึงต้องขออนุญาตบอกกล่าวเพื่อแสดงความเคารพ รวมทั้งมีการจัดเครื่องเช่นสำหรับไหว้แม่ย่านางก่อนการแสดงทุกครั้ง บทบาททางอ้อม ได้แก่ 1) บทบาทในฐานะเป็นแหล่งความรู้ให้การศึกษา เพลงเรือจึงเป็นเสมือนโรงเรียนในการให้ความรู้ผ่านเนื้อหากลอนเพลงไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเดินทางชีวิต ศีลธรรม ความรู้ทั่วไป 2) บทบาทในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ พ่อเพลงแม่เพลงสามารถคิดกลอนสดขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดผ่านกลอนเพลงเรือได้โดยนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ตนได้รับรู้มาเป็นส่วนหนึ่งของการร้อง 3) บทบาทในการควบคุมความประพฤติและศีลธรรมของชุมชน เป็นการชี้แนะแบบแผนพึงปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนบนพื้นฐานศีลธรรม 4) บทบาทการเป็นภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงชุมชนลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี เช่น ภาพสะท้อนในชีวิตประจำวัน ภาพสะท้อนการประกอบอาชีพและทัศนคติที่ต่ออาชีพ

ภาพสะท้อนค่านิยมเรื่องการแต่งกาย 5) บทบาทในการระบายความคับข้องใจและเรื่องราวทางเพศ เช่น การใช้คำสองแง่สองง่าม ทำให้เกิดความสนุกสนานและปลดปล่อยเรื่องที่อยู่ในเวลาปกติไม่สามารถพูดหยอกล้อเล่นได้ 6) บทบาทในการถ่ายทอดข่าวสาร ในฐานะสื่อชนิดหนึ่งที่นำข่าวสารจากภายนอกชุมชนมาแพร่กระจายยังคนในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของการละเล่นเพลงเรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการสร้างเขื่อนเพชรบุรีจึงทำให้แม่น้ำเริ่มเกิดการตื้นเขินพร้อม ๆ กับการสร้างถนนที่เข้ามาเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรแทนทางน้ำ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงสร้างผลกระทบต่อการสืบทอดเพลงเรือลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของลุ่มน้ำเพชรบุรี เป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการละเล่นเพลงเรือจากในน้ำมาเป็นเพลงเรือบก 2) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม การประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดเพลงเรือ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ค่าจ้างค่าแสดง 3) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เล่นเพลงเรือ 4) การเปลี่ยนแปลงด้านทักษะของผู้แสดง 5) การเปลี่ยนแปลงเนื้อร้องเพลงเรือ ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเพชรบุรีจากความก้าวหน้าทางสังคมนำมาซึ่งผลกระทบโดยตรงต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านในทุกส่วน ไม่เพียงเฉพาะการละเล่นพื้นบ้านเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงส่งผลกระทบต่อการคงอยู่และการสูญหายของวัฒนธรรมชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อมรา กล้าเจริญ และวิษชุดา ตันประเสริฐ (2552) ศึกษาการละเล่นพื้นบ้าน : ลิเกเรียบ : จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ลิเกเรียบเป็นศิลปวัฒนธรรมการละเล่นของชาวมุสลิม ที่มีการสืบทอดมาไม่น้อยกว่า 1,400 ปี โดยพัฒนามาจากการละเล่น “อุละนาบี” ที่ชาวมุสลิมใช้ร้องสรรเสริญต้อนรับศาสนานบีมุฮัมมัด แพร่หลายในกลุ่มมุสลิมและได้เข้ามาบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย การเล่นอุละนาบีได้มีการพัฒนาการละเล่นไปตามวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การนำทำนองท้องถิ่นมาวางทำนองในบทร้องที่เป็นภาษาอาหรับและนำภาษาถิ่นมาแทรกในบทร้อง เรียกว่า “ลาซูกลอง” หรือ “ดิเกย์เรียบ” ลิเกเรียบจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีประวัติการละเล่นที่นำมาจากชาวมุสลิมชื่อ นายฮัก มินบ่ารุง เดิมอาศัยอยู่ที่เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อมาแต่งงานกับชาวมุสลิมที่จังหวัดอยุธยาได้ย้ายมาอยู่ที่นี้และตั้งคณะลิเกเรียบขึ้น ปัจจุบันคณะนายฮัก “ฮ.มินบ่ารุง” ไม่ได้รับงานแล้วเนื่องจากมีอายุมาก และผู้ร่วมเล่นในคณะก็ต่างแยกย้ายกันไป การสืบทอดลิเกเรียบมีข้อจำกัดที่สำคัญคือคนที่จะร้องลิเกเรียบได้

ต้องมีความรู้ความเข้าใจในภาษาอาหรับเป็นอย่างดีถึงจะสามารถเล่นลิเกได้ เนื่องจากใช้ภาษาอาหรับในการเล่น จึงทำให้การสืบทอดลิเกเรียบจำกัดอยู่ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น

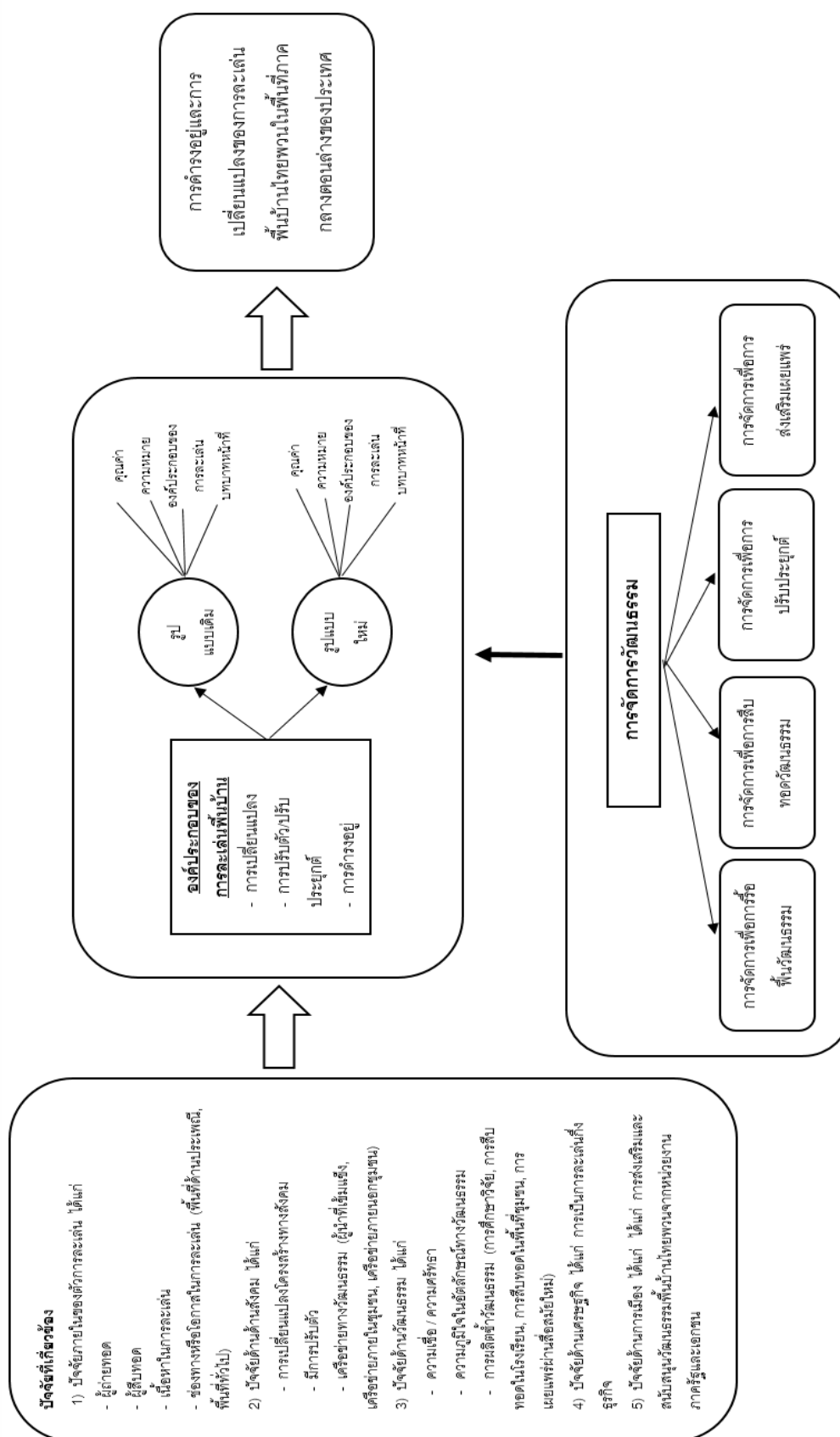
ทิพย์พัญ กฤษสุนทร (2552) ศึกษาเรื่องการปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า เพลงโคราชมีการปรับตัวแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคเพลงโคราชดั้งเดิม ยุคเพลงโคราชแก๊บน ยุคเพลงโคราชประยุกต์หรือชิง และยุคโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) โดยมีการปรับตัว 1) ด้านคุณลักษณะและเนื้อหาของเพลงพื้นบ้าน เช่น การเด่นผสมกับการรำ การนำเครื่องดนตรีสากลมาปรับใช้ ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมองค์ประกอบใหม่ๆ เข้ามา แต่องค์ประกอบดั้งเดิมยังคงรักษาไว้ เช่น การไหว้ครู การเทียบเสียง (โอโอ) 2) ด้านกระบวนการสื่อสาร (S-M-C-R) ตั้งแต่ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสืบทอดเพลงโคราช พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในทุกองค์ประกอบ 3) ด้านบทบาทหน้าที่ของเพลงโคราช พบว่าเพลงโคราชยังคงมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนตามบทบาทหน้าที่เดิมที่เคยเป็นมา เป็นบทบาทหน้าที่สืบเนื่อง เช่น หน้าที่การให้ความบันเทิง หน้าที่ในการสะท้อนตัวตนและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และมีบทบาทบางอย่างที่หายไปหรือคลี่คลายไป รวมทั้งบทบาทหน้าที่ใหม่ที่เพิ่มเติมเข้ามา เช่น หน้าที่ในการเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว หน้าที่การเป็นสื่อเพื่อการรณรงค์ 4) ด้านการสืบทอด มีการปรับตัวด้านกลุ่มผู้สืบทอดจากเดิมที่สืบทอดในวงตระกูล ขยายมายังกลุ่มคนภายนอกที่ไม่มีความเกี่ยวข้องแต่มีใจรัก รวมถึงการขยายไปยังกลุ่มองค์กร เช่น สถาบันการศึกษาในชุมชน รูปแบบการสืบทอดก็มีการปรับตัวจากเดิมเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะใช้การถ่ายทอดแบบลายลักษณ์อักษรเพิ่มเข้ามาและการถ่ายทอดผ่านสื่อสมัยใหม่ เช่น ซีดีเพลง เป็นต้น 5) การปรับตัวด้านการต่อรอง การต่อรองระหว่างหมอลำ เพลง กลุ่มราชการ กลุ่มผู้ชม จะพบว่าการต่อรองของกลุ่มศิลปินเพลงโคราชกับกลุ่มต่างๆ มากขึ้น 6) ด้านเครือข่ายของเพลงโคราช การกระชับความสัมพันธ์ของเครือข่ายเดิมที่มีอยู่และการขยายตัวของเครือข่ายของเพลงโคราชมีเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายภายในได้แก่ เครือข่ายระหว่างศิลปินกับคุณครู เครือข่ายระหว่างเด็กนักเรียน เครือข่ายระหว่างเด็กนักเรียนกับคุณครู เครือข่ายระหว่างศิลปินกับผู้ปกครอง เครือข่ายระหว่างผู้ปกครอง เครือข่ายภายนอก ได้แก่ เครือข่ายกับหน่วยงานราชการ เครือข่ายกับนักวิชาการ เครือข่ายกับองค์กรอิสระ และเครือข่ายกับสื่อมวลชน ซึ่งการปรับตัวของเพลงโคราชแต่ละยุคเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ การเป็นสื่อที่มีลักษณะเชิงพาณิชย์มากขึ้น การเกิดขึ้นของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ปัญหาของกลุ่มผู้สืบทอดที่ลดน้อยลงและการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกเช่นโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข

ภัคกวิรินทร์ จันทรทอง (2551) ศึกษาเรื่อง จากโล้ดอันเรสู่เรือมอันเร : การปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์ของการละเล่นพื้นบ้านโล้ดอันเร ผลการศึกษาพบว่า โล้ดอันเรเป็นการละเล่นพื้นบ้านของของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นการละเล่นที่เน้นความสนุกสนานเป็นสำคัญ การละเล่นโล้ดอันเร คือการกระโดดหรือเต้นเข้าสาก ที่นิยมใช้ผู้หญิงเป็นผู้เล่น และมีการพัฒนาโดยการนำการละเล่นพื้นบ้านมาปรับเป็นศิลปะการแสดงที่มีแบบแผนกลายเป็นเรือมอันเรที่เป็นการแสดงที่เป็นมาตรฐานทางนาฏศิลป์ ที่มีการกำหนดท่าจำเพาะ การเข้าจังหวะ จำนวนผู้แสดง การแต่งกาย ดนตรี ตามแบบแผนทางนาฏศิลป์ การละเล่นโล้ดอันเรในอดีต เป็นการละเล่นที่นิยมเล่นช่วงตรุษสงกรานต์ (ประเพณีแคแฉัด) ในฤดูกาลหลังการเก็บเกี่ยว เป็นการละเล่นที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผี พุทธศาสนา และพราหมณ์ อินดู สะท้อนได้จากการละเล่นโล้ดอันเรที่เป็นส่วนหนึ่งองค์ประกอบทางพิธีกรรมตั้งแต่การทำบุญ ประเพณี การกินเลี้ยงเช่นสังเวยและการรื่นเริงที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ บทบาทหน้าที่ของการละเล่นโล้ดอันเรที่มีต่อสังคมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรคือ 1) การผ่อนคลายความตึงเครียด ในฐานะของการละเล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงภายหลังการทำงานหนักมาตลอดทั้งปี ที่คนในชุมชนจะรวมตัวกันหยุดงานเพื่อนมาสังสรรค์รื่นเริงหลังจากหมดฤดูการเก็บเกี่ยว 2) เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกัน ตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมในอดีตที่โอกาสพบกันของหนุ่มสาวจะมีเพียงโอกาสตามงานและเทศกาลของชุมชน 3) เสริมสร้างความสามัคคี เพราะการเล่นโล้ดอันเรแต่ละหมู่บ้านจะเวียนกันจัดที่วัดและจะพากันไปหมุนเวียนร่วมเล่นจนครบทุกบ้านซึ่งแต่ละวัดจะมีการกำหนดวันสงฆ์น้ำพระในวันสงกรานต์ไม่ตรงกัน นอกจากแต่ละหมู่บ้านจะร่วมทำบุญด้วยกันแล้วยังเป็นการไปร่วมสนุกและเป็นการรวมกลุ่มทำบุญและช่วยเหลืองานก่อนร่วมเล่นการละเล่นพื้นบ้านอย่างสนุกสนาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านที่ผ่านมาถึงแม้จะยังไม่มีการศึกษาในส่วนของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนโดยเฉพาะ แต่ก็มีการศึกษาการละเล่นบางอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนเช่น การละเล่นลำพวน การละเล่นนางด้ง ซึ่งเป็นการละเล่นที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์พวนอย่างชัดเจน ผ่านการใช้ภาษาพวนในการขับร้อง ในขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านที่ผ่านมาก็ทำให้เรามองเห็นภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของการเกิดขึ้นของการสร้างสรรค์ศิลปะ วัฒนธรรมกลุ่มที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตและโลกทัศน์ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของกลุ่มชน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกลุ่มล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของการละเล่นพื้นบ้าน อันส่งผลต่อสถานการณ์ที่อ่อนแอของการดำรงอยู่ของการละเล่น

พื้นบ้านทุกประเภทที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน คือ 1) ปัญหาของกลุ่มผู้ถ่ายทอดที่กำลังจะสูญหาย เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหากลุ่มผู้สืบทอด เนื่องจากขาดกลุ่มผู้สนใจในการสืบทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการแย่งพื้นที่ด้วยกิจกรรมนันทนาการประเภทอื่น 3) ปัญหาด้านตัวเนื้อหาการเล่น ที่ไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เนื้อหาของการเล่นถูกลืมเลือนและหายไปตามกาลเวลาและอายุขัยของผู้ถ่ายทอด 4) ขาดโอกาสในการเล่น เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปไม่เอื้อต่อการเล่นการเล่นแบบในอดีต งานวิจัยที่ผ่านมานอกจากจะทำให้เห็นถึงสถานการณ์ปัจจุบันและโอกาสการสูญหายในอนาคตแล้ว ยังทำให้เห็นว่าสำนึกของความเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมคือพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มตนรวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ของการเล่นพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำตัววัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยเรื่องการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนและกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย ตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแหล่งข้อมูล จากแหล่งด้วยกัน 3

1) แหล่งข้อมูลเอกสาร

แหล่งข้อมูลเอกสารสำหรับรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี 5 และสุพรรณบุรี แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ หนังสือและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ได้มาจากหอสมุดมหาวิทยาลัยทั่วประเทศไทย เช่น สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และวิทยาเขตองครักษ์ หอสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จากเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น www.thailis.or.th เว็บไซต์หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดและสร้างแนวคำถามเพื่อการเก็บข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการสำรวจการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนตั้งแต่ประวัติความเป็นมาในอดีต การดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของการละเล่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและนำข้อมูลที่ได้มากลับมารอง เรียบเรียง และสังเคราะห์ให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

2) แหล่งข้อมูลบุคคล

การรวบรวมแหล่งข้อมูลบุคคลจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในกรณีที่บุคคลนั้นคือผู้รู้ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จะใช้วิธีการ

เลือกแบบเจาะจงบุคคล 3 กลุ่ม ประกอบไปด้วย (1) กลุ่มผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน (2) กลุ่มผู้ชมรุ่นเก่าและกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่ (3) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงรูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่เหมาะสม

2.1) กลุ่มผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน

ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เป็นผู้รู้รายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ เนื้อร้อง วิธีการเล่นของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน และมีส่วนร่วมในการละเล่นทุกครั้ง ได้แก่

(1) ผู้นำเล่น (ผู้เล่นหลัก) ประกอบด้วย ผู้นำเล่นการละเล่นนางด้ง ผู้นำเล่นการละเล่นนางกวัก ผู้นำเล่นการละเล่นหมาเปี้ย ผู้นำเล่นการละเล่นโชนโหล่นชา ผู้นำเล่นการละเล่นหลุมเมือง ผู้นำเล่นการละเล่นลำพวน และผู้นำเล่นการละเล่นบักกะเต้ย

(2) หมอแคน

(3) คนแซ่ หรือคนร้องแซ่

2.2) กลุ่มผู้ชมรุ่นเก่าและกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่

การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ชมรุ่นเก่าและกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่ จะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาใช้ในกรณีเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านในองค์ประกอบต่าง ๆ ในกรณีกลุ่มผู้ชมรุ่นเก่า ที่เคยพบเห็นการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน สำหรับกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่จะนำมาสนับสนุนในประเด็นทิศทางการจัดการวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน ประกอบไปด้วย

(1) กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยังมีประสบการณ์การเคยชมหรือเคยเล่นการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนตั้งแต่สมัยอดีต มีประสบการณ์ในช่วงการละเล่นแบบดั้งเดิม และบางคนก็เป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นพื้นบ้าน เช่น ผู้ร้องแซ่ ผู้ร่วมร้องแซ่

(2) กลุ่มวัยกลางคน (อายุ 30 - 59 ปี) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านที่เริ่มมีการปรับตัวและเริ่มมีการสูญหายของการละเล่นบางอย่าง

(3) กลุ่มวัยรุ่น (อายุ 15 - 29 ปี) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่อยู่ท่ามกลางเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีสื่อสมัยใหม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และไม่ค่อยมีประสบการณ์

เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านเนื่องจากอยู่ในยุคสมัยที่การละเล่นพื้นบ้านถูกแทนที่ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์

2.3) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวน เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

- เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการดำเนินกิจกรรม ความเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยพวน โดยเน้นไปที่การส่งเสริมและสนับสนุนการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน

- เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน/สังคม ได้แก่

1) ผู้นำชุมชน

- พระอธิการมีโชค สนมโน เจ้าอาวาสวัดโศภิตาภิวัฒน์ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

- พระครูวิริยานุโยค (สมบัติ บุญประเสริฐ) เจ้าอาวาสวัดฝางคลอง ผู้ริเริ่มพิพิธภัณฑ์วัดฝางคลอง อันเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชาวไทยพวนในอำเภopakพลี จังหวัดนครนายก ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นมิวเซียมปะพวนแอทปากพลี

- นายวิชาญ วัฒนวิเชียร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 บ้านบุงเข้ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

- นางสาวชัชราภรณ์ มาแสง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี

(2) ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย ประกอบไปด้วย

- นายทวีศักดิ์ พรสัจจะ ที่ปรึกษาชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย
- พลโทธนภัทร ศรีกุลชัยภัทร ประธานชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย
- ดร.ถนัด ยันต์ทอง ประธานสัมพันธ์ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย

(3) ประธานชมรมไทยพวนทั้ง 5 จังหวัด

- ว่าที่พันตรีวันชัย เดชะชัย ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดนครนายก
- นางสาวชัชราภรณ์ มาแสง ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรี
 - อาจารย์บุญรอด ชุนอ่อน ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสิงห์บุรี
 - นางสาวประภัสสร บุญหนู ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดลพบุรี
 - อาจารย์พงษ์ พันธุ์ศิริ ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี

(4) คณะกรรมการดำเนินงานวัฒนธรรมไทยพวนของชุมชนทั้ง 5 จังหวัด

- นายบรรจง มงคลยง คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
- นายราชกิจ อุ่นเรือน คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
- นางสาวสุพรรณษา มีสนม เลขานุการ ชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรี
- นายสมคิด จุ่มทอง สภาวัฒนธรรมบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- นายไพโรจน์ ลายนำเงิน ประธานศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- กรรมการวัฒนธรรมไทยพวนบ้านโคกคาภิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรี
- ร้อยตรีฤทธิฤทธิรัตน์ แสงสุวรรณสินธุ์ ประธานสัมพันธ์ชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี

3) แหล่งข้อมูลภาคสนาม

โดยการสำรวจพื้นที่ชุมชน และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) กับชุมชนในเทศกาล หรือการจัดงานด้านวัฒนธรรมของไทยพวน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างทั้ง 5 จังหวัด

ขั้นศึกษา

รวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทั้ง 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งข้อมูลเอกสาร แหล่งข้อมูลบุคคล และแหล่งข้อมูลภาคสนาม และนำข้อมูลมาจัดกระทำให้พร้อมศึกษาแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

นำข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่งมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ใช้หลักการตรวจสอบสามเส้า ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 3 วิธี คือ วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interviews) และ การสำรวจพื้นที่ชุมชน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการจะนำมาวิเคราะห์ว่าข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันจะสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการต่าง ๆ กันมาสรุปและวิเคราะห์ร่วมกัน รวมทั้งการ

ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้วยวิธีการตรวจสอบเนื้อหาจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน อย่างน้อย 3 แหล่ง ว่าข้อมูลชุดเดียวกันข้อมูลจะแตกต่างกัน หรือสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ เพื่อให้เกิดความถูกต้องของข้อมูลที่คลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

นำข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่งมาสรุป วิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและนำไปวิเคราะห์ผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและเขียนรายงานวิจัยต่อไป

ชั้นวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร ในการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรม ชุมชนไทยพวน ร่วมกับการใช้เทคนิคงานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) การสำรวจพื้นที่ชุมชน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา โดยการนำเสนอผลการวิจัยจะนำเสนอตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาประกอบไปด้วย

ส่วนที่ 1 การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ส่วนที่ 3 รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ส่วนที่ 4 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1.เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการละเล่นไทยพวน
- 2.แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure) คือ การร่างประเด็นคำถามเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการเล่า

เรื่อง ความคิดเห็นได้อย่างเสรี โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interviews) ที่ครอบคลุมถึงประเด็นต่าง ๆ ของจุดประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้

3.การสำรวจพื้นที่ชุมชน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเข้าไปสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ในชุมชนทั้ง 5 จังหวัดของผู้วิจัย เพื่อนำข้อมูลที่พบมาตรวจสอบข้อมูลกับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะอื่น ๆ เพื่อยืนยันข้อมูลว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หากพบประเด็นสงสัยจะได้ทำการรวบรวมข้อมูลในประเด็นนั้นอีกครั้ง เพื่อให้เกิดความถูกต้องของข้อมูลที่สมบูรณ์

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง ประกอบไปด้วย 5 จังหวัด ได้แก่

1. จังหวัดนครนายก เลือกพื้นที่อำเภอบางพลี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เป็นชาวพวนเกือบทั้งหมด และสามารถรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมพวน รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่มีการสร้างเครือข่ายของชุมชนทั้งเครือข่ายภายในและเครือข่ายภายนอก คือ

- ตำบลหนองแสง ที่บ้านหนองแสง บ้านบุงไข่ บ้านชุมข้าว บ้านหนองหัวลิง บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ทอง บ้านกลางโสภา บ้านเนินหินแร่

- ตำบลเกาะหวาย ที่บ้านฝั่งคลอง บ้านท่าแดง บ้านเกาะหวาย บ้านใหม่ บ้านคลองตะเคียน บ้านคลองคล้า

2. จังหวัดสระบุรี อำเภอหนองโดน บริเวณบ้านกล้วย บ้านครัว ส่วนอำเภอดอนพุดปัจจุบันพบว่ากลายเป็นไทยไปส่วนใหญ่

3. จังหวัดลพบุรี อำเภอบ้านหมี่ บ้านหมี่ได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ของคนพวนที่มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยกลุ่มใหญ่ที่สุดและเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของวัฒนธรรมพวนมากที่สุดในพื้นที่ภาคกลาง เพราะยังมีการสืบทอดวัฒนธรรมพวนของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านในหลาย

กลุ่มสาขาไม่ว่าจะเป็นการทอผ้า ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ บริเวณบ้าน
โพนทอง บ้านหมี่ใหญ่ บ้านหมี่น้อย บ้านทุ่งทะเลหญ้า บ้านกล้วย บ้าน บ้านหินปักใหญ่
บ้านหินปักทุ่ง บ้านหินปัก บ้านสระเตยใหญ่ บ้านสระเตยน้อย

4. จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอพรหมบุรี ได้แก่ บ้านบางน้ำเชี่ยว บ้านโกคา
(บ้านดอนคาเก่า) และบ้านแป้ง

5. จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอบางปลาม้า ได้แก่ บริเวณบ้านลานคา บ้าน
สูตร บ้านเก้าห้อง บ้านมะขามล้ม บ้านท่าตลาด

ความน่าสนใจของพื้นที่ที่เลือกศึกษาทั้ง 5 จังหวัดของพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง
เนื่องจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทยพวนทั้ง 5 จังหวัดมีความคล้ายคลึงกันทั้ง
ด้านสำเนียงภาษา ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในชีวิต ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่
ในภูมิภาคเดียวกันจึงทำให้มีการดำรงชีวิตคล้ายกัน อันนำมาสู่ความคล้ายคลึงในการดำรงชีวิตใน
แต่ละด้าน การเรียกภาคกลางตอนล่างเนื่องจากเหตุผลด้านวัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ 5 จังหวัด
ดังที่กล่าวมา เมื่อเทียบกับจังหวัดที่อยู่เหนือขึ้นไป เช่น จังหวัดสุโขทัย เพราะถึงแม้จะเป็นไทย
พวนเหมือนกัน แต่วัฒนธรรมพวนของกลุ่มมีความแตกต่างกับทางตอนล่างลงมา ทั้งด้านสำเนียง
ภาษา ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในชีวิต ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภาคเหนือและทำ
ให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมกลุ่มถึงแม้จะอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน อีกทั้งพื้นที่ทั้ง 5 จังหวัด
กล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ชุมชนไทยพวนที่มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่เข้มแข็ง มีจำนวนประชากร
ไทยพวนรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ ที่ยังคงมีการปฏิบัติวัฒนธรรมพวนในวิถีชีวิตให้พบเห็นอยู่
โดยเฉพาะคนพวนในกลุ่มอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป เช่น การใช้ภาษาพวนในการติดต่อสื่อสารกัน
ในชุมชน การปฏิบัติตามประเพณีในรอบปีตามฮีต 12 และยังเป็นพื้นที่ที่ถูกศึกษาวิจัยเรื่องพวน
บ่อยครั้ง เช่น จังหวัดนครนายก ลพบุรี และสุพรรณบุรี อีกทั้งยังมีการนำเสนอวัฒนธรรมพวน
ในอดีตผ่านรูปแบบแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง (พิพิธภัณฑ
สถานบ้านวัดฝั่งคลอง) จังหวัดนครนายก ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชตำบลบ้านทราย (พิพิธภัณฑ
สถานไทยพวนบ้านทราย) พิพิธภัณฑสถานบ้านไทยพวนหลุมข้าว วัดหลุมข้าว จังหวัดลพบุรี พิพิธภัณฑ
สถานบ้านไทยพวนวัดกุฎีทอง จังหวัดสิงห์บุรี พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ 3 วัฒนธรรม (ไทย - จีน -
ไทยพวน) บ้านไทยพวนพาว ปากนิธิตกุล จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม
พวน ให้คงอยู่และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพวนของกลุ่มคนอื่น ๆ

ขอบเขตด้านเวลา

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา ทั้งการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงแบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 2561 – พฤษภาคม 2563 รวมระยะเวลา 2 ปี

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทยและวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย เพื่อได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน จะได้เป็นต้นแบบการนำไปใช้ด้านงานอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเพื่อให้วัฒนธรรมในสังคมเกิดการสืบทอดต่อไป โดยจะนำเสนอผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

ส่วนที่ 1 การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

1 การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

การละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างที่มีการละเล่นมาตั้งแต่ในอดีต แบ่งเป็นการละเล่นผู้ใหญ่ และการละเล่นเด็ก จำนวนทั้งสิ้น 18 ประเภท ประกอบไปด้วย การละเล่นผู้ใหญ่ 13 ประเภท (แบ่งเป็นการละเล่นที่เป็นพิธีกรรม 9 ประเภท และการละเล่นเพื่อความบันเทิง 4 ประเภท) และการละเล่นเด็ก 5 ประเภท คือ

การเล่นผู้ใหญ่		การเล่นเด็ก
การเล่นที่เป็นพิธีกรรม	การเล่นเพื่อความบันเทิง	
การเล่นนางด้ง	การเล่นโขนโกลนชา	การเล่นหมาเบ๊
การเล่นนางกวัก	การเล่นเส็งกลอง	การเล่นไม้ด้าง (ไม้ห่ม)
การเล่นนางสาว	การเล่นลำพวน	การเล่นหลุมเมือง
การเล่นลิงลม	การเล่นบักกะเต้ย	การเล่นลูกช่วง
การเล่นนางเบ็ด		การเล่นชิงเอ๋ยกินเบอผีเลอ
การเล่นนางสุม		
การเล่นนางซ้าง		
การเล่นนางหวิง		
การเล่นแม่ศรี		

การเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่เป็นอัตลักษณ์ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชาวไทยพวนผ่านกิจกรรมการรวมกลุ่มในรูปแบบของการละเล่นท้องถิ่น ในอดีตการเล่นพื้นบ้านไทยพวนแต่ละประเภทส่วนใหญ่นิยมเล่นในกลุ่มของชาวไทยพวนในเกือบทุกพื้นที่ ซึ่งอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ยังคงมีจุดร่วมที่เหมือนกัน เช่น การเล่นเข้าผี (การเล่นที่เป็นพิธีกรรม) ต้องมีการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ต้องมีพิธีกรรม (บทร้องเชิญผี) และเครื่องเซ่นตามธรรมเนียม การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันจึงเหลือเพียงไม่กี่ชนิด และแต่ละชนิดก็ไม่ได้ปรากฏในพื้นที่ชาวไทยพวนเหมือนในอดีตที่นิยมเล่นกันทุกพื้นที่เหมือนแต่ก่อน ดังนั้นปรากฏการณ์ของการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนจึงสะท้อนถึงการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านที่ยังหลงเหลือในปัจจุบัน ดังข้อมูลการสำรวจสถานภาพการเล่นพื้นบ้าน “ไทยพวน” ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย (นครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี)

จากตารางสำรวจการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน “ไทยพวน” ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย (นครนายก สระบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี) พบว่า

1) การละเล่นสำหรับผู้ใหญ่

1.1) การละเล่นสำหรับผู้ใหญ่ ประเภทพิธีกรรม พบว่า มีการละเล่นทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่

(1) นางด้ง ในอดีตการละเล่นนางด้งสามารถพบเห็นการละเล่นนางด้งได้ในทุกพื้นที่ของชาวไทยพวน และปัจจุบันจากการสัมภาษณ์นางด้งยังเป็นการละเล่นเข้าผีที่หลายคนยังรู้จัก (โดยเฉพาะกลุ่มวัยกลางคนขึ้นไป) ในอดีตการละเล่นนางด้งจะนิยมเล่นช่วงเทศกาลสงกรานต์ในทุกพื้นที่และบางพื้นที่มีการละเล่นในประเพณีบุญกำฟ้า นอกจากนี้ยังพบว่าการละเล่นนางด้งในโอกาสอื่น ๆ นอกเหนือจากเทศกาลสงกรานต์ เช่น จังหวัดนครนายกจะมีการละเล่นนางด้งในพิธียกครู (สายผี) ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ที่สำคัญของชุมชนเกาะหวายในอดีตที่หลังพิธีไหว้ครูจะมีการละเล่นนางด้ง การละเล่นประเภทอื่นๆ ในตอนกลางคืนเปรียบเสมือนเป็นงานประจำปีของชุมชนที่ทุกคนจะมารวมตัวกันเพื่อพบปะสังสรรค์ สำหรับการละเล่นนางด้งในปัจจุบันพบว่าในกลุ่มชุมชนไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างเหลือเพียงจังหวัดนครนายกเพียงจังหวัดเดียวที่ยังมีกลุ่มผู้เล่นนางด้งอยู่ แต่วาระโอกาสในการละเล่นมีการเปลี่ยนไปจากเดิมปัจจุบันเหลือเพียงการละเล่นนางด้งเพื่อสาธิตต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือการดูงาน ที่ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง และตามวาระโอกาสที่คนในชุมชนอยากให้มีการละเล่นนางด้ง

(2) นางกวัก ในอดีตการละเล่นนางกวักพบได้ในทุกพื้นที่ของชาวไทยพวน นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ และบางพื้นที่มีการละเล่นนางกวักในงานประเพณีบุญกำฟ้า บุญประเพณีต่าง ๆ ตามฮีต 12 รวมถึงโอกาสทั่วไปที่ต้องการ ปัจจุบันการละเล่นนางกวักพบว่าเหลือเพียงจังหวัดสระบุรีและจังหวัดลพบุรีเท่านั้นที่ยังมีการละเล่นนางกวักอยู่ แต่โอกาสในการละเล่นนางกวักไม่ได้นำมาเล่นในเทศกาลสงกรานต์เหมือนในอดีตแล้ว เช่นจังหวัดสระบุรี พบว่าการละเล่นนางกวักในประเพณีบุญกำฟ้าและโอกาสทั่วไป เช่น มีคนมาขอความช่วยเหลือให้แม่นางกวักช่วยทำนายหรือเสี่ยงทาย ส่วนจังหวัดลพบุรี นิยมเล่นในโอกาสทั่วไปรวมถึงการจัดงานวัฒนธรรมก็จะมีพิธีการสาธิตการละเล่นนางกวักให้ชม

(3) นางสาก ในอดีตการละเล่นนางสากพบได้ในทุกพื้นที่ของชาวไทยพวน นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปัจจุบัน ไม่มีการการละเล่นดังกล่าวแล้ว

(4) ลิงลม ในอดีตการละเล่นลิงลมพบได้ในทุกพื้นที่ของชาวไทยพวน นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปัจจุบันไม่มีการการละเล่นดังกล่าวแล้ว

(5) นางเบ็ด การละเล่นนางเบ็ด เป็นการละเล่นที่พบเพียงจังหวัดเดียวคือ จังหวัดสระบุรี ในอดีตนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นดังกล่าวแล้ว

(6) นางสุ่ม ในอดีตการละเล่นนางสุ่มพบว่า มีการละเล่นใน 2 จังหวัด คือ จังหวัดนครนายกและจังหวัดลพบุรี จังหวัดนครนายกนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ ส่วนจังหวัดลพบุรีนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์และงานบุญประเพณีต่าง ๆ ตามฮีต 12 แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นประเภทนี้แล้ว

(7) นางช้าง การละเล่นนางช้างพบว่า มีการละเล่นที่จังหวัดสระบุรีเพียงแห่งเดียว ในอดีตนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นประเภทนี้แล้ว

(8) นางหึง การละเล่นนางหึง เป็นการละเล่นที่พบเพียงจังหวัดเดียวคือ จังหวัดนครนายก ในอดีตนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นดังกล่าวแล้ว

(9) แม่ศรี การละเล่นแม่ศรี เป็นการละเล่นที่พบเพียงจังหวัดเดียวคือ จังหวัดสิงห์บุรี ในอดีตนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์และโอกาสทั่วไป แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นดังกล่าวแล้ว

1.2) การละเล่นสำหรับผู้ใหญ่ ประเภทเพื่อความบันเทิง พบว่า มีการละเล่นทั้งสิ้น 4 ประเภท ได้แก่

โชนโหล่นชา (1)การละเล่นโชนโหล่นชา (บางคนเรียกโชนโชนชา) คือ การเล่นชิงช้า เพียงแต่ในอดีตการละเล่นโชนโหล่นชาของชาวพวนจะมีการร้องเพลงประกอบไปด้วยระหว่างการไกวชิงช้า ซึ่งนิยมเล่นในทุกพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของชาวพวน นิยมเล่นในโอกาสทั่วไป แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นโชนโหล่นชาแล้ว แต่พบว่าที่จังหวัดสิงห์บุรีมีการสร้างชิงช้าโดยผูกไว้ที่ใต้ต้นไม้ในบริเวณวัดโคกควีวัฒน์เพื่อเป็นการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านนี้เอาไว้ อย่างน้อยเอาไว้ให้ลูกหลานไทยพวนของชุมชนได้รู้จักโชนโหล่นชา

เส็งกลอง การละเล่นเส็งกลอง พบว่า มีเพียงจ (2)จังหวัดลพบุรีเท่านั้นที่มีการละเล่นในอดีตนิยมเล่นในประเพณีบุญกำฟ้ารวมถึงโอกาสทั่วไปหากต้องการให้มีการจัดการแข่งขันเส็งกลอง แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นนี้แล้ว

การละเล่นลำพวน เป็นการละเล่นที่พบได้ในทุกพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐาน (3) ของชาวพวน ที่ในอดีตนิยมเล่นในทุกโอกาสเพราะเป็นการขับกลอนเพื่อความสนุกสนานทั่วไปในชีวิตประจำวัน แต่ถ้ามีการประเพณีสำคัญๆ ของชาวพวน เช่น เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีบุญกำฟ้า งานบุญประเพณีต่าง ๆ ตามฮีต การลงช่วง งานมงคล/งานศพ จะเป็นการละเล่นโดย 12 หมอลำอาชีพ เพราะบางครั้งเนื้อหาในการร้องเล่นในเทศกาลสำคัญอาจผูกเรื่องจากตำนาน

นิทานพื้นบ้าน และอาจเป็นการด้นกลอนลำสวดที่เป็นเรื่องราว แต่หากร้องเล่นทั่วไปชาวพวนส่วนใหญ่สามารถร้องลำพวนได้เกือบทุกคนเพราะเน้นการสนทนาเรื่องใกล้ตัว ด้วยการใส่ผญา (คำคมหรือสุภาษิต) ใส่กัน ร้องโต้ตอบกันด้วยเนื้อหาง่าย ๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันการละเล่นลำพวนถึงแม้จะยังมีให้เห็นอยู่ในทุกพื้นที่ แต่พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นหมอลำสมัครเล่นที่อาศัยการเป็นครูพักลักจำ การพัฒนาตนเองจากการเป็นผู้ชมหมอลำอาชีพมาสู่การฝึกฝนตัวเอง จนกลายเป็นหมอลำสมัครเล่นที่สามารถขึ้นเวทีเพื่อแสดงลำพวนให้คนอื่นชมได้ เนื่องจากหมอลำอาชีพในทุกจังหวัดถ้าไม่เสียชีวิตไปแล้วก็อายุมาก มีปัญหาสุขภาพไม่สามารถร้องลำพวนได้เหมือนในอดีต และบางครั้งก็มีอาการหลงลืมซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน ปัจจุบันโอกาสในการละเล่นลำพวนนิยมเล่นในโอกาสเฉพาะกิจ เช่น จังหวัดนครนายก ที่ยังมีการละเล่นลำพวนอยู่ โดยโอกาสในการแสดงได้แก่ การแสดงในงานวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ การต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือการดูงาน งานชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย และงานศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ส่วนจังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี แสดงการละเล่นลำพวนในโอกาสการจัดงานวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐ และในงานชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย ส่วนจังหวัดสิงห์บุรีปัจจุบันก็มีการละเล่นลำพวนในโอกาสงานบุญประเพณีต่าง ๆ ที่ครูเพลงมาร้องลำเล่นให้ลูกหลานได้ฟัง แต่ไม่สามารถไปถ่ายทอดในงานอื่น ๆ เนื่องจากอายุมาก

(4) การละเล่นบักกะเต้ย หรือบักกะเจ้ย เป็นการละเล่นสมัยโบราณเป็นการละเล่นที่ล้อเลียนเรื่องเพศ โดยใช้การล้อเลียนอวัยวะเพศชาย เป็นการละเล่นประกอบจังหวะเพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลาย เวลาที่มีการรวมกลุ่มเล่นการละเล่นในช่วงเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมเพราะเป็นการละเล่นที่หะลึ่ง หยาบคาย จึงทำให้จากการสำรวจพบว่า มีเพียงจังหวัดสุพรรณบุรีเท่านั้นที่มีการละเล่นดังกล่าวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนิยมแสดงในงานวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือในงานชมรมไทยพวนที่มีการจัดขึ้น

2) การละเล่นสำหรับเด็ก พบว่า มีการละเล่นทั้งสิ้น 5 ประเภท ได้แก่

(1) หม่าเบ๊ย การละเล่นหม่าเบ๊ยเป็นการละเล่นที่สามารถเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในอดีตพบเห็นการละเล่นหม่าเบ๊ยได้ทุกจังหวัดที่มีชาวพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ นิยมเล่นในทุกโอกาส ไม่ว่าจะเป็นโอกาสทั่วไป เทศกาลสงกรานต์ งานบุญก่าฟ้า งานประเพณีต่าง ๆ ตามฮีต 12 และช่วงการลงช่วง สามารถพบเห็นการละเล่นหม่าเบ๊ยในทุกโอกาส เป็นการละเล่นประเภทกีฬาที่ให้ความสนุกสนานสามัคคี แต่ปัจจุบันพบว่าเหลือเพียงจังหวัดสระบุรีเท่านั้นที่ยังมีการละเล่นหม่าเบ๊ยให้พบเห็นอยู่ โดยโอกาสในการละเล่นมีการปรับเปลี่ยน โดยเน้นไปที่การ

อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการแสดงการละเล่นหม่าเบ๊ยในงานบุญกำฟ้าที่เป็นงานประจำปีของชุมชนที่จัดขึ้นด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น การแสดงสาธิตการละเล่นในการจัดงานวัฒนธรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐ และการนำไปสอนเด็กนักเรียนที่โรงเรียนในชุมชน

(2) การละเล่นไม้ด้าง (ไม้หีม) การละเล่นไม้ด้างเป็นการละเล่นของเด็กที่พบในทุกพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของชาวพวน นิยมเล่นในโอกาสทั่วไป แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นประเภทนี้แล้ว

(3) หลุมเมือง การละเล่นหลุมเมือง เป็นการละเล่นที่พบเพียงจังหวัดเดียวคือ จังหวัดสระบุรี ในอดีตนิยมเล่นในประเพณีบุญกำฟ้าและโอกาสทั่วไป แต่ปัจจุบันพบว่าโอกาสในการละเล่นมีการปรับเปลี่ยนโดยเน้นไปที่การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีการละเล่นหลุมเมืองในงานบุญกำฟ้าที่เป็นงานประจำปีของชุมชนที่จัดขึ้นด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น และการแสดงสาธิตการละเล่นในการจัดงานวัฒนธรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐ

(4) ลูกช่วง การละเล่นลูกช่วงเป็นการละเล่นของเด็กที่พบในทุกพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของชาวพวน นิยมเล่นในโอกาสทั่วไป แต่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นประเภทนี้แล้ว

(5) ลิงเอ๋ยกินเบอผีเลอ เป็นการละเล่นที่พบเพียงจังหวัดเดียว คือ จังหวัดสิงห์บุรี ในอดีตนิยมเล่นกันในกลุ่มของเด็กในโอกาสทั่วไป คล้ายกับการเล่นวิ่งไล่จับ แต่ปัจจุบันก็ไม่มีการละเล่นดังกล่าวแล้ว

โดยสรุปแล้วการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างที่ยังมีการละเล่นให้เห็นอยู่ เหลือเพียง 7 ประเภท จากการละเล่นทั้งหมด 18 ประเภท ได้แก่ นางด้ง (นครนายก) นางกวัก (สระบุรี ลพบุรี) หม่าเบ๊ย (สระบุรี) โอนโหล่นชา (สิงห์บุรี) หลุมเมือง (สระบุรี) ลำพวน (นครนายก สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี) และบักกะเต้ยหรือบักกะเจ้ย (สุพรรณบุรี) แต่ละประเภทการละเล่นอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการสูญหายในอนาคตเนื่องจากอุปสรรคหลาย ๆ อย่างในการสืบทอด เช่น จำนวนผู้ถ่ายทอดที่ลดลง (ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ) กลุ่มผู้สืบทอดมีจำนวนน้อย (ไม่มีใครให้ความสนใจ) การขาดโอกาสในการละเล่นในชีวิตประจำวัน และการสูญหายของเนื้อหาหรือรายละเอียดในการละเล่นที่ครบถ้วน เนื่องจากไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เกิดการผิดเพี้ยนหรือสูญหาย ที่สำคัญการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านถูกแทนที่ด้วยความสนใจใหม่ ๆ เข้ามาภายใต้สังคมแห่งเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

ในขณะที่การเล่นพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์พวนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่แขวงเชียงขวาง พบว่า มีการละเล่นคล้ายคลึงกับไทยและยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน (Khamphanh Vorasing. 2563: สัมภาษณ์) ได้แก่

การละเล่นผู้ใหญ่ เช่น ลำพวน เป้าแคน ตีลูกข่าง แข่งกลองคู่ (ตี) เสิ้งกลอง แข่งขี่ม้าตี่ (คล้ายขี่ม้าตีโปโล) เล่นนันทาน อ่านหนังสือผูกใบลาน คำกึ่งก้อย เล่นลูกปี ตีแป๊ก เล่นหมากฟาด การละเล่นบักกะเตี้ย (บักกะเตี้ยของไทย)

การละเล่นเด็ก เช่น เล่นซ่อนหลัง เล่นมกลี เล่นซอบแง่ง เล่นสับกะแยะ เล่นโอนโหล่นชา เล่นลูลี เล่นนองหน้า เล่นหมากฟาด เล่นลูกปี (ลูกแก้ว) ตีแป๊ก

การละเล่นที่เป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวพวนที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดในกลุ่มชาติพันธุ์พวนทั้งกลุ่มแผ่นดินแม่และกลุ่มคนพลัดถิ่นและยังสืบทอดการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์กลุ่มที่ยังมีการละเล่นอยู่ในปัจจุบัน คือ การละเล่นลำพวน การละเล่นเสิ้งกลอง การละเล่นโอนโหล่นชา และการละเล่นบักกะเตี้ย รูปแบบการละเล่นเหมือนกับการละเล่นในประเทศไทย แต่การละเล่นพื้นบ้านที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังเป็นการละเล่นที่มีวาระโอกาสในการละเล่นตามประเพณีดั้งเดิม หรือเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชน ซึ่งแตกต่างจากประเทศไทยที่วาระโอกาสในการละเล่นมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการละเล่นเพื่อการสาธิต อันมีวัตถุประสงค์คือการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น

การละเล่นลำพวน จะเป็นการขับลำเป้าแคนของหนุ่มสาวในลักษณะการเกี่ยวพากัน ผู้ชายก็ขับไปตามเสียงแคน เป็นการด้นกลอนสด เมื่อหมดกลอนฝ่ายผู้หญิงก็จะตอบเป็นกลอนลำ แต่ไม่ได้ลำใส่แคน การขับลำนอกจากการเกี่ยวพาราสีกันแล้วยังมีการลำกินเหล้า ลำกินเหล้าจะลำในงานประเพณีบุญบั้งไฟและงานบวช จะนิยmlำหลังจากเสร็จงานบวช กับงานบุญบั้งไฟ รวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ มีวัตถุประสงค์การลำเพื่อขอเหล้า ขอยาสูบ และการลำให้พรแก่เจ้าภาพจัดงาน จะเป็นการลำไปแต่ละบ้านเพื่อสร้างความสนุกสนานร่วมกัน รวมถึงการเป่าแคนเลาะบ้าน จะเป่าหลังจากที่ทานข้าวเย็นแล้ว จะไปคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ แล้วลำไปเรื่อย ๆ

การละเล่นเสิ้งกลอง การละเล่นโอนโหล่นชา และการละเล่นบักกะเตี้ย เล่นเหมือนการละเล่นของประเทศไทย แต่รายละเอียดและเนื้อร้องก็จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น

การวิเคราะห์การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย จะนำเสนอให้เห็นรายละเอียดของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละการละเล่น แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 คือส่วนที่มองเห็น ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นรูปแบบ (form/format) ขององค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของการละเล่น 2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น 3) ผู้เล่น 4) การแต่งกาย 5) ดนตรี 6) โอกาสในการละเล่น 7) สถานที่ 8) วิธีการเล่น 9) เนื้อร้องและทำนอง 10) พิธีกรรม 11) วรรณกรรมท้องถิ่น 12) บทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่มองไม่เห็น ส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนที่เป็นเนื้อหา / คุณค่า/ความหมาย ขององค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ 1) ความเชื่อ 2) คุณค่า ความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

ตาราง 2 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง
ตอนล่างของประเทศไทย ด้านวัตถุประสงค์ของการละเล่น

วัตถุประสงค์การละเล่น	นางด้ง นครนายก	นางกวัก		หม่า เบ๊ สระบุรี	โอน โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเตี้ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
<u>อดีต</u>													
ความสนุกสนาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
การเสียชีวิต	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	3
การสร้างพื้นที่ให้หนุ่ม สาว	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	6
<u>ปัจจุบัน</u>													
ความสนุกสนาน	✗	✗	✗	✗	*	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	1
การเสียชีวิต	✗	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	2
การสร้างพื้นที่ให้หนุ่ม สาวได้พบกัน	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
การสืบทอดการละเล่น	✓	✓	✓	✓	*	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
การอนุรักษ์วัฒนธรรม พื้นบ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
การแสดงอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวัตถุประสงค์ของการละเล่น พบว่า การละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ทั้ง 7 ประเภท ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งกรณีของนางกวัก จะมี 2 จังหวัดที่ยังมีอยู่ในปัจจุบันและลำพวนจะมี 5 จังหวัด เพราะแต่ละพื้นที่จะมีรายละเอียดของการดำรงอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ในส่วนการชี้ให้เห็นการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นแต่ละตัวจึงแยกตามรายจังหวัดด้วย จึงนับเป็น 12 การละเล่นในตารางเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน) ด้านวัตถุประสงค์การละเล่นจะพบว่า ในอดีตการละเล่นทั้ง 7 ประเภทมีวัตถุประสงค์พื้นฐานเหมือนกัน คือ เพื่อความสนุกสนาน ในขณะที่วัตถุประสงค์ของการละเล่นกลุ่มเข้าผีจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการเสียชีวิตเป็นหลัก โดยการเสียชีวิตที่เหมือนกันคือการเสียชีวิตเรื่องทั่วไป

แต่เน้นเฉพาะเรื่องที่แตกต่างกันตรงที่การเล่นนางดังจะเน้นไปที่การเสี่ยงทายด้านความอุดมสมบูรณ์ของการทำการเกษตร (ทำนา) ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวพวน และการเล่นนางกวักนิยมเสี่ยงทายเรื่องเนื้อคู่ หรือที่ชาวพวนเรียก “เสี่ยงซู้” ส่วนการเล่นโพนโหล่นซา และหลุมเมืองจะมีวัตถุประสงค์ที่แอบแฝงเพิ่มเข้ามาคือการสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสได้พบกันและเกี่ยวพาราสีผ่านการละเล่นพื้นบ้าน แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์เดิมของการละเล่นจากในอดีตที่น่าสนใจ คือ

1) วัตถุประสงค์ของการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน อันเป็นที่มาของการเกิดขึ้นของการละเล่นพื้นบ้านหายไป ยกเว้นการละเล่นบักกะเต้ย เนื่องจากการละเล่นที่ไม่มีบทบาทอื่นต่อสังคมนอกจากสร้างความตลก สนุกสนานเท่านั้น วัตถุประสงค์การละเล่นบักกะเต้ยจึงเป็นการละเล่นเดียวที่ยังสืบทอดวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเอาไว้ แต่ก็ไม่ได้รับความนิยมเพราะเป็นการละเล่นที่หะลึ่ง สัปดน ในขณะที่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนประเภทอื่น (6 ประเภท) ไม่ได้เล่นเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชนอีกต่อไป แต่อยู่ในรูปแบบของการละเล่นสาธิตให้คนได้ชม เพราะการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้สังคมมีกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เข้ามาแทนที่กิจกรรมนันทนาการในอดีต การละเล่นพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เลือนหายไปจากสังคม

2) วัตถุประสงค์ที่หายไป ในทุกประเภทการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน คือ วัตถุประสงค์ด้านการสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาวได้พบกัน สาเหตุเพราะปัจจุบันหนุ่มสาวรุ่นใหม่มีพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างกว่าในอดีต จึงทำให้ไม่ต้องใช้วาระโอกาสของชุมชนเป็นพื้นที่ในการทำรู้จักระหว่างหนุ่มสาวอีกต่อไป จึงทำให้วัตถุประสงค์ที่แอบแฝงของการละเล่นด้านนี้หมดความสำคัญลงไป และถูกแทนที่ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ที่เพิ่มเข้ามาคือ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอันเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของการละเล่นที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์พวน เพราะปัจจุบันวัฒนธรรมพวนกำลังเลือนหายไปจากสังคมเพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นแต่ละแห่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทางสังคม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชนจึงถูกแทนที่ด้วยสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของคนในสังคม จึงทำให้วัฒนธรรมชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนตระหนักถึงการสูญหายของวัฒนธรรมกลุ่มจึงมีความคิดที่จะอนุรักษ์และรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนด้านต่าง ๆ จนเกิดเป็นกระแสของการท่องเที่ยวชุมชนบนพื้นฐานอัตลักษณ์ของกลุ่ม วัตถุประสงค์ใหม่ของการละเล่นพื้นบ้านจึงเกิดขึ้น

3) การละเล่นเข้าผี พบว่า มีทั้งการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในวัตถุประสงค์การละเล่น เช่น การละเล่นนางดังของจังหวัดนครนายกปัจจุบัน ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการ

เสี่ยงทายเหมือนในอดีต แต่มีวัตถุประสงค์ของการละเล่นเพื่อการสาธิตให้ความรู้แก่คนทั่วไปถึง การละเล่นเข้าผีว่ามีรูปแบบการละเล่นอย่างไร สาเหตุการเปลี่ยนแปลงก็เกิดจากความกลัวของผู้ สืบทอดการละเล่นที่เป็นผู้เล่นหลัก เพราะความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของการละเล่นนางด้งที่ผู้ เล่นได้พบเห็นมาตั้งแต่จำความได้ ความจดจำถึงความน่ากลัวและความศักดิ์สิทธิ์ของการเสี่ยง ทายนางด้ง ทำให้เมื่อตนต้องมาเป็นผู้สืบทอดการละเล่นนางด้งจึงขอทำหน้าที่สืบทอดเพียงด้าน รูปแบบการละเล่นเท่านั้น โดยไม่มีการเข้าผีจริง ในขณะที่การละเล่นนางกวักยังมีการสืบทอด วัตถุประสงค์ของการละเล่นเพื่อการเสี่ยงทายเอาไว้ ส่วนหนึ่งเพราะผู้เล่นรู้สึกว่าการละเล่น นางกวักผีจะเข้าที่ตัวกวัก ซึ่งแตกต่างจากการละเล่นเข้าผีอื่น ๆ ที่ผีจะเข้าตัวผู้เล่น จึงทำให้ความ กลัวนั้นลดน้อยลง รวมถึงความเชื่อถือในการเสี่ยงทายของนางกวัก จึงทำให้วัตถุประสงค์การ เสี่ยงทายยังคงดำรงอยู่เหมือนในอดีต

ตาราง 3 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง ตอนล่างของประเทศไทย ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น

การละเล่น	อุปกรณ์การละเล่นในอดีต	อุปกรณ์การละเล่นปัจจุบัน
นางด้ง	1) กระดังผัดข้าวของแม่หม้าย 1 อัน 2) สากตำข้าวของแม่หม้าย 1 คู่ 3) ชันธ์ 5 4) เครื่องเซี่ยงผี ได้แก่ แป้ง กระจก หวี น้ำหอม 5) ผ้าขาว	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
นางกวัก	1) กวัก (กงปั้นด้าย) ของแม่หม้าย 2) ไม้คานแม่หม้าย 3) ของใช้สำหรับแต่งตัวนางกวัก ได้แก่ เสื้อผ้า หมวก 4) กระลามะพร้าวตาเดียว (สำหรับทำเป็นหัว) 5) ชันธ์ 5 6) เครื่องเซี่ยงผี (ลิปสติก แป้ง น้ำหอม หวี กระจก หมากพลู บุหรี่ หอยขม 5 ตัว บางพื้นที่มีของกิน ผลไม้ เพิ่มเข้ามาแต่ไม่ใช้เหล้า) 7) กระดังหรือถาดสำหรับใส่ทรายหรือขี้เถ้า 8) ผ้าขาวปิดตา	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น ปัจจุบันไม่มีการใช้หอยขม บาง พื้นที่ไม่ใช่กระลามะพร้าวตาเดียว แต่ใช้ผ้าทำส่วนหัวแทน

ตาราง 3 (ต่อ)

การละเล่น	อุปกรณ์การละเล่นในอดีต	อุปกรณ์การละเล่นปัจจุบัน
หม่าเบ๊	1) ก้นครกที่ทำจากเครื่องปั้นดินเผาขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว หนาประมาณ 3 นิ้ว 2) ไม้กระดาน 1 แผ่น ขนาดหนาประมาณ 1.5 – 2 นิ้ว กว้างประมาณ 10 นิ้ว ยาว 2 ศอก	1) มีปรับเปลี่ยนวัสดุตัวหม่าเบ๊เป็นวัสดุที่หาง่ายตามท้องตลาด เช่น ไม้ ดินเผา โดยมีขนาดตามต้นฉบับ 2) ไม้กระดานขนาดตามต้นฉบับ
โอนโหล่นชา	ใช้เชือกผูกกับไม้กระดานแล้วแขวนกับกิ่งไม้ใหญ่	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
หลุมเมือง	1) หลุมเมือง ทำด้วยกะลามะพร้าววางเป็นสองแถว ๆ ละ 5 ใบ (หรือมากกว่านี้ก็ได้แต่จะทำให้ใช้เวลานานกว่าจะชนะ) 2) เปลือกหอย	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
ลำพวน	แคน ชันท์ 5	แคน ชันท์ 5
บักกระเดี้ย	ท่อนไม้สีแดงผูกเชือก	ท่อนไม้สีแดงผูกเชือก

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่นแต่ละประเภท พบว่าส่วนใหญ่ยังคงยึดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ในการละเล่นแบบเดิม มีเหตุผลสองอย่าง คือ 1) กรณีที่เป็นการละเล่นเข้าผี อุปกรณ์การละเล่นล้วนแต่เป็นสื่อเชิญผีตามความเชื่อของกลุ่มที่ต้องยึดถือและใช้ตามรูปแบบในอดีต ถึงแม้การละเล่นบางอย่างเช่นนางด้ง ที่เป็นการละเล่นเพื่อสาธิตแต่ไม่เข้าผีจริง องค์ประกอบของอุปกรณ์จำเป็นต้องเหมือนเดิม เพราะความเชื่อเรื่องผีที่ทำให้เกิดการรักษารูปแบบขององค์ประกอบการเล่นต่าง ๆ ตามที่สืบทอดกันมา 2) อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ยากในปัจจุบัน

กรณีมีการเปลี่ยนแปลงในอุปกรณ์ของการละเล่น ด้วยเหตุผลของการปรับตัวคือเลือกวัสดุที่สามารถหาได้ง่าย เช่น การใช้ผ้าแทนกะลามะพร้าวตาเดียวมาทำใบหน้านางกวัก การไม่ใช้หอยขม หรือการใช้ไม้หรือดินเผาทำตัวเบ๊ในการละเล่นหม่าเบ๊ ข้อเสนอแนะการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบต่างๆ ของการละเล่นเข้าผีที่มีลักษณะลดทอน พบว่า จะพบที่จังหวัดสระบุรีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนหนึ่งเพราะผู้เล่นหลักเป็นช่างทรงที่เชื่อกันว่ามีความสามารถในการติดต่อกับผีและควบคุมผีได้ ดังนั้นคุณสมบัติดังกล่าวจึงมีอำนาจการต่อรองในการลดทอนองค์ประกอบหรือขั้นตอนต่าง ๆ ในขณะที่คนทั่วไปที่เป็นผู้เล่นหลักไม่กล้าทำ

ตาราง 4 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง
ตอนล่างของประเทศไทย ด้านผู้เล่น

การละเล่น	ผู้เล่นในอดีต	ผู้เล่นในปัจจุบัน
นางด้ง	1) ผู้เล่นนางด้ง 2 คน (ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิง ทั้ง 2 คน) 2) คนเชิญขันท์ 5 3) คนเซิ้ง (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีใน การละเล่น) 4) หมอแคน	1) เล่นนางด้ง 2 คน (ส่วนมากนิยมใช้ผู้หญิงทั้ง 2 คน) 2) คนเชิญขันท์ 5 3) คนเซิ้ง (คนที่ร่วมร้องเนื้อร้องเชิญผีใน การละเล่น) 4) หมอแคน 5) หมอพิน 6) มือกลอง
นางกวัก	1) ผู้เชิญนางกวัก 2 คน 2) คนเชิญขันท์ 5 3) คนเซิ้ง 4) หมอแคน	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
หมาเบ๊	ชายหรือหญิงก็ได้ แบ่งออกเป็น 2 ทีม โดย ปกติจะเล่นทีละไม่เกิน 5 คน เพื่อให้ใช้ เวลาในการแข่งขันนานเกินไป	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
โขนโหล่นชา	ไม่ได้กำหนด แต่ส่วนมากจะเป็นหนุ่มสาว โดยที่ผู้ชายจะเป็นคนแวงชิงช้า ผู้หญิงจะ เป็นคนนั่ง เล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่	ยังไม่มีการเล่นโขนโหล่นชา มีเพียงการทำโขน โหล่นชาไว้เพื่อให้คนได้รู้จักหรือคนที่อาจลืม การเล่นนี้ไปแล้ว
หลุมเมือง	ผู้ชายและผู้หญิง	ผู้ชายและผู้หญิง
ลำพวน	หมอลำ หมอแคน ลูกคู่	หมอลำ หมอแคน ลูกคู่
บักกระเดี้ย	ผู้ชาย	ผู้ชาย

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนใน
พื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านผู้เล่น พบว่า การดำรงอยู่ในปัจจุบันยึดตามแบบ
ฉบับดั้งเดิมเหมือนในอดีตเกือบทุกการละเล่น เพราะในแต่ละประเภทการละเล่นตำแหน่งต่าง ๆ
ของผู้เกี่ยวข้องในการเล่นล้วนถูกกำหนดไว้แล้ว จะขาดตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งไม่ได้ไม่เช่นนั้น
การเล่นก็จะไม่สมบูรณ์ ในกรณีของการละเล่นเข้าผีก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเข้าผี
ประเภทใดจะพบว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งการเล่นจะประกอบด้วย 4 ตำแหน่งที่

ตาราง 5 (ต่อ)

การแต่งกายของผู้เล่น	นางตั้ง นครนายก	นางกวัก		หม่า เบ๊ สระบุรี	โอร โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเตี้ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
- เสื้อคอกระเช้า/ผ้าถุง (เสื้อในคอพวง)	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	10
- เสื้อแขนกระบอก/ ผ้าถุง	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	10
- ผ้าสไบ	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
ปัจจุบันผู้ชาย - ชายเสื้อแขนสั้นคอ กลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- ผ้าขาวม้า (คาดเอว/ พาดบ่า/โพกหัว)	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- ไส้หรือกางเกง	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านการแต่งกาย พบว่า ในอดีตการแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชายชาวไทยพวนมีลักษณะการแต่งกายที่เรียบง่ายตามท้องถิ่น ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง (ขึ้น) ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก โดยเสื้อจะมี 3 แบบ ที่ใช้ แบบที่หนึ่งคือ เสื้อமாகาแหล่ง (หมากกะแล่ง) ที่เป็นเสื้อแขนเดียว แต่บางพื้นที่ก็เรียกเสื้อคอกระเช้าว่าเสื้อமாகาแหล่งเช่นกัน แบบที่สองคือเสื้อคอกระเช้า (บางพื้นที่จะเรียกเสื้อในคอพวง) แบบที่สามคือเสื้อแขนกระบอก แต่ทุกครั้งที่ผู้หญิงชาวพวนจะออกนอกบ้านจะต้องห่มผ้าสไบทุกครั้ง (เป็นการกันเปื้อนเพราะสมัยก่อนยังไม่ค่อยมีเสื้อในใส่กัน) สำหรับผู้ชายจะนุ่งเสื้อแขนสั้นคอกลมผ้าฝ้ายหรือเสื้อหม้อฮ่อม กางเกงขาก๊วย หรือนุ่งไส้ และจะมีผ้าขาวม้าติดตัวทุกครั้งไว้สำหรับโพกหัวหรือคาดเอวเวลาทำงาน หรือเอาไว้พาดบ่าเวลาไปวัด ดังนั้นการแต่งกายในการละเล่นจึงแต่งกายเหมือนเวลาปกติ ยกเว้นการละเล่นปักกะเตี้ยจะนุ่งสไบหรือนุ่งผ้าขาวม้า เนื่องจากเป็นการละเล่นที่จำลองการหาปลาทอดแหของชายหนุ่มพวนในการดำรงชีวิต ซึ่งนิยมนุ่งไส้หรือผ้าขาวม้าเวลาหาปลา

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านการแต่งกายในปัจจุบัน พบว่า การดำรงอยู่ของการแต่งกายใน

อดีตที่ยังคงรักษาไว้เหมือนเดิมคือการแต่งกายของผู้ชาย เหตุผลด้วยปัจจุบันการแต่งกายของผู้ชายมีลักษณะเรียบง่ายเหมือนกับในอดีต ซึ่งเป็นการแต่งกายตามยุคสมัยที่พบเห็นได้ทั่วไป รวมไปถึงการแต่งกายในการละเล่นบั้งกะเด๋ยที่เป็นการแต่งกายที่จำลองการหาปลา ดังนั้นการแต่งกายต้องเป็นชุดที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่ทำที่สำคัญปัจจุบันเสื้อผ้าของผู้ชายก็ไม่แตกต่างจากอดีต สำหรับผู้หญิงยังมีการแต่งกายด้วยเสื้อคอกระเช้า (เสื้อในคอพวง) เสื้อแขนกระบอก ผ้าถุง และผ้าสไบในการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันเหมือนในอดีต ยกเว้นในการละเล่นหมาเบ๊ย และการละเล่นหลุมเมือง ที่ไม่ใช่ผ้าสไบเนื่องจากการละเล่นกึ่งกีฬาจึงจำเป็นต้องมีความคล่องตัว สำหรับการแต่งกายด้วยเสื้อமாகาแหล่ง (หมากกะแล่ง) ในการละเล่นปัจจุบันพบเพียงแห่งเดียวคือ การละเล่นนางดั่งจังหวัดนครนายก เนื่องจากการละเล่นนางดั่งของจังหวัดนครนายกมีรูปแบบการละเล่นเพื่อการสาธิต ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มการละเล่นที่มีการจัดเตรียมเพื่อสาธิตตั้งแต่การแต่งกาย ผู้ร่วมเล่น สถานที่ ดังนั้นเสื้อที่กลุ่มผู้เล่นนางดั่งตั้งแต่ผู้เล่นหลัก และผู้ร้องจึงจะมีการตัดชุดแต่งกายสำหรับการสาธิตการละเล่นนางดั่ง เวลาที่มีการแสดงนางดั่งก็จะนัดกันแต่งกายให้เหมือนกัน เช่น วันนี้ใส่เสื้อமாகาแหล่ง (หมากกะแล่ง) กับผ้าถุงแบบเดียวกัน วันนี้ใส่เสื้อคอกระเช้า (เสื้อในคอพวง) ผ้าถุงแบบเดียวกัน หรือวันไหนจะใส่เสื้อแขนกระบอกกับผ้าถุงแบบเดียวกันเป็นต้น แต่ทุกครั้งต้องใส่ผ้าสไบด้วยทุกครั้ง ดังนั้นการดำรงอยู่ของการแต่งกายในปัจจุบันมีการคงไว้ซึ่งการแต่งกายตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีตเนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ของการแต่งกายของชาวพวนที่พยายามรักษากันไว้ ที่สำคัญชุดการแต่งกายก็ใช้วัตถุดิบในท้องตลาดที่มีขายในทุกยุคทุกสมัย สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอาจเป็นชนิดของผ้า และที่มาของผ้าซึ่งส่วนใหญ่ซื้อมากกว่าทอเองเพราะปัจจุบันการทอผ้าไม่ใช่ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวไทยพวนในปัจจุบันแล้ว นอกจากกลุ่มอนุรักษ์การทอผ้าด้วยมือที่ตั้งขึ้นจากการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนที่เน้นไปที่การทอขายมากกว่าทอใช้เอง

ตาราง 6 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง
ตอนล่างของประเทศไทย ด้านดนตรี

เครื่องดนตรี	นางด้ง นครนายก	นางก๊ก		หม่า เบ๊ สระบุรี	โอน โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					บัก กะเตี้ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
อดีต													
แคน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
การปรบมือ	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	9
ปัจจุบัน													
แคน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
การปรบมือ	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
พิณ	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	1
กลอง	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	1
เครื่องเสียง	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✓	2

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านดนตรี พบว่า ในอดีตการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ต้องมีการร้อง/ลำประกอบการละเล่นจะต้องมีแคนเป็นดนตรีหลักทุกการละเล่น และใช้การปรบมือเข้าจังหวะเป็นองค์ประกอบของการละเล่น ดังนั้นการละเล่นหม่าเบ๊ การละเล่นหลุมเมือง ซึ่งเป็นการละเล่นกึ่งกีฬาจึงไม่จำเป็นต้องมีดนตรี เพราะไม่ใช้การละเล่นที่มีการร้อง สำหรับบักกะเตี้ยจะมีแค่แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการละเล่นแต่ไม่มีการปรบมือ เพราะเป็นการละเล่นประกอบดนตรี และการละเล่นโอนโหล่นชาถึงแม้จะมีเนื้อร้องประกอบแต่ก็ใช้เพียงแค่การปรบมือไม่ใช้แคน เพราะเป็นการร้องระหว่างไกวชิงช้าเท่านั้น

ปัจจุบันการดำรงอยู่ของแคนยังคงเป็นเครื่องดนตรีหลักในการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเหมือนเดิม และแคนยังอยู่ในชีวิตของชาวพวนเหมือนในอดีตเพราะแคนคือดนตรีในวิถีชีวิตของชาวพวนมาโดยตลอด ดังนั้นแคนนอกจากเป็นเครื่องดนตรีที่ให้ความสนุกสนานแล้ว แคนยังมีความสำคัญในฐานะเครื่องดนตรีเชิงพิธีกรรมด้วย เพราะในการละเล่นหรือการทำพิธีกรรมอะไรของชาวพวนก็ตาม แคนต้องเป็นหนึ่งในเครื่องดนตรีเสมอ เสียงแคนเปรียบเสมือนเป็นสื่อเชิญผีหรือสิ่งลี้ลับศักดิ์สิทธิ์หากการละเล่นนั้นต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในการละเล่นก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการละเล่นเข้าผี การละเล่นลำพวนที่ต้องมีการไหว้ครูก่อนแสดง หรือการละเล่น

สนุกสนานทั่วไป เสียงแคนเป็นสิ่งที่อยู่คู่ชาวพวนเสมอมา การเปลี่ยนแปลงด้านดนตรีในปัจจุบัน มีลักษณะการเพิ่มเครื่องดนตรีเข้ามาในการละเล่น ซึ่งเป็นลักษณะของการปรับตัวที่ต้องการให้ การละเล่นเป็นที่น่าสนใจและสนุกมากขึ้นสำหรับคนรุ่นใหม่ เช่น การเพิ่มพิณ และกลองใน การละเล่นนางด้งของจังหวัดนครนายก การใช้เครื่องเสียงและกลองในการละเล่นลำพวนของ จังหวัดนครนายก การใช้เครื่องเสียงเปิดเพลงม้าย่องในการละเล่นนางกวักของจังหวัดลพบุรี เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อสนั่นที่เป็นเจ้าพ่อที่คนในชุมชนเคารพจะลงมาเล่นนางกวักและเจ้า พ่อจะชอบและอารมณ์ดีถ้าได้ยินเพลงม้าย่อง (สมบุญ บุญนำพา. 2562: สัมภาษณ์) และการ ใช้เครื่องเสียงสำหรับการแสดงประกอบดนตรีบัลแกเร่เตี้ยของจังหวัดสพพรณบุรี

ตาราง 7 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวาระ/โอกาสในการเล่น

[illegible]

ตาราง 7 (ต่อ)

วาระ/โอกาสในการละเล่น	นางตั้ง นครนายก	นางกวั๊ก		หม่า เบ๊ย สระบุรี	โอน โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเต๊ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
- งานบุญประเพณีตามฮีต12	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	0
- งานมงคล งานศพ	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	0
- การสาธิตการละเล่น	✓	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- งานวัฒนธรรมที่จัดโดยหน่วยงานราชการ	✓	×	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	7
- โอกาสทั่วไป	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	11
- งานวัฒนธรรมโดยชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย/จังหวัดจัดขึ้น	×	✓	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวาระ/โอกาสในการละเล่น พบว่า ในอดีตการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนานและผ่อนคลายให้กับคนในชุมชนหลังจากเสร็จสิ้นการทำงาน เพราะในสมัยก่อนชาวพวนมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักซึ่งเป็นอาชีพที่หนักและเหนื่อย จะมีเวลาพักผ่อนก็ต่อเมื่อหมดฤดูการทำนา ดังนั้น วาระโอกาสในการละเล่นพื้นบ้านทุกชนิดจึงเกี่ยวข้องกับเทศกาล ประเพณีสำคัญของชาวไทยพวน นั่นคือการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนทุกประเภทจะนิยมเล่นเป็นหลักคือ เทศกาลสงกรานต์ซึ่งถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทยและคนลาว เทศกาลสงกรานต์ในอดีตชาวพวนจะหยุดงานและเฉลิมฉลองด้วยความสนุกสนานกลางคืนก็จะมีการเล่นต่าง ๆ เพราะสมัยก่อนเทศกาลประเพณีใหญ่ ๆ จะเป็นการรวมตัวของทุกคนในชุมชนและจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อทำบุญและเล่นการละเล่นกันอย่างสนุกสนาน รองลงมาคือวาระโอกาสในประเพณีกำฟ้า ซึ่งประเพณีนี้ชาวพวนมีความเชื่อว่าทุกคนต้องหยุดการทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ไม่เช่นนั้นฟ้าอาจผ่าได้ จึงหยุดการทำงานและมารวมตัวทำบุญและต่อด้วยการละเล่นพื้นบ้าน และอีกวาระโอกาสหนึ่งที่เป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน คือ การลงช่วง (ช่วยกันทำงาน) จะเป็นช่วงเวลารวมกลุ่มของคนในชุมชนในการเตรียม

งานของชุมชน ดังนั้นระหว่างการทำงานก็จะนำการเล่นพื้นบ้านมาเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและผ่อนคลายระหว่างการทำงานไปด้วย ยกเว้นการเล่นโยนโหล่นชา ที่เล่นได้ตามวาระโอกาสที่สะดวก ใครอยากเล่นก็สามารถชวนกันไปเล่นได้ตลอดเวลา แต่วาระโอกาสที่สะดวกของคนในชุมชนที่จะนำการเล่นพื้นบ้านมาเล่น จะมีการเล่นเพียง 2 การเล่นเท่านั้นที่ไม่นิยมเล่นในโอกาสทั่วไป คือการเล่นนางด้ง และการเล่นบักกะเต้ย กรณีของการเล่นนางด้งเป็นการเล่นเข้าผีที่เล่นเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีกำฟ้า งานลงช่วง และพิธียกครู (นครนายก) เท่านั้น โอกาสทั่วไปไม่นิยมเล่น เพราะเป็นการเสี่ยงทายเรื่องความอุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตร จึงเกี่ยวข้องกับช่วงเวลา แต่การเข้าผีประเภทอื่น ๆ สามารถเล่นได้ตามที่ต้องการเพราะเป็นการเสี่ยงทายเรื่องทั่ว ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชุมชน และการเล่นบักกะเต้ยที่ไม่นิยมเล่นโอกาสทั่วไป เพราะคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ชื่นชอบความสนุกแบบสัปดน ในขณะที่คนส่วนมากรู้สึกไม่สบายใจที่ได้เห็น เพราะเป็นการเล่นที่ทะเล่และหยาบโหล่นสำหรับบรรทัดฐานของสังคมที่เรื่องเพศเป็นสิ่งที่ห้ามเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะ ด้านวาระโอกาสงานบุญประเพณีตามฮีต 12 (ที่ไม่ใช่บุญกำฟ้า) งานมงคลและงานอวมงคล จะมีเพียงการเล่นลำพวนเท่านั้นที่นิยมเล่น ในบรรดาวาระโอกาสในการเล่นลำพวนถือว่าเป็นการเล่นที่สามารถพบเห็นได้ในทุกโอกาสตั้งแตงานบุญประเพณี งานมงคล งานอวมงคล รวมถึงโอกาสทั่วไป

การดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันที่ยังมีการเล่นในวาระโอกาสเหมือนในอดีต เหลือเพียง 4 การเล่นเท่านั้น ได้แก่ การเล่นนางกวัก (สระบุรี) การเล่นหมาเบ๊ย (สระบุรี) การเล่นหลุมเมือง (สระบุรี) และการเล่นลำพวน (สระบุรี) ซึ่งเล่นในงานประเพณีกำฟ้าที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี การเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดสระบุรีเป็นเพียงจังหวัดเดียวที่เป็นการดำรงอยู่ในวาระโอกาสที่ผูกติดกับพื้นที่ทางประเพณีเหมือนในอดีตที่พบในปัจจุบัน นอกนั้นการเล่นพื้นบ้านไทยพวนอีก 4 จังหวัด ไม่ปรากฏในวาระโอกาสที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางประเพณีของชุมชนเช่นในอดีตอีกต่อไป แต่การดำรงอยู่ในวาระโอกาสทั่วไปที่สามารถพบเห็นได้ตามความต้องการยังคงมีอยู่เหมือนเดิม ทุกประเภทของการเล่นพื้นบ้านยังถูกเรียกร้องให้มีการเล่นเพื่อแสดงให้ชมในยุคปัจจุบันตามโอกาส ยกเว้นการเล่นบักกะเต้ยที่โอกาสทั่วไปคนในยุคปัจจุบันก็ยังไม่นึกถึงและอยากชมเมื่อเทียบกับการเล่นของไทยพวนประเภทอื่น อาจด้วยความหมายที่ซ่อนอยู่ในการเล่นที่ได้รับการยอมรับที่น้อยกว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การสูญหายของวาระโอกาสในการละเล่นในอดีตถูกแทนที่ด้วยวาระโอกาสใหม่ในยุคปัจจุบันที่มีโอกาสเล่นบ่อยครั้งที่สุดของทุกประเภทการละเล่น (ยกเว้นการละเล่นบักกะเต้ย) คือ วาระโอกาสการสาธิตการละเล่น รองลงมาคือการละเล่นในงานวัฒนธรรมที่จัดโดยชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยหรือชมรมฯ จังหวัด ยกเว้นการละเล่นนางดั่ง (นครนายก) ซึ่งไม่ได้รับความนิยมเท่าการละเล่นนางกวั๊ก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการละเล่นนางดั่งจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการละเล่น (มีการโยนกระดิ่งรับกระดิ่ง) การละเล่นหมาเปี้ย (สระบุรี) และการละเล่นหลุมเมือง (สระบุรี) เป็นการละเล่นทั่วไป การละเล่นบักกะเต้ยก็มีแต่น้อย ส่วนใหญ่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่จะได้รับเลือกไปเล่นในงานวัฒนธรรมมักสะท้อนอัตลักษณ์หรือสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์พวนได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเวทีวัฒนธรรมจึงเป็นวาระโอกาสของการละเล่นนางดั่ง การละเล่นนางกวั๊ก และการละเล่นลำพวนเป็นหลัก เพราะเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชัดเจนและสะท้อนตัวตนของชาวพวนในอดีตได้ชัดเจนที่สุด

ตาราง 8 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านสถานที่

สถานที่	นางดั่ง นครนายก	นางกวั๊ก		หมา เปี้ย สระบุรี	โพน โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					บัก กะเต้ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
อดีต													
- ลานวัด	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- ลานบ้านที่โล่งแจ้ง	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- ทางสามแพร่ง	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	3
- ใต้ต้นไม้ใหญ่	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	1
ปัจจุบัน													
- ลานวัด	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
- ลานบ้านที่โล่งแจ้ง	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	2
- ทางสามแพร่ง	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
- ใต้ต้นไม้ใหญ่	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	1
- พื้นที่แสดงที่จัดเตรียม	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11
- ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✗	4
- งานวัฒนธรรมที่ หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	11

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านสถานที่ พบว่า ในอดีตการละเล่นของชุมชนจะใช้พื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งรวมตัวการละเล่นพื้นบ้าน โดยเฉพาะพื้นที่วัด วัดคือพื้นที่สาธารณะของชุมชนมาตั้งแต่สมัยอดีต คนในชุมชนจึงรวมตัวกันที่วัดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการละเล่น ถ้าไม่ใช่พื้นที่วัดก็จะใช้บริเวณลานบ้านที่เป็นที่โล่งแจ้ง และสถานที่เฉพาะที่ใช้ในการละเล่นเข้าผีคือบริเวณทางสามแพร่ง เพราะเชื่อว่าเป็นสถานที่ที่มีวิญญาณผ่านมาจะทำให้ผีเข้ามาเล่นได้ง่าย ในขณะที่การละเล่นประเภทอื่นจะไม่นิยมเล่นบริเวณดังกล่าว เพราะไม่ใช่พื้นที่ที่คนปกติควรไปเกี่ยวข้อง ส่วนการละเล่นโขนโกล่นชาจะเล่นที่ได้ต้นไม้ใหญ่ทีเดียว เพราะต้องใช้ต้นไม้ใหญ่ในการผูกชิงช้าและมีบริเวณสำหรับการไกว

การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านสถานที่ในปัจจุบัน พบว่า การดำรงอยู่ด้านสถานที่ในการละเล่นไทยพวนเช่นในอดีต มีเพียงการละเล่นโขนโกล่นชา ที่ยังเล่นได้ต้นไม้ใหญ่เหมือนในอดีตเหตุผลก็เพราะเป็นการละเล่นที่ต้องใช้ต้นไม้ใหญ่ในการแขวนชิงช้า ส่วนการละเล่นนางด้ง (นครนายก) และการละเล่นนางกวัก (สระบุรี) ยังใช้พื้นที่ลานบ้านหรือพื้นที่โล่งแจ้งในการละเล่นซึ่งส่วนมากจะใช้พื้นที่บ้านของผู้เล่นหลัก ในขณะที่พื้นที่บริเวณลานวัดไม่มีการใช้เป็นพื้นที่ในการละเล่นปัจจุบันอีกต่อไป ด้วยเหตุผลที่มีสถานที่เฉพาะในการละเล่นที่เข้ามาทดแทน เพราะปัจจุบันการละเล่นไม่ได้ถูกใช้เพื่อการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเหมือนในอดีต แต่การละเล่นในปัจจุบันเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ สถานที่ในการละเล่นจึงเป็นพื้นที่เฉพาะ ได้แก่ บริเวณพื้นที่แสดงที่ถูกจัดเตรียม บริเวณงานวัฒนธรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดขึ้น หรือศูนย์วัฒนธรรมของชุมชนในการแสดงการละเล่นเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือการดูงาน

ตาราง 9 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลาง
ตอนล่างของประเทศไทย ด้านวิธีการเล่น

การละเล่น	วิธีการเล่นในอดีต	วิธีการเล่นในปัจจุบัน
นางด้ง	- นำสาก 1 คู่ วางขนานกันแล้วให้คนเล่นนางด้ง 2 คนนั่งยอง ๆ ตรงกลางระหว่างสากทั้ง 2 หันหน้าเข้าหากันและจับกระดิ่งไว้คนละข้างแล้วใช้ผ้าขาวคลุมหัวคนเล่นทั้ง 2 คน - คนเชิญชั้น 5 จะอันเชิญชั้น 5 เพื่อเป็นการบอกกล่าวเพื่อเชิญผีลงมาเล่นนางด้ง - คนเชิญเริ่มเชิญเพลงนางด้ง คนที่ไปดูการละเล่นก็จะช่วยกันปรบมือห่มขอแคนจะเป่าแคนคลอกับการเชิญ โดยจะ (ร้อง) เชิญเพลงนางด้งไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้าคนเล่น - เมื่อผีนางด้งเข้าแล้ว กระดิ่งในมือของคนที่จะสั่นอีกคนก็จะปล่อยแล้วก็จะเก็บของในกระดิ่งออกเพื่อไม่ให้หล่นกระจัดกระจาย นางด้งโยนกระดิ่งเพื่อเสี่ยงทาย - เมื่อเล่นแม่นางด้งได้เวลาพอสมควรแล้วก็จะมีการเชิญแม่นางด้งออกจากร่างคนเล่น	ขั้นตอนของการละเล่นนางด้งยังคงมีการเล่นเหมือนเดิมในอดีต แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือเป็นการแสดงให้เห็นวิธีเล่นเพื่อสาธิตให้กับนักท่องเที่ยวมากกว่าเล่นเข้าผีจริงเหมือนในอดีต

ตาราง 9 (ต่อ)

การละเล่น	วิธีการเล่นในอดีต	วิธีการเล่นในปัจจุบัน
นางกวัก	1. เริ่มจากการแต่งตัวนางกวักโดยการนำกวักมาแต่งตัวเป็นหญิง โดยนำไม้คานมาสอดตรงกลางที่ตัวกวักเพื่อทำเป็นแขนนางกวักและนางกวักจะใช้แขนสำหรับเขียนคำทำนาย 2. คนเชิญชั้น 5 จะอันเชิญชั้น 5 เพื่อเป็นการบอกกล่าวเพื่อเชิญผีลงมาเล่นนางกวักกับคนในชุมชน 3. นำผู้เชิญนางกวัก 2 คน มาผูกผ้าปิดตา นั่งจับนางกวักคนละข้าง คนหนึ่งเริ่มร้องเพลงนางกวัก คนที่ไปดูการเล่นก็จะช่วยกันปรบมือเป็นจังหวะ โดยจะ (ร้อง) ร้องเพลงนางกวักไปเรื่อย ๆ จนกว่าผีจะเข้าตัวกวัก (ไม่เข้าคนเล่น) 4. เมื่อผีนางกวักเข้า สังเกตได้จากที่กวักจะหนักและแขนนางกวักจะทิ่มลงพื้นสลับไปมาทั้งซ้ายและขวา ก็จะเริ่มการซักถามโดยส่วนมากมักนิยมถามเรื่องคู่ครองจึงมักจะถามหาคู่ รวมทั้งเรื่องทั่วไป 5. เมื่อเล่นพอสมควรก็เชิญผีนางกวักออก	ขั้นตอนต่าง ๆ ของการเล่นนางกวักในปัจจุบัน มีขั้นตอนการเล่นหลักตามแบบฉบับดั้งเดิมที่สืบทอดมา เพียงแต่ละพื้นที่จะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป
หม่าเบ๊	แต่ละทีมจะแข่งกันเตะลูกหม่าเบ๊ให้ถูกกระดานที่ตั้งห่างประมาณ 3 – 5 เมตร โดยต้องเตะให้กระดานล้มออกนอกเส้นที่ขีดไว้ถึงจะชนะ ทีมไหนเตะกระดานล้มมากที่สุดนับแต้มจากจำนวนคนในทีม ทีมนั้นก็จะเป็นฝ่ายชนะ สมมติมีทีมละ 5 คนก็ตั้งลูกหม่าเบ๊ 5 ลูก และนับแต้มที่เตะได้	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
โขนโหล่นชา	ผลัดกันเล่นทีละคู่ โดยส่วนมากผู้ชายจะเป็นคนแวง ชิงช้าให้ผู้หญิงนั่ง คนอื่น ๆ ก็จะช่วยกันร้องเพลง เมื่อเล่นพอสมควรก็จะผลัดเปลี่ยนให้คู่อื่นเล่นบ้างสลับกันไป โดยมีเนื้อร้องประกอบการเล่นที่แต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไป	มีโขนโหล่นชาพร้อมสำหรับการละเล่น แต่ยังขาดการรื้อฟื้นบทร้อง

ตาราง 9 (ต่อ)

การละเล่น	วิธีการเล่นในอดีต	วิธีการเล่นในปัจจุบัน
หลุมเมือง	1. ใส่หอยลงไปในแต่ละกะลา ๆ ละ 5 ตัว ยกเว้นหัวและท้ายจะใส่หอย 10 ตัว 2. ผู้เล่นสองฝ่ายจะตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้เริ่มเล่นก่อน โดยวิธีการเล่นคือผู้เล่นจะหยิบหอยจากหลุมที่เลือก ยกเว้นหลุมหัวท้ายที่ใส่หอยไว้ 10 ตัวแล้วนำหอยที่มีหอยดใส่หลุมแต่ละหลุมจนหอยที่ตัวเองมีหมด ทำอย่างนี้	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต
การละเล่น	วิธีการเล่นในอดีต	วิธีการเล่นในปัจจุบัน
ลำพวน	ไปเรื่อย ๆ จนกว่าหอยตัวสุดท้ายที่หยอดลงหลุมจะหมด และหลุมถัดไปเป็นหลุมเปล่า จะสามารถหยิบหอยหลุมถัดจากหลุมเปล่าเป็นของตนเอง ยังมีหอยมากยิ่งชนะ และเมื่อได้หอยหลุมนั้นแล้วปรากฏว่าหลุมถัดไปเป็นหลุมเปล่าอีกก็สามารถได้หอยหลุมถัดไปอีกเช่นกัน 1. หมอลำและหมอแคนจะยกชั้น 5 เพื่อไหว้ครู 2. หมอแคนจะเริ่มเป่าแคนเป็นการไหว้ครูก่อนแล้วเป่าทอดระยะเพื่อให้หมอลำขึ้น 3. หมอลำจะเริ่มต้นลำพวนเป็นกลอน โดยเริ่มต้นจากบทไหว้ครู ที่เรียกว่า “ขึ้นอ้อ” ก่อนที่จะลำพวนเรื่องที่เตรียมมา แต่บางที่ไม่มีกลลำพวนบทขึ้นอ้อ เพียงแต่จะบอกกล่าวด้วยวาจาระลึกถึงครูบาอาจารย์ว่าขอให้การแสดงในวันนี้ผ่านไปได้อย่างดี อย่าได้ติดอย่าได้ขัด 4. เมื่อขึ้นอ้อเสร็จแล้วหมอลำก็จะขับลำพวนต่อเลย เนื้อหาในการลำพวนจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ลำพื้นหรือลำเรื่อง เป็นการนำนิทานพื้นบ้านและเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาขับร้อง 2) ลำด้น เป็นการคิดกลอนสดของหมอลำแต่ละคน 5. เมื่อลำครบบทหรือได้เวลาสมควรแล้ว หมอลำก็จะกล่าวลาผู้ชมเป็นกลอนลำพวนในบทสุดท้ายซึ่งเป็นบทลาที่จะต้องมีทุกครั้ง เป็นการจบการละเล่น	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต

ตาราง 9 (ต่อ)

การละเล่น	วิธีการเล่นในอดีต	วิธีการเล่นในปัจจุบัน
บักกระเด๋ย	- นำท่อนไม้มาผูกเชือกแล้วผูกนิตที่เอว ปล่อยเชือกยาวพอประมาณ ให้ท่อนไม้สามารถแกว่งไปมาระหว่างเดินได้ - เมื่อดนตรีขึ้น ผู้ชายที่เป็นผู้เล่นก็จะทำเป็นจับปลาทอดแห หว่านแห (สะท้อนวิถีชีวิตของชายพวนในอดีต) แกล้งทำท่าทางก้ม ๆ เงย ๆ ถลกผ้าขาวม้าที่นุ่งให้สั้นเพื่อทำเสมือนเวลาทอดแห จับปลาจริง แกล้งถลกผ้าขาวม้าก้ม ๆ เงย ๆ เพื่อให้บักกระเด๋ยโผล่ เพื่อให้คนดูหัวเราะชอบใจเล่นพอจบเพลงก็เลิก	ปัจจุบันมีวิธีการเล่นเหมือนเดิม แต่มีการเพิ่มเนื้อหาเข้ามาคือจะมีปลา ปลา คือเงินที่ผู้ชมโยนมาที่แหเพื่อความพอใจ เงินนั้นคนเล่นก็จะเอาไปทอดผ้าป่าถ้าเป็นการแสดงในงานทอดผ้าป่าของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ด้านวิธีการเล่น พบว่าขั้นตอนหลักต่าง ๆ ของการละเล่นในปัจจุบัน มีการดำรงอยู่ของขั้นตอนการละเล่นหลักตามแบบฉบับดั้งเดิมที่สืบทอดมา เพียงแต่ละเล่นที่จะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป

ด้านการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในองค์ประกอบของการละเล่น ของแต่ละประเภทก็มีเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป เช่น

- การละเล่นนางดั่ง (นครนายก)

ขั้นตอนของการละเล่นนางดั่ง (นครนายก) มีการละเล่นเหมือนเดิมในอดีต แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือ เป็นการแสดงให้เห็นวิถีเล่นเพื่อสาธิตให้กับนักท่องเที่ยวมากกว่าเล่นเข้าฝัจริงจังเหมือนในอดีต เป็นผลมาจากความเชื่อและความกลัวในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่นางดั่งที่ผู้เล่นหลักได้พบเห็นมาโดยตลอด และด้วยความที่ผู้เล่นหลักเป็นบุคคลธรรมดาไม่ได้มีคุณลักษณะพิเศษบางอย่างเหมือนผู้เล่นหลักคนก่อนหน้า (เป็นร่างทรง/เป็นเจ้าจ้าว) ทำให้เกิดความกลัวเพราะอาจทำผิดพลาดหรือทำได้ไม่ดีในการปฏิบัติของผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับสิ่งที่มองไม่เห็น จึงขอสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านเพียงด้านรูปแบบเท่านั้น

- การละเล่นนางกวัก (สระบุรี, ลพบุรี)

การละเล่นนางกวักมีขั้นตอนการละเล่นและองค์ประกอบของการละเล่นหลักเหมือนเดิมในอดีต มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบการเล่นเพื่อการปรับตัวและด้วยเหตุผลบางประการเช่น

การละเล่นนางกวักของจังหวัดสระบุรี มีการปรับจากการใช้กะลามะพร้าว ตาเดียว กะลามะพร้าวตาเดียวคนโบราณเชื่อว่าเป็นของหายาก และมีคุณสมบัติในการป้องกัน) สิ่งไม่ดี อาถรรพ์จากสิ่งที่ไม่มองเห็น ที่ใช้ทำในส่วนหัวมาเป็นการใช้ผ้ามาเย็บเป็นส่วนหัวและวาด ใบหน้า ในขณะที่นางกวักจังหวัดลพบุรียังใช้กะลามะพร้าว (แต่ไม่ใช่กะลามะพร้าวตาเดียว เนื่องจากหายาก) รวมถึงหอยขม ที่เป็นองค์ประกอบของเครื่องบูชาผี (บางที่ก็นำมาร้อยเป็น สร้อยคอนางกวัก) ก็ไม่ค่อยนิยมนำมาเป็นส่วนหนึ่งของบูชา แต่สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ ในการละเล่นเข้าผีบั้งหรือเซิ้งจะเป็นองค์ประกอบทางพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญในการเชิญผี ลงมาเล่น แต่พบว่า การละเล่นนางกวัก (สระบุรี) ที่ไม่มีการร้องเซิ้งเป็นการลดทอนขั้นตอนการ ร้องเซิ้งเชิญผี เหตุผลประการหนึ่งอาจเพราะผู้เล่นหลักเป็นผู้เชิญผีโดยตรง เป็นบุคคลที่มี คุณลักษณะพิเศษที่คนในชุมชนเชื่อว่าสามารถสื่อสารกับผีได้โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนบางอย่าง (เพราะผู้เล่นหลักของนางกวักสระบุรีเป็นช่างทรงและเป็นเจ้าจำของหมู่บ้าน) จึงไม่จำเป็นต้องใช้ การร้องเซิ้งเข้ามาช่วยในขณะที่จังหวัดลพบุรีมีการปฏิบัติตามขั้นตอนเหมือนในอดีตทุกประการ

- การละเล่นลำพวน

การเปลี่ยนแปลงที่พบ ด้านวิธีการเล่นในการละเล่นลำพวนของทั้ง 5 จังหวัด พบว่ามีการลดทอนบทขึ้นย่อในลำพวน เปลี่ยนมาเป็นลักษณะการไหว้ครูด้วยการบอกกล่าว ผ่านการจุดธูปและยกขันธ 5 ของหมอลำยุคปัจจุบัน (หมอลำสมัครเล่นที่มีเวลาลำน้อยและต้องใช้ การท่องจำกลอนมากกว่าการคิดสด)

- การละเล่นบั้งกะเตี้ย

มีการปรับตัวด้านวิธีการเล่น ด้วยการเพิ่มเติมของขั้นตอนการละเล่นเพื่อสร้าง ความสนุกและมีส่วนร่วมของผู้ชม โดยการเพิ่มบทการจับปลาในการแสดง ปลา คือเงินที่ผู้ชมโยน มาที่แหเพื่อความพอใจ เงินนั้นคนเล่นก็จะเอาไปทอดผ้าป่าถ้าเป็นการแสดงในงานทอดผ้าป่า ของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย

สำหรับการละเล่นโขนโกล่นชาของจังหวัดสิงห์บุรีปัจจุบัน มีโขนโกล่นชาพร้อม สำหรับการละเล่น แต่ยังขาดการรื้อฟื้นบทหรือจึงทำให้การดำรงอยู่ของการละเล่นโขนโกล่นชา ยัง ไม่สมบูรณ์

ตาราง 10 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค
กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านเนื้อร้องและทำนอง

การเล่น	เนื้อร้องและทำนองในอดีต	เนื้อร้องและทำนองปัจจุบัน
นางด้ง	คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นนางด้ง (นครนายก) อี่ปู้ดั่งเอย อี่ยาดั่งเอย ลงมาเที่ยวรัก ลงมาเที่ยวลา เก็บผัก เก็บปลา อี่ยาพันดำ ลงมาเล่นน้ำ ตะเข้พาไป ให้เหล้าสอง ไห ไก่กุ่มสองตัว กะเทียมสองหัว อี่ยาเอ้อเอย สาวน้อยคิ้ว โก่ง กะดั่งไม้หมาก สากน้อยไม้แดง ตะแกรงร่อนข้าว กระดั่งพัดข้าวชะอ่อนแยะแยะ ชะอ่อนยายยาย กะทุ้งกะ ทวยเทิดเทิง เทิดเทิง	เนื้อร้องและทำนองยึดตามต้นฉบับดั้งเดิม เดิม แต่อาจมีผิดเพี้ยนไปบ้างในแต่ละ พื้นที่ แต่ละคน แต่ใจความหลัก เหมือนกัน
นางกวัก	คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นนางกวัก (ลพบุรี) นางกวักเอย นางกวักถักแท่ แญ่เจ้าแญ่ อี่แม่แญ่ญอง หาคนยกคนญอง เอ้อสูงเพียงช้าง เจ้าอย่าอ้างทุกคำเตือน หมาย สายลึงสายลมเตือนแจ้ง เจ้าอย่าแอ้งแหม้ง อี่แม่ นางกวัก กวักเจ้ากวัก นางกวักถักแท่	เนื้อร้องและทำนองยึดตามต้นฉบับดั้งเดิม เดิม แต่อาจมีผิดเพี้ยนไปบ้างในแต่ละ พื้นที่ แต่ใจความหลักเหมือนกัน
การเล่น	เนื้อร้องและทำนองในอดีต	เนื้อร้องและทำนองปัจจุบัน
หมาเบ๊ย	เนื่องจากเป็นการเล่นกึ่งกีฬา การเล่นหมาเบ๊ยจึงไม่มี เนื้อร้องประกอบการเล่นเหมือนการเล่นชนิดอื่น	เนื่องจากเป็นการเล่นกึ่งกีฬา การเล่นหมาเบ๊ยจึงไม่มีเนื้อร้อง ประกอบการเล่นเหมือนการเล่นชนิด อื่น

ตาราง 10 (ต่อ)

การละเล่น	เนื้อร้องและทำนองในอดีต	เนื้อร้องและทำนองปัจจุบัน
โชนโหล่นชา	ตัวอย่างบทร้องของจังหวัดนครนายก “โชนโหล่นชา อีตาบักแก๋ กับแก๋ฮ้อง ปลายไม้โชนโชน จิ โก่นลงมากะมุกกะแมบ พาไก่แจ้ตุงเงินตุงทอง กำก่อง แดด สองเต๊อ สองหัวคันทนา สองพาวีข้าว แดดสองหัวน้ำเต้า เข้า เฮ้าตีกอง ตีกองเต๊อกะตี ตีกองเหนือก็ดี เก็บมะเขือเชอชา ก็หญ้าเฮา แดเก็บมะบ้า เสอกิน ให้ยาเฮาแด่ เสื่อว่าเสื่อ นกยูง นกยูงเอ๋ยมึงไปเที่ยวเฮาะ นกเจอะเอยเที่ยวฮัง นกสั่ง เอยไปเที่ยวฮู้ นกอุดู๊ซู้ข้างมาชน ชนแต่ชนชนน้อยชนใหญ่ ไก่แต่ไก่ไก๋กู๋มไก่อยง กองแต่กองกแกงเพลกองยุ่ม ยุ่มต่อยุ่ม เป็นปะหยอยบัง บังแต่บังเป็นปลายมะกูด ตูดต่อตูดเป็น ซี้ควายเหลว เหลวแต่เหลวเป็นนมแม่ฮ้าง ฮ้างกว่าฮ้างจับไก่ มาชน”	จังหวัดสิงห์บุรียังขาดบทร้องของ การละเล่นโชนโหล่นชา ซึ่งกำลังทำการ ฟื้นฟูบทร้องเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบ ทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนฉบับ สิงห์บุรีต่อไป
หลุมเมือง	เนื่องจากการละเล่นเพื่อความสนุกสนานและใช้สมาธิฝึก การวางแผน การละเล่นหลุมเมืองจึงไม่มีเนื้อร้องประกอบ การละเล่นเหมือนการละเล่นชนิดอื่น	เนื่องจากการละเล่นเพื่อความ สนุกสนานและใช้สมาธิฝึกการวางแผน การละเล่นหลุมเมืองจึงไม่มีเนื้อร้องประ กอบการละเล่นเหมือนการละเล่นชนิดอื่น
ลำพวน	- บทขึ้นอ้อ - หลังจากนั้นก็จะเป็นการลำเนื้อหา โดยเนื้อหาจะแบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท แล้วแต่หมอลำพวนจะเลือกมาเล่น 1) ลำพื้นหรือลำเรื่อง 2) ลำด้น - ลำลา - ทำนองของการละเล่นลำพวนในปัจจุบันก็ยังใช้รูปแบบ ทำนองเดิมในอดีต (ทำนองลำพวน) เพราะเป็นรูปแบบที่เป็น เอกลักษณ์เฉพาะตัวของลำพวน มีลักษณะเซื่องช้า เนิบ ๆ หรือที่เรียกว่า แบบลำกล่อมหอ ลำเศร้า ๆ กับทำนองที่มี จังหวัดขึ้นมากี๋หน้อยเรียกว่า “สอย” แต่ไม่เร็วเหมือนหมอลำ ภาคอีสานที่เห็นทั่วไปการมีทำนองที่ช้า ๆ เป็นเหตุผลที่ หมอลำจำเป็นต้องมีหมอแคน เพราะเวลาที่มีการลำเรื่องใน	ยึดตามแบบฉบับดั้งเดิมในอดีต

ตาราง 10 (ต่อ)

การละเล่น	เนื้อร้องและทำนองในอดีต	เนื้อร้องและทำนองปัจจุบัน
	อดีตใช้เวลานานหลายชั่วโมง ดังนั้นหมอแคนจะเป็นผู้ช่วยที่ดีเวลาที่หมอลำพวนเหนื่อยหรือหมดเสียง หมอแคนก็จะเป่าแคนคลอเพื่อไม่ให้เกิดการลำเสียจังหวะ	
บักกระเด๋ย	ไม่มี เพราะเป็นการละเล่นประกอบจังหวะ	ไม่มี เพราะเป็นการละเล่นประกอบจังหวะ

การดำรงอยู่ในด้านเนื้อร้องและทำนองของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน พบว่ามีความต่อเนื่องของการสืบทอดด้านเนื้อร้องมาจากอดีตในทุกประเภทการละเล่นที่มีการร้องประกอบการละเล่น ซึ่งผิดเพี้ยนแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด เพราะเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะที่ใช้การถ่ายทอดผ่านการจดจำส่งต่อกันมา เนื้อร้องของการละเล่นเป็นการร้องเล่นของคนในชุมชนที่สามารถจำเนื้อร้องได้มากน้อยแตกต่างกันไป แต่สามารถจำท่วงทำนองและจังหวะในการร้องได้ เพราะเป็นโครงสร้างการร้องของการละเล่นประเภทนั้น ๆ ที่แพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่คนพวนอาศัยอยู่ ซึ่งส่วนมากมีเนื้อร้องไม่ยาวนาน ซึ่งในอดีตสามารถร้องได้เกือบทุกคน แต่ปัจจุบันเนื่องจากการละเล่นที่มีเนื้อร้องประกอบไม่ได้เป็นการละเล่นในชีวิตประจำวัน การจดจำเนื้อร้องจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญที่อาจทำให้เกิดการสูญหายของเนื้อหา เพราะไม่ได้ร้องบ่อย ๆ จึงทำให้พบว่าต้องมีการถ่ายทอดในกลุ่มผู้ร้องแข็งในการละเล่นพื้นบ้านก่อนที่จะมีการละเล่นจริงเกิดขึ้น เพราะเป็นการทวนเนื้อร้องและซักซ้อมความพร้อมไปในตัว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ยกเว้นการละเล่นลำพวนที่มีการร้องเนื้อหายาวกว่าการละเล่นทั่วไป ซึ่งในอดีตหมอลำส่วนใหญ่เป็นหมอลำอาชีพที่มีความจำดีเลิศทั้งการลำเรื่อง (นิทาน) และการลำด้น (กลอนสด) แต่ปัจจุบันมีแต่หมอลำสมัครเล่นการจดจำเนื้อเรื่องจึงเป็นเรื่องยาก การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่เกิดขึ้นคือไม่มีการลำเรื่อง (นิทาน) ให้เห็นในยุคปัจจุบัน (หมอลำยุคเก่าเสียชีวิตไปเกือบหมดถ้าไม่เสียชีวิตก็มีอายุมาก ความจำไม่ดี) และกลอนที่ลำก็จะมีไม่กี่บทเนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกซ้อม และบางครั้งกลอนบางกลอนก็ได้มาจากหมอลำรุ่นก่อนที่เคยจดไว้หรือตนจดไว้เพื่อนำมาฝึกลำพวน จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์การหายของเนื้อร้องในแต่ละประเภทการละเล่นที่แตกต่างกันออกไป

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านพิธีกรรม พบว่า การละเล่นที่มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีเพียง 3 การละเล่น ได้แก่ การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก และการละเล่นลำพวน ที่เหลืออีก 4 ประเภทการละเล่นไม่มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานทั่วไป การดำรงอยู่ของพิธีกรรมในการละเล่นทั้ง 3 ประเภทในปัจจุบันยังมีการรักษาและสืบทอดในกลุ่มชาวพวนมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากชาวพวนเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องผีที่ผสมผสานอยู่ในการดำรงชีวิตเสมอมา ภาพสะท้อนความเชื่อเรื่องผีในกลุ่มชาวพวนเห็นได้จากการมีศาลปู่ตาในทุกหมู่บ้าน ที่คนพวนเชื่อว่าท่านจะปกป้องคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขและประสบความสำเร็จตามความตั้งใจหากคนนั้นประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ความเชื่อเรื่องผีจึงปรากฏในการละเล่นเข้าผีที่ในอดีตมีการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณจำนวนมาก และถึงแม้ปัจจุบันการละเล่นเข้าผีจะเหลือเพียง 2 ชนิดที่ปรากฏ แต่การดำรงอยู่ของความเชื่อที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมในขั้นตอนการละเล่นยังคงมีอยู่เหมือนเดิมแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไร ได้แก่ การจุดธูปบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง ปู่ตาของหมู่บ้าน และการเชิญชั้น 5 เพื่อบอกกล่าวขออนุญาตเจ้าที่ ให้การละเล่นเป็นไปอย่างราบรื่น และเพื่อบอกเชิญผีลงมาเล่นในการละเล่นเข้าผี รวมไปถึงบอกกล่าวครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการละเล่นที่มีครู (ลำพวน) รวมไปถึงการดำรงอยู่ของพิธีกรรมในรายละเอียดย่อยของแต่ละประเภทการละเล่นที่ปัจจุบันยังคงสืบทอดองค์ประกอบเหล่านี้ในขั้นตอนการละเล่น เช่น

- การละเล่นนางด้ง พิธีกรรมที่มีการสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีพิธีเชิญผีเข้าจริง แต่องค์ประกอบทางพิธีกรรมตามแบบฉบับดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ทางกลุ่มผู้เล่นยังคงปฏิบัติอย่างถูกต้อง เนื่องจากความกลัวหากละเลยขั้นตอนตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติมา ดังนั้นถึงแม้จะเป็นแค่การแสดงสาธิตการละเล่น พิธีกรรมต่าง ๆ ก็ต้องปฏิบัติตามเดิม ได้แก่ การจุดธูปบอกกล่าวเจ้าที่ ปู่ตาหมู่บ้าน การเชิญชั้น 5 เครื่องเชิญผี การร้องเซิ้ง การโยนกระดัง การพ้อนร่วมกับผู้ชม การปะแป้ง ฉีดน้ำหอม การเชิญผีออก แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมในการละเล่นนางด้งที่พบว่ามีปรับเปลี่ยน คือ บทไหว้ครู “ขึ้นอ้อ” ที่ปัจจุบันมีการลดทอนพิธีกรรมส่วนนี้ เนื่องจากบอกกล่าวไปในขั้นการของการยกชั้น 5 ไปแล้ว

- การละเล่นนางกวัก ในอดีตการละเล่นนางกวักในทุกพื้นที่จะมีพิธีกรรมในขั้นตอนการละเล่นเหมือนกัน ยกเว้น “การหักขอ” ที่บางพื้นที่มี (สระบุรี) แต่หลายพื้นที่ก็ไม่มี ปัจจุบันการดำรงอยู่ของพิธีกรรมในการละเล่นนางกวักก็ยังรักษาและสืบทอดตามแบบฉบับดั้งเดิม

ในอดีตไว้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบทางพิธีกรรมที่พบ คือ การละเล่นนางกวักของจังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน เวลาที่มีการละเล่นจริงจะไม่มีการร้องเซิ้ง (เซิ้งผี) เหมือนการละเล่นนางกวักของจังหวัดลพบุรี เหตุผลที่มีการลดพิธีกรรมการเซิ้งเซิ้งผี เนื่องจากผู้เล่นหลักมีคุณสมบัติพิเศษคือการเป็นร่างทรงและเป็นเจ้าจำของหมู่บ้านซึ่งเชื่อว่าสามารถมีสื่อติดต่อกับผีได้โดยตรง ดังนั้นในการละเล่นนางกวักที่สระบุรีผู้เล่นหลักสามารถเซิ้งผีโดยไม่ต้องใช้การร้องเซิ้งนางกวักเพื่อเซิ้งผีมาเล่นเหมือนการละเล่นนางกวักที่อื่น ๆ ที่ต้องร้องเซิ้ง

- การละเล่นลำพวน พิธีกรรมที่มีการรักษาและสืบทอดในการละเล่นลำพวนคือการเซิ้งขันท์ 5 และบทไหว้ครู “ขึ้นอ้อ” การเซิ้งขันท์ 5 สะท้อนถึงความเชื่อและศรัทธาของกลุ่มชาวพวนที่เชื่อเรื่องผี ผีมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชาวพวนในทุกมิติ ขันท์ 5 เปรียบเสมือนใบเบิกทางที่คนจะแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งที่มองไม่เห็น และเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสิ่งที่ตนเคารพ ส่วนบทไหว้ครู “ขึ้นอ้อ” เป็นการรำลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่คอยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ การละเล่นลำพวนเป็นการละเล่นที่เปรียบเสมือนการแสดงสด ดังนั้นการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือและขอพรจากครูบาอาจารย์จึงเป็นสิ่งที่สร้างความอุ่นใจ สร้างขวัญและกำลังใจเพื่อให้การละเล่นลำพวนเป็นไปด้วยความราบรื่นและสำเร็จ แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในบทไหว้ครูในขั้นตอนการละเล่นลำพวน พบว่า

ในการละเล่นลำพวนเกือบทุกพื้นที่ที่มีการลดบทไหว้ครู “ขึ้นอ้อ” ในรูปแบบลำกลอนในอดีต เปลี่ยนมาเป็นการไหว้ครูผ่านการจตุรพักตรพิมาน 5 และการบอกกล่าวด้วยคำพูดเป็นส่วนใหญ่ และอาจมีการลำไหว้ครูเป็นกลอนสั้น ๆ ก่อนเริ่มลำพวนตามบทลำที่เตรียมไว้ การลดทอนบทขึ้นอ้อในปัจจุบันมีเหตุผล 2 อย่าง คือ 1) หมอลำปัจจุบันเป็นหมอลำสมัครเล่นแต่ในอดีตเป็นหมอลำอาชีพ ดังนั้น หมอลำสมัครเล่นอาจมีข้อจำกัดเรื่องปฏิภาณไหวพริบในการลำด้น (ลำสด) ประกอบกับหมอลำสมัครเล่นปัจจุบันมีอายุมากทุกพื้นที่ ดังนั้นข้อจำกัดอีกอย่างหนึ่งคือความสามารถในการจดจำกลอนในการละเล่นตั้งแต่ต้นจนจบจึงทำให้ต้องลดทอนบางขั้นตอนออกไป 2) ข้อจำกัดในด้านระยะเวลาในการแสดง ปัจจุบันการละเล่นลำพวนเป็นการละเล่นเฉพาะกิจจากงานวัฒนธรรม หรือเวทีการแสดงสาธิตดังนั้นข้อจำกัดด้านเวลาจึงทำให้ต้องนำเสนอเนื้อหาการลำพวนที่เกี่ยวข้องกับโอกาสในการละเล่น บทไหว้ครูส่วนมากค่อนข้างยาวหากไม่ลดทอนขั้นตอนนี้ก็จะทำให้เกิดเวลาที่ผู้ว่าจ้างกำหนดมา

ตาราง 12 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค
กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่น	นางด้ง นครนายก	นางกวัก		หมา เบ๊ สระบุรี	โขน* โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเตี้ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย.	ส.บ.	สิงห์	ล.บ.	ส.พ.		
<u>อดีต</u>													
- นิทานอีสาน	×	×	×	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	5
- ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น	✓	✓	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	8
- ประวัติศาสตร์เมือง พวน	✓	✓	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	8
<u>ปัจจุบัน</u>													
- นิทานอีสาน	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	0
- ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น	✓	✓	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	8
- ประวัติศาสตร์เมือง พวน	✓	✓	✓	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	8
- ประวัติศาสตร์ชาติ ไทย	×	×	×	×	×	×	✓	✓	✓	✓	✓	×	5

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น พบว่า การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีการร้อง การลำ หรือการเดินเรื่อง มักจะมีวรรณกรรมท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาการร้องหรือการเล่าเรื่องผ่านบุคคลที่เป็นผู้เล่าเรื่อง ในอดีตการละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก และการละเล่นลำพวน เป็นการละเล่นที่มีวรรณกรรมท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์เมืองพวน แต่การละเล่นลำพวนจะมีวรรณกรรมท้องถิ่นที่เพิ่มเข้ามาคือนิทานอีสานในรูปแบบการลำเรื่อง เช่น นิทานขุนหลุนางอ้ว ผาแดงนางไอ่ เป็นต้น

ปัจจุบันในตัวละครเล่นทั้ง 3 ประเภท ก็ยังรักษาและสืบทอดเนื้อหาทางวรรณกรรมท้องถิ่นแบบในอดีตเอาไว้เหมือนเดิม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์เมืองพวน ที่พบว่า มีการพยายามรักษาให้วรรณกรรมท้องถิ่นยังคงอยู่ในการเล่นพื้นบ้าน ทั้งในรูปแบบการร้องเนื้อร้อง การสอดแทรกในระหว่างการเล่นตามที่เคยเห็นมาในอดีต เช่น ในการละเล่นนางดั่ง (นครนายก) ที่เป็นการสาธิต (ไม่เข้าผีจริง) แต่การละเล่นก็รักษารูปแบบการโต้ตอบของแม่นางดั่งในอดีตที่มีการกล่าวถึงความเป็นมาของแม่นางดั่งผ่านการเล่าเรื่องที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์เมืองพวน แม้ปัจจุบันก็ยังพยายามรักษาทพุดนี้ไว้ในการแสดงนางดั่งสาธิต การดำรงอยู่ของวรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในการเล่นพื้นบ้านไทยพวนมักจะปรากฏในการเล่นที่มีการเดินเรื่องผ่านเรื่องเล่า ผ่านการร้องเนื้อร้องประกอบการเล่น ดังนั้นการเล่นที่ไม่มีเนื้อร้อง หรือการเดินเรื่องจึงไม่มีเนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมท้องถิ่นสำคัญ เช่น การสูญหายของวรรณกรรมนิทานเรื่องเล่าในการเล่นลำพวนแบบฉบับอดีต เนื่องจากนิทานพื้นบ้านเหล่านี้ไม่ค่อยมีใครสามารถเล่าได้เพราะเป็นเรื่องยาว และในสมัยก่อนเป็นนิทานที่จดอยู่ในใบลาน จึงไม่ค่อยแพร่หลายใช้การจดจำต่อกัน ซึ่งปัจจุบันหมอลำสมัครเล่นมีอายุทุกคนความสามารถในการจดจำจึงเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นผ่านรูปแบบการลำเรื่อง นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่เพิ่มเข้ามาในการเล่นลำพวนคือ การเพิ่มเนื้อหาของประวัติศาสตร์ชาติไทยเข้ามาในกลอนลำพวน เช่น วันสวรรคต ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ที่มีการแต่งกลอนลำพวนในแต่ละพื้นที่เพื่อแสดงความอาลัย หรือเหตุการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญของชาติไทยเพิ่มเข้ามา

ตาราง 13 (ต่อ)

- บทบาทด้านการให้การศึกษา	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	6
บทบาทหน้าที่	นางตั้ง นครนายก	นางกรวิก		หม่า เบ๊ยะ สระบุรี	โอิน* โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเต๊ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
- บทบาทด้านการควบคุมสังคม	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
- บทบาทด้านการรวมกลุ่มของคนในชุมชน	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	10
- บทบาทในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
- บทบาทด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	1
- บทบาทการสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
- บทบาทด้านการระบายความคับข้องใจและเก็บกด	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	0
- บทบาทด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✗	✓	9
- บทบาทด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านบทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม พบว่า ในอดีตบทบาทของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม ในทุกประเภทการละเล่น คือ บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง การผ่อนคลาย และ บทบาทหน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม บทบาทหน้าที่ของการละเล่นรองลงมาคือ บทบาท

หน้าที่ด้านการรวมกลุ่มของคนในชุมชน (ยกเว้นการเล่นโชนโหล่นชา) และบทบาทหน้าที่ในการสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว (ยกเว้นการเล่นบักกะเต้ย) บทบาทหน้าที่ด้านการให้การศึกษาจะไม่พบในการละเล่นหมาเปี้ย การละเล่นโชนโหล่นชา การละเล่นหลุมเมือง เมื่อก่อนการละเล่นพื้นบ้านมีหน้าที่ให้ความรู้ ทั้งทางสังคม วัฒนธรรมแก่คนในชุมชนเพราะอดีตระบบการศึกษายังไม่แพร่หลาย คนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านการอบรมจากสังคม การละเล่นก็ทำหน้าที่ดังกล่าวเช่นกัน

บทบาทหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ด้านการควบคุมสังคมจะไม่พบในการละเล่นประเภทเพื่อความสนุกสนานเช่นการละเล่นหมาเปี้ย การละเล่นโชนโหล่นชา การละเล่นหลุมเมือง และการละเล่นบักกะเต้ย เพราะเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงไม่มีนัยแอบแฝงด้านวัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกด จะพบในการละเล่นลำพวนและการละเล่นบักกะเต้ย เพราะในเวลาปกติการแสดงออกซึ่งความคับข้องใจ เช่น การค่อนขอด ต่อว่าของคนที่มีสถานภาพแตกต่างกันภายใต้อำนาจที่ไม่เท่ากันไม่สามารถกระทำได้ การละเล่นจึงเป็นพื้นที่ที่สร้างความเสมอภาคในการแสดงออกดังกล่าว เช่น ในการละเล่นลำพวนที่ใช้การลำได้ต่อกัน จึงทำให้สามารถได้ตอบสิ่งที่อยากระบายออกมาได้ภายใต้พื้นที่ของการละเล่น รวมไปถึงการละเล่นบักกะเต้ยที่ทำหน้าที่ด้านเพศศึกษาและการระบายความคับข้องใจที่เวลาปกติเรื่องสัปดน ทะเลาะเรื่องเพศไม่สามารถแสดงออกได้ในสังคม

สำหรับบทบาทหน้าที่ด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ มีเพียงการละเล่นเข้าผีเท่านั้นที่ทำหน้าที่ในการสร้างความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนได้

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านบทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

ในปัจจุบัน พบว่า มีการดำรงอยู่ของบทบาทหน้าที่ในอดีตที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบันของการละเล่นพื้นบ้าน 2 บทบาท คือ บทบาทแรกคือ บทบาทของการให้ความบันเทิง แต่มีเพียงการละเล่นเดียวที่ยังคงมีบทบาทหน้าที่ดังกล่าวคือการละเล่นบักกะเต้ย เพราะเป็นการแสดงที่เน้นความตลก สนุกสนานเท่านั้น และบทบาทหน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มซึ่งพบว่าทุกประเภทการละเล่นยังมีบทบาทดังกล่าวสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ซึ่งบทบาทหลังนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน

บทบาทที่คลี่คลาย เป็นบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีตมาถึงปัจจุบัน แต่การทำหน้าที่ดังกล่าวมีการคลี่คลาย กล่าวคือ เดิมบทบาทหน้าที่เป็นบทบาทหน้าที่ที่การเล่นมีต่อคนในชุมชน แต่ปัจจุบันบทบาทหน้าที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อคนในชุมชน แต่ทำหน้าที่ให้กับคนภายนอกชุมชน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา ซึ่งในอดีตบทบาทนี้

การเล่นพื้นบ้านก็เคยทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน แต่ปัจจุบันเป็นการให้การศึกษาแก่คนนอกวัฒนธรรมเพื่อรู้จักและเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มของชาวพวน (การเล่นนางด้ง, การเล่นลำพวน) และบทบาทหน้าที่ด้านการรวมกลุ่ม แต่เป็นคนละวัตถุประสงค์จากอดีตที่ปัจจุบันคือการรวมกลุ่มอย่างมีเป้าหมายและมีผลลัพธ์ที่ดีต่อตนเองและชุมชน เช่น เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อรายได้ของตนและชุมชน และเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวน

ในขณะที่บางบทบาทหน้าที่ก็มีการสูญหายไป เช่น บทบาทหน้าที่ด้านการสร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ด้านการควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม บทบาทหน้าที่การสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกดของบุคคล ในด้านบทบาทหน้าที่ด้านการสร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรม ปัจจุบันการเล่นพื้นบ้านไม่ได้ทำหน้าที่ในการธำรงไว้ซึ่งความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของสังคมเหมือนในอดีตอีกต่อไป เพราะคนรุ่นใหม่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากอดีต การจะมารวมกลุ่มในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญของชุมชนอย่างพร้อมเพรียงจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้เหมือนในอดีตอีกต่อไป เพราะในอดีตการเล่นคือศูนย์กลางของการรวมกลุ่มที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มอย่างพร้อมเพรียงซึ่งการเล่นพื้นบ้านผูกติดกับประเพณีตามปฏิทินชุมชน แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปความเป็นกลุ่มชุมชนก็เกิดการสูญสลายไป ส่วนบทบาทหน้าที่ด้านการควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม บทบาทหน้าที่การสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกดของบุคคล บทบาทหน้าที่ในอดีตเหล่านี้ไม่มีบทบาทต่อคนในยุคปัจจุบัน เพราะยุคสมัยที่เปลี่ยนไปการเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ถูกแทนที่ด้วยกฎระเบียบของสังคมที่เข้มแข็งขึ้นแทนการใช้ศีลธรรมหรือจารีตในการควบคุมกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ทำให้เกิดพื้นที่ในการพบกันของหนุ่มสาวมากขึ้น รวมไปถึงการแสดงออกซึ่งวิธีระบายความคับข้องใจก็มีกิจกรรมใหม่ ๆ เข้ามาสร้างความผ่อนคลาย ให้กับคนรุ่นใหม่หลากหลายขึ้น การเล่นพื้นบ้านในอดีตจึงหมดบทบาทหน้าที่ไป

ในขณะที่บทบาทหน้าที่บางอย่างก็มีเพิ่มเข้ามาในยุคปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นบทบาทที่ยังรักษาการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเอาไว้ในยุคนี้ คือ บทบาทหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งทุกประเภทของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีบทบาทหน้าที่ใหม่นี้เข้ามา ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านในปัจจุบัน

ตาราง 14 แสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาค
กลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านความเชื่อคุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล /
ชุมชน และสังคม

ความเชื่อ/คุณค่า/ ความหมาย	นางตั้ง นครนายก	นางกวัก		หมา เบ๊ สระบุรี	โขน* โหล่นชา สิงห์บุรี	หลุม เมือง สระบุรี	ลำพวน					ปัก กะเต๋ย สุพรรณบุรี	รวม (12)
		สระบุรี	ลพบุรี				น.ย	ส.บ	สิงห์	ล.บ	ส.พ		
อดีต													
- ความเชื่อเรื่องผี	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- การเคารพสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพวน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- เครื่องบ่งบอกถึงอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
- ค่านิยมเรื่องความ กตัญญู	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- จิตวิญญาณของ การละเล่นพวน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- คุณค่าและความงาม ของภาษา	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	5
ปัจจุบัน													
- ความเชื่อเรื่องผี	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- การเคารพสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพวน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- เครื่องบ่งบอกถึงอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
- ค่านิยมเรื่องความ กตัญญู	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- จิตวิญญาณของ การละเล่นพวน	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	8
- คุณค่าและความงาม ของภาษา	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	5

จากตารางแสดงการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ด้านความเชื่อ/คุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม พบว่า การดำรงอยู่ด้านความเชื่อ คุณค่าและความหมายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนทุกประเภทที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังมีการรักษาและสืบทอดมาถึงปัจจุบันในทุกประเภทการละเล่น ในฐานะของการละเล่นที่เป็นเครื่องบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของกลุ่ม ทุกการละเล่นในแต่ละหัวข้อ ลูกหลานชาวพวนยังเกิดการตระหนักถึงคุณค่าของความเชื่อ คุณค่าของความหมายในตัวการละเล่นเหมือนเดิม ทำให้เกิดการรักษาและแสดงออกถึงคุณค่าผ่านการปฏิบัติตามอดีตที่เคยปฏิบัติมาอย่างแน่นแฟ้น เช่น

- ความเชื่อเรื่องผี ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวพวน ค่านิยมเรื่องความกตัญญู การตระหนักในจิตวิญญาณของการละเล่นพวน จะพบการดำรงอยู่ในการละเล่นประเภทเข้าผี ได้แก่ การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก และการละเล่นลำพวนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

คุณค่าของการละเล่นที่สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาของผู้เล่นที่มีต่อความเชื่อของกลุ่มจากอดีตคือ ความเชื่อเรื่องผีและการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวพวน ผ่านการเชิญชั้น 5 ที่ยังปรากฏในวิถีชีวิตชาวพวนปัจจุบัน แม้แต่ในพิธีกรรมของการละเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อและศรัทธาในจิตวิญญาณของผีที่ตนนับถือและผีที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้านยังคงมีการสืบทอดผ่านความศรัทธาของกลุ่มผู้เล่น ที่ห้ามล่วงเกินและต้องยึดถือปฏิบัติตามตามที่เคยสืบทอดต่อกันมา เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผ่านการระลึกถึงปู่ย่าตายาย ผ่านการไหว้ปู่ตาประจำหมู่บ้าน ผ่านการยกชั้น 5 รวมทั้งการตระหนักในคุณค่าของการละเล่นพื้นบ้านในฐานะอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์พวนที่ควรค่าแก่การรักษา แต่การละเล่นเพื่อความสนุกสนานทั่วไปจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อ ความเคารพรวมถึงการตระหนักในจิตวิญญาณของการละเล่น จิตวิญญาณของการละเล่นนางด้ง นางกวักคือความเชื่อและศรัทธาในตัวนางด้งและนางกวักว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นในกลุ่มของผู้เล่นทั้งในอดีตและปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญต่อจิตวิญญาณในการละเล่น จึงทำให้ต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมอย่างถูกต้อง ในขณะเดียวกันการตระหนักถึงจิตวิญญาณในการละเล่นนางด้ง นางกวักก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการละเล่นในปัจจุบันด้วยเช่นกัน เช่นกรณีนางด้งของจังหวัดนครนายกที่มีความเชื่อและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่นางด้งอย่างมาก จึงทำให้ไม่กล้าเล่นแบบเข้าผีจริง หรือกรณีของลำพวน จิตวิญญาณของการละเล่นลำพวนที่ต้องรักษาไว้เพราะเป็นหัวใจสำคัญที่มีคุณค่าต่อความเป็นลำพวนก็คือ บทขึ้นต้นลำพวน “แม่นทว่าไอ้..” และลงท้ายด้วย “เฮย” ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์

ของลำพวนที่ต้องสืบทอด ไม่ว่าพื้นที่ไหนก็จะมี การขึ้นต้นและลงท้ายเหมือนกัน อาจแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของคำและสำเนียง ด้านคุณค่าและความงามของภาษาจะปรากฏในการเล่น ลำพวนที่ยังคงเป็นคุณค่าและความหมายในการเล่นสืบเนื่องจากในอดีต เพราะการเล่น ลำพวนเป็นการลำในลักษณะการจ่ายผญา (คำคม) ใส่งัน ดังนั้นลำพวนจึงมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในเรื่องของการใช้คำที่ไพเราะ ลึกซึ้ง และสวยงามของภาษา ซึ่งหมอลำอาชีพ สมัยก่อนจะมีความสามารถที่ทำให้ผู้ชมเกิดความชื่นชอบจากความงามทางภาษาในการลำพวน ถึงแม้ปัจจุบันหมอลำจะเป็นหมอลำสมัครเล่น แต่ก็ได้รับการยอมรับว่าคุณค่าและความงามทางภาษาก็ยังคงเป็นจุดเด่นของการละเล่นชนิดนี้ เพราะถึงแม้จะไม่สามารถสร้างสรรค์คำที่ลึกซึ้งและไพเราะได้เท่าหมอลำอาชีพสมัยก่อน แต่คำสอนหรือคำคมที่ถ่ายทอดกันมาผ่านบทลำของหมอลำรุ่นก่อนก็ยังเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสังคม

การเปลี่ยนแปลงเรื่องความเชื่อ คุณค่าและความหมายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของผู้ชมในปัจจุบันโดยเฉพาะการเล่นเข้าผีอาจกล่าวได้ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อ และการยอมรับในกลุ่มผู้ชมยุคใหม่ที่ไม่มีความเชื่อและศรัทธาเหมือนกลุ่มคนรุ่นเก่า ส่งผลต่อการให้ ความหมายของการละเล่นเป็นเพียงสัญลักษณ์ของการละเล่นทางวัฒนธรรมของชาวพวนใน อดีตที่ปัจจุบันกลายเป็นสิ่งที่หาดูได้ยาก

โดยภาพรวมของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนใน พื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย พบว่า ในภาพรวมขององค์ประกอบการเล่นยังมีการดำรงอยู่ตามแบบฉบับดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นในส่วนของอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น ด้านผู้เล่น การแต่งกาย ดนตรี วิธีการเล่น เนื้อร้องและทำนอง พิธีกรรม วรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะ ส่วนที่เป็น เนื้อหาของคุณค่าและความหมาย ขององค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ ความเชื่อ คุณค่า และความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นส่วนที่มีการดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ปรากฏผ่านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในขณะที่หลายส่วนก็มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่เป็นการปรับตัวที่ไม่สร้างผลกระทบต่อตัววัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการทำอุปกรณ์การเล่นบางอย่างเพื่อให้หาได้ง่ายขึ้น ในปัจจุบัน หรือการปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่นเข้ามา ในขณะที่เครื่องดนตรีหลัก “แคน” ยังคงอยู่เหมือนเดิม เพื่อให้เกิดจังหวะและทำนองที่สนุกสนานสำหรับคนรุ่นใหม่มากขึ้น แต่ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงชัดเจนคือการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุประสงค์การเล่นที่ปัจจุบันทุกประเภท การละเล่นมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธิตการละเล่น เป็นการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอด

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มากกว่าเป็นการละเล่นในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของการละเล่นที่มีทั้งบทบาทหน้าที่ที่หายไป บทบาทหน้าที่ที่ต่อเนื่อง และบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโอกาสในการละเล่น และสถานที่เล่น ที่เล่นตามวาระโอกาสเฉพาะ เช่น งานวัฒนธรรมที่จัดขึ้น หรือเพื่อการศึกษาดูงาน โอกาสที่เล่นตามประเพณี ลดน้อยลงเพราะไม่มีคนสนใจดูในฐานะการละเล่นเพื่อความสนุกสนานอีกต่อไป

2. ปัจจัยที่ส่งผลการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านของประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงและการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะคล้ายกัน ซึ่งปัจจัยตัวเดียวกันสามารถส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการคงอยู่ ขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสูญหายไปพร้อม ๆ กัน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 5 ปัจจัยหลัก 18 ปัจจัยย่อย ได้แก่

1) ปัจจัยภายในของตัวการละเล่น ได้แก่

- ผู้ถ่ายทอด
- ผู้สืบทอด
- เนื้อหาในการละเล่น
- ช่องทางหรือโอกาสในการละเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป)

2) ปัจจัยด้านด้านสังคม ได้แก่

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม
- มีการปรับตัว
- เครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่าย

ภายนอกชุมชน)

3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่

- ความเชื่อ / ความศรัทธา
- ความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
- การผลิตซ้ำวัฒนธรรม (การศึกษาวิจัย, การสืบทอดในโรงเรียน, การสืบทอดใน

พื้นที่ชุมชน, การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่)

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นการเล่นเกมธุรกิจ

5) ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย

พจนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ตาราง 15 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นเกมพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ปัจจัย	นาง ตั้ง	นางกนก ก	หมาเปี้ย	โพน โหล่น ชา	หลุม เมือง	ลำพวน	ปัก กะเตี้ย
<u>1. ปัจจัยภายในของตัวการเล่นเกม</u>							
- ผู้ถ่ายทอด	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓
- ผู้สืบทอด	*	*	✓	✗	*	✓	*
- เนื้อหาในการเล่น	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✗
- ช่องทางหรือโอกาสในการเล่น พื้นที่ด้านประเพณี	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✗
- พื้นที่ทั่วไป	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓
<u>2. ปัจจัยด้านสังคม</u>							
- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- มีการปรับตัว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- เครือข่ายทางวัฒนธรรม ด้านผู้นำที่เข้มแข็ง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- เครือข่ายภายในชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- เครือข่ายภายนอกชุมชน	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓
<u>3. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม</u>							
- ความเชื่อ / ความศรัทธา	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✗
- ความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ด้านการศึกษาวิจัย	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✗
- การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ผ่านการสืบทอดในโรงเรียน	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✗
- การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ผ่านการสืบทอดในพื้นที่ชุมชน	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✗
- การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ผ่านการเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตาราง 15 (ต่อ)

ปัจจัย	นาง ตั้ง	นางกวัก	หม่าเบ๊	โอร โหล่น ชา	หลุม เมือง	ลำพวน	ปัก กะเต๋
4. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ							
- การเป็นการละเล่นกีฬารัก	✓	✓	✗	✗	✗	✓	✗
5. ปัจจัยด้านการเมือง							
- การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
รวมปัจจัย (18)	14	14	11	8	9	18	9

หมายเหตุ ✓ หมายถึง มี
 ✗ หมายถึง ไม่มี
 * หมายถึง ไม่มีการสืบทอดแบบตั้งใจ

1) ปัจจัยภายในของตัวการละเล่น ได้แก่

1.1) ผู้ถ่ายทอด

การมีกลุ่มผู้ถ่ายทอดการละเล่น คือปัจจัยพื้นฐานของการดำรงอยู่ของตัวการละเล่นพื้นบ้าน เพราะหากไม่มีผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดแล้วการละเล่นพื้นบ้านย่อมสูญหายไป สถานการณ์สถานการณ์ปัจจุบันของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ด้านผู้ถ่ายทอด พบว่า ไม่พบในตัวการละเล่นโอรโหล่นชา เนื่องจากการรื้อฟื้นโอรโหล่นชา ที่จังหวัดสิงห์บุรี ณ ปัจจุบัน ยังเป็นการรื้อฟื้นเพียงด้านรูปแบบเท่านั้น มีเพียงการสร้างชิงช้าได้ต้นไม้ แต่ยังไม่มีการรื้อฟื้นบทร้องและรื้อฟื้นด้านการละเล่น จึงทำให้ในบรรดาการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน การละเล่นโอรโหล่นชา มีความเข้มแข็งในระดับน้อยที่สุด ในขณะที่การละเล่นพื้นบ้านอีก 6 ประเภท ได้แก่ การละเล่นนางตั้ง การละเล่นนางกวัก การละเล่นหม่าเบ๊ การละเล่นหลุมเมือง การละเล่นลำพวน และการละเล่นปักกะเต๋ ยังมีความเข้มแข็งเพราะยังมีกลุ่มผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดการละเล่นในปัจจุบัน แต่กลุ่มดังกล่าวก็เสี่ยงต่อการขาดช่วงในการส่งต่อเพราะส่วนใหญ่คือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุเฉลี่ย มากกว่า 60 ปีขึ้นไปทุกประเภท ซึ่งอุปสรรคด้านสุขภาพ และความสามารถในการถ่ายทอดการละเล่นก็มีแนวโน้มลดลงทุกปี และปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดคือ การมี

โอกาสสูงในการเสียชีวิต ซึ่งแต่ละชุมชนก็ตระหนักถึงปัญหานี้เป็นอย่างดี และมีความพยายามในการขยายกลุ่มผู้ถ่ายทอดมากขึ้นทั้งในกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มเด็กในชุมชน

1.2) ผู้สืบทอด

กลุ่มผู้สืบทอดในที่นี้หมายถึงผู้ชม และผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นในฐานะผู้ร่วมเล่น ปัจจุบันกลุ่มผู้ชมการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเป็นคนนอกวัฒนธรรมพวนส่วนใหญ่ในฐานะผู้มาศึกษา ดูงาน หรือการเป็นนักท่องเที่ยว ในขณะที่ผู้ชมในกลุ่มวัฒนธรรมพวนในกลุ่มคนรุ่นใหม่หาได้น้อยมาก เหตุผลด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้การพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดรูปแบบทางกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่หลากหลาย และคนยุคปัจจุบันก็มีตัวเลือกในการเลือกกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น ความสนใจในการละเล่นพื้นบ้านที่ไม่สนุกและไม่น่าสนใจเมื่อเทียบกับความสนุกในยุคเทคโนโลยีปัจจุบันจึงทำให้คนรุ่นใหม่ละเลยสิ่งที่ตนเองมีอยู่รอบตัว ดังนั้นการปล่อยให้เกิดกลุ่มผู้สืบทอดโดยธรรมชาติจึงอาจเป็นการสูญเสียกับสถานการณ์การสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ซ้ำเกินไป ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนทั้งในฐานะผู้ชมและผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นในฐานะผู้ร่วมเล่นขึ้น โดยพบว่า ใน ประเภทการละเล่น 7 มี การละ 2 ละเล่นที่มีความพยายามสร้างกลุ่มผู้สืบทอดอย่างตั้งใจ คือ การละเล่นหมาเบ๊ย และการละเล่นลำพวน

การละเล่นหมาเบ๊ย มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดในกลุ่มเด็กและเยาวชน - โรงเรียนชุมชนบ้านกล้วย) โดยการนำเข้าไปในโรงเรียนของชุมชนผ่านการสอนหลักสูตรท้องถิ่น สราญราษฎร์ ((จังหวัดสระบุรี

- การละเล่นลำพวน มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ผ่านช่องทางคือโรงเรียนในชุมชน และผ่านวัด (สิงห์บุรี) แต่กรณีสิงห์บุรียังเป็นการฝึกเด็กในชุมชนจำนวนน้อย เนื่องจากดูจากหน่วยงานของเด็กที่มีแนวโน้มว่าจะสามารถสืบทอดการลำพวนได้ดีและเด็กสมัครใจที่จะทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอด เนื่องจากเป็นเด็กที่สามารถสื่อสารภาษาพวนได้ เพราะยังใช้ภาษาพวนในครอบครัวจึงทำให้เป็นจุดแข็งในเด็กกลุ่มนี้ กลุ่มที่สองคือ คนในชุมชนที่สนใจ ผ่านช่องทางคือโรงเรียนผู้สูงอายุ (สระบุรี) และศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง (นครนายก) ซึ่งทำให้เกิดการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดที่มีความหลากหลายและยั่งยืน

ที่เหลืออีก ประเภทเป็นลักษณะไม่มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดอย่างตั้งใจ 4 คือ ไม่มีการสอนระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด แต่อยู่ในรูปแบบการเป็นผู้ชมหรือเป็นส่วนหนึ่งของผู้เล่นที่เรียนรู้ด้วยตนเองและอาจนำไปฝึกฝนเอง ยกเว้นการละเล่นโขนโกล่นชาติที่ไม่มีกร

สร้างกลุ่มผู้สืบทอด เนื่องจากยังไม่มีกรรือพื้นรูปแบบการเล่น ยังอยู่ในช่วงการกรรือพื้นเพียงการสร้างตัวโขนโหล่นชาเป็นสัญลักษณ์การเล่นพื้นบ้านไทยพวนในอดีตไว้เท่านั้น

1.3) เนื้อหาในการเล่น

ตัวเนื้อหา รายละเอียดของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน มีรูปแบบการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นลักษณะของการเล่นพื้นบ้านที่ไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อหาการเล่นที่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรมีเพียงการเล่นลำพวนเท่านั้น เนื่องจากเป็นการแต่งกลอนที่มีทั้งการสืบทอดบทกลอนจากหมอลำพวนรุ่นก่อน และการแต่งขึ้นมาใหม่ตามวาระโอกาส ดังนั้นจึงสามารถสร้างเนื้อหาได้อยู่เสมอ เพราะปัจจุบันเน้นเนื้อหาการลำพวนตามวาระโอกาส แต่เนื้อหาที่เสี่ยงต่อการสูญหายคือ กรรือลำพวนจะเป็นนิทานท้องถิ่น นิทานโบราณที่ส่วนใหญ่ใช้การท่องจำ และการเล่นประเภทเข้าฝัปกการเล่นนางดั่ง การเล่นนางกวัก เนื้อหาด้านบทร้องซึ่งปัจจุบันมีการบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว จากการทำการศึกษาวิจัย แต่ส่วนที่ยังไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรคือบทพูด หรือบทพูดในระหว่างการเล่น ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้เสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดที่มีอายุมาก ซึ่งอาจเสียชีวิต หรือสูญเสียชีวิตความทรงจำในอนาคต ส่วนการเล่นเด็ก เช่น การเล่นหมาเบ๊ การเล่นหลุมเมือง และการเล่นเพื่อความสนุกสนานเช่นการเล่นบักกะเต้ย จะไม่มีเนื้อหา มีแต่วิธีการเล่นที่เป็นการปฏิบัติเท่านั้น

1.4) ช่องทางหรือโอกาสในการเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป)

(1) พื้นที่ด้านประเพณี การเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันที่ยังมีพื้นที่ได้แสดงให้เห็นผ่านพื้นที่ที่ผูกติดกับประเพณี มีเพียง 2 จังหวัด คือจังหวัดนครนายกในเดือนยี่มีการจัดงานบุญข้าวจีที่จะมีการจัดงานแสงสีเสียงเป็นประจำทุกปีที่ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลองร่วมกับสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครนายกเป็นผู้สนับสนุนหลักด้านงบประมาณ

ในงานจะมีการแสดงวัฒนธรรมพวนตั้งแต่อาหาร การแต่งกาย การเล่น และจังหวัดสระบุรีมีการจัดงานประเพณีบุญกำฟ้า จัดโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย ในงานจะมีการเล่นลำพวน นางกวัก หมาเบ๊ หลุมเมืองเป็นส่วนหนึ่งของงานดังกล่าว ซึ่งพื้นที่ด้านประเพณีเป็นพื้นที่ของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนตั้งแต่ดั้งเดิม

(2) พื้นที่ทั่วไป เป็นพื้นที่ที่สามารถได้แสดงการเล่นโดยไม่ต้องรอพื้นที่ด้านประเพณีที่หนึ่งปีจะมีหนึ่งครั้ง ซึ่งการเล่นเหล่านี้จะมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการเล่น เช่น เวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยชุมชน หรือจัดโดยหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือชมรม

ไทยพวนแห่งประเทศไทย และเชิญให้การละเล่นต่าง ๆ ไปร่วมแสดง การละเล่นดังกล่าว ได้แก่ นางด้ง (นครนายก) นางกวัก (สระบุรี, ลพบุรี) ลำพวน (ทั้ง 5 จังหวัด) บักกะเต้ย (สุพรรณบุรี)

ปัจจัยภายในของตัวการละเล่น ได้แก่ ผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอด เนื้อหาในการละเล่น และช่องทางหรือโอกาสในการละเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป) เป็นการวิเคราะห์ความเข้มแข็งของปัจจัยภายในของตัวการละเล่น ว่าองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ตัว ของแต่ละประเภทการละเล่นมีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอในองค์ประกอบใด เพื่อจะได้แก้ไขได้ตรงจุดกรณีที่มีปัญหา เพราะการจะดำรงอยู่ต่อไปได้หรือไม่พื้นฐานสำคัญคือความเข้มแข็งขององค์ประกอบจากภายในตัวการละเล่นเอง แต่ปัจจัยภายนอกจะทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและผลักดันให้มีศักยภาพในการดำรงอยู่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2) ปัจจัยด้านด้านสังคม ได้แก่

2.1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

ในอดีตการเกิดขึ้นของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีที่มาจากโครงสร้างทางสังคมแบบเกษตรกรรม ที่ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เน้นการช่วยเหลือ พึ่งพาแรงงาน และการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานของคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้เกิดการสร้างรูปแบบการละเล่นออกมาที่สะท้อนวิถีชีวิตของกลุ่มชาวพวนที่มีโลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับคน ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากความต้องการพัฒนาประเทศให้ไปสู่ความก้าวหน้าทางระบบอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเกษตรจึงเกิดขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เกิดการย้ายถิ่น เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้ที่ขยายพื้นที่สู่สังคมภายใต้ความทันสมัย การละเล่นพื้นบ้านจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไป การละเล่นที่สามารถปรับตัวได้ก็สามารถดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน การละเล่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็สูญหายไปจากสังคม เมื่อถึงยุคสมัยที่ผู้คนเบื่อหน่ายกับการแข่งขันภายใต้ยุคนิยมที่เกิดขึ้นภายใต้ความทันสมัย การหวนกลับมาสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความพอเพียงจึงทำให้เกิดกระแสการรื้อฟื้นและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ทั่วไป จึงทำให้กระแสการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนกลับมาอีกครั้ง การพยายามรื้อฟื้นและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันเกิดการดำรงอยู่ ในฐานะเครื่องบ่งชี้เชิงสัญลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมกลุ่มที่สร้างความตระหนักความเป็นพวนให้กับลูกหลานพวนที่ต้องรักษาไว้ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษร่วมกัน

2.2) มีการปรับตัว ในทุกการละเล่นทั้ง 7 ประเภท จะพบว่า มีการพยายามปรับตัวในทุกส่วนขององค์ประกอบการละเล่น ซึ่งผู้สืบทอดการละเล่นตระหนักเป็นอย่างดีว่าในยุคสมัยปัจจุบันการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีข้อจำกัดที่มากขึ้น ดังนั้นความพยายามสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยน ปรับประยุกต์ในองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม ในขณะที่ต้องรักษาไว้ซึ่งแบบแผนหรือการปฏิบัติตามวิถีที่เคยเป็นมาเช่นกัน ในด้านวาระโอกาสในการละเล่นเมื่อก่อนการละเล่นผูกติดอยู่กับช่วงเวลาของประเพณีชุมชน แต่ปัจจุบันเนื่องจากการคลี่คลายของประเพณีชุมชนจึงทำให้การละเล่นมีวาระโอกาสในการแสดงตามความต้องการของกลุ่มผู้ชมเป็นสำคัญ การปรับตัวด้านความน่าสนใจของการละเล่นพื้นบ้านที่ไม่สนุกสนานเมื่อเทียบกับยุคปัจจุบัน เช่น การปรับใช้เครื่องดนตรี “พิดน” มากขึ้นในระหว่างลำพวนจบ หรือช่วงวรรคระหว่างที่กลอนที่ 2 จะมากลอนที่ 1 ก็จะใช้พิดนที่มีจังหวะสนุกสนานเพื่อให้เด็กได้พ้องรำกัน (จินตนา สิริสุทธิสาร. 2563: สัมภาษณ์) หรือการละเล่นปักกะเตี้ย ที่เพิ่มการโยนเงินขึ้นบนเวที เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสร้างความสนุกสนาน (เงินเปรียบเป็นปลา โยนขึ้นไปบนเวทีเพื่อให้ผู้เล่นได้เก็บแล้วนำไปทอดผ้าป่าต่อ) (ณัด ยันต์ทอง. 2562: สัมภาษณ์) การปรับตัวด้านเนื้อหา จะพบในการละเล่นลำพวนส่วนใหญ่ เพราะการละเล่นลำพวนจะมีการคิดกลอนลำใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน หรือเข้ากับโอกาสในการละเล่น ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้เสมอ อีกทั้งการปรับเนื้อลำพวนให้ลำได้ง่ายขึ้น เพราะต้องฝึกสอนกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ปัจจุบันสื่อสารภาษาพวนไม่ค่อยได้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการร้องลำพวน โดยเฉพาะเรื่องสำเนียงที่ไม่เป็นพวนแท้ จึงทำให้เกิดการปรับใช้เนื้อลำพวนในลักษณะลูกผสม ระหว่างคำพวนกับคำไทย เพื่อให้เด็กลำได้ง่ายและสำเนียงไม่แข็งจนเกินไป (จินตนา สิริสุทธิสาร. 2563: สัมภาษณ์)

2.3) เครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่ายภายนอกชุมชน)

การมีผู้นำที่เข้มแข็งคอยสนับสนุน (1)

การมีผู้นำที่เข้มแข็งคอยสนับสนุน เป็นปัจจัยแรกที่ต้องมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน ก็คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็งคอยให้การสนับสนุน ความเข้มแข็งของการละเล่นพื้นบ้านที่นอกเหนือจากความเข้มแข็งจากภายในตัวการละเล่นเองแล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่คอยผลักดัน ส่งเสริม และสนับสนุนให้การละเล่นพื้นบ้านได้มีโอกาสแสดงตัวเองก็

คือ ผู้นำชุมชน ซึ่งแต่ละแห่งผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมีบทบาทที่แตกต่างกันไป แต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านยังได้รับการผลิตซ้ำออกสู่สายตาของคนทั้งในและนอกชุมชน ดังตารางแสดงผู้นำของแต่ละพื้นที่

ตาราง 16 แสดงผู้นำของแต่ละพื้นที่

การละเล่น	ผู้นำ
นางด้ง	พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลองจังหวัดนครนายก
นางกวัก	นางสาววิจิราภรณ์ มาแสวง ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรีและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย จังหวัดสระบุรี
	- นายสมคิด จุ่มทอง ประธานสภาวัฒนธรรมบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี - นายไพโรจน์ ลายน้ำเงิน ประธานศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
หม่าเปี้ย	นางสาววิจิราภรณ์ มาแสวง
หลุมเมือง	ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรีและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย จังหวัดสระบุรี
โขนโหล่นชา	พระอธิการมีโชค สนุตมโน เจ้าอาวาสวัดโกศาภิวัตน์ อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ตาราง 16 (ต่อ)

การละเล่น	ผู้นำ
ลำพวน	- พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลองจังหวัดนครนายก - นายวิชาญ วัฒนวิเชียร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 บ้านบึงไข่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก - นางสาวชिरาภรณ์ มาแสง ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรีและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย จังหวัดสระบุรี - พระอธิการมีโชค สนตมโน เจ้าอาวาสวัดโกศาภิวัฒน์ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี - นายสมคิด จุ่มทอง ประธานสภาวัฒนธรรมบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี - นายไพโรจน์ ลายน้ำเงิน ประธานศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี - นางสาวประภัสสร บุญหนุน ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดลพบุรี - นายพงษ์ พันธุศิริ ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี
บักกะเต้ย	- นายพงษ์ พันธุศิริ ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งในตัวผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งคือ ในบรรดาผู้นำชุมชนที่มีบทบาทด้านการส่งเสริม สนับสนุนให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนสามารถดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน มี 1 ผู้นำชุมชนที่ไม่ได้เป็นชาวไทยพวน คือ พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง จังหวัดนครนายก ในขณะที่ผู้นำคนอื่นมีสถานภาพของการเป็นลูกหลานชาวพวนโดยตรง แต่บทบาทผู้นำคนดังกล่าวกลับกลายเป็นผู้นำที่ทำให้ความเป็นพวนจังหวัดนครนายกปรากฏในการรับรู้ของคนในวงกว้าง เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ ดำเนินการโดยสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (มิวเซียมสยาม) ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ต้นแบบภาคตะวันออกเป็นแห่งแรก ที่เพิ่งทำพิธีเปิดไปเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2563 ชื่อมิวเซียมปะพวนแอดปากพลี

(2) เครือข่ายภายในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้เล่น เครือข่ายคนในหมู่บ้าน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น หน่วยงานราชการในท้องถิ่น รวมไปถึงภาคเอกชนในท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน การช่วยเหลือกันของเครือข่ายที่พบบ่อย คือ

- การร่วมแสดงการละเล่นโดยเฉพาะการละเล่นที่ต้องใช้คนจำนวนมาก เช่น นางดั่ง นางกวั๊ก (ผู้เล่นหลัก 2 หมอแคน 1 และผู้ร้องเซิ้ง) เพื่อให้ครบองค์ประกอบ ดังนั้นการอาศัยคนในชุมชนเวลาที่ต้องมีการสาธิตการละเล่นจึงจำเป็นต้องพึ่งพากัน รวมไปถึงการสนับสนุนจากคนในชุมชนในการช่วยกันทำงานหรือเตรียมงานเวลาที่มียานชุมชนและงานการละเล่น

- การช่วยเหลือกันระหว่างระหว่างกลุ่มผู้เล่น จะพบในการแสดงที่ต้องใช้บุคคลที่มีความสามารถเฉพาะตัวหรือมีคุณสมบัติบางอย่างเฉพาะตัว เช่น ในการละเล่นนางดั่ง การละเล่นนางกวั๊ก และการละเล่นลำพวนที่พบเห็นการช่วยเหลือกันในลักษณะการหยิบยืมหมอแคนระหว่างหมอแคนพวนกับหมอแคนลาว เนื่องจากปัจจุบันการละเล่นที่ต้องใช้หมอแคนพวนหายาก เพราะส่วนใหญ่หมอแคนพวนถ้าไม่เสียชีวิตไปแล้วก็มีอายุมาก ดังนั้นจึงมีการปรับตัวด้วยการหยิบยืมหมอแคนลาวมาใช้ ถึงแม้จะไม่เข้ากันกับการละเล่นพื้นบ้านที่ต้องใช้หมอแคนพวน แต่การใช้หมอแคนลาวก็พอจะแทนกันได้ แต่เสียงแคนอาจผิดเพี้ยนไปจากทำนองแคนพวนเล็กน้อย เพราะการเป่าแคนพวนแบบทำนองพวนจะมีแค่ 3 ซ่อ คือ เสียงเล็ก เสียงกลาง และเสียงใหญ่ ทำนองการเป่าจะเป่าตามการลำหรือร้อง (ลำพวนโดยเลือกเสียงแคนจากเสียงคนร้อง) หรือเป่าตามเนื้อร้องเซิ้ง (นางดั่งและนางกวั๊ก) ซึ่งต่างจากการเป่าแคนลาวที่จังหวะและทำนองที่ไวและสนุกสนาน เช่น ซ่อสุดสะแนน ซ่อลำเตี้ย ส่วนการละเล่นหม่าเบ๊ย การละเล่นโชนโหล่นชา การละเล่นหลุมเมือง และการละเล่นบักกะเตี้ย เป็นการละเล่นที่ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนจำนวนมากมากนัก เพราะเป็นการละเล่นที่สนุกสนานไม่ต้องใช้ความเฉพาะตัวและไม่ต้องใช้คนที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก

- การสนับสนุนด้านงบประมาณ ในการจัดเวทีวัฒนธรรม จัดสรรงบประมาณในการฝึกหรือสร้างกลุ่มผู้สืบทอดการละเล่น ซึ่งมักจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการในท้องถิ่น ตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจังหวัด

- การสนับสนุนพื้นที่ในการแสดงการละเล่น นอกเหนือจากเวทีวัฒนธรรมที่จัดโดยหน่วยงานราชการแล้ว ยังพบว่าเครือข่ายภาคเอกชนก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้

การเล่นสามารถเลี้ยงตัวเองได้ เช่น การมีเครือข่ายกับปริศนอร์ทในจังหวัดในการจัดการเล่น
 พื้นบ้านของท้องถิ่นเพื่อรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการสนับสนุนจากกลุ่มภาคเอกชนเวลาชุมชนมีงาน
 เช่น น้ำดื่ม อาหาร เป็นต้น และโรงเรียนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเครือข่ายสำคัญที่เป็นพื้นที่ในการสืบ
 ทอดวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถสร้างกลุ่มผู้สืบทอดปัจจุบัน และเป็นกลุ่มผู้ถ่ายทอดในอนาคต
 เช่น ที่จังหวัดสระบุรีมีการนำการเล่นลำพวน การละเล่นหม่าเบ๊ย ไปสอนเด็กในโรงเรียนชุมชน
 และจังหวัดนครนายกที่มีการฝึกเด็กลำพวน เป่าแคน และนำไปแสดงที่ศูนย์เฉลิมราชวัดฝั่งคลอง
 และงานศิลปหัตถกรรมภาคตะวันออก

(3) เครือข่ายภายนอกชุมชน ส่งผลต่อโอกาสการได้แสดงการเล่น
 พื้นบ้านที่บ่อยขึ้น เครือข่ายภายนอก เช่น

- กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ การละเล่นนางด้ง (นครนายก)
- การศึกษา การดูงาน ได้แก่ การละเล่นนางด้ง (นครนายก)

การละเล่นนางกวัก (ลพบุรี) การละเล่นลำพวน (นครนายก, ลพบุรี)

- หน่วยงานการศึกษา เข้ามาทั้งด้านการศึกษาดูงานและการบริการ
 วิชาการ เช่น การพัฒนาพื้นที่ การประชาสัมพันธ์ การทำวิจัย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
 การละเล่นพื้นบ้านผ่านโครงการฝึกเด็กในโรงเรียนชุมชนหัดลำพวน เป่าแคน เช่นที่จังหวัด
 นครนายก

- หน่วยงานระดับประเทศ การพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองให้
 เป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิต เป็นมิวเซียมปะปนแพนออฟฟลีย์ จังหวัดนครนายก โดยสถาบันพิพิธภัณฑ์
 การเรียนรู้แห่งชาติ(มิวเซียมสยาม) ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง จังหวัดนครนายก
 เพื่อยกระดับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านท้องถิ่นให้เป็นต้นแบบพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ในระดับภูมิภาค และ
 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑ์ด้านชาติพันธุ์ของจังหวัดนครนายก ต่อไปนักท่องเที่ยวก็จะมา
 ชมพิพิธภัณฑ์มากขึ้นและการละเล่นพื้นบ้านก็จะมีโอกาสได้แสดงบ่อยขึ้น

- ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย เป็นงานประจำปีที่พักผ่อนชาวไทยพวน
 ทั้งประเทศจะได้มาร่วมแลกเปลี่ยนในงานทอดผ้าป่าสามัคคีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี การแสดงที่
 ได้รับการคัดเลือกให้ไปแสดงในงานเช่น ลำพวน (นครนายก, สระบุรี, ลพบุรี, สุพรรณบุรี)
 นางกวัก (ลพบุรี) การละเล่นบักกระเต้ย (สุพรรณบุรีแต่ไม่ค่อยได้รับความนิยม)

หน่วยงานที่กล่าวมามีบทบาทที่แตกต่างกันออกไปในการสนับสนุน
 การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนให้ดำรงอยู่หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ปัจจัยด้านด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

การปรับตัวของการละเล่น และการมีเครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่ายภายนอกชุมชน) ทำให้เห็นปรากฏการณ์ของการสูญหายและการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงอยู่ในรูปแบบปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมที่ทำให้เกิดการสูญหายของการละเล่น อันนำไปสู่กระบวนการรื้อฟื้นกระบวนการปรับตัวและการดำรงอยู่ในรูปแบบปัจจุบัน บางการละเล่นที่ไม่มีการปรับตัวก็ต้องสูญหายไป การละเล่นที่มีความสามารถในการปรับตัวก็จะสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ที่สำคัญการมีเครือข่ายทางวัฒนธรรมคือปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการรักษาไว้ซึ่งการละเล่นพื้นบ้านในปัจจุบัน เพราะการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการดูแลรักษา ถึงจะทำให้วัฒนธรรมนั้นสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงแค่ไหนก็ตาม แต่หากไม่มีเครือข่ายทางวัฒนธรรมการทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการละเล่นเท่านั้นจะกลายเป็นงานที่หนัก และเกินความสามารถของคนเพียงกลุ่มเดียวในการรักษาให้ดำรงอยู่ไว้

3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่

3.1) ความเชื่อ / ความศรัทธา

ในบรรดาการละเล่นทั้ง 7 ประเภท มี 2 ประเภทที่เป็นการละเล่นเข้าผี คือ การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก และมี 1 การละเล่นที่เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน คือ ลำพวน แต่มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อ ทั้ง 3 การละเล่นสะท้อนความเชื่อ และมีความศรัทธาที่เหมือนกันคือความเชื่อเรื่องผี และความศรัทธาเคารพในผีบรรพบุรุษ (ปู่ตา) ซึ่งผู้นำเล่น และหมอแคนต่างมีความเชื่อและศรัทธาในระดับมากจึงทำให้เกิดการสืบทอดด้านความเชื่อและการปฏิบัติออกมาถึงความเชื่อนั้นผ่านการยกขันท์ 5 ทุกครั้งก่อนที่จะมีการละเล่น ขันท์ 5 มีความหมาย คือ ธาตุสี่ขันท์ 5 อากา 32 ควรยกบูชา ท่านแทนตัวเราให้ท่านลงมาสวมยกธาตุสี่ ขันท์ 5 เราขึ้นให้ว่าง ท่านจะได้สวมลงมา (ราชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์) การยกขันท์ 5 มี 2 วัตถุประสงค์คือ เพื่อการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ปู่ตาประจำหมู่บ้าน ในการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับผีหรือเป็นการละเล่นที่มีครู เพื่อให้ท่านปกป้องรักษาและอวยพรให้ทุกอย่างราบรื่น ประสบผลสำเร็จตามความตั้งใจ รวมทั้งขอภัยหากทำบางสิ่งบางอย่างที่อาจทำให้เจ้าที่หรือปู่ตาเกิดความไม่พอใจ (สุริย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์) การดำรงอยู่ของพิธีกรรมในขั้นตอนก่อนการละเล่นจึงเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้และต้องปฏิบัติตามแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด ซึ่งไม่ว่าปัจจุบันยุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไร พิธีกรรมการยกขันท์ 5 ก็ยังคงถูกรักษาไว้เสมอ แม้กระทั่งการละเล่นนางด้งในปัจจุบันที่ผู้เล่นหลักบอกกับผู้ชมว่าไม่มีการเข้าผี

จริงเหมือนในอดีต แต่การยกชั้น 5 เพื่อขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางและปู่ตาในการละเล่นเข้าผีก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญต่อความมั่นใจ ทั้งในด้านความสำเร็จและการปกป้องจากผีที่อาจเข้ามาสิงเพื่อร่วมเล่นโดยที่ไม่ได้เชิญ

แต่ก็พบการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เช่น ความเชื่อและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่นางด้ง (นครนายก) ของผู้เล่นหลัก ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจิตวิญญาณของการละเล่นเข้าผี เหลือเพียงการแสดงสาธิตการละเล่นเท่านั้น

หรือการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนการร้องเซิ้งในการละเล่นนางกวัก (สระบุรี) ที่พบว่าการลดทอนขั้นตอนการร้องเซิ้ง (ซึ่งปกติทุกพื้นที่จะต้องร้องไม่ว่าจะเข้าผีจริงหรือไม่ก็ตาม) ซึ่งถือเป็นสื่อเชิญผีที่สำคัญในองค์ประกอบการเล่นเข้าผี พบว่า ความเชื่อมีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยน ลดทอนขั้นตอนที่สำคัญดังกล่าว เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในตัวผู้เล่นนางกวักหลัก ว่าสามารถเชิญผีมาเข้าได้โดยไม่ต้องมีการร้องเซิ้งเชิญผี เพราะผู้เล่นหลักมีคุณสมบัติพิเศษ คือ การเป็นช่างทรง และเป็นเจ้าจำประจำหมู่บ้าน จึงทำให้ทุกคนเชื่อว่าคุณสมบัติดังกล่าวสามารถลดทอนขั้นตอนการเชิญผีผ่านการร้องเซิ้งได้ ในขณะที่คนอื่นไม่สามารถทำได้ เพราะผีจะไม่ลงมาเล่นหากไม่มีสื่อในการเชิญผี

3.2) ความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยพวนในปัจจุบันเกิดจากความตระหนักในอัตลักษณ์ความเป็นพวนของคนในชุมชนเป็นพื้นฐาน ที่ต้องการรักษาและสืบทอดไม่ให้เกิดการสูญหาย รูปแบบการเล่นพื้นบ้านที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นรูปแบบการดำรงอยู่อย่างตั้งใจเพื่อแสดงถึงตัวตนความเป็นคนพวนที่นับวันเริ่มเลือนหาย ซึ่งทุกกลุ่มพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าการละเล่นพื้นบ้านคือภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพวนที่ต้องสืบทอดและรักษาไว้ให้ลูกหลาน

3.3) การผลิตซ้ำวัฒนธรรม (การศึกษาวิจัย, การสืบทอดในโรงเรียน, การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน, การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่)

การผลิตซ้ำวัฒนธรรมการละเล่น พบว่า การละเล่นทั้ง 7 ประเภทมีการผลิตซ้ำหรือมีโอกาสได้แสดงตามวาระโอกาสมากที่สุด คือ

-เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวและการศึกษาดูงาน ได้แก่ การละเล่นนางด้ง (นครนายก) การละเล่นนางกวัก (ลพบุรี) และการละเล่นลำพวน (นครนายก)

- รองลงมาคือการแสดงในเวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในชุมชน เวทีหน่วยงานราชการจัดขึ้นและงานชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย ได้แก่ การละเล่นลำพวนของทุกจังหวัด

- โอกาสในการแสดงในงานประจำปีงานประเพณีบุญกำฟ้าที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีของจังหวัดสระบุรี ได้แก่ การละเล่นนางกวัก การละเล่นหมาเบี้ย การละเล่นหลุมเมือง และการละเล่นลำพวน

- โอกาสในการแสดงบ่อยครั้งน้อยที่สุดคือ การละเล่นบั๊กกระเต๋ย (สุพรรณบุรี) เนื่องจากเป็นการละเล่นที่หายาก โทน ทะลึ่ง จึงทำให้ไม่ค่อยได้รับความนิยมในการเลือกให้มาแสดงในเวทีใหญ่ ๆ จึงมีโอกาสดังกล่าวเฉพาะ

- การละเล่นโขนโหล่นชา อาจเป็นการละเล่นที่มีกระบวนการผลิตซ้ำที่แตกต่างกับการละเล่นอื่นตรงที่ยังเป็นการผลิตซ้ำเพียงด้านรูปแบบ เพราะเพิ่งมีการรื้อฟื้นกลับมาแต่ยังไม่มีกรรือฟื้นองค์ประกอบการเล่นอื่น ๆ มีเพียงสัญลักษณ์โขนโหล่นชา (ชิงช้า) เท่านั้นที่ถูกนำมาผลิตซ้ำ ณ ตอนนี

นอกจากวาระโอกาสในการเล่นแล้ว การผลิตซ้ำวัฒนธรรมการเล่นยังอยู่ในรูปแบบการศึกษาวิจัย การเรียนการสอนซึ่งเป็นการสืบทอดในโรงเรียน การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ประเภทต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นผลดีต่อการสืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวนให้ดำรงอยู่ต่อไป

(1) การศึกษาวิจัย ที่ผ่านการมีการศึกษา วิจัยเรื่องการละเล่นลำพวนมากที่สุดในบรรดาการเล่นของไทยพวน เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอัตลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นพวนชัดเจนผ่านการใช้ “ภาษาพวน” ในการขับร้อง (ลำ) และเป็นการละเล่นที่สะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมของชาวพวนในอดีตได้เป็นอย่างดี ในขณะที่การละเล่นนางดังก็มีการศึกษาในด้านดนตรีในพิธีกรรมการเล่น ซึ่งการทำการศึกษาก็เป็นหนึ่งในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมที่ทำให้วัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านไทยพวนนั้นยังคงได้รับการนำเสนอออกสู่สายตาของคนในและคนนอกวัฒนธรรม

(2) การสืบทอดในโรงเรียน การผลิตซ้ำผ่านรูปแบบการเรียนการสอนในโรงเรียน พบว่ามี 2 ประเภทการเล่น คือ การละเล่นหมาเบี้ย และการละเล่นลำพวน

- การละเล่นหมาเบี้ย (สระบุรี) นำเข้าไปในโรงเรียนชุมชน (โรงเรียนชุมชนบ้านกล้วย(สราญราษฎร์)) ในฐานะเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้เด็กได้เรียนรู้และซึม

ซัปดาห์ลักษณะชาวพวนอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเด็กที่จบแล้วก็ยังจำได้ และยังสามารถเล่นหมาเบี้ยได้ เพราะเคยได้เล่นในสมัยที่เคยเรียนโรงเรียนชุมชนตอนประถมศึกษา แต่ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนผู้บริหารและประกอบกับครูรุ่นใหม่ที่เป็นคนนอกพื้นที่เข้ามาแทนครูรุ่นเก่าที่เป็นครูพวน จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาหลักสูตร เช่น ปัจจุบันจะเน้นไปที่การรำพวน (ไม่ใช่ลำพวน) เป็นทางนาฏศิลป์เป็นส่วนใหญ่

- การละเล่นลำพวน (นครนายก, สระบุรี, ลพบุรี) พบว่า มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดผ่านช่องทางโรงเรียนเช่นกัน จังหวัดนครนายกมี 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี(ชุมชนบ้านเกาะหวาย) โรงเรียนบ้านบุงเข้ และโรงเรียนถาวรนิมิต ทั้ง 3 โรงเรียน มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดในกลุ่มเด็กในโรงเรียนชุมชนไทยพวน โดยมีการให้ปราชญ์ท้องถิ่นด้านการลำพวน และเป่าแคน มาสอนเด็กให้ลำพวนและเป่าแคน สำหรับโรงเรียนโรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี(ชุมชนบ้านเกาะหวาย) มีงบประมาณสนับสนุนในการจ้างปราชญ์ท้องถิ่นจากหน่วยงานของจังหวัดผ่านศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครนายก กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น โรงเรียนบ้านบุงเข้ กับโรงเรียนถาวรนิมิต (ฝึกร่วมกัน) ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาทักษะกลุ่มเยาวชนศิลปะการแสดงลำพวนเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ไทยพวน เป็นโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ด้านจังหวัดสระบุรีนำเข้าไปสอนในโรงเรียนชุมชน (โรงเรียนชุมชนบ้านกล้วย(สราญราษฎร์)) โดยให้ปราชญ์ท้องถิ่นสอนลำพวนแก่เด็ก แต่มีการสอนไม่ต่อเนื่องเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณ เพราะโรงเรียนเป็นผู้สนับสนุนเพราะเป็นนโยบายของผู้บริหารโรงเรียนสมัยนั้นที่มีนโยบายนำวัฒนธรรมท้องถิ่นไปสอนในหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งมีการนำวัฒนธรรมพวนไปสอนหลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหาร ด้านการทอผ้า และด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนและอีกหนึ่งจังหวัดที่มีการนำลำพวนเข้าไปฝึกสอนในโรงเรียนคือ จังหวัดลพบุรี ที่โรงเรียนสุเทพวิทยาลัย ซึ่งเป็นเอกชนในชุมชนไทยพวนขนาดใหญ่ แต่การฝึกสอนไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานในจังหวัด เป็นนโยบายของโรงเรียนในฐานะเป็นโรงเรียนในชุมชนไทยพวนที่ต้องอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนไว้ แต่ปัจจุบันพบว่าการฝึกสอนลำพวนและเป่าแคน มีอุปสรรคที่ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด คือการขาดความต่อเนื่องด้านงบประมาณสนับสนุนในการจ้างปราชญ์ท้องถิ่นมาฝึกสอนได้ เช่นที่โรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี(ชุมชนบ้านเกาะหวาย) ซึ่งไม่ได้มีการฝึกสอนผ่านการสนับสนุนงบประมาณมากกว่า 2 ปี และเด็กที่เคยได้รับการฝึกจากโรงเรียนเมื่อเรียนจบเข้าระดับมัธยมก็ไม่มีโครงการรองรับซึ่งส่งผลต่อการสูญหายของกลุ่มผู้สืบทอดระยะยาว และอีกปัญหาหนึ่งที่พบคือปัญหาสุขภาพและ

การเสียชีวิตของปราชญ์ท้องถิ่นที่มาฝึกสอน ลำพวนเป็นการละเล่นที่สมัยก่อนมีหมอลำสมัครเล่นมากมาย หมอลำอาชีพก็มีจำนวนมาก แต่ปัจจุบันในทุกพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นหมอลำสมัครเล่น และหมอลำสมัครเล่นที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ก็มีจำนวนไม่มาก และหลายพื้นที่ก็สูงอายุ ทำให้บางครั้งปัญหาสุขภาพเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดที่ทำให้การสืบทอดในกลุ่มผู้สืบทอดลำพวนต้องหยุดชะงักหรือขาดหายไป

(3) การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน

มีการสืบทอดในพื้นที่ของชุมชน (ที่ไม่ใช่โรงเรียน) พบในการละเล่นเพียงชนิดเดียวคือ ลำพวน ที่พื้นที่ในการสืบทอดนอกเหนือจากการสืบทอดในโรงเรียน คือ การใช้พื้นที่ชุมชนในการสืบทอด พื้นที่แรกที่เป็นพื้นที่ชุมชนตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน คือ วัด วัดถูกนำมาใช้ในการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนตั้งแต่การเป็นพื้นที่ฝึกหัด (ลำพวนที่ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝางคลอง) พื้นที่การแสดงวัฒนธรรมที่ฝึกฝนกันมา (การจัดงานประเพณีประจำปีหรือเวทีวัฒนธรรม) รองลงมามีบ้านของปราชญ์ในชุมชนในการฝึกลำพวน ฝึกเป่าแคน หลายครั้งก็ใช้พื้นที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้านในการฝึกสอน เช่น ให้เด็กที่โรงเรียนเดินไปบ้านครูที่สอนเป่าแคนที่อยู่ละแวกใกล้ ๆ โรงเรียน และพื้นที่ใหม่ที่เพิ่มเข้ามาในปัจจุบันคือ โรงเรียนผู้สูงอายุ ที่เป็นสถานที่ฝึกสอนลำพวนให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ (สระบุรี) ซึ่งคนกลุ่มคนกลุ่มนี้มีข้อได้เปรียบคือ ความสามารถในการสื่อสารภาษาพวน เพราะเป็นกลุ่มคนรุ่นเก่าที่ปัญหาด้านสำเนียงไม่ใช่อุปสรรค รวมไปถึงการมีประสบการณ์จากการเคยได้ยิน ได้ชมการลำพวนมาก่อนก็ทำให้เข้าใจและฝึกลำพวนได้ไวกว่าเมื่อเทียบกับเด็ก แต่ข้อจำกัดของคนกลุ่มนี้เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ความจำ ปฏิภาณไหวพริบก็น่าจะลดลงตามอายุ

(4) การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่

การเผยแพร่ทางสื่ออื่น สื่อสังคมออนไลน์คือช่องทางการเผยแพร่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่พบเห็นได้ง่ายที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่ทุกคนสามารถเป็นผู้ส่งสารและสามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยตนเอง โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ที่ทุกกลุ่มการละเล่นมีการนำเสนอการละเล่นของตนหรือเวลาว่างงานของชุมชนผ่านเฟซบุ๊ก (Facebook) ของตนและเผยแพร่ไปยังกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย มีการนำการลำพวนของหมอลำพวนอาชีพที่มีชื่อเสียงไปลงในกลุ่มเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ฟังลำพวนที่ได้รับการยอมรับว่าไพเราะจากหมอลำอาชีพในอดีตนับว่าเป็นการเผยแพร่ให้เกิดการสร้างกลุ่มผู้ชมได้กว้างมากขึ้น เพราะไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชุมชนของตนเท่านั้นแต่ยังหมายถึงชุมชนทั่วโลกด้วย และที่สำคัญการใช้เทคโนโลยีปัจจุบันก็เป็นการรักษาและสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านให้แก่คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา

และเรียนรู้ซึ่งมีอายุยาวนานถึงแม้ผู้ทำหน้าที่ในการละเล่นจะเสียชีวิตไปนานแค่ไหนก็ตาม นอกจากนี้ก็มีบางกลุ่มที่นำไปเผยแพร่ผ่านยูทูป (You Tube) และช่องทางการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของกลุ่มการละเล่นทั้ง 5 จังหวัด พบว่า มีเพียงจังหวัดสระบุรีที่มีเว็บไซต์ที่เผยแพร่กิจกรรมการละเล่นไทยพวนในงานประจำปีญุก่าฟ้า ผ่านเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย ที่เป็นหน่วยงานราชการที่มีคนดูแลเรื่องการจัดการข้อมูลเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์อย่างเป็นทางการ ในขณะที่อีก 4 จังหวัดมีจุดอ่อนด้านการเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งพบ 2 ปัญหา คือ การไม่มีบุคลากรทำหน้าที่ดูแลด้านนี้โดยตรง เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง จังหวัดนครนายก ที่มีการจ้างทำเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์ แต่เนื่องจากขาดบุคลากรที่จะมาดูแลด้านนี้เว็บไซต์ทางการจึงไม่ประสบความสำเร็จ และอีกปัญหาหนึ่งคือ หลายจังหวัดไม่มีงบประมาณหรือผู้เริ่มในการจัดทำเว็บไซต์ในการเผยแพร่ข้อมูลของชุมชน

ในกระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน พบว่า การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนนอกจากเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานแล้วยังได้สอดแทรกคติธรรมและการครองตนตามแนวทางการดำรงชีวิตของชาวพวนตั้งแต่อดีตที่ยังสืบสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังของการละเล่นแต่ละประเภท

1) การละเล่นเข้าผี ได้แก่ การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก ได้ผลิตซ้ำคำสอน ดังนี้

- ความกตัญญู ผ่านความเคารพผี บรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการแสดงออกด้านความเชื่อในพิธีกรรมและความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการละเล่น

- การดำรงรักษาวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ บนวิถีเกษตรกรรม การทำนาของชาวพวนตั้งแต่อดีตที่ทำให้เกิดการละเล่นเข้าผีดังกล่าว ที่นอกจากจะสะท้อนรากเหง้าของตัวคนพวนแล้วยังเป็นการสร้างสำนึกของคนพวนรุ่นใหม่อย่าละทิ้งรากเหง้าของตน

- การปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตหรือการปฏิบัติในการละเล่นเข้าผี ที่ต้องรักษาแบบแผนที่ถูกถ่ายทอดกันมา

2) การละเล่นหมาเบ๊ย การละเล่นหลุมเมือง การละเล่นโขนโหล่นชา ได้ผลิตซ้ำคำสอน คือ สอนการมีสติ การไตร่ตรอง การวางแผน

3) การละเล่นบักกะเต้ย ได้ผลิตซ้ำคำสอน คือ การระมัดระวังตัว

4) การละเล่นลำพวน ได้ผลิตซ้ำคำสอน ดังนี้

- การปฏิบัติตนตามแนวทางที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตตามฮีต 12 คอง 14 ดังคำพูดของชาวพวนที่ว่า

“ความเชื่อมั่นเป็นคำสั่ง คือประเพณีวัฒนธรรมของพวนเนียสืบทอดกันมา 200 กว่าปีแล้ว เขาเรียกว่า “ห้ามม้างฮืด” ม้างแปลว่าทำลาย เลิก คุณเคยทำบุญ ยังไงคุณก็ต้องทำห้ามม้าง ถ้าคุณม้างเมื่อไหร่คือทำลาย เลิก ถ้าคุณเคยไหว้ พระ ไหว้ผี ทำสงกรานต์ กำฟ้า อะไรเนี่ยนะ สลากภัต ถ้าคุณเลิกปั๊บ คุณไม่ เจริญ มันเป็น “ห้ามม้างฮืด””

(ถนัด ยันต์ทอง. 2562 : สัมภาษณ์)

- ความกตัญญู ผ่านความเคารพผี บรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการแสดงออกด้านความเชื่อในพิธีกรรมและความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการละเล่น

- ให้สำนึกในรากเหง้าความเป็นพวน อย่าลืมนำตนเป็นใคร อย่าลืมหายสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องระหว่างไทยพวนและลาวพวนผ่านเนื้อร้องและภาษาพวนที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มพี่น้องเดียวกัน

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา/ความภูมิใจ ในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการผลิตซ้ำวัฒนธรรม การศึกษาวิจัย), การสืบทอดในโรงเรียน, การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน, การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่(เป็นปัจจัยที่สร้างพลังทางบวกที่สำคัญที่ทำให้เกิดการยึดมั่นและการปฏิบัติของกลุ่ม ความเชื่อ ความศรัทธาและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการหวงแหนและรักษา ซึ่งคนในวัฒนธรรมทำได้ดีในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม ในขณะที่การผลิตซ้ำวัฒนธรรมจะเป็นหลักประกันว่าการละเล่นพื้นบ้านจะยังคงอยู่ต่อไปเพราะยังมีให้ดู มีให้เห็น ในสังคมไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นการละเล่นกึ่งธุรกิจ

การมีรูปแบบกึ่งธุรกิจ การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีลักษณะเป็นรูปแบบกึ่งธุรกิจ คือ มีการว่าจ้างให้เล่นเพื่อให้ผู้ชมได้ชม ซึ่งมี 3 การละเล่นด้วยกันที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง (ขายได้) คือ การละเล่นนางดั่ง (นครนายก) การละเล่นนางกวัก (สระบุรี) และการละเล่นลำพวน (นครนายก) ซึ่งการเป็นการละเล่นที่มีรูปแบบกึ่งธุรกิจทำให้เป็นการเพิ่มจุดแข็งอย่างหนึ่งที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนสามารถดำรงอยู่ต่อไป เพราะมีการบริหารจัดการกลุ่ม การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีปัจจัยการบริหารจัดการกลุ่ม พบเพียง

การละเล่นนางด้ง (นครนายก) เท่านั้นที่มีรูปแบบการบริหารจัดการ เพราะกลุ่มไทยพวนชุมชนเกาะหวายเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งเมื่อเทียบกับพื้นที่ชุมชนไทยพวนในจังหวัดอื่น ๆ เพราะจังหวัดนครนายกโดยเฉพาะชุมชนไทยพวนเกาะหวาย มีการรวมกลุ่มของชุมชนและคนในชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการที่เข้มแข็ง ที่สำคัญการมีศูนย์กลางชุมชนที่เข้มแข็งคือศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง คือจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวนให้กลายเป็นพื้นที่ที่คนทั่วไปรู้จัก การบริหารจัดการกลุ่มการละเล่นนางด้งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการบริหารจัดการศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง ในด้านการดูงานและการท่องเที่ยวชุมชน เพราะการละเล่นนางด้งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการนำเสนอกิจกรรมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยพวนนครนายก ซึ่งจะมีคณะกรรมการศูนย์ฯ คอยจัดการและประสานงานส่งต่อมายังกลุ่มการละเล่นนางด้งในกรณีที่มียกยอชมการละเล่นนางด้ง ในส่วนของการบริหารจัดการภายในกลุ่มการละเล่นนางด้งก็จะมีการบริหารจัดการด้านเวลา จำนวนผู้เล่น (ผู้ร้องเซิ้ง) นักดนตรี (หมอแคน หมอพิณ กลอง) รวมไปถึงค่าแรง (ค่าเสียเวลา) ซึ่งจะมีตัวหลักเป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มทางศูนย์ฯ และทีมการเล่น ส่วนหนึ่งของปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่มที่พบในการละเล่นนางด้งอาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งการเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนไทยพวน (เกาะหวาย) จังหวัดนครนายกมีลักษณะเป็นธุรกิจชุมชนมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในอีก 4 จังหวัด จึงทำให้มีทักษะการบริหารจัดการที่เป็นกิจจะลักษณะมากกว่า ในขณะที่พื้นที่อื่นมีรูปแบบการละเล่นที่ไม่เป็นธุรกิจหรือกึ่งธุรกิจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่จะทำให้การละเล่นพื้นบ้านของแต่ละพื้นที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยกำลังของตนเอง และโอกาสที่จะสูญหายไปก็จะช้าลง เพราะการมีพื้นที่ให้ได้แสดงบนฐานความต้องการของผู้ชม เพราะการรอพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่หนึ่งปีมีแค่หนึ่งครั้งนั้นอาจทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนอ่อนแอลงไป แต่การเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชนจะทำให้สามารถผลิตซ้ำตนเองได้

5) ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ปัจจัยด้านการเมืองมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุน โดยเฉพาะนโยบายใหญ่ของหน่วยงานระดับกระทรวง ที่ทำให้มีผลต่อทิศทางการสนับสนุนการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านสิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ การสนับสนุนงบประมาณ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนจะดำรงอยู่ได้ก็เมื่อมีโอกาสได้ผลิตซ้ำตัวเองผ่านช่องทางหรือโอกาสในการเล่น รวมทั้งการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มการละเล่น

ซึ่งต้องใช้เงินเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ นอกเหนือจากจิตวิญญาณของคนในชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนไว้ การสนับสนุนการเล่นพื้นบ้านจากนโยบายของหน่วยงานภาครัฐเห็นได้จากการจัดเวทีวัฒนธรรม การสนับสนุนโครงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านการละเล่น การสนับสนุนพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่นำมาสู่การต่อยอดการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน (การมีศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝางคลองและมิวเซียมปะพวน) รวมถึงนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งมีความสัมพันธ์กันหมดภายใต้นโยบายหลักที่ส่งมายังชุมชน

ปัจจัยด้านการเมือง เป็นการสนับสนุนทางนโยบายที่จะช่วยให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาวของการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การแสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่แต่ละประเภทการละเล่นมี ทำให้มองเห็นภาพรวมของความเข้มแข็งในการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิดได้ โดยหากพิจารณาองค์ประกอบของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง จะทำให้เห็นสถานภาพความเข้มแข็งของแต่ละประเภทการละเล่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากที่กล่าวมาจะพบว่า การละเล่นที่มีสถานภาพการดำรงอยู่ที่เข้มแข็งมากที่สุด คือ การละเล่นลำพวน มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ครบทุกตัว (ความเข้มแข็งของตัวการละเล่น) แต่สิ่งที่การละเล่นลำพวนไม่มีคือ การบริหารจัดการกลุ่ม เนื่องจากการเล่นลำพวนมีความเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพียงแค่ 2 คน นั่นคือหมอลำและหมอแคน ดังนั้นการเป็นกลุ่มขนาดเล็กจึงมีลักษณะการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ เพราะหมอลำกับหมอแคนส่วนใหญ่มักกล่าวคู่กันตลอดเพราะรู้ทางกันเป็นอย่างดี จึงไม่ค่อยเปลี่ยนคู่โดยเฉพาะหมอลำ เพราะการรู้ใจในการขึ้นลง รับส่งในการลำคือสิ่งสำคัญ ในขณะที่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีความเข้มแข็งรองลงมา คือ การละเล่นนางด้ง และการละเล่นนางกวก และการละเล่นที่มีสถานภาพความเข้มแข็งน้อยที่สุด คือ โอนโหล่นชา เนื่องจากปัจจุบันการเล่นโอนโหล่นชา ที่จังหวัดสิงห์บุรี ยังเป็นการรื้อฟื้นเพียงด้านรูปแบบเท่านั้น มีเพียงการสร้างชิงช้าได้ต้นไม้ แต่ยังไม่มีการรื้อฟื้นบทร้องและรื้อฟื้นด้านการละเล่น จึงทำให้ในบรรดาการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน การละเล่นโอนโหล่นชามีความเข้มแข็งในระดับน้อยที่สุด เพราะยังขาดความสมบูรณ์ขององค์ประกอบด้านอื่น ๆ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่มีผลต่อการดำรงอยู่การเปลี่ยนแปลง และการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน แต่การที่เราสามารถวิเคราะห์เห็นสถานการณ์ของแต่ละประเภทการละเล่น ก็จะทำให้สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งและอุดช่องโหว่ที่อาจนำมาซึ่งการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในอนาคตเพื่อการดำรงอยู่ต่อไปได้

3. รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน จะศึกษาจากพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งของการดำรงอยู่ของการละเล่นโดยดูจากการจัดการทางวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรม 2) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม 3) การจัดการเพื่อการปรับประยุกต์ 4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่ โดยพื้นที่ที่ถูกเลือกในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ จังหวัดนครนายก และจังหวัดสระบุรี เนื่องจากทั้งสองจังหวัดเป็นจังหวัดที่มีกระบวนการในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านที่เข้มแข็งมากที่สุดในบรรดา 3 จังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง ที่จะสามารถนำมาเป็นต้นแบบของการศึกษาเพื่อการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน แต่สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจของรูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมของทั้ง 2 พื้นที่ คือ ความเป็นคนในวัฒนธรรมกับความเป็นคนนอกวัฒนธรรมในบทบาทของผู้นำกลุ่มที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของความเข้มแข็งและกระบวนการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน

3.1 รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน กรณีศึกษาจังหวัดนครนายก

กรณีจังหวัดนครนายกรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน จุดเริ่มต้นเกิดจากบทบาทของผู้นำชุมชนที่ไม่ได้เป็นคนในชุมชนและไม่ได้มีเชื้อสายไทยพวนเป็นผู้จุดประกายการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยพวนของชุมชนเกาะพาลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายกให้กลายมาเป็นพื้นที่ชุมชนไทยพวนที่รู้จักในปัจจุบัน ผู้นำชุมชนคือ พระครูวิริยานุโยค ปัจจุบันอายุ 72 ปี เดิมท่านเป็นคนจังหวัดฉะเชิงเทรา และจำพรรษาอยู่ที่วัดแจ้งจังหวัดฉะเชิงเทรา ท่านได้ไปอบรมที่จิตภาวันวิทยาลัย บางละมุง จังหวัดชลบุรี ได้เข้าอบรมหลักสูตรวิจัยสังคมศาสตร์เบื้องต้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้ท่านกลายเป็นพระนักพัฒนา เมื่อท่านย้ายมาอยู่ที่วัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ พ.ศ. 2538 การมาอยู่ในชุมชนไทยพวนทำให้ท่านได้เรียนรู้และปรับตัวด้านวัฒนธรรมและภาษาพวน จนกระทั่งปีพ.ศ. 2541 จังหวัดนครนายกมีการจัดงานนครนายกมรดกธรรมชาติเขาใหญ่ โดยจัดท่องเที่ยว 4 อำเภอ ท่านเกิดความคิดว่าชุมชนไทยพวนหายาก และชุมชนที่จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สามารถรวมกลุ่มได้ และที่อำเภอปากพลีส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มชาวพวนเกือบทั้งอำเภอ จึงตกลงกันว่าการจัดการท่องเที่ยวของอำเภอปากพลีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนขึ้น

(พระครูวิริยานุโยค. 2563: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มชาวไทยพวนอำเภอปากพลีและเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยพวนต่อมา

1) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรม

จุดเริ่มต้นของการจัดการวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนจังหวัดนครนายกมีจุดเริ่มต้นมาจากการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความตระหนักถึงปัญหาการสูญหายของวัฒนธรรมพวนในยุคปัจจุบัน จากจุดเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งรวบรวมข้าวของเครื่องใช้สมัยก่อนของชาวพวนที่ได้บริจาคให้ทางวัดเพื่อจัดแสดงให้ความรู้ด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพวนแก่คนทั่วไปในรูปแบบแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เมื่อคนเริ่มรู้จักพิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่งคลองมากขึ้นก็ทำให้มีการติดต่อเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์มากขึ้น คณะกรรมการพิพิธภัณฑ์จึงเริ่มเสนอให้มีกิจกรรมนันทนาการที่สะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมพวนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว การนำเสนอการละเล่นพื้นบ้านลำพวนจึงเป็นการละเล่นพื้นบ้านชนิดแรกที่ถูกนำเสนอผ่านแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง เนื่องจากลำพวนเป็นการละเล่นของชาวพวนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของคนพวนได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา เพราะลำพวนใช้ภาษาพวนในการลำ (ร้อง) วัฒนธรรมวิถีชีวิตผ่านการลำ (ร้อง) เพื่อเล่าเรื่องให้คนทั่วไปได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตในอดีตของชาวพวน เหตุผลของการเลือกลำพวนในการละเล่นต้อนรับนักท่องเที่ยวนอกจากอัตลักษณ์ทางภาษาพวนที่บ่งบอกถึงความเป็นพวนแล้ว อีกเหตุผลหลักคือคนรุ่นก่อนยังสามารถจดจำ และรู้วิธีการลำพวนว่าลำอย่างไร ถึงแม้จะไม่เคยลำเป็นเรื่องเป็นราวแต่การลำพวนก็คล้ายกับการพูดคุยในชีวิตประจำวันของชาวพวนอยู่แล้ว เพียงแต่ใส่ทำนองในรูปแบบการลำกลอนเข้าไปจึงทำให้คนที่พูดภาษาพวนสามารถฝึกได้ไม่ยาก ต่อมาจึงมีการเพิ่มการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนอีกชนิดหนึ่งคือ การละเล่นนางด้ง ซึ่งเป็นการละเล่นเข้าผี การรื้อฟื้นการละเล่นนางด้งจึงทำให้เกิดการสร้างกลุ่มผู้เล่นนางด้ง เป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการละเล่นที่มีการเล่นอยู่ที่เกาะหวายมาโดยตลอด ดังนั้นจึงสามารถรื้อฟื้นกลับมาเล่นได้ไม่ยาก การละเล่นทั้งสองชนิดจึงถูกนำเสนอออกสู่การรับรู้ของคนทั่วไปตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หลังจากที่เคยบหายไปเพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ทำให้การละเล่นดังกล่าวไม่เป็นที่นิยม จนกระทั่งปี 2555 ได้มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง ทำให้วัดฝั่งคลองได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ มากขึ้นในฐานะศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช รวมถึงการเข้ามาของหน่วยงานการศึกษาที่เข้ามาลงพื้นที่และสนับสนุนให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ทางวิชาการเพื่อพัฒนาชุมชนไทยพวนด้านต่าง ๆ ให้เป็น

ระบบ ส่งผลให้มีกิจกรรมด้านการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพวนมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

2) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

2.1) ครอบครองเรื่องการสืบทอด (ตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า)

การสืบทอดที่ครอบครองตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่าจะต้องประกอบด้วยการสืบทอดส่วนที่เป็นต้นไม้ที่มองเห็นจะประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นดอก/ผล/ใบ ส่วนลำต้น ส่วนที่เป็นรากเหง้าเนื้อหา/คุณค่า/ความหมาย ในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนพบว่า มีการสืบทอด 2 ส่วนจาก 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกใบผล ได้แก่ การแต่งกายของผู้เล่น ดนตรี เนื้อร้อง ส่วนนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในการสืบทอดการละเล่นลำพวนพบว่า มีการสืบทอดในส่วนของการเลือกครบทุกองค์ประกอบ แต่มีการปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อให้น่าสนใจในยุคปัจจุบันมากขึ้น เช่นการปรับเนื้อหาลำพวน การใช้ดนตรีอื่นเพิ่มเข้ามาเช่นพิณ นอกจากการใช้แคนที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นหลัก และมีการสืบทอดในส่วนของการหาเนื้อหา คุณค่าและความหมายของลำพวนที่กลุ่มเด็กจะถูกส่งสอนให้รู้จักประวัติความเป็นมาของการละเล่นลำพวนที่เป็นการละเล่นของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ดังนั้นความไม่สนุกสนานของการละเล่นลำพวนเมื่อเทียบกับดนตรีสมัยใหม่ จึงถูกให้ความหมายใหม่ในฐานะการสร้างสภาพภูมิใจในฐานะลูกหลานไทยพวนที่มีหน้าที่สำคัญในการสืบทอดมรดกวัฒนธรรม ที่สำคัญการให้คุณค่ากับผู้สืบทอดว่าไม่ใช่เด็กทุกคนที่สามารถลำพวนหรือเป่าแคนได้ ดังนั้นการที่เราสามารถทำหน้าที่นี้ได้เป็นคุณสมบัติพิเศษที่เก่งกว่าคนอื่น (จินตนา สิริสุทธิสาร, 2563: สัมภาษณ์) และการสืบทอดในส่วนที่ถือว่าเป็นหัวใจของลำพวนก็คือ การรักษาบทขึ้นต้นกับลงท้ายในการละเล่นลำพวน “แม่นทว่าไอ...” ลงท้ายว่า “เอย/นอ” การสืบทอดการละเล่นลำพวนสิ่งที่จะขาดไม่ได้ที่เป็นเอกลักษณ์ของการลำพวนไม่ว่าจะพื้นที่ไหนก็ตามคือบทขึ้นกับบทลงท้าย และการมีส่วนร่วมของผู้ชมหรือลูกคู่ ที่ต้องร้องรับ “ฮิ้วววว” ในแต่ละการจบกลอนลำ แต่ส่วนที่เป็นเนื้อหาคุณค่าและความหมายที่มีการลดทอนลงไปคือขั้นตอนของการไหว้ครูผ่านบทขึ้นข้อ เพราะต้องลดขั้นตอนเพราะมีเนื้อหาที่ยาวหากต้องลำพวนบทขึ้นข้ออีก สำหรับเด็กก็อาจยากเกินไปและทำให้เกิดการไม่สืบทอดเพราะยาก จึงใช้วิธีการไหว้พร้อมครูแทน

ในขณะที่การสืบทอดในส่วนของการลำต้น ซึ่งเปรียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์หายไป เนื่องจากเป็นการฝึกในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ไม่เหมือนในอดีตที่ครูกับศิษย์ต้องอยู่ร่วมกันเพื่อฝึกฝนทักษะจนเชี่ยวชาญ ดังนั้นความสัมพันธ์ในระดับที่ผูกพันจึงหายไปเหลือเพียงครู

กับศิษย์ในการฝึกเฉพาะกิจ ดังนั้นการสืบทอดปัจจุบันจึงมีรูปแบบการสืบทอดที่พยายามรักษารูปแบบของเอกลักษณ์ลำพวนไว้ให้ได้มากที่สุดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2.2) การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร (SMCR)

องค์ประกอบของผู้เกี่ยวข้องในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดนครนายก พบว่า มีปัญหาในทุกส่วน

ผู้ส่งสาร (sender) หรือผู้เล่นหลักในการละเล่นเป็นปัญหาที่พบในทุกการละเล่นพื้นบ้าน คือ ปัญหาของผู้เล่นหลักที่เป็นผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิต มีจำนวนน้อยการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดนครนายกไม่ว่าจะเป็นการละเล่นลำพวนหรือการละเล่นนางด้ง ผู้เล่นหลักมีอายุ 70 ปีขึ้นไป ในขณะที่ผู้ร่วมเล่นก็มีอายุกว่า 60 ปีขึ้นไป นั่นหมายความว่าการเล่นที่มีอายุที่มากมีความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพทั้งด้านความจำ ความแข็งแรงของสุขภาพ และรุนแรงที่สุดคือการเสียชีวิต

เนื้อหาการละเล่น (message) การละเล่นพื้นบ้านเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นหลัก ดังนั้นเนื้อหาการละเล่นจึงใช้การจดจำแบบปากต่อปาก และการท่องจำแบบครูพักลักจำ ดังนั้นปัญหาการสูญหายของเนื้อหาจึงเกิดขึ้นหรืออาจเกิดความผิดพลาดกันไป

ช่องทาง/วาระโอกาส (chanel) การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดนครนายกมีโอกาสนในการละเล่นหลักๆ คือ การศึกษาดูงาน รองลงมาคือการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยจังหวัดและชุมชน

ผู้สืบทอด (reciever) กลุ่มผู้สืบทอดการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดนครนายกพบว่า ปัจจุบันมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่คือผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการแล้วต้องการมาทำงานจิตอาสาด้านวัฒนธรรม และกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนที่เป็นกลุ่มที่ชุมชนตั้งใจในการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด ซึ่งภายหลังจากที่การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลองทำให้ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลองได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการต่างๆ มากขึ้น ส่งผลต่อการจัดทำแผนด้านการสืบทอดวัฒนธรรมพวนเพื่อเสนอโครงการรับการสนับสนุนงบประมาณจากจังหวัด ซึ่งส่วนมากจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการของจังหวัด ดังตาราง

ตาราง 17 แสดงโครงการจัดทำแผนด้านการสืบทอดวัฒนธรรมพวนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช
วัดฝั่งคลองจังหวัดนครนายก

โครงการ	กลุ่มเป้าหมาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	แหล่งงบประมาณ
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 โครงการอบรมศิลปการแสดงไทยพวน ระหว่างวันที่ 15-16 สิงหาคม 2558	จำนวน 40 คน - เยาวชน จำนวน 20 คน - ชุมชน 20 คน	ชุดศิลปการแสดง 3 ชุด ได้แก่ ลำพวน ลำตัด ไทยพวน และรำโทน	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จ.นครนายก (40,000 บาท)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2559 โครงการพัฒนาการแสดงลำพวน ลำตัดไทยพวน รำโทน	จำนวน 50 คน - เยาวชน จำนวน 30 คน - ชุมชน 20 คน	ได้พัฒนาศักยภาพ ศิลปการแสดง 3 ลำ	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (40,000 บาท)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 โครงการส่งเสริมพัฒนาศิลปการแสดง ไทยพวนอำเภopakพลี	ชุมชนและเยาวชน จำนวน 65 คน	ได้ชุดการแสดงของ ชุมชนและเยาวชน เพิ่มขึ้นจำนวน 6 ชุด 1) ชุดการแสดงกำฟ้าพา แลง (ชุมชน 8 คน) 2) ชุดการแสดงเฮียะ ขวัญข้าว (เยาวชนร. ปากพลีวิทยาคม) 8 คน 3) ชุดการแสดงเป่าแคน และร้องลำพวน (เยาวชนร.อนุบาล อำเภopakพลี) 11 คน 4) ชุดการแสดงระบำ ข้าวปุ้น (เยาวชนร.อนุ บาลอำเภopakพลี) 8 คน 5) ชุดการแสดงรำพาข้าว ทิพย์ (ชุมชน) 15 คน 6) ชุดการแสดง 3 ลำ (ชุมชน) 15 คน	ยุทธศาสตร์จังหวัดนครนายก (103,200 บาท)

ตาราง 17 (ต่อ)

โครงการ	กลุ่มเป้าหมาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	แหล่งงบประมาณ
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 1) โครงการอบรมการแสดงน้อยไทยพวน	ชุมชนและเยาวชน จำนวน 25 คน - เยาวชน 10 คน - ชุมชน 15 คน	- ชุดการแสดงน้อยไทยพวนเยาวชน 1 ชุด - ชุดการแสดงน้อยชุมชน 1 ชุด และเพิ่มเพลงเรือ	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (30,000 บาท)
2) โครงการการรำประกอบการตีกลองทาน	เยาวชน จำนวน 38 คน - รร.ปากพลีวิทยาคม 27 คน - รร.อนุบาลอำเภอบางพลี 11 คน	ชุดการแสดง 1 ชุด จาก 2 โรงเรียน	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (40,000 บาท)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562 โครงการพัฒนาศิลปะการแสดงเพลงน้อยไทยพวน	ชุมชนและเยาวชน จำนวน 40 คน - เยาวชน 10 คน - ชุมชน 30 คน	- ให้ความรู้การแสดงกลองยาว - พัฒนาศักยภาพการแสดงเพลงน้อยแก่เยาวชนและชุมชน	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (40,000 บาท)
แผนและงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2563 1) พิธีไหว้ครูแก่คณะศิลปการแสดงพื้นบ้านของชุมชนและเยาวชนไทยพวน (ด้านมรดกภูมิปัญญา)	ชุมชนและเยาวชน จำนวน 100 คน	-	40,000 บาท
2) การอบรมปฏิบัติการรำไทไทยพวนแก่ชุมชนและเยาวชน (ด้านการพัฒนาต่อยอด)	ชุมชนและเยาวชน จำนวน 40 คน	-	40,000 บาท

จากโครงการด้านการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยพวนที่มีการจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝางคลอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจในการจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม และเพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างยั่งยืนด้วยการดึงเด็กและเยาวชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ในขณะที่เดียวกันการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดที่เป็นคนในชุมชนที่เป็นจิตอาสาดำเนินงานวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการเป็นชาวพวน มีจิตวิญญาณที่ต้องการสืบทอดวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไป ทำให้เกิดการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการสืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ทำให้มีผลสัมฤทธิ์ที่ดีมากขึ้น การเล่นลำพวน การมีสร้างกลุ่มผู้สืบทอด 2 กลุ่ม คือ

- กลุ่มเด็กและเยาวชน จุดแข็งของกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มนี้คือ ช่วงอายุที่ยาวนาน และการฝึกทักษะบางอย่างเช่นการเป่าแคน การฝึกกับเด็กอาจทำให้ค้นหาคนที่มีความสามารถในกลุ่มจำนวนมากกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มคนในชุมชน แต่จุดอ่อนที่พบคือ 1) ปัญหาเรื่องความสนใจของเด็กที่มีต่อการเล่นพื้นบ้านมีน้อยเพราะในยุคเทคโนโลยีที่มีสิ่งน่าสนใจอื่นมากกว่า 2) ปัญหาด้านการสื่อสารภาษาพวนของเด็กรุ่นใหม่ ที่ไม่สามารถพูดพวนได้ จึงทำให้เกิดการผิดเพี้ยนของสำเนียง ส่งผลต่อรูปแบบการสืบทอดลำพวนที่ต่างไปจากอดีต 3) ขาดความต่อเนื่องในด้านงบประมาณในการพัฒนาทักษะ เนื่องจากการของบประมาณโครงการบางครั้งก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามนโยบาย รวมถึงหัวข้อที่อาจต้องนำเสนอหัวข้อใหม่ ๆ การของบประมาณในหัวข้อเดิม ๆ จึงไม่อาจทำได้ต่อเนื่อง รวมถึงการขาดช่วงของเด็กที่จบจากระดับประถมศึกษาแล้วไปต่อระดับมัธยมศึกษาเด็กที่ถูกฝึกและมีแววในการเล่นไม่ได้รับการสานต่อในระดับต่อไป จึงทำให้เกิดการขาดช่วงในการฝึกทักษะให้เกิดความเชี่ยวชาญทั้งหมอลำและหมอแคน

ด้านการฝึกลำพวนในกลุ่มเด็กและเยาวชน มีการนำเข้าไปสอนในโรงเรียน การนำลำพวนเข้าไปสอนในโรงเรียนท้องถิ่นของจังหวัดนครนายกพบ 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านบึงไข่และโรงเรียนถาวรนิมิต ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นโครงการบริการวิชาการการพัฒนาทักษะกลุ่มเยาวชนศิลปะการแสดงลำพวนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันปัญหาการตั้งครุภีในวัยเรียน (ประจำปีงบประมาณ 2561) และโครงการบริการวิชาการการพัฒนาทักษะกลุ่มเยาวชนศิลปะการแสดงลำพวนเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ไทยพวน (ประจำปีงบประมาณ 2562) การนำเข้าสู่โรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี (ชุมชนบ้านเกาะหวาย) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ก่อนที่จะได้รับงบประมาณสนับสนุนผ่านศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝางคลอง

โดยการสนับสนุนงบประมาณจ้างปราชญ์ท้องถิ่นมาฝึกสอนการเป่าแคน และการลำพวน กรณีโรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลีซึ่งเป็นโรงเรียนชุมชนที่เน้นอัตลักษณ์ของชุมชนไทยพวนมาอย่างยาวนาน มีการนำวัฒนธรรมพวนเข้าไปอยู่ในกิจกรรมชุมนุมของโรงเรียน ก่อนหน้าที่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในการสืบทอดวัฒนธรรมพวน โรงเรียนในอดีตครูส่วนใหญ่เป็นพวนเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ และเด็กก็เป็นเด็กในชุมชนไทยพวน การสร้างอัตลักษณ์ของโรงเรียนที่เน้นอัตลักษณ์พวนจึงเป็นสิ่งที่ชุมชนคุ้นเคยมาโดยตลอด เมื่อมีงบประมาณเข้ามาช่วยสนับสนุนกิจกรรมการสืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวน จะมีครูพวนคอยฝึกสอนต่อเมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นลง เพราะด้วยความเป็นคนในวัฒนธรรมพวนที่เข้าใจ และรู้จักตัววัฒนธรรมพวนเป็นอย่างดี จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดให้แก่เด็กนักเรียนต่อได้อย่างเข้าใจ ในการสอนลำพวนของทั้งสองพื้นที่มีการปรับเนื้อหาและภาษาให้เหมาะสมกับธรรมชาติของเด็ก เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ไม่สามารถสื่อสารภาษาพวนได้ จึงทำให้มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดลำพวนหัดลำพวนแบบการท่องเที่ยวว่าคำนี้ต้องออกเสียงอย่างไร เพื่อให้สำเนียงเวลาลำพวนพอไปได้ และการปรับภาษาแบบผสมผสานระหว่างภาษาพวนและภาษาไทยกลาง แต่สิ่งสำคัญคือหัวใจของการลำพวนคือบทขึ้นต้นและลงท้ายที่ต้องฝึก “แม่นทว่าไ้....” ลงท้าย “เฮย/นอ...” และการรับลูกของลูกรับก็จะ “ฮือ...” เมื่อจบกลอน การสอนในเด็กรุ่นใหม่จิตวิญญาณของความเป็นลำพวนอาจได้เพียงด้านรูปแบบที่อย่างน้อยก็ก่อให้เกิดการสืบทอด ที่ต้องเข้าใจและทำความเข้าใจว่าการสืบทอดลำพวนในกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ย่อมได้เพียงบางส่วนจากในอดีต นอกจากการสอนในโรงเรียนก็มีการจัดฝึกลำพวนที่ศูนย์เฉลิมราชวัดฝั่งคลอง โดยคัดเลือกจากเด็กที่สนใจมาเข้าร่วมโครงการ

- กลุ่มคนในชุมชน จุดแข็งของกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มนี้คือการสามารถสื่อสารภาษาพวนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ (กลุ่มจิตอาสางานวัฒนธรรมของจังหวัดนครนายกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณที่มีความพร้อมด้านเวลาและการเงิน) ความสามารถในการสื่อสารภาษาพวน และสำเนียงแบบฉบับพวน คือจุดแข็งของการสืบทอดลำพวนดั้งเดิม ที่สำเนียงแบบพวนแท้ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของลำพวนต้นฉบับในอดีต ซึ่งจุดแข็งนี้คืออุปสรรคของกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน ในขณะที่วัยกันจุดอ่อนของกลุ่มผู้สืบทอดนี้ คืออายุ ดังนั้นปัญหาเรื่องสุขภาพ ความสามารถในการจดจำจึงกลายเป็นข้อจำกัดของการเล่นลำพวนของกลุ่มนี้เช่นกัน ดังนั้นความหลากหลายของกลอนลำอาจไม่หลากหลายมากเพราะต้องอาศัยการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ส่วนการสืบทอดหมอลำแคนในกลุ่มนี้จะใช้คนที่เป่าแคนและเล่นดนตรีไทยมาช่วยเวลาที่ต้องรวมกลุ่มแสดง เพราะการฝึกเป่าแคนเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะและเวลาดังนั้นการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดในการเป่าแคนจะทำได้ดีกว่าในกลุ่มเด็กและเยาวชน สถานที่ในการ

ฝึกซ้อมกลุ่มคนในชุมชนจะใช้ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชเป็นสถานที่หลัก รองลงมาเป็นบ้านของผู้ฝึกหัดหมั่นเวียนกันไป

การละเล่นนางด้ง พบว่า ปัจจุบันไม่มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดที่ต่อเนื่องเหมือนกรณีการละเล่นลำพวนในปัจจุบัน เหตุผลเพราะเป็นการละเล่นเชิงพิธีกรรมที่ไม่สามารถสร้างความสนุกสำหรับเด็กและเยาวชนได้ เด็กไม่เข้าใจและไม่รู้สึกสนใจเพราะไม่ได้มีเนื้อหาหรือทำนองที่ทำให้เกิดความสุขในการอยากฝึก แต่ในอดีตก็มีการสอนให้เด็กโรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลีได้เล่นและแสดงในกิจกรรมของโรงเรียน แต่ปัจจุบันเหลือเพียงลำพวนเท่านั้น ในกลุ่มคนในชุมชนที่ไม่มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดการละเล่นนางด้งขึ้นมาหลายกลุ่ม เหตุผลหนึ่งคือหากมีหลายกลุ่มเวลาที่นักท่องเที่ยวอยากชมการละเล่นนางด้งจะทำให้เกิดการแย่งพื้นที่ในการแสดง จึงทำให้คงไว้

ซึ่งกลุ่มหลักที่เป็นผู้สืบทอดมาจากผู้เล่นรุ่นก่อนเท่านั้น

2.3) การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

ในการเลือกวัฒนธรรมในการนำมาผลิตซ้ำของชุมชนในด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดนครนายก พบว่า ชุมชนเลือกที่จะผลิตซ้ำการละเล่นลำพวนมาเป็นการละเล่นที่มีการผลิตซ้ำมากที่สุด ดูได้จากการที่เอาไว้ต้อนรับคณะดูงาน คณะท่องเที่ยวซึ่งไม่ว่าจะมีเวลามากหรือน้อยการละเล่นลำพวนจะถูกนำเสนอผ่านการรับรู้ของผู้ชมทุกครั้ง การผลิตซ้ำลำพวนถูกเลือกเป็นวัตถุดิบในการผลิตซ้ำของการละเล่นที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวพวนที่ชัดเจนผ่านภาษา รูปแบบการละเล่นที่สะท้อนวิถีชีวิตในอดีตของชาวพวนตั้งแต่ก่อนอพยพเข้ามาในประเทศไทย ลำพวนเป็นศูนย์รวมของการผลิตซ้ำวิถีชีวิต วัฒนธรรมพวนทั้งหมดผ่านรูปแบบการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนได้อย่างครบถ้วน จึงทำให้ลำพวนถูกนำเสนอสู่สาธารณะชนบ่อยครั้งกว่าการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนประเภทอื่น และยังคงได้รับการผลิตซ้ำผ่านรูปแบบอื่น ๆ เช่น การศึกษา งานวิจัย สารคดี เป็นต้น และการนำลำพวนเข้าไปฝึกสอนในโรงเรียนส่วนหนึ่งก็เกิดจากความต้องการของชุมชนและเกิดจากแนวคิดของครูพวนที่นำวัฒนธรรมพวนเข้าไปใส่ในหลักสูตรท้องถิ่น ที่ต้องการฝึกเด็กในชุมชนให้สามารถลำพวนเพื่อสืบสานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมพวนต่อไป

3) การจัดการเพื่อการปรับประยุกต์

การปรับประยุกต์ด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดนครนายก ภายหลังที่มีคนให้ความสนใจมาเรียนรู้วัฒนธรรมพวนของชุมชนผ่านศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชมากขึ้น ทำให้คณะกรรมการศูนย์ฯ เกิดความคิดที่จะสร้างช่องทางในการอนุรักษ์ศิลปะการละเล่นพวนให้คงอยู่

รวมถึงการอนุรักษ์ภาษาพวน จึงมีการคิดการเล่นในลักษณะการปรับประยุกต์ให้มีความหลากหลายและน่าสนใจขึ้น เช่น การละเล่น 3 ลำ ได้แก่ ลำพวน ลำตัดไทยพวน และรำโทน

จากเดิมที่มีเพียงการละเล่นลำพวนให้นักท่องเที่ยวชมก็เพิ่มชุดการละเล่นอีก 2 ลำ คือ ลำตัดพวน และรำโทน โดยการประยุกต์นำการเล่นพื้นบ้านที่คนทั่วไปรู้จัก และมีจังหวะสนุกสนานกว่าลำพวน มาปรับประยุกต์ด้วยการใส่ภาษาพวนในการขับร้อง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาษาพวนและให้ภาษาพวนเป็นที่รู้จักและคุ้นเคยมากขึ้นในกลุ่มคนทั่วไป

ด้านการปรับประยุกต์ลำพวน มีการปรับประยุกต์ด้านเนื้อหา และดนตรีเพิ่มเข้ามา ด้านเนื้อหา มีการแต่งกลอนลำพวนขึ้นมาเพื่อให้เข้ากับวาระโอกาส กลุ่มบุคคลที่ชม และสถานการณ์ปัจจุบันและเน้นความสนุกสนานด้วยการเล่นคำเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม เพราะเอกลักษณ์ของลำพวนมีจังหวะที่เนิบ ช่างช้า ไม่เหมือนกับลำกลอนของภาคอีสาน และการมีส่วนร่วมของผู้ชมในการเป็นลูกรับ “ฮิ้ว.....” เวลาที่หมอลำลำจบกลอน ก็จะสร้างจังหวะขึ้นมาได้ และมีการเพิ่มดนตรีเข้ามาเพื่อดึงจังหวะเมื่อร้องจบกลอน (หลังจากลูกรับฮิ้ว) เครื่องดนตรีเช่น พิณ กลอง ฉิ่ง ก็จะรับจังหวะเพื่อให้ลำพวนมีช่วงของความสนุกขึ้น แต่ระหว่างการลำพวนจะใช้เครื่องดนตรีชนิดเดียวคือแคน เป่าคลอประคองการลำไปตลอด แต่ด้วยการที่มี 3 ลำ เครื่องดนตรีไทยชนิดอื่นใช้ในการละเล่นอยู่แล้ว ลำพวนจึงปรับประยุกต์เพิ่มเข้ามาตอนจบวรรค ในการละเล่นลำพวนที่นำไปสอนที่โรงเรียนอนุบาลอำเภอบ้านดงก็เช่นกัน ครูผู้ฝึกสอนมีการปรับด้านเนื้อหาและดนตรีเพื่อให้เด็กไม่รู้สึกลำพวนเป็นเรื่องน่าเบื่อ การเพิ่มจังหวะดนตรีจะใช้วิธีการเดียวกับที่เล่นในศูนย์เฉลิมราชฯ ส่วนการปรับด้านเนื้อหา มีการใช้ภาษาพวนปนกับภาษากลางเนื่องจากเด็กมีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาพวน จึงต้องใช้รูปแบบผสมผสาน เพื่อให้เด็กรู้สึกอยากจนเกินไป (ในการสอนเด็กทั้งสองพื้นที่คือตำบลเกาะหวายและตำบลหนองแสง ใช้การปรับเนื้อหาให้เด็กวิธีการเดียวกัน)

การปรับประยุกต์ด้านการละเล่นนางด้ง มีการเพิ่มเครื่องเสียงและดนตรีเข้ามา เช่น พิณ กลอง ทำให้มีจังหวะการละเล่นเป็นลักษณะการแสดงการละเล่นประกอบลีลางานางด้งมากกว่าการละเล่นเชิงพิธีกรรมสมัยก่อน เน้นความเพลิดเพลินในการชมมากกว่าการละเล่นแบบในอดีตและมีการเพิ่มการพ้อนกำฟ้าของผู้เล่นนางด้งต่อท้ายภายหลังจากเล่นนางด้งเสร็จ เพื่อให้ผู้ชมได้สนุกกับจังหวะของแคน พิณ และกลอง

4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่ ช่องทางการเผยแพร่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนพบว่า มีช่องทางเผยแพร่ ดังนี้

- การจัดงานวัฒนธรรมของหน่วยงานราชการ ส่วนใหญ่การมีโอกาสได้เผยแพร่การเล่นพื้นบ้านไทยพวนจะเป็นการเล่นลำพวนมากกว่าการเล่นนางด้ง สาเหตุหนึ่งด้วยจำนวนคนที่ใช้ในการเล่นที่มีจำนวนน้อยกว่า หลัก ๆ จะมีหมอลำและหมอแคน แต่การเล่นนางด้งต้องใช้คนมากกว่า 5 คนขึ้นไป จึงทำให้เกิดความคล่องตัวมากกว่า และการเล่นลำพวนจำกัดเวลาได้ง่ายกว่าและสะท้อนอัตลักษณ์ได้ชัดเจนกว่า จึงทำให้ได้รับความนิยมในการเชิญไปร่วมงานวัฒนธรรมของหน่วยงานราชการที่จัดขึ้นในรอบปี ตั้งแต่ระดับจังหวัดไปถึงระดับภูมิภาค เช่น งานศิลปหัตถกรรมนักเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่นำเด็กที่ฝึกการเล่นลำพวนไปแสดงที่จังหวัดชลบุรีของโรงเรียนอนุบาลอำเภอบางพลี ส่วนเวทีวัฒนธรรมที่หน่วยงานราชการจัดขึ้นระดับจังหวัดก็จะนำลำพวนของผู้ใหญ่ไปบอยกว่านำเด็กไป ส่วนใหญ่จะมีกลุ่มหมอลำพวน 2 กลุ่มที่ไปแสดงบนเวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้น คือ กลุ่มหมอลำพวนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่จลอง และกลุ่มหมอลำพวนตำบลหนองแสง

- การจัดเวทีวัฒนธรรมของชุมชน เวทีวัฒนธรรมชุมชนที่จัดเป็นประจำทุกปีคืองานประเพณีบุญข้าวจีแสงสี่เสียงที่วัดฝั่จลอง ที่จะมีการแสดงการเล่นลำพวน ลำตัดพวน รำไทพวน การแสดงชุดรำไทยพวนชุดต่าง ๆ การแสดงละครประกอบแสงสี่เสียง ซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปี ซึ่งกลุ่มเด็กที่โรงเรียนอนุบาลอำเภอบางพลี ที่ได้รับการฝึกลำพวนและเป่าแคนพวนจะมีเวทีนี้เป็นเวทีแสดงผลการฝึกซ้อมของตนเองให้คนอื่น ๆ ได้รับชม รวมไปถึงเวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่ให้เด็กที่ได้ฝึกทักษะการเล่นลำพวน การเป่าแคนหลังการฝึกซ้อม เช่น การจัดงานแสดงวัฒนธรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการบริการวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่นำเด็กโรงเรียนบ้านบุงเข้ และโรงเรียนถาวรมิตมาร่วมแสดงลำพวน พร้อมตัดชุดแสดงอย่างพร้อมเพรียงให้ชุมชนได้ชมความสามารถของบุตรหลานในชุมชน

- การจัดเวทีวัฒนธรรมของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย เวทีวัฒนธรรมที่จัดโดยชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยจะเป็นการนำการเล่นลำพวนของแต่ละจังหวัดสลับกันไปแสดงในงานทอดผ้าป่าไทยพวนแห่งประเทศไทยที่จัดขึ้นทุกปี ส่วนการเล่นนางด้งไม่เคยนำไปเล่น นิยมการเล่นลำพวนมากกว่าเพราะสามารถเล่นร่วมกัน ลำแก้กัน ลำถามข่าวคราวระหว่างกันได้

- การศึกษา ดูงาน การศึกษาดูงานเป็นช่องทางที่ทำให้การเล่นลำพวนกับการเล่นนางด้งของจังหวัดนครนายกมีโอกาสได้เผยแพร่วัฒนธรรมการเล่นได้บ่อยครั้ง เพราะส่วนใหญ่การศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนเกาะหวายคือ ความสนใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พวนที่คนทั่วไปต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมพวนทั้งด้านภาษา อาหาร การแต่งกาย ความเชื่อ

และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัด เวลาที่มีการมาจัดงานที่ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง คณะกรรมการศูนย์ฯ จะประสานกับกลุ่มมาจัดงานว่าต้องการดูอะไรบ้าง มีเวลาเท่าไร ต้องการทานอาหารพื้นบ้านพวนหรือไม่ หลังจากนั้นก็จะนำเสนอชุดการดูงาน เช่นถ้ามีเวลามากก็จะจัดชุดการแสดง 3 ลำ (ลำพวน ลำตัดพวนและรำโทน) และหากอยากดูการละเล่นนางดังก็จะประสานกับกลุ่มการละเล่นนางดังต่อไป ดังนั้นจะมีการประสานงานกันระหว่างแกนนำกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาหารพื้นบ้าน กลุ่มเครื่องแต่งกาย กลุ่มการละเล่น เพื่อเตรียมตัวต้อนรับการดูงานในวันเวลาดังกล่าว

- การต้อนรับนักท่องเที่ยว พื้นที่ชุมชนเกาะหวายจะประกอบไปด้วย 4 ชุมชน คือ ชุมชนฝั่งคลอง ชุมชนบ้านใหม่ ชุมชนเกาะหวายและชุมชนท่าแดง สำหรับการเป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวชุมชน โดยกลุ่มการท่องเที่ยวอำเภอปากพลีจะมีการจัดทำแพ็คเกจการท่องเที่ยวชุมชนใน 4 พื้นที่หลักโดยแต่ละพื้นที่จะมีบ้านที่ทำเป็นโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวพวน การละเล่นพื้นบ้านจะอยู่ในแพ็คเกจการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเลือก แพ็คเกจทั้งแบบมาวันเดียวกลับและค้างคืน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับระยะเวลาที่อยู่ได้ และหากนักท่องเที่ยวมีเวลาหลายวันก็จะมีการเชื่อมโยงไปยังชุมชนไทยพวนอื่น ๆ เช่น ชุมชนหนองแสง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมหมู่บ้านพวนทั้งอำเภอ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับภาคเอกชน เช่น รีสอร์ท โรงแรมในจังหวัดนครนายกที่หลายครั้งก็มีการประสานขอการละเล่นลำพวนไปเล่นให้คณะดูงานที่มาใช้สถานที่ของรีสอร์ทหรือโรงแรมในการอบรมสัมมนา เพื่อสร้างโอกาสในการเผยแพร่วัฒนธรรมชุมชนให้คนทั่วไปได้รู้จักอีกช่องทางหนึ่ง

- สื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ ประเภทเฟซบุ๊ก ยูทูบ เป็นช่องทางเผยแพร่ที่ง่ายและสามารถสร้างกลุ่มผู้ชมเป็นจำนวนมาก การเข้าถึงง่ายและไม่จำกัดทุกเพศทุกวัยถือเป็นช่องทางการเผยแพร่ที่มีพลังในยุคปัจจุบัน การเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเวลาที่มีการละเล่นก็มีการโพสต์ลงเฟซบุ๊กส่วนตัว หรือบางครั้งก็มีการนำไปโพสต์ในกลุ่มเฟซบุ๊กของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยที่เป็นกลุ่มสังคมเสมือนจริงที่มีไว้เพื่อให้ชาวไทยพวนทั่วประเทศได้พูดคุย แลกเปลี่ยนกัน และในกลุ่มนอกเหนือจากชาวไทยพวนก็ยังมีกลุ่มคนที่สนใจวัฒนธรรมพวนทั่วไปเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ได้เรียนรู้วัฒนธรรมภาษา ประเพณี วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้านจากการนำมาโพสต์แลกเปลี่ยนกันด้วย มีทั้งนางดัง นางกวัก ลำพวน และอื่น ๆ ซึ่งเป็นอีกช่องทางสำคัญต่อการผลิตซ้ำการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนและการเผยแพร่ผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไม่ต้องเสียเงินในการโฆษณาในยังกลุ่มคนจำนวนมาก นอกจากนี้ยังพบว่า มีการเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์อีกช่องทางหนึ่งแต่เป็นลักษณะการ

ห้องเที่ยวชุมชนสั้น ๆ ที่การละเล่นลำพวนมักมีโอกาสนำเสนอผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ความเป็นพวนนครนายกออกสู่สาธารณชน

- เว็บไซต์หน่วยงาน ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลองเคยจ้างเอกชนจัดทำเว็บไซต์ของศูนย์ อย่างเป็นทางการเพื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ ของศูนย์ แต่ปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จ เพราะขาดคนที่ทำหน้าที่ดูแลข้อมูลในด้านนี้ จึงทำให้เป็นจุดอ่อนของการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ที่เป็นทางการ แต่ทางศูนย์ฯ ก็มีความพยายามที่แก้ไขจุดอ่อนดังกล่าวด้วยการตั้งเด็กและเยาวชนในชุมชนให้มาช่วยงานด้านนี้แต่ก็ยังไม่มีการวางแผนการดำเนินการอย่างเป็นทางการ

- การศึกษาวิจัย งานวิจัย มีการศึกษาการละเล่นพื้นบ้านลำพวนจังหวัดนครนายก และการละเล่นนางดังของจังหวัดนครนายก คือ การทำหนังสือถอดบทเรียนเรื่อง ลำพวน จากองค์ความรู้ดนตรีไทยพวน จากโครงการพัฒนาทักษะกลุ่มเยาวชนศิลปะการแสดงลำพวนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันปัญหาการตั้งครมภ์ในวันเรียน (ประจำปีงบประมาณ 2561) และโครงการบริการวิชาการการพัฒนาทักษะกลุ่มเยาวชนศิลปะการแสดงลำพวนเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ไทยพวน (ประจำปีงบประมาณ 2562) เป็นโครงการบริการวิชาการโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งหนึ่งในการศึกษาเป็นโครงการที่พัฒนาศักยภาพของเด็กในชุมชนในการฝึกลำพวนและเป่าแคน เพื่อสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยพวน และการศึกษาของวิไลวรรณ ลายน้ำเงินและวีระ พันธุ์เสือ (2561) ศึกษาดนตรีในพิธีกรรมนางดังของชาวไทยพวน บ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเช่นกัน จึงเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการเผยแพร่การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนให้เป็นที่รู้จัก เพราะปัจจุบันงานศึกษาทั้งหมดล้วนเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่าย นั่นหมายความว่า การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนจะเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นไม่เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้น

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน กรณีศึกษาจังหวัดนครนายก มีความครอบคลุมและค่อนข้างเข้มแข็งเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชนที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งในกระบวนการจัดการวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นระบบ

3.2 รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน กรณีศึกษาจังหวัดสระบุรี

กรณีการจัดการทางวัฒนธรรมของจังหวัดสระบุรี ด้านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน จุดเริ่มต้นด้านรูปแบบการจัดการมีความแตกต่างจากกรณีศึกษาจังหวัดนครนายก เนื่องจากจังหวัดสระบุรีการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนยังมีการดำรงอยู่ในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการละเล่นลำพวน การละเล่นนางกวก การละเล่นหมาเปี้ย และการละเล่นหลุมเมือง รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมของจังหวัดสระบุรีจึงเริ่มต้นจากการอนุรักษ์และสืบทอดการละเล่นพื้นบ้าน ในขณะที่จังหวัดนครนายกเริ่มต้นจากกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม และความแตกต่างอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ความน่าสนใจของกรณีศึกษาของ 2 พื้นที่คือ บทบาทของผู้นำที่เป็นผู้ผลักดัน ส่งเสริมและสนับสนุนการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านที่สถานภาพผู้นำมีความแตกต่าง ผู้นำจังหวัดสระบุรี คือ นางสาวชิราภรณ์ มาแสง ผู้มีสายเลือดของลูกหลานไทยพวนบ้านกล้วย (พื้นที่ในการศึกษา) อย่างแท้จริง บทบาทของผู้นำจังหวัดสระบุรียังมีตำแหน่งทางสังคมที่มีบทบาทต่อความสามารถในการจัดการทางวัฒนธรรมได้อีกหลายอย่างหากมองจากตำแหน่งหน้าที่การงาน คือ ในฐานะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย และพ่วงด้วยประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสระบุรี

1) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

1.1) ครอบครองเรื่องการสืบทอด (ตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า)

กรณีครอบครองเรื่องการสืบทอดตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า จังหวัดสระบุรีมีการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้าน 2 ชนิด ผ่านโรงเรียนชุมชนบ้านกล้วย คือ การละเล่นหมาเปี้ย และการละเล่นลำพวน การละเล่นหมาเปี้ยเป็นการสืบทอดรูปแบบการละเล่นทั่วไปที่เป็นการละเล่นสนุกสนานที่ไม่ต้องเน้นกระบวนการสืบทอดเชิงลึกเหมือนการละเล่นตัวอื่นเช่นลำพวน การละเล่นหมาเปี้ยถือว่าประสบความสำเร็จเพราะเด็กนักเรียนที่เรียนโรงเรียนบ้านกล้วยสามารถเล่นหมาเปี้ยเป็นทุกคน ส่วนการละเล่นลำพวน พบว่า มีการสืบทอด 2 ส่วนจาก 3 ส่วน คือได้ส่วนที่เป็นองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การแต่งกาย เนื้อร้องดนตรีของการละเล่นลำพวน และส่วนที่เป็นจิตวิญญาณ เนื้อหา คุณค่า และความหมาย ก็มีการสืบทอดให้เด็กในชุมชนได้รู้จักว่าการละเล่นพื้นบ้านลำพวนเป็นการละเล่นที่เป็นอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์พวนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่อยู่ที่เมืองเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อให้เด็กในชุมชนมีจิตวิญญาณของการสืบทอดวัฒนธรรมของตน ส่วนการสืบทอดส่วนที่ห้ามลืมในการละเล่นลำพวนก็เหมือนกับที่จังหวัดนครนายกคือ

การสืบทอดในส่วนที่ถือว่าเป็นหัวใจของลำพวนก็คือ การรักษาบทขึ้นต้นกับลงท้ายในการละเล่น ลำพวน “แม่นทว่าไอ้..” ลงท้ายว่า “เอย/นอ” การสืบทอดการละเล่นลำพวนสิ่งที่จะขาดไม่ได้ที่เป็นเอกลักษณ์ของการลำพวนไม่ว่าจะพื้นที่ไหนก็ตามคือบทขึ้นกับบทลงท้าย และการมีส่วนร่วมของผู้ชมหรือลูกคู่ ที่ต้องร้องรับ “ฮิ้วววว” ในแต่ละการจบกลอนลำ แต่ส่วนที่เป็นเนื้อหาคุณค่าและความหมายที่มีการลดทอนลงไปคือขั้นตอนของการไหว้ครูผ่านบทขึ้นอ้อ เพราะต้องลดขั้นตอนเพราะมีเนื้อหาที่ยาวหากต้องลำพวนบทขึ้นอ้ออีก สำหรับเด็กก็อาจยากเกินไปและทำให้เกิดการไม่สืบทอดเพราะยาก จึงใช้วิธีการไหว้พร้อมครูแทน ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันของทั้งสองพื้นที่ในการตระหนักถึงกลุ่มผู้สืบทอดในเด็กและเยาวชน

1.2) การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร (SMCR)

ผู้ส่งสาร (sender) หรือผู้เล่นหลักในการละเล่นเป็นปัญหาที่พบในทุกการละเล่นพื้นบ้าน คือ ปัญหาของผู้เล่นหลักที่เป็นผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิต การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดสระบุรี ที่สำคัญผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดในการละเล่นของสระบุรีทั้ง 4 ประเภท เป็นกลุ่มคนเดียวกันทั้ง 4 ประเภท และผู้เล่นคนสำคัญปัจจุบันอายุ 85 ปีแล้ว ในขณะที่ผู้ร่วมเล่นก็มีอายุกว่า 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นการสูญเสียอย่างมากกรณีการเสียชีวิตของผู้ถ่ายทอดการละเล่นจังหวัดสระบุรี

เนื้อหาการละเล่น (message) การละเล่นพื้นบ้านเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นหลัก ดังนั้นเนื้อหาการละเล่นจึงใช้การจดจำแบบปากต่อปาก และการท่องจำแบบครูพักลักจำ ดังนั้นปัญหาการสูญหายของเนื้อหาจึงเกิดขึ้นหรืออาจเกิดความผิดพลาดกันไป

ช่องทาง/วาระโอกาส (chanel) การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสระบุรีมีโอกาสในการละเล่นหลักๆ คือ ในงานประเพณีกำฟ้าที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ในงานการละเล่นทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ การละเล่นนางกวัก การละเล่นลำพวน การละเล่นหม่าเปี้ย และการละเล่นหลุมเมือง จะถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีที่จัดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วยให้ทุกคนได้ชม

ผู้สืบทอด (reciever) จังหวัดสระบุรีกับจังหวัดนครนายกมีความคล้ายคลึงกันในการจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้าน ด้วยการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดการละเล่นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มคนในชุมชน แต่มีการสืบทอดแค่การละเล่นลำพวนและการละเล่นหม่าเปี้ยเท่านั้น การละเล่นนางกวักไม่มีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด เนื่องจากเป็นความเห็นส่วนตัวของผู้ถ่ายทอดในการจำกัดเฉพาะบุคคลบางคนให้มี

ส่วนร่วมในการเล่น ส่วนการเล่นหลุมเมืองเป็นการเล่นที่ไม่เจาะจงในการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด เพราะสามารถเรียนรู้จากการลองเล่นเองได้

การสร้างกลุ่มผู้สืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวน

- กลุ่มเด็กและเยาวชน มีการนำการเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นหมาเบี้ย การเล่นลำพวน เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนชุมชนบ้านกล้วย ที่ทำมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งด้วยวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนชุมชนบ้านกล้วยที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้มีการให้ปราชญ์ชาวบ้านไปฝึกสอนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับเด็กในโรงเรียน เช่น การทอผ้าไทยพวน การฝึกสอนลำพวน การเล่นหมาเบี้ย ซึ่งเด็กในชุมชนที่เรียนโรงเรียนชุมชนบ้านกล้วยจะสามารถทอผ้าลายไทยพวนได้ เพราะนักเรียนทุกคนที่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จะต้องทอผ้าลายไทยพวนทุกคน และเด็กก็จะเล่นการเล่นของพวน เช่นการเล่นหมาเบี้ยเป็นเพราะถูกนำไปเล่นในโรงเรียนผ่านหลักสูตรท้องถิ่น แต่การเล่นลำพวนไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากปัญหาของเด็กที่พูดภาษาพวนไม่ได้ ซึ่งทำให้เป็นเรื่องยากในการลำพวนให้ออกมาไพเราะ รวมไปถึงความสนใจในการลำพวนที่น้อยกว่าการเล่นสนุกสนานอย่างการเล่นเตะหมาเบี้ย และการเล่นลำพวนต้องใช้เวลาในการฝึกนานกว่า เพราะยากมากกว่า จึงทำให้การเล่นพื้นบ้านลำพวนหายไปจากหลักสูตรอย่างแรก ต่อมาการเล่นหมาเบี้ยก็ค่อย ๆ หายไปเช่นกัน ปัจจุบันหลักสูตรท้องถิ่นเหลือเพียงแค่การรำ (นาฏศิลป์) ไทยพวนเท่านั้น ซึ่งสาเหตุหนึ่งของการปรับเนื้อหาหลักสูตรก็คือการที่ปราชญ์ท้องถิ่นด้านการละเล่น หรือวัฒนธรรมพวนด้านอื่น ๆ มีอายุที่มากขึ้นและสุขภาพอ่อนแอลง รวมทั้งนโยบายของผู้บริหารที่เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารนโยบายต่าง ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญคือการเกษียณอายุราชการของครูพวนในโรงเรียนชุมชน กรณีการเกษียณอายุราชการของครูพวนในโรงเรียนชุมชนพบว่า ทั้งจังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายกพบมีสภาพปัญหาเหมือนกัน ในอดีตทั้ง 2 แห่ง เป็นครูพวนเกือบ 100% แต่ปัจจุบันเป็นครูต่างถิ่นที่ไม่ใช่พวน จึงทำให้การสอนกลุ่มนักเรียนด้านวัฒนธรรมพวนก็กลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญ เพราะการไม่ใช่คนพวนความรู้ความเข้าใจและความสามารถเช่นด้านภาษาก็ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเนื้อหาการสอนไป เช่น การเหลือเพียงการรำในลักษณะนาฏศิลป์ แต่พ่วงด้วยการสร้างชุดรำไทยพวนแทน

- กลุ่มคนในชุมชน การสร้างกลุ่มผู้สืบทอดในกลุ่มคนในชุมชนมีการสอนการเล่นลำพวนในโรงเรียนผู้สูงอายุของชุมชนบ้านกล้วย ข้อดีของกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มนี้คือมีความคุ้นเคยและมีประสบการณ์ของการเป็นผู้ชมมาก่อน และสามารถสื่อสารภาษาพวนได้ จึงทำให้การฝึกลำพวนเป็นไปได้ไวขึ้น แต่จุดอ่อนของกลุ่มนี้ก็เหมือนกับปัญหาของกลุ่มผู้สืบทอดทุก

ที่ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ คือ เรื่องของสุขภาพ และความจำเป็นอุปสรรคต่อการลำพอนที่ต้องอาศัย การจดจำ ปฏิภาณไหวพริบ และการลำที่ค่อนข้างจะใช้เวลาและพลังงานสูงเช่นกัน แต่ไม่มีการ สร้างกลุ่มผู้สืบทอดการเป่าแคนที่สระบุรีเนื่องจากขาดปราชญ์ท้องถิ่นด้านการเป่าแคนเพราะหมอ แคนในชุมชนถ้าไม่เสียชีวิต ก็ย้ายที่อยู่ไปจังหวัดอื่นหรือมีเหตุผลส่วนตัวที่ทำให้ไม่มีเวลามาสอน แต่ปัจจุบันการสอนลำพอนในโรงเรียนผู้สูงอายุไม่มีแล้ว เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณ สนับสนุนในการจ้างปราชญ์ท้องถิ่นมาสอนบ้าง ปัญหาสุขภาพของผู้เรียน จึงทำให้ขาดความ ต่อเนื่อง

1.3) การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดสระบุรี แบ่งออกเป็นสองกรณี กรณีที่หนึ่ง คือการผลิตซ้ำผ่านพื้นที่ประเพณีของชุมชน คืองานประเพณี กำฟ้าที่จัดขึ้นทุกปี ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตซ้ำตามวาระโอกาสของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนใน อดีตที่นิยมเล่นในประเพณีใหญ่ๆ กับกรณีที่สองเป็นการผลิตซ้ำผ่านโรงเรียนในชุมชน กรณีการ ผลิตซ้ำผ่านโรงเรียนไม่ได้เกิดจากการเลือกของคนในชุมชน แต่เกิดจากการที่โรงเรียนตั้งอยู่ใน ชุมชนไทยพวนและสมัยก่อนครูพวนในพื้นที่มีจำนวนมาก การนำวัฒนธรรมพวนเข้าไปเป็นส่วน หนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นจึงทำได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนทำให้เกิด การสานต่อด้านการสืบทอดวัฒนธรรมพวนต่อเนื่องมา แต่การผลิตซ้ำลำพอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นการเลือกของคนในชุมชนที่ต้องการเลือกลำพอนในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านเนื่องจาก เป็นการละเล่นที่คุ้นเคยและเหมาะสมกับวัยและสุขภาพ แต่ปัญหาที่พบในกระบวนการผลิตซ้ำ วัฒนธรรมการเล่นจังหวัดสระบุรีคือไม่มีพื้นที่สำหรับการเผยแพร่ให้ผู้ชมกลุ่มอื่นได้รับชม เหมือนกรณีของจังหวัดนครนายก ดังนั้นการผลิตซ้ำการเล่นหม่าเบ๊ย การละเล่นลำพอน จึงไม่ ค่อยมีโอกาสในการเผยแพร่ที่หลากหลาย จึงทำให้จำกัดอยู่เพียงในโรงเรียนและชุมชนของตน เท่านั้น รวมทั้งไม่มีโอกาสผลิตซ้ำการเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสระบุรีผ่านรูปแบบอื่น ๆ เช่น ไม่ มีการผลิตซ้ำผ่านรูปแบบการศึกษา การทำวิจัย หรือสารคดี

2) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรม

ถึงแม้ว่าการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนจังหวัดสระบุรี จะมีการดำรงอยู่ ต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า มีความ อ่อนแออย่างมากในด้านผู้ถ่ายทอดการเล่น และกลุ่มผู้สืบทอด เพราะปัญหาหลักของความ อ่อนแอคือปัจจัยภายในของตัวการเล่น ได้แก่ ปัญหาตัวผู้ถ่ายทอดที่เป็นผู้รู้ในการเล่นและ วัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนเพียงคนเดียว ที่ไม่พยายามถ่ายทอดองค์ความรู้หรือเนื้อหาของ

การเล่นพื้นบ้านไทยพวน เช่น การเล่นนางกวั๊ก การเล่นลำพวน อย่างเต็มที่ ทำให้กลุ่มที่สามารถเล่นการเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มของป้าสังวาลย์ จึงทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้าน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการสืบทอดในอนาคต ภายใต้การสนับสนุนของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย ที่มีการวางแผนการรื้อฟื้นการเล่น เช่น การนำคนในชุมชนที่มีหน่วยก้านดีมาฝึกการร้องลำพวนอย่างจริงจัง การสร้างตัวการเล่นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วยจะเป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อเวลามีงานวัฒนธรรมจะได้สามารถนำออกมาเล่น พร้อมที่เล่นที่สามารถถ่ายทอดการเล่นนั้นได้ ไม่ที่จะเป็นการเล่นนางกวั๊ก การเล่นหลุมเมือง ซึ่งปัจจุบันก็เริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น เพียงแต่การเล่นบางอย่างจำเป็นต้องใช้คุณสมบัติพิเศษบางอย่างที่จะทำให้ผู้ชมเกิดความเชื่อถือ เช่นกรณีการเล่นนางกวั๊ก ที่ทุกคนก็ยอมรับว่าคุณสมบัติของป้าสังวาลย์คือปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเล่นนางกวั๊กน่าเชื่อถือกว่าการที่คนอื่นเป็นผู้เล่น (วชิราภรณ์ มาแสง. 2562: สัมภาษณ์)

3) การจัดการเพื่อการปรับปรุงยุค

จังหวัดสระบุรีมีการปรับปรุงยุคการเล่นพื้นบ้าน เช่น การปรับการใช้วัสดุตัวเบี้ยในการเล่นหมาเบี้ย จากกันครกมาเป็นไม้ในการเล่นเพื่อสะดวกในการจัดการ ปรับจากการใช้กะลาตาเดียวทำส่วนหัวของนางกวั๊กเปลี่ยนมาใช้ผ้าห่มเย็บเป็นส่วนหัวและวาดใบหน้า ในการเล่นลำพวนมีการปรับปรุงยุคคล้าย ๆ กับที่อื่น เช่น การปรับด้านเนื้อหา กลอนลำให้เข้ากับวาระโอกาส หรือสถานการณ์ การลิปซิงค์ (lip-synch) เป้าแคน (ทำปากลอกเลียนไปพร้อมกับเสียงแคนจากเพลง) กรณีที่วันนั้นไม่สามารถหาหมอแคนมาได้หรือหมอแคนอาจป่วยจนไม่สามารถเป่าแคนได้จริง ก็จะใช้การการลิปซิงค์เป่าแคนแทน (จังหวัดนครนายกก็เคยทำกรณีที่หมอแคนป่วยแต่จำเป็นต้องไปแสดง)

4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่

ช่องทางการเผยแพร่การเล่นพื้นบ้านไทยพวนจังหวัดสระบุรี พบว่ามีช่องทางเผยแพร่ ดังนี้

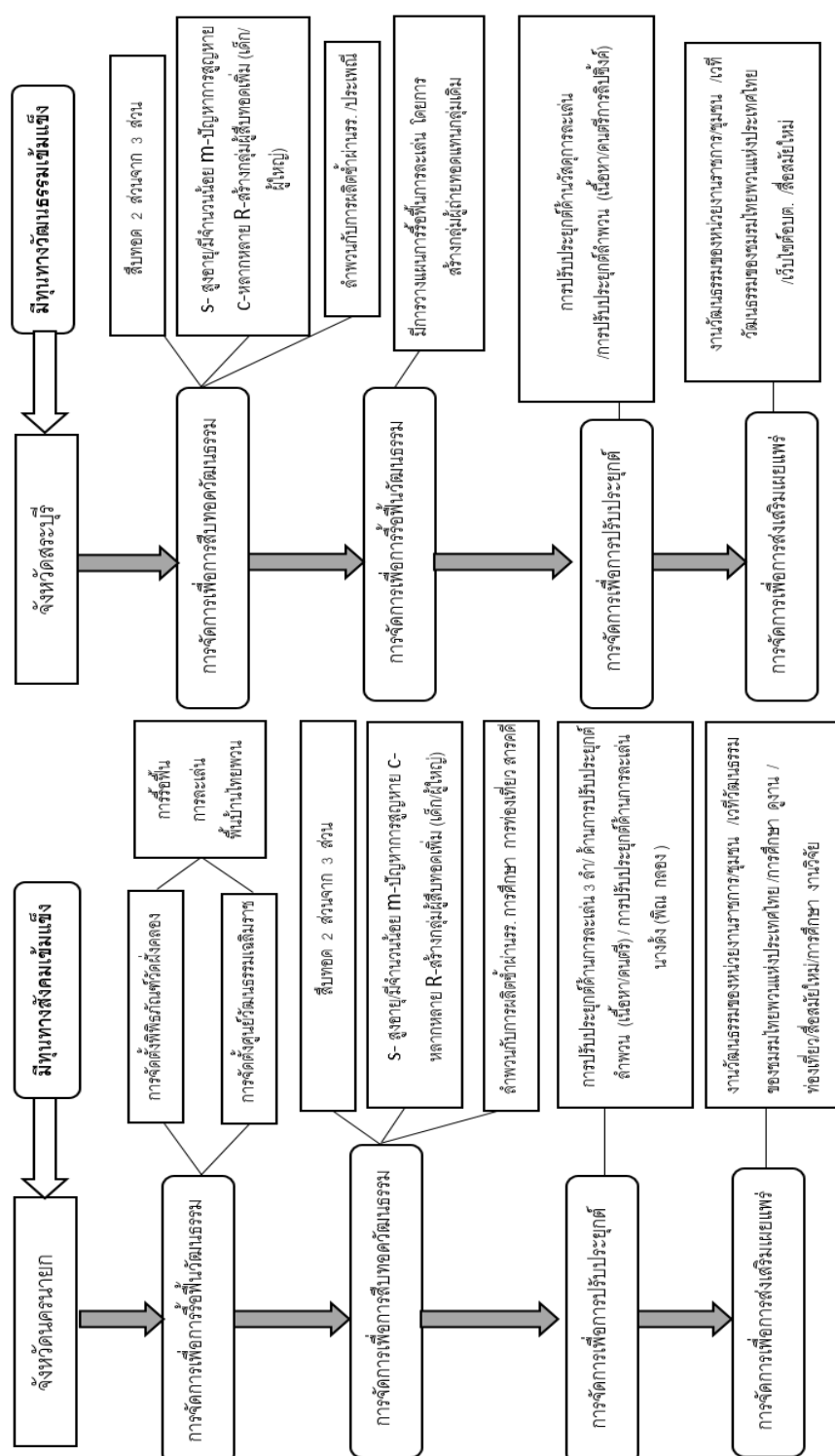
- การจัดงานวัฒนธรรมของหน่วยงานราชการ เช่น งานประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวนบ้านกล้วย โดยการสนับสนุนงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย ภายในงานจะมีการแสดงสาธิตการทำอาหารพื้นบ้านไทยพวน ขนมไทยพวน การสู่วัฒนข้าว การเล่นพื้นบ้านไทยพวน (ทั้ง 4 ประเภท) การแสดงรำไทยพวน

- การจัดเวทีวัฒนธรรมของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย มีเพียงการละเล่นลำพวนเท่านั้นที่เคยไปแสดงในเวทีผ้าป่าไทยพวนของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย

- สื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ ประเภทเฟซบุ๊ก มีการเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเวลาที่มีการละเล่นก็จะมีโพสต์ลงเฟซบุ๊กส่วนตัว หรือบางครั้งก็มีการนำไปโพสต์ในกลุ่มเฟซบุ๊กของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยที่เป็นกลุ่มสังคมเสมือนจริงที่มีไว้เพื่อให้ชาวไทยพวนทั่วประเทศได้พูดคุย แลกเปลี่ยนกัน เป็นการแสดงกิจกรรมชุมชนของตนให้ชุมชนไทยพวนอื่น ๆ ได้เห็น

- เว็บไซต์หน่วยงาน จังหวัดสระบุรีมีเว็บไซต์หน่วยงานราชการคือเว็บขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกล้วย ที่ทำหน้าที่เผยแพร่กิจกรรมของชุมชนในงานประเพณีกำฟ้า มีการนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ภายในงานรวมถึงการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและศึกษาได้

จุดแข็งของจังหวัดสระบุรีคือการมีการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีจำนวนเยอะที่สุดเมื่อเทียบกับอีก 4 จังหวัด แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีจุดอ่อนที่เกิดจากปัจจัยภายในองค์ประกอบของการละเล่นเอง รวมถึงปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งก็ยังคงต้องเสริมกำลัง จึงจะสามารถรักษาการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของจังหวัดสระบุรีให้เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

ภาพประกอบ 28 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน

จากกรณีศึกษาของทั้งสองจังหวัดเป็นจังหวัดที่มีการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวนที่มีกระบวนการในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านที่เข้มแข็งมากที่สุดในบรรดา 3 จังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ที่สามารถนำมาเป็นต้นแบบของการศึกษาเพื่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านของชุมชนอื่นได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ได้ โดยจะเห็นว่า ทั้งสองพื้นที่ที่มีวิถีจัดการในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน และมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในองค์ประกอบของการละเล่นที่อ่อนแอเหมือนกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเข้มแข็งที่เป็นจุดเด่นที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนของทั้งสองพื้นที่แตกต่างกัน คือ การมีศักยภาพด้านทุนของ 2 จังหวัด

- ทุนทางวัฒนธรรม จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์กว่าจังหวัดนครนายกในด้านการมีวัฒนธรรมพวนที่หลากหลายและสมบูรณ์ ทั้งด้านการทอผ้าที่ยังมีการทอผ้าใช้เองในครัวเรือน อาหารพวน เช่น โขมมะเผ็ด เครื่องจักสานพวน ประเพณี 12 เดือน โดยเฉพาะการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ได้แก่ การละเล่นนางกวัก การละเล่นหมาเบ๊ย การละเล่นหลุมเมือง และการละเล่นลำพวน ด้วยสภาพพื้นที่ที่ห่างไกลจากตัวเมืองสระบุรี (เป็นพื้นที่ติดกับอำเภอมะนัง จังหวัดลพบุรี) ของชุมชนบ้านกลับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการรักษาวรรณกรรมพวนของชุมชนยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก ซึ่งนับว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ยังรักษาความเป็นพวนในภาพรวมได้เป็นอย่างดี จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมชุมชนไทยพวนบ้านกลับจึงเริ่มต้นการจัดการทางวัฒนธรรม จากการสืบทอดวัฒนธรรมเป็นอันดับแรก เพราะชุมชนยังมีวัฒนธรรมดำรงอยู่ให้เห็นในวิถีชีวิต ซึ่งต่างจากกรณีจังหวัดนครนายกที่ทุนทางวัฒนธรรมมีการสูญหายไปหลายอย่าง จึงทำให้ต้องเริ่มต้นจากกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม สภาพพื้นที่ของจังหวัดนครนายกก็เป็นเหตุผลในการอธิบายสาเหตุของการสูญหายวัฒนธรรมที่ไวกว่าพื้นที่จังหวัดสระบุรี เพราะการอยู่ในเส้นทางคมนาคมหลัก และใกล้เมืองหลวงจึงทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมพื้นที่อื่นได้ง่ายกว่า และเป็นพื้นที่เข้าถึงและรู้จักได้ง่ายกว่าเมื่อเทียบกับพื้นที่จังหวัดสระบุรี การมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของจังหวัดสระบุรีทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านตัววัฒนธรรมการละเล่นที่จะทำการสืบทอด เพราะมีปราชญ์ท้องถิ่นที่ยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนได้

- ทุนทางสังคม ในขณะที่จังหวัดนครนายกมีทุนทางวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่าจังหวัดสระบุรี แต่จุดแข็งของจังหวัดนครนายกที่มีมากกว่าและสร้างความได้เปรียบในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม โดยเฉพาะสามารถผลิตซ้ำวัฒนธรรมได้บ่อยครั้งกว่าจังหวัด

สระบุรี คือการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ที่นำมาซึ่งการช่วยเหลือและความร่วมมือกันระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่มต่างๆ กับชุมชนไทยพวนจังหวัดนครนายก ทำให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรมไทยพวนอย่างหลากหลาย ซึ่งทำให้สามารถรื้อฟื้นวัฒนธรรม และสืบทอดวัฒนธรรมออกสู่สังคมได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งได้ทำให้จังหวัดนครนายกเป็นที่รู้จักในนามของชุมชนไทยพวนนครนายก ที่มีแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพวนด้านต่าง ๆ ที่เข้มแข็งตามไปด้วย จุดแข็งของจังหวัดนครนายกด้านการมีทุนสังคมกลับเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของจังหวัดสระบุรี ที่มีทุนทางสังคมที่ไม่แน่นอนเท่าเท่ากับจังหวัดนครนายก

การจัดการทางวัฒนธรรมภายใต้องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของทั้ง 2 จังหวัด โดยรวมในด้านกระบวนการต่าง ๆ จะพบว่ามีความคล้ายคลึงกัน ประสพกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการวัฒนธรรมในรูปแบบที่คล้ายกัน แต่ด้วยสภาพที่ตั้งของทั้งสองจังหวัดที่แตกต่างกันจึงทำให้ทั้ง 2 จังหวัดมีปัจจัยด้านทุนในพื้นที่ของตนที่แตกต่างกัน แต่หากเป็นความแตกต่างที่สามารถแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อการจัดการวัฒนธรรมของตนที่เข้มแข็งขึ้นได้ อันส่งผลต่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนรวมถึงวัฒนธรรมพวนด้านอื่น ๆ ของทั้ง 2 จังหวัดที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การดำรงอยู่เพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

1. การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน เหลือเพียง 7 ประเภท จากการละเล่นทั้งหมด 18 ประเภท ได้แก่ นางดั่ง (นครนายก) นางกวัก (สระบุรี ลพบุรี) หม่าเปี้ย (สระบุรี) โอนโหล่นชา (สิงห์บุรี) หลุมเมือง (สระบุรี) ลำพวน (นครนายก สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี) และบักกะเดี้ยหรือบักกะเจี้ย (สุพรรณบุรี)

ด้านการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในภาพรวมยังมีการดำรงอยู่ตามแบบฉบับดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นในส่วนของอุปกรณ์ที่ใช้ในการละเล่น ด้านผู้เล่น การแต่งกาย ดนตรี วิธีการเล่น เนื้อร้องและทำนอง พิธีกรรม วรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะส่วนที่เป็นความเชื่อ คุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นส่วนที่มีการดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏผ่านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในขณะที่หลายส่วนก็มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการละเล่นเพื่อให้หาได้ง่ายขึ้นในปัจจุบัน หรือการปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่นเข้ามา เช่น พิณ กลอง ในขณะที่เครื่องดนตรีหลัก “แคน” ยังคงอยู่เหมือนเดิม การปรับเนื้อหาในการละเล่น เช่น เนื้อหาการละเล่นลำพวนให้สอดคล้องกับวาระโอกาสและสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งการลดทอนบทขึ้นย่อ (บทไหว้ครู) ในการละเล่นลำพวน และการละเล่นนางดั่ง รวมถึงการปรับตัวในรายละเอียดของการละเล่นอื่น ๆ

ด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงชัดเจน คือ การเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุประสงค์การละเล่นที่ปัจจุบันมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดการละเล่น เป็นการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของการละเล่นมีทั้งบทบาทหน้าที่ที่หายไป เช่น บทบาทหน้าที่ด้านการสร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ด้านการควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม บทบาทหน้าที่การสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกดของบุคคล เป็นต้น

ด้านบทบาทหน้าที่ที่ต่อเนื่อง ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม

บทบาทหน้าที่ที่คลี่คลาย เป็นบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีตมาถึงปัจจุบัน แต่การทำหน้าที่ดังกล่าวมีการคลี่คลาย กล่าวคือ เดิมบทบาทหน้าที่เป็นบทบาทหน้าที่ที่การเล่นมีต่อคนในชุมชน แต่ปัจจุบันบทบาทหน้าที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อคนในชุมชน แต่ทำหน้าที่ให้กับคนภายนอกชุมชน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา ซึ่งในอดีตบทบาทนี้การเล่นพื้นบ้านก็เคยทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน แต่ปัจจุบันเป็นการให้การศึกษาแก่คนนอกวัฒนธรรมเพื่อรู้จักและเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มของชาวพวน (การเล่นนางด้ง, การเล่นลำพวน) และบทบาทหน้าที่ด้านการรวมกลุ่ม แต่เป็นคนละวัตถุประสงค์จากอดีตที่ปัจจุบันคือการรวมกลุ่มอย่างมีเป้าหมายและมีผลลัพธ์ที่ดีต่อตนเองและชุมชน เช่น เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อรายได้ของตนและชุมชน และเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวน

บทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ เช่น บทบาทหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโอกาสในการเล่น และสถานที่เล่น ที่เล่นตามวาระโอกาสเฉพาะ เช่น งานวัฒนธรรมที่จัดขึ้นหรือเพื่อการศึกษาดูงาน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน ได้แก่

1) ปัจจัยภายในของตัวการเล่น พบว่า ในภาพรวมขององค์ประกอบภายในของตัวการเล่นได้แก่ ผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอด เนื้อหาในการเล่น และช่องทางหรือโอกาสในการเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป) ยังมีองค์ประกอบที่ครบถ้วนในการเล่นนางด้ง การเล่นนางกวัก การเล่นหมาเบ๊ย การเล่นหลุมเมือง การเล่นลำพวน และการเล่นบักกะเดี้ย ยกเว้นการเล่นโชนโหล่นชาที่ยังขาดองค์ประกอบภายในตัวการเล่นเพราะอยู่ในระหว่างการรื้อฟื้น การเล่นทั้ง 6 ประเภท ถึงจะมีองค์ประกอบภายในที่ครบถ้วน แต่ก็ยังมีความอ่อนแอภายในตัวขององค์ประกอบที่ต้องเร่งสร้างความเข้มแข็ง ได้แก่ ปัญหาผู้ถ่ายทอดที่มีจำนวนน้อย และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพและการเสียชีวิต จึงทำให้ต้องมีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดเพื่อพัฒนาเป็นผู้ถ่ายทอดในอนาคต ซึ่งมีการสร้างกลุ่มผู้สืบทอด 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็กโดยการนำไปฝึกสอนในโรงเรียนของชุมชน และกลุ่มคนในชุมชนที่สนใจ

ด้านเนื้อหาในการเล่น ปัจจุบันมีทั้งการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรในเนื้อหาการเล่นบางประเภท และยังไม่มีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร

เนื่องจากเนื้อหาบางอย่างเป็นบทพูด หรือบทพูชาในระหว่างการละเล่น เน้นการท่องจำของแต่ละผู้เล่นหลักซึ่งเนื้อหาส่วนนี้เสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดที่มีอายุมาก ซึ่งอาจเสียชีวิต หรือสูญเสียชีวิตความทรงจำในอนาคต

ด้านช่องทางหรือโอกาสในการละเล่น ปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีโอกาสนในการละเล่นทั้งในพื้นที่ด้านประเพณี งานประเพณีกำฟ้า จังหวัดสระบุรีและงาน) ประเพณีบุญข้าวจี จังหวัดนครนายก) และพื้นที่ทั่วไป เช่น การศึกษาดูงาน วาระโอกาสเฉพาะกิจ

2) ปัจจัยด้านด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การปรับตัวและการมีเครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่ายภายนอกชุมชน) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีพื้นฐานมาจากโครงสร้างสังคมเกษตรกรรม เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคน และส่งผลต่อการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้าน การหวนกลับมาสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความพอเพียงจึงทำให้เกิดกระแสการรื้อฟื้นและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ทั่วไป จึงทำให้กระแสการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนกลับมาอีกครั้ง การพยายามรื้อฟื้นและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบันเกิดการดำรงอยู่ ในฐานะเครื่องบ่งชี้เชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในขณะที่ความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงทำให้เกิดการปรับตัวของการละเล่นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การปรับจังหวะด้วยการเพิ่มเครื่องดนตรีเข้ามา การปรับเนื้อหาในการละเล่นเพื่อให้ผู้ชมรู้สึกสนุกและมีส่วนร่วม การปรับเนื้อหาที่ง่ายขึ้นเพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดจะไม่รู้สึกว่ายากจนเกินไป เป็นต้น การสนับสนุนให้เกิดการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านปัจจุบันที่เป็นปัจจัยสำคัญ คือ การมีเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ตั้งแต่การมีผู้นำที่คอยผลักดันและสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เครือข่ายภายในชุมชน เช่น ความช่วยเหลือของกลุ่มผู้เล่น และคนในชุมชน และเครือข่ายภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน

3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ / ความศรัทธา ที่เหนียวแน่นส่งผลต่อการดำรงอยู่ของการปฏิบัติและแสดงออกผ่านการรักษาซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อในการละเล่น เช่น การไหว้ครู การยกขันธ 5 รวมถึงการรักษารูปแบบทางความเชื่อในองค์ประกอบการเล่น เช่น เครื่องบูชาผี บทร้องเซิ้ง และความตระหนักในสำนึกทางวัฒนธรรมที่ต้องการรักษา

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์พวนทำให้เกิดการสืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวนอันเป็นความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่สำคัญที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนคือ ความสามารถในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมการเล่นที่หลากหลาย ได้แก่ การศึกษาวิจัย การสืบทอดในโรงเรียน การสืบทอดในพื้นที่ชุมชนและ การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นการเล่นกึ่งธุรกิจ ชุมชนที่มีรูปแบบการเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่เป็นการเล่นกึ่งธุรกิจ จะมีความเข้มแข็งของการดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านได้ดีกว่าชุมชนที่ไม่ได้เป็นการเล่นกึ่งธุรกิจ เพราะหมายถึงโอกาสในการเล่นที่บ่อยครั้งกว่า และทำให้เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมการเล่นไปยังกลุ่มคนอื่น ๆ มากขึ้น

5) ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การสนับสนุนงบประมาณเป็นสิ่งสำคัญต่อโอกาสด้านการมีพื้นที่ในการเล่นที่ส่วนใหญ่การเล่นพื้นบ้านมีโอกาสดำเนินการได้แสดงก็เพราะมีเวทีวัฒนธรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นสำคัญ รวมไปถึงโครงการที่ได้รับงบประมาณเพื่อสร้างและพัฒนา กลุ่มผู้สืบทอดการเล่นพื้นบ้านไทยพวน เป็นผลมาจากการสนับสนุนผ่านนโยบายทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อความต่อเนื่องของการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชน

3. รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการเล่นพื้นบ้านไทยพวน เลือกรัฐบาลจังหวัดนครนายกและจังหวัดสระบุรีเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่เข้มแข็งมากที่สุด และความน่าสนใจของพื้นที่ทั้งสองคือการเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านทุนเป็นพื้นฐานของชุมชน โดยที่จังหวัดสระบุรีมีทุนวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ ในขณะที่จังหวัดนครนายกมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งทั้ง 2 พื้นที่

มีการจัดการทางวัฒนธรรมภายใต้องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของทั้ง 2 จังหวัด โดยรวมในกระบวนการต่าง ๆ พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันตรงจุดเริ่มต้นของการจัดการทางวัฒนธรรมที่จังหวัดนครนายกเริ่มต้นจากกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ด้วยเหตุผลที่เป็นพื้นที่ที่ง่ายต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากหลายพื้นที่กว่า จึงทำให้วัฒนธรรมพวนของจังหวัดนครนายกสูญหายได้ไวกว่าพื้นที่อื่น จึงทำให้ต้องเริ่มจากการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดต่อไป แต่สำหรับจังหวัดสระบุรีเริ่มต้นจากการสืบทอดวัฒนธรรม เนื่องจากการที่ชุมชนมีทุนทาง

วัฒนธรรมที่สมบูรณ์มากกว่า แต่ก็มีปัญหาด้านความอ่อนแอโดยเฉพาะการขาดทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ในด้านรายละเอียดปลีกย่อยทั้งสองพื้นที่ประสบกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการวัฒนธรรมในรูปแบบที่คล้ายกัน แต่ด้วยสภาพที่ตั้งของทั้งสองจังหวัดที่แตกต่างกันจึงทำให้ทั้ง 2 จังหวัดมีปัจจัยด้านทุนในพื้นที่ของตนที่แตกต่างกัน แต่หากเป็นความแตกต่างที่สามารถแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อการจัดการวัฒนธรรมของตนที่เข้มแข็งขึ้นได้

อภิปรายผล

1. การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในปัจจุบัน ภาพรวมยังมีการดำรงอยู่ตามแบบฉบับดั้งเดิม การดำรงอยู่ขององค์ประกอบการเล่นในส่วนที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าที่คงไว้ตามแบบฉบับในอดีต ตั้งแต่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น ด้านผู้เล่น การแต่งกาย ดนตรี วิธีการเล่น เนื้อร้องและทำนอง พิธีกรรม วรรณกรรมท้องถิ่น ด้วยเหตุผลของการอนุรักษ์รูปแบบทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาและเป็นสิ่งที่ยังสามารถหาได้ง่ายในปัจจุบัน จึงทำให้ยังเกิดการรักษารูปแบบทางกายภาพทุกอย่างเอาไว้แบบเดิม อีกทั้งการรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบของการละเล่นยังมีความสัมพันธ์กับความต้องการอนุรักษ์รูปแบบวัฒนธรรมการละเล่นที่ชาวไทยพวนต้องการรักษาไว้ตามที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต อันเป็นการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ในส่วนที่เป็นความเชื่อ คุณค่าและความหมายของการละเล่นที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นส่วนที่มีการดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏผ่านการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน เช่น ระบบความเชื่อของคนพวนในเรื่องความเชื่อเรื่องผีมาตั้งแต่ในอดีต ที่การเล่นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าผีจะต้องมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติทุกครั้งก่อนการเล่น เช่น การขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ขออนุญาตปู่ตาของหมู่บ้าน การไหว้ครู เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขอให้ท่านช่วยคุ้มครองให้การละเล่นเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบความสำเร็จ การยกชั้น 5 ที่เป็นสัญลักษณ์ของสื่อกลางระหว่างผู้เล่นกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมไปถึงเครื่องเซ่นไหว้ และบทร้องซึ่งที่เสมือนเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกวิญญาณกับโลกมนุษย์ที่เชิญผีลงมาร่วมเล่นในการเล่นนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทยพวนทุกกลุ่ม เช่น ชาวไทยพวนที่จังหวัดอุดรธานี ที่ยังมีการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีในกลุ่มชาวพวนที่ยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านพิธีกรรมการแสดงออกซึ่งความเคารพทั้งผีบรรพบุรุษ และผีที่คอยคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้าน (รชพรรณ หารพันธ์ และปณต สุสุวรรณ, 2562, น. 92)

ในขณะที่หลายส่วนก็มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การปรับตัวที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป เพราะการตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับตัวทางวัฒนธรรมว่าหากวัฒนธรรมไม่มีการปรับตัวที่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป วัฒนธรรมนั้น ย่อมไม่เป็นที่ต้องการและสูญหายไปโดยอัตโนมัติ ดังนั้นเราจะเห็นปัญหาและกระบวนการปรับตัวของวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนเพื่อความอยู่รอด เช่น การปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการเล่นเพื่อให้หาได้ง่ายขึ้นในปัจจุบัน เช่น การละเล่นหมากเบี่ยงที่เปลี่ยนวัสดุเบี่ยงจากเดิมใช้กันครก มาเป็นเศษไม้ หรือการปรับเพิ่มเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่นเข้ามา เช่น พิณ กลอง ในขณะที่เครื่องดนตรีหลัก “แคน” ยังคงอยู่เหมือนเดิม เพราะแคนคือเครื่องดนตรีในวิถีชีวิตของชาวพวนมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นไม่ว่าจะมีการปรับตัวด้านดนตรีอย่างไร แคนก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นในการเล่นพื้นบ้านไทยพวน เพราะแคนในการเล่นบางอย่างไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องดนตรีเท่านั้นแต่ยังเป็นเครื่องดนตรีเชิงพิธีกรรมด้วย (การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก) ดังคำยืนยันในงานของวิลาวรรณ ลายน้ำเงินและวีระ พันธุ์เสือ (2561) ศึกษาดนตรีในพิธีกรรมนางด้งของชาวไทยพวน บ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ผลการศึกษาพบว่า ดนตรีในพิธีกรรมนางด้งถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนจากในอดีต เช่น การมีเครื่องดนตรีอื่นเข้ามา แต่เครื่องดนตรีที่จะขาดไม่ได้และถือเป็นอัตลักษณ์ของชาวพวนก็คือ แคน การสืบทอดทำนองแคน “ซ้อแคน” ก็ยังคงสืบทอดต่อมาในยุคปัจจุบัน ซึ่งการปรับตัวด้านดนตรีก็เป็นสิ่งพื้นฐานที่พบในการเล่นพื้นบ้านของกลุ่มอื่นๆ เช่นกัน เช่นงานวิจัยของ รชพรรณ ฆารพันธ์ และปณต สุสุวรรณ (2562) ศึกษาพลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดอุดรธานีมีการปรับตัวของศิลปะการแสดงของชาวพวนที่เป็นอัตลักษณ์คือ ลำพวน ให้น่าสนใจ และสนุกสนานมากขึ้นโดยการเพิ่มเครื่องดนตรีมาใช้ประกอบการแสดง ที่ในอดีตลำพวนจะมีเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่เป็นอัตลักษณ์คือ “แคน” แต่ปัจจุบันเพิ่มบักกะโต ด โด้ง (พิณ) แคน กลอง กั๊บแก๊ป ฉิ่ง ฉาบ และมีการปรับทำนองการร้องลำพวนหรือการขับลำพวนให้มีจังหวะไวขึ้น แต่การปรับตัวที่เกิดขึ้นก็เป็นไปตามหลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม ตามแนวคิดการปรับประยุกต์ (การปรับตัว) ที่เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้สร้าง ผู้ใช้ และผู้รักษาสมบัติของตน การปรับประยุกต์วัฒนธรรมจึงต้องให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ปรับเปลี่ยน เพราะเจ้าของจะรู้จักวัฒนธรรมของตนดีที่สุด (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 42 - 45)

การปรับเนื้อหาในการเล่น เช่น เนื้อหาการละเล่นลำพวนให้สอดคล้องกับวาระโอกาสและสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งการลดทอนบทขึ้นย่อ (บทไหว้ครู) ในการละเล่นลำพวน

และการละเล่นนางดัง ด้วยเหตุผลด้านเวลาที่เป็นผลมาจากการกำหนดระยะเวลาในการละเล่นของเวทีแสดง

การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านที่มีความเข้มแข็งมากที่สุดในบรรดาการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนอื่น ๆ ในปัจจุบัน คือ การละเล่นลำพวน เป็นที่น่าสังเกตว่าการละเล่นลำพวนมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งในทุกพื้นที่ของชุมชนไทยพวน และยังคงได้รับการผลิตซ้ำการละเล่นดังกล่าวออกสู่สาธารณะชนบ่อยครั้งที่สุด ทั้งในการผลิตซ้ำภายในพื้นที่ชุมชนและการผลิตซ้ำผ่านพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก หรือยูทูบ เหตุผลสำคัญที่ทำให้ลำพวนยังเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่คนพวนทุกรุ่นยังรู้จัก คือ 1) การใช้ภาษาพวนในการลำ (ร้อง) 2) ไม่ต้องใช้คนเยาะ มีแค่หมอแคนและหมอลำ 3) ไม่ต้องมีอุปกรณ์หรือเวทีในการละเล่น 4) ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสังคมได้ง่ายกว่าการละเล่นอื่น เพราะเป็นลักษณะการขับกลอนที่แต่งขึ้น สามารถสอดแทรกเนื้อหาที่ต้องการลงไปได้ การปรับประยุกต์ทั้งด้านเนื้อหาและดนตรีให้มีจังหวะที่ไวขึ้น ไม่ได้พบแต่ที่ประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังพบว่า การละเล่นลำพวนที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เป็นแผ่นดินแม่ของชาวพวนก่อนอพยพมาที่ประเทศไทยก็มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมเช่นกัน จังหวัดนครราชสีมาใช้เครื่องดนตรีอื่นเพิ่มเข้ามาในการละเล่นลำพวนที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีจังหวะที่ไวกว่าในประเทศไทยด้วย ในขณะที่ประเทศไทยยังมีความเนิบ และเชื่องช้ากว่า (Khamphanh Vorasing, 2563: สัมภาษณ์) การตระหนักถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชาวพวนได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและตระหนักถึงการสืบสานวัฒนธรรมกลุ่มของตน ที่ไม่อาจคงไว้ซึ่งรูปแบบตามจารีตการละเล่นเหมือนในอดีตได้อีก การปรับตัวหรือการปรับประยุกต์จึงเป็นหนทางของการอยู่รอดของวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์การดำรงอยู่ในรูปแบบใหม่ในยุคปัจจุบันที่ในอดีตอาจมีการยึดติดในรูปแบบดั้งเดิม เช่นที่ปรากฏในการวิจัยของกฤษณ์ แสงทวี (2552) ศึกษา ลำพวนโดยการวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่พูดถึงการละเล่นลำพวนว่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมสูง เป็นสื่อที่ปรับตัวยากในบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น การร้องลำพวนที่ต้องใช้ภาษาพวนเท่านั้น ปัจจุบันเราพบกระบวนการปรับตัวด้วยการปรับดนตรีเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับคนรุ่นใหม่ และการผสมผสานระหว่างภาษาพวนกับภาษาไทยในการร้องเพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ที่มีปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษาพวนแบบพวนแท้ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน คุณสมบัติของลำพวนที่

กล่าวมาจึงทำให้การละเล่นลำพวน เป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการละเล่นของชาวไทยพวนที่ยังเป็นที่รู้จักและยังพบเห็นได้ทุกพื้นที่และอยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำบ่อยครั้งที่สุด

ด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงชัดเจน คือ การเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุประสงค์การละเล่นที่ปัจจุบันมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธิตการละเล่นให้นักท่องเที่ยว หรือการศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทสมัยใหม่ที่เป็นการนำการละเล่นพื้นบ้านในบทบาทของการละเล่นชุมชนมาประยุกต์ในด้านธุรกิจ ที่นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มมาเป็นจุดขายเพื่อให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการแนวคิดคติชนประยุกต์ด้านธุรกิจ ที่นำวัฒนธรรมชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชุมชน เรื่องราวประวัติความเป็นมาของชุมชนโดยผูกติดกับประวัติศาสตร์กลุ่ม โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ การมีจุดขายด้านการท่องเที่ยว หากมองในแง่ของกระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรม การท่องเที่ยวคือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรมอีกช่องทางหนึ่งในการนำเสนอการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนออกสู่สาธารณชน

การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของการละเล่นมีทั้งบทบาทหน้าที่ที่หายไป เช่น บทบาทหน้าที่ด้านการสร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ด้านการควบคุมและรักษารูปแบบแผนของสังคม บทบาทหน้าที่การสร้างพื้นที่ให้หนุ่มสาว บทบาทหน้าที่ในการระบายความคับข้องใจและเก็บกดของบุคคล เป็นต้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมตามแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ของการละเล่นพื้นบ้านในอดีตเกิดขึ้นจากสังคมเกษตรกรรม ที่ต้องการสร้างกิจกรรมการพักผ่อนของคนในชุมชนที่ทำงานภาคการเกษตรที่เป็นงานที่หนัก โอกาสที่ได้มารวมตัวกันพักผ่อน ผ่อนคลายจะมีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาด้านประเพณีหรือปีที่สัมพันธ์กับระบบการทำงานภาคเกษตรกรรม ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเกิดการคิดการละเล่นเพื่อเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งของชุมชนในการรวมกลุ่มคน เพื่อมารวมตัวกันฟังข่าวคราวของชุมชน และการพักผ่อนของคนภายหลังจากที่ทำงานมาตลอดปี และเป็นการเปิดพื้นที่ให้หนุ่มสาวสมัยก่อนได้มีโอกาสทำความรู้จักกัน เนื่องจากสมัยก่อนเป็นสังคมที่มีพื้นที่ระหว่างหนุ่มสาวค่อนข้างจำกัด ดังนั้นการละเล่นพื้นบ้านจึงมีบทบาทต่อคนในชุมชน ต่อสังคมที่หลากหลาย แต่เมื่อสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป การเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพอันนำไปสู่การย้ายถิ่น ความแตกต่างด้านวิถีการดำรงชีวิต และความสัมพันธ์ที่ห่างเหินเนื่องจากคนไม่ได้อยู่รวมกลุ่มกันในชุมชนเหมือนในอดีต ความเป็นปัจเจกชนและการพัฒนาด้านความรู้ ที่นำมาซึ่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ทำให้

คนมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป คนเริ่มเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้น้อยลงเพราะคนมีการศึกษามากขึ้น ค่านิยมการทำงานในระบบราชการส่งผลต่อการละทิ้งอาชีพของบรรพบุรุษ คนมีกิจกรรมนันทนาการที่สนุกและหลากหลายขึ้น จึงทำให้ความเกี่ยวข้องกับระบบวัฒนธรรมชุมชนน้อยลง และส่งผลกระทบเป็นระบบกับการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน เพราะไม่มีการละเล่นในชีวิตประจำวันอีกต่อไป การกลับมาของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นก็เกิดขึ้นจากภาวะสังคมสมัยใหม่ที่คนในสังคมเริ่มหันมาใส่ใจกับวัตถุ การแข่งขัน การรู้สึกโดดเดี่ยวท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถูกพูดถึงในการสร้างความพอเพียงและการกลับไปหาความสุขแบบในอดีต กระแสการกลับมามองหาคุณค่าทางภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงทำให้แต่ละชุมชนหันกลับมาลงทุนทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่ทุนทางวัฒนธรรมภายใต้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงสามารถค้นหาได้ง่าย เนื่องจากมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การฟื้นฟูและการสืบทอดเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงทำให้การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ในยุคปัจจุบัน คือ บทบาทหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมในฐานะเป็นเครื่องบ่งชี้ทางอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มไทยพวนที่มีคุณค่า บทบาทหน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์กลุ่มของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน นับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บทบาทหน้าที่ที่คลี่คลาย เป็นบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีตมาถึงปัจจุบัน แต่การทำหน้าที่ดังกล่าวมีการคลี่คลาย กล่าวคือ เดิมบทบาทหน้าที่เป็นบทบาทหน้าที่ที่การละเล่นมีต่อคนในชุมชน แต่ปัจจุบันบทบาทหน้าที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อคนในชุมชน แต่ทำหน้าที่ให้กับคนภายนอกชุมชน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา ซึ่งในอดีตบทบาทนี้การละเล่นพื้นบ้านก็เคยทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน แต่ปัจจุบันเป็นการให้การศึกษาแก่คนนอกวัฒนธรรมเพื่อรู้จักและเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มของชาวพวน (การละเล่นนางด้ง, การละเล่นลำพวน) และบทบาทหน้าที่ด้านการรวมกลุ่ม แต่เป็นคนละวัตถุประสงค์จากอดีตที่ปัจจุบันคือการรวมกลุ่มอย่างมีเป้าหมายและมีผลลัพธ์ที่ดีต่อตนเองและชุมชน เช่น เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อรายได้ของตนและชุมชน และเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวน

รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโอกาสในการละเล่น และสถานที่เล่น ที่เล่นตามวาระโอกาสเฉพาะ เช่น งานวัฒนธรรมที่จัดขึ้น หรือเพื่อการศึกษาดูงาน เป็นผลมาจากการดำรงอยู่ในรูปแบบใหม่ที่มีการเคลื่อนไหวในการละเล่นที่ไม่ได้เล่นเพื่อคนในชุมชนเป็นหลักเหมือนในอดีต

แต่เป็นการเล่นเพื่อให้คนนอกวัฒนธรรมได้เรียนรู้ถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์พวนที่บ่งบอกถึงตัวตนได้ผ่านการละเล่นที่เป็นความสนุกสนาน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงและการสูญหายของการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะคล้ายกัน ซึ่งปัจจัยตัวเดียวกันสามารถส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการคงอยู่ ขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสูญหายไปพร้อม ๆ กัน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย พบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 5 ปัจจัยหลัก 18 ปัจจัยย่อย ได้แก่

1) ปัจจัยภายในของตัวการละเล่น ได้แก่ ผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอด เนื้อหาในการละเล่น

ช่องทางหรือโอกาสในการละเล่น (พื้นที่ด้านประเพณี, พื้นที่ทั่วไป) ปัจจัยภายในนี้คือศักยภาพพื้นฐานของการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในอนาคต ซึ่งการละเล่นหลาย ๆ ตัวก็มีความสมบูรณ์ในด้านการมีองค์ประกอบที่ครบที่พร้อมจะทำการสืบทอด แต่บางการละเล่นก็ขาด ๆ หาย ๆ ในบางองค์ประกอบ แต่ในขณะเดียวกันหากพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบจะพบว่า ความเข้มแข็งขององค์ประกอบภายในตัวการละเล่นนั้นมีปัญหาในทุกองค์ประกอบและทุกการละเล่น ซึ่งสถานการณ์ของความอ่อนแอของตัวการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเป็นสถานการณ์ที่พบได้ในทุกประเภทการละเล่นพื้นบ้านเช่นกัน เช่น งานวิจัยของกฤษฎัท แสนทวี (2552) ศึกษา ลำพวน โดยการวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี งานวิจัยของกนกวรรณ ทองคำสิง อนุกุล พลศิริ และเหมือนแพรว รัตนศิริ (2561) ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ ที่ต่างระบุปัญหาด้าน

สถานการณ์การดำรงอยู่ขององค์ประกอบการละเล่นพื้นบ้าน ว่ามีความอ่อนแอที่ต้องดำเนินการสร้างความเข้มแข็งอย่างเร่งด่วน ประการแรกคือ ด้านปัญหาของผู้ถ่ายทอดการละเล่นพื้นบ้าน ที่ปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงมาก และผู้ถ่ายทอดการละเล่นพื้นบ้านก็เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งหลาย ๆ แห่งมีอายุเกินกว่า 80 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการสูญเสียชีวิตบุคคลด้านปราชญ์ท้องถิ่นอย่างมาก และผลกระทบต่อมาที่จะเกิดขึ้นหากเกิดการสูญเสียชีวิตกลุ่มคนดังกล่าว คือ การสูญหายของเนื้อหาในการละเล่น เพราะการละเล่น

พื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ปัจจุบันอาจมีการจดบันทึก เก็บรวบรวมรายละเอียดไว้บ้างแล้ว แต่องค์ความรู้ที่ยังไม่ได้รับการถ่ายทอดที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยการชมเป็นสิ่งที่หายไประหว่างกับตัวผู้ถ่ายทอด ซึ่งจะส่งผลต่อการสูญหายของวัฒนธรรมการเล่นที่สมบูรณ์ไป ดังนั้น การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดกลุ่มใหม่ขึ้นมา จึงเป็นแนวคิดที่ปัจจุบันทุกชุมชนตระหนักและดำเนินการเตรียมความพร้อมไปบ้างแล้ว ในการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดในวันนี้ที่จะกลายมาเป็นผู้ถ่ายทอดในวันหน้า แต่ปัญหาที่เป็นอุปสรรคคือ กรณีการสร้างเด็กรุ่นใหม่เป็นกลุ่มผู้สืบทอด การเล่นพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในความสนใจของเด็ก เนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่ในชีวิตประจำวันอีกต่อไป และการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทำให้เด็กเข้าถึงเทคโนโลยีได้ง่ายและทำให้มีแหล่งเรียนรู้และแหล่งบันเทิงที่น่าสนใจมากกว่า จึงทำให้การสร้างกลุ่มผู้สืบทอดไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีการนำเข้าสู่การฝึกสอนในโรงเรียนของชุมชน แต่ก็เป็นการสืบทอดแบบครั้งคราวที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการสืบทอดในชีวิตจริง

ด้านช่องทางและโอกาสในการเล่น พบว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการคงอยู่ โดยเฉพาะหากมีช่องทางการเล่นบ่อยครั้งนั้นหมายถึงความสามารถในการผลิตซ้ำการเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่จะเป็นหลักประกันของการดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งปัจจุบันช่องทางหรือโอกาสในการเล่นพื้นบ้านไทยพวนในแต่ละจังหวัดก็มีความเข้มแข็งในโอกาสการแสดงไม่เท่ากัน ส่งผลต่อการดำรงอยู่ในอนาคตที่เข้มแข็งแตกต่างกันออกไป

2) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม มีการปรับตัว

เครือข่ายทางวัฒนธรรม (ผู้นำที่เข้มแข็ง, เครือข่ายภายในชุมชน, เครือข่ายภายนอกชุมชน) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นของการเล่นพื้นบ้านในขณะเดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของการสูญหายเช่นเดียวกัน เพราะการที่คนในชุมชนออกมาจากภาคเกษตรกรรมคือที่มาของการสูญหายด้านการเล่นพื้นบ้านไทยพวน เพราะการเปลี่ยนแปลงอาชีพที่มีความหลากหลายขึ้น การย้ายถิ่นเพื่อไปทำงาน ชุมชนก็เหลือแต่เด็กและคนสูงอายุในขณะที่คนวัยแรงงานไปทำงานที่อื่น การเล่นพื้นบ้านจึงขาดวาระโอกาสในการเล่นเพราะกลุ่มคนบางกลุ่มที่เป็นกำลังในภาคเกษตรในอดีตหายไปจากชุมชน จนทำให้การเล่นพื้นบ้านไทยพวนหายไปจากชีวิตของคนในชุมชนอัตโนมัติ และดำรงอยู่ในรูปแบบใหม่ในปัจจุบัน คือเพื่อการแสดงสาธิตปัจจัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการเล่นพื้นบ้านไทยพวนมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไตรตรีงษ์ พลอยม่วง (2552) ศึกษาบริบทการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเพลงเรือลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า เพลงเรือ

เป็นการละเล่นของกลุ่มคนภาคกลางที่เกิดขึ้นมาจากวิถีชีวิตของคนริมแม่น้ำที่การสัญจรไปมาต้องอาศัยเรือ จนกระทั่งมีการพัฒนาทางสังคมภายใต้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเป็นภาคอุตสาหกรรม ที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งการสร้างถนน การมีประปา และระบบสาธารณูปโภคอื่น ๆ โดยเฉพาะการสร้างถนนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นเพลงเรือจากรูปแบบในอดีตที่เล่นในน้ำเป็นรูปแบบเพลงเรือที่เล่นบนบกแทน การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม การประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดเพลงเรือ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรม ที่เป็นคุณค่าและจิตวิญญาณของการละเล่นเพลงเรือตามมา

เมื่อการละเล่นเกิดการสูญหายไปจากสังคมคนในชุมชนจึงเริ่มกลับมาฟื้นฟูการเล่นพื้นบ้านในฐานะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการให้ยังคงอยู่เพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมกลุ่มที่แตกต่างและมีคุณค่าสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การรื้อฟื้นและการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนเกิดความเข้มแข็งขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ของบรรจง มงคลยง

การเป็นที่รู้จักของพวannonครนายกเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะเจ้าอาวาส ที่วัดฝั่งคลองสามารถรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งได้ ก็เพราะมีเจ้าอาวาสเป็นศูนย์รวมที่ทุกคนยินดีทำให้ เวลาใครมาดูงาน หรือมีนักท่องเที่ยวก็จะลงไลน์กลุ่มกัน ว่าจะวันนั้นวันนี้ มีเวลาที่ชั่วโมงจะดูอะไรบ้าง จะดูการแสดงอะไรก็จะมีให้เขาเลือก”

(บรรจง มงคลยง. 2562 : สัมภาษณ์)

ปัจจัยด้านเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชนมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพราะตามแนวคิดแล้วเครือข่าย คือรูปแบบความสัมพันธ์ของคน กลุ่มคน องค์กร ที่รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และการมีประสานความร่วมมือกันเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายหลักร่วมกัน (ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร, 2549, น. 79 - 81) ดังนั้นการมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง คือ การที่เรามีเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกันที่พร้อมจะสนับสนุนและช่วยเหลือให้คนที่อ่อนแอกว่าหรือต้องการความช่วยเหลือสามารถยืนและเดินหน้าต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง เครือข่ายทางวัฒนธรรมจึงสำคัญ

อย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน ซึ่งการมีเครือข่ายได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าสามารถทำให้เกิดโอกาสในการผลิตซ้ำการละเล่นพื้นบ้านออกสู่การรับรู้ของคนได้บ่อยครั้งนั้นหมายถึงความเข้มแข็งในการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่เข้มแข็ง เช่น กรณีของจังหวัดนครนายกที่มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง อันเกิดจากการมีเครือข่ายที่หลากหลายคอนช่วยเหลือและสนับสนุน ทั้งในด้านการพัฒนาศักยภาพการฝึกสอนกลุ่มผู้สืบทอดการละเล่นพื้นบ้าน การสนับสนุนพื้นที่ในการการละเล่น (ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน) สอดคล้องกับงานของสุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2553) ศึกษาสถานภาพและการสืบทอดของสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคตะวันออก ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสถานภาพสื่อการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ การมีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก การสนับสนุนของชุมชน

3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ / ความศรัทธา

ความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการมีความรู้สึกร่วมของการเป็นลูกหลานพวน มีบรรพบุรุษพวนร่วมกัน เป็นพลังทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันและพร้อมที่จะดูแลและรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มให้มีการสืบทอดต่อไป ดังคำสัมภาษณ์ของวชิราภรณ์ มาแสง

“เป็นคนพวนโดยกำเนิดค่ะ เกิดที่บ้านกลับเลยคะ” เราเห็นการละเล่นมาตั้งแต่เด็ก เราเห็นมาโดยตลอด แต่เดี๋ยวนี้อยู่สมัยมันเปลี่ยนไปไม่มีคนเล่นเหลือคนเล่นไม่กี่คน เด็กสมัยนี้ก็พูดพวนไม่ค่อยได้แล้ว วัฒนธรรมพวนก็ไม่ค่อยรู้จักแล้ว เมื่อเรามาอยู่ตรงนี้ก็พยายามเต็มที่ในการรักษาไว้ให้ดีที่สุด คือสุดท้ายแล้วมันก็ต้องสร้างกลุ่ม สร้างคนขึ้นมาให้มันยังคงอยู่”

(วชิราภรณ์ มาแสง. 2562: สัมภาษณ์)

ความรู้สึกของความเป็นกลุ่มเดียวกันของชาวพวนทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ทำให้เกิดการเชื่อมโยง ติดต่อกันได้ง่ายกว่าในอดีตทำให้เกิดการรวมกลุ่มบนพื้นที่ทางสังคมเสมือนจริงผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ช่วยเหลือกัน ผ่านการเชื่อมโยกันผ่านกลุ่มสังคมชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยบนเฟซบุ๊ก ยิ่งทำให้ชาวพวนทั้ง 2 ประเทศมีความผูกพันในฐานะมีสายเลือดบรรพบุรุษร่วมกัน ต่างโหยหาอดีตของพี่น้องชาวพวน ชาวไทยพวนในประเทศไทยมีการเดินทางไปยังแขวงเชียงขวาง เพื่อได้กลับไปยังแผ่นดินบรรพบุรุษเพื่อ

รำลึกถึงบรรพบุรุษ ชาวลาวพวนก็รู้สึกผูกพันกับพี่น้องชาวไทยพวนภายใต้ความเป็นพี่น้องเดียวกัน

ปัจจัยด้านการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (การศึกษาวิจัย, การสืบทอดในโรงเรียน, การสืบทอดในพื้นที่ชุมชน, การเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่) แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) (อ้างถึงในทิพย์พชร กฤษสุนทร. 2554 : 355- 359) ให้ความสนใจ ตามแนวคิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรม วัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำตัวเองเพื่อการสืบทอดอยู่เสมอ ดังนั้นการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านไทยพวนจะมีความยั่งยืนยาวนานเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตซ้ำตัวเองออกสู่สังคมเท่านั้น ดังนั้นการดำรงอยู่ของการเล่นพื้นบ้านไทยพวนทั้ง 5 จังหวัด กล่าวได้ว่ามีเพียงจังหวัดนครนายกที่มีโอกาสผลิตซ้ำตัวเองบ่อยครั้งที่สุด และหลากหลายรูปแบบมากที่สุด เพราะจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางที่เดินทางสะดวกที่สุดเมื่อเทียบกับอีก 4 จังหวัด จึงทำให้เป็นจุดสนใจในการเรียนรู้วัฒนธรรมพวน ซึ่งหมายถึงโอกาสที่วัฒนธรรมพวนนครนายกจะมีโอกาสได้ผลิตซ้ำความเป็นพวนผ่านวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ รวมถึงการเล่นพื้นบ้านด้วย ซึ่งมีทั้งการผลิตซ้ำผ่านการศึกษาวิจัย มีการสืบทอดในโรงเรียน มีการสืบทอดในพื้นที่ชุมชน และมีการเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ ผ่านการท่องเที่ยวชุมชน ผ่านแหล่งเรียนรู้ของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง ซึ่งมีความหลากหลายเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะการเผยแพร่ผ่านระบบสังคมออนไลน์ยิ่งทำให้เกิดการรู้จักการเล่นพื้นบ้านไทยพวนไปยังกลุ่มผู้ชมได้อย่างกว้างขวางและเข้าถึงได้ง่ายโดยไม่ต้องมาถึงพื้นที่ชุมชนก็ทำได้ ในขณะที่จังหวัดอื่น ๆ ที่อาจมีช่องทางการผลิตซ้ำวัฒนธรรมการเล่นผ่านรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีหน่วยงานราชการที่จัดขึ้นแล้ว มีจังหวัดลพบุรีที่มีการผลิตซ้ำด้านการศึกษาวิจัยบ่อยครั้งเช่นกัน

ในกระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน พบว่า การเล่นพื้นบ้านไทยพวนนอกจากเป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานแล้วยังได้สอดแทรกคติธรรมและการครองตนตามแนวทางการดำรงชีวิตของชาวพวนตั้งแต่อดีตที่ยังสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังของการเล่นแต่ละประเภท ได้แก่ ค่านิยมเรื่องความกตัญญู สะท้อนผ่านการแสดงออกซึ่งความเคารพของผู้เล่นที่มีต่อครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องในการดลบันดาลให้เกิดความสำเร็จ ราบร้อนในการการเล่น ไม่ว่าจะเป็นการยกขันท์ 5 การบอกกล่าวขออนุญาตครูที่ให้ความรู้ในการเล่น ปู่ตาของชุมชน ซึ่งถึงแม้ว่าปัจจุบันการเล่นบางอย่างจะเป็นเพียงการสาธิตให้ชมแต่ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ก็ยังคงได้รับการปฏิบัติอย่างสืบเนื่องเนื่องจากเป็นสิ่งที่ผู้เล่นเชื่อและศรัทธานำมาซึ่ง

ความเป็นสิริมงคลแก่ตน สอดคล้องกับงานวิจัยของรชพรรณ ฆารพันธ์ และปณต สุสุวรรณ (2562) ศึกษาพลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ที่พบว่าชาวพวน ยังมีการสืบทอดความเชื่อเรื่องผี ผ่านพิธีกรรมการแสดงออกซึ่งความเคารพทั้งผีบรรพบุรุษ และผีที่คอยคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้าน ยังเป็นสิ่งที่ชาวพวนให้ความสำคัญและต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนและชุมชน

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นการละเล่นกึ่งธุรกิจ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดการรวมกลุ่มของคนที่มีจิตวิญญาณของความเป็นคนพวนที่ต้องการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพวนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะนอกเหนือจากการมีจิตอาสาในการเข้ามาทำงานวัฒนธรรมแล้ว ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่นำมาซึ่งรายได้ของตนและชุมชนจากการเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนก็จะช่วยดำรงรักษาการสืบทอดการละเล่นได้ยาวนานออกไป เพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญสำหรับคนบางคนที่ยังต้องทำงาน หาเงิน เช่น กรณีของหมอแคนที่ต้องมาสาธิตการละเล่นเวลาที่มิได้ผู้ชมหรือนักท่องเที่ยวอยากชมการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน การมาด้วยสำนึกทางวัฒนธรรมกลุ่มก็อาจเป็นส่วนหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจที่สามารถเป็นค่าจ้างในการเลี้ยงปากท้องของตนได้เช่นเดียวกัน และการเป็นกึ่งธุรกิจก็ทำให้เกิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพวนที่เชื่อมโยงกันของชุมชน ตั้งแต่การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการทอผ้า การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอาหาร ที่ได้รับผลประโยชน์เกี่ยวโยงกัน ดังคำสัมภาษณ์ของสุรีย์ สะเภาทอง ที่พูดถึงการท่องเที่ยวกับการละเล่นนางดังของบ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

เดี๋ยวนี้นางดังเล่นโชว์อย่างเด“ี๋ยถ้าใครต้องการดูอยู่ที่นักท่องเที่ยวน่าต้องการ
ซื้อแบบไหนนักท่องเที่ยวเขาจะมีแพคเกจว่าคุณจะดูอะไรมั่ง ศูนย์เฉลิมราชย์วัด
ฝั่งคลองชาติชายเป็นประธานเขาจะมีแพคเกจให้เลือกเลย จะไปเที่ยวเฉพาะบ้าน
ใหม่ก็ได้ไปดูพระธาตุอุสาดีไปไหว้พระ ไปไหว้ปู่ตาหรือจะมาดูทอผ้าพวน หรือ
จะมาเกาะหวายก็มา บ้านครูหลอดปลาครูหลอดก็มา แล้วก็มาไหว้ในวิหาร
รอยพระบาทแล้วก็ไปบ้านป่าศรีการเป็นอยู่ของคนชุมชนสมัยโบราณในการทำนา
เขาจะอนุรักษ์ของสมัยโบราณไว้ แล้วก็บาริย์จะเป็นคนนำเสนอว่าอันนี้คือไอนั้น
ไอนี้ดำเนินาแบบไหนทำไรแบบไหน เราก็ให้คนมาศึกษาดูงานให้มาร่วมกิจกรรมกับ
เรา ดำข้าว หาบข้าวและสุดท้ายก็มาดูการละเล่นที่นี่”

(สุรีย์ สะเภาทอง. 2562 : สัมภาษณ์)

ความสำคัญของปัจจัยทางเศรษฐกิจกับการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรพันธ์ เสริมสวัสดิ์ศรี (2557) ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวอาข่า หมู่บ้านอาข่าปากกล้วย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า กระแสการท่องเที่ยวส่งผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่สูญหายหรือกำลังจะสูญหาย ด้วยการนำศิลปวัฒนธรรมการละเล่นของชนเผ่าอาข่ามาแสดง ต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การเดินรำอาข่า การเล่นกระต๊อไม้ไผ่ การฝึกเยาวชนอาข่าเพื่อเล่นเครื่องดนตรีอาข่าถึงแม้วัตถุประสงค์จะเป็นไปเพื่อรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ก็เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มอาข่าอีกทางหนึ่ง

5) ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไทยพวนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน นโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นผลมาจากปัจจัยด้านการเมืองที่ส่งผลต่อทิศทางของการจัดการวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน เพราะนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้นำมาซึ่ง การสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินโครงการต่าง ๆ เช่น การจัดเวทีวัฒนธรรม การจัดโครงการเพื่อฝึกอบรมหรือฝึกทักษะด้านการละเล่น ซึ่งการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านในปัจจุบันปัจจัยหนึ่งก็เพราะการสนับสนุนจากนโยบายของทางหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านมีความเข้มแข็ง ทั้งในด้านการมีพื้นที่ในการแสดง การมีงบประมาณจ้างครูท้องถิ่นมาสอนทักษะการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านในโรงเรียน และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของทางหน่วยงาน ซึ่งงานวิจัยหลายชิ้นก็ยืนยันถึงความสำคัญของการมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนของทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นงานของรชพรพรรณ ฆารพันธ์ และปณต สุสุวรรณ (2562) ศึกษาพลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์พวน ที่ระบุว่า การมีศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดทุ่งโหล่งเหนือ จังหวัดแพร่ ในการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และมรดกวัฒนธรรมพวนอย่างเป็นระบบ การเป็นพื้นที่การจัดกิจกรรมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ การมีชมรมไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพวน และจังหวัดสุพรรณบุรีได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการจัดงานประเพณีสำคัญมีผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน

3. รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมพวน ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย

รูปแบบการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวน จะศึกษาจากพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งของการดำรงอยู่ของการละเล่น โดยดูจากการจัดการทางวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการเพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรม 2) การจัดการเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรม 3) การจัดการเพื่อการปรับประยุกต์ 4) การจัดการเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่ โดยพื้นที่ที่ถูกเลือกในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ จังหวัดนครนายก และจังหวัดสระบุรี เนื่องจากทั้งสองจังหวัดเป็นจังหวัดที่มีกระบวนการในการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านที่เข้มแข็งมากที่สุดในบรรดา 3 จังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง ที่จะสามารถนำมาเป็นต้นแบบของการศึกษาเพื่อการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้าน จุดเด่นที่แตกต่างของทั้งสองจังหวัดคือ การมีทุนของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน จังหวัดสระบุรีถือว่าเป็นจังหวัดที่มีทุนทางวัฒนธรรมของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่สมบูรณ์มากที่สุดในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย โดยพิจารณาจากความสมบูรณ์ของจำนวนการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ยังมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีจำนวนการละเล่นทั้งสิ้น 4 ประเภท ได้แก่ การละเล่นนางกวัก การละเล่นหม่าเบ๊ย การละเล่นหลุมเมือง และการละเล่นลำพวน ในด้านจังหวัดนครนายกมีจุดเด่นคือการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง เพราะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่หลากหลายและทำให้เกิดการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนไทยพวนจังหวัดนครนายกจนกลายเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนไทยพวนที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปจำนวนมาก การจัดการทางวัฒนธรรมภายใต้องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน โดยรวมในกระบวนการต่าง ๆ ของทั้ง 2 จังหวัดมีความคล้ายคลึงกัน และประสบกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการวัฒนธรรมในรูปแบบที่คล้ายกัน ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อการจัดการวัฒนธรรมของตนที่เข้มแข็งขึ้นได้ แต่จุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการวัฒนธรรมของทั้ง 2 จังหวัดมีความแตกต่างกันตรงที่ จังหวัดนครนายกเริ่มต้นจากกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการสูญหายของวัฒนธรรมพวนของจังหวัดนครนายกที่ค่อนข้างรุนแรง เช่น การที่เด็กรุ่นใหม่ในพื้นที่ชุมชนไทยพวนเกือบทั้งหมดไม่สามารถพูดภาษาพวนได้ วัฒนธรรมพวนต่าง ๆ ค่อยๆ ถูกกลืนหายไป จนกระทั่งการมีผู้นำชุมชนคนสำคัญ คือ พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวและทำให้ชุมชนกลับมารวมกลุ่มเพื่อรื้อฟื้นและสืบทอดวัฒนธรรมพวนอีกครั้ง ความน่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งของกรณีของจังหวัดนครนายกและจังหวัดสระบุรี คือ การมีผู้นำที่มี

บทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่มีสถานภาพที่แตกต่าง ทั้งการเป็นผู้นำฝ่ายสงฆ์ที่ไม่ได้มีเชื้อสายไทยพวน (นครนายก) กับผู้นำที่มีเชื้อสายไทยพวน (สระบุรี) การมีทุนของชุมชนที่แตกต่างกันและมีความได้เปรียบคนละด้าน ทำให้มองเห็นศักยภาพที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ และจะทำให้พื้นที่ทั้งสองจังหวัดกลายเป็นต้นแบบที่สมบูรณ์ในการเรียนรู้ของชุมชนอื่น ๆ ในการจัดการทางวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนต่อไปได้

รูปแบบการสืบทอดวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านของทั้ง 2 จังหวัด คือ การสร้างกลุ่มผู้สืบทอด 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มเด็กและเยาวชน ด้วยคุณสมบัติของการมีช่วงอายุที่ยาวนานที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนได้นานมากขึ้น แต่ข้อเสียคือการขาดช่วงในการสืบทอดเพราะการแยกย้ายไปเรียนต่อที่อื่น และความสนใจน้อยต่อการละเล่นพื้นบ้าน และเด็กปัจจุบันส่วนใหญ่ฟังพูดภาษาพวนไม่ค่อยได้จึงทำให้ดูลำพวนไม่เข้าใจ การเป็นผู้สืบทอดจึงเป็นการสืบทอดแบบผสมผสานระหว่างการใช้ภาษาพวนและภาษาไทยกลาง ซึ่งเป็นรูปแบบการปรับประสานที่พบในปัจจุบันตามแนวคิดเรื่องหลักเกณฑ์เรื่องรูปแบบของการผสมผสานของการปรับประยุกต์วัฒนธรรม คือ เป็นการผสมผสานของเก่าและของใหม่ออกมาเป็นรูปแบบใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, น. 42 - 45) การนำเข้าไปสืบทอดในโรงเรียนซึ่งการสืบทอดในโรงเรียนเป็นรูปแบบหนึ่งของช่องทางสืบทอดในปัจจุบัน ซึ่งการสืบทอดอาจไม่ครบตามองค์ประกอบของการสืบทอดเพราะการสืบทอดในโรงเรียนอาจขาดในเรื่องของส่วนรากที่เป็นความเชื่อและจิตวิญญาณ เพราะเน้นแต่การสืบทอดด้านรูปแบบเพื่อให้สามารถลำพวนเป็น เล่นการละเล่นพอเป็น แต่อย่างน้อยเด็กก็ได้สืบทอดในส่วนของรูปแบบ (ส่วนดอก ใบ ผล) สอดคล้องกับงานของสุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2553) ศึกษาสถานภาพและการสืบทอดของสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคตะวันออก ที่พูดถึงการสืบทอดผ่านโรงเรียนว่ามักจะสืบทอดเพียงแค่ส่วนแรก เพราะเป็นลักษณะการสืบทอดแบบครั้งคราว แต่หากบรรจุในหลักสูตรจะได้สองส่วนคือส่วนดอก ใบผล และส่วนลำต้น แต่หากสืบทอดที่บ้านศิลปินจะได้ครบทั้งสามส่วน และกลุ่มที่สองคือกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ข้อดีคือมีเวลาเข้ามาสืบทอดวัฒนธรรมเพราะส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยเกษียณแล้ว และการมีประสบการณ์ของการเป็นผู้ชมมาก่อนพร้อมกับความสามารถในการสื่อสารภาษาพวนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้เกิดการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนได้ตรงตามต้นฉบับในด้านสำเนียงภาษา แต่ข้อเสียคือช่วงระยะเวลาการสืบทอดมีอายุที่สั้น เนื่องจากเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการเสียชีวิต ในกระบวนการสืบทอดการละเล่นในกลุ่มผู้สืบทอด ซึ่งพบในทุกประเภทของสื่อพื้นบ้านที่เป็นสื่อของคนสูงอายุ เนื่องจากเด็กไม่สนใจเพราะดูไม่

เป็น เล่นไม่ได้ ดังงานวิจัยของกฤษฎัท แสนทวิ (2552) ศึกษา ลำพวน โดยการวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มผู้สืบทอดที่พัฒนามาเป็นผู้ถ่ายทอดปัจจุบันว่า หมอลำและหมอแคน (ผู้ส่งสาร) การลดลงของจำนวนหมอลำและหมอแคนอาชีพเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและเสียชีวิตลงเกือบหมด ในขณะที่หมอลำและหมอแคนปัจจุบันเป็นเพียงหมอลำสมัครเล่น ที่ความสามารถด้านการลำพวนเป็นลักษณะของการครุพักลักจำมากกว่ามีความสามารถเหมือนหมอลำอาชีพ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการศึกษาเรื่องการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ได้ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ของการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนในแต่ละจังหวัดอย่างละเอียด ซึ่งจะทำให้ทราบจุดแข็งจุดอ่อนของแต่ละกลุ่มการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จังหวัด ไปถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายด้านวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไปวางแผนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านให้เข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในฐานะวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์พวน ที่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การสืบทอด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านกับประเทศไทยว่าในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตของการสูญหายในตัวของการเล่นพื้นบ้าน สถานการณ์ของการละเล่นพื้นบ้านของประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างไร มีปัจจัยเหมือนหรือแตกต่างกับเราอย่างไร ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง และหากตัวการละเล่นพื้นบ้านที่ศึกษาประสบความสำเร็จสูงในการดำรงอยู่ในปัจจุบันเขามีวิธีการจัดการอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านในประเทศไทย

บรรณานุกรม

Schaefer R.T. (2008). *Sociology A Brief Introduction* (7 th ed.). New York: McGraw- Hill.

Kornblum W. (2008). *Sociology in a Changing Word* (8 th ed.). Canada: Thomson Learning.

Khamphanh Vorasing. (2563, 20 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อาริวรรณ หัสติน, สัมภาษณ์ผ่าน
เครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก (Facebook).

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2548). สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. กรุงเทพฯ :โครงการสื่อพื้นบ้านเพื่อ
การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2548). สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา : ภาพรวมจากงานวิจัย.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2549). ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาวะ.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2549). ชักลั่น คัดกรอง ตรงดู : สื่อพื้นบ้านสื่อสาร. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2549). สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2557). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กาญจนาวัฒน์ แปลกวงศ์. (2554). ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้าน
ทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชามานุษยวิทยามหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กั้ววาฬ วงษ์พันธุ์. (มปป). พงศาวดารของพวนและประวัติบ้านมะขามล้ม. บ้านที่กลายมือ

กฤษณ์ท แสงทวี. (2552). ลำพวน : การวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยพวน
อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, คณะ
วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กนกวรรณ ทองคำสิงห์, อนุกุล พลศิริ, และเหมือนแพรว รัตนศิริ. (2561). การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิ
ปัญญาการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ. วารสารวิชาการ Veridian E –

- Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย, ปีที่ 11 (1) , หน้า 1320 – 1336.
- กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ. (2561, 10 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 63/1 หมู่ 11 ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี.
- ขจร สุขพานิช. (2505). ฐานันดรไพร่. หนังสืองานฌาปนกิจนางหล้า กระจำวงศ์ศาสตร์.
- ชนิษฐา ทองชุ่ม. (2557). การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเก คณะไชยา-แอน มิตรชัย. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ขวัญชนก มีสนม. (2562, 11 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 2 ม.6 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอนองโตน จังหวัดสระบุรี. คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสิงห์บุรี. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- คำหลวง น้อยคำ. (2555). ประวัติศาสตร์เมืองพวน. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- เจนสุดา สมบัติ. (2548). “ความเป็นพวน” ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย. ปรินิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2548). สังคมวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จินตนา สิริสุทธิสาร. (2563, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่โรงเรียนอนุบาล อำเภอบางพลี(ชุมชนบ้านเกาะหวาย) ตำบลเกาะหวาย อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก.
- เชาว์วัย สุภรตรีทิเทศ. (2542). การรับนวัตกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา : ศึกษากรณี ชุมชนไทยพวนในจังหวัดลพบุรี. มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย. (2560). หนังสือที่ระลึกงานสังสรรค์ “ร้อยใจไทยพวน” ครั้งที่ 34 .กรุงเทพฯ : มปป.

- จิตติกาญจน์ ใจไมตรี และอุมาภรณ์ สังขมาน. (2559). การศึกษาการแปรคำศัพท์ในภาษาพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 24 (45), หน้า 245-262.
- ดวงตา หัสสา. (2560, 3 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสดิน, ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2540). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ : มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไตรตรึงษ์ พลอยม่วง. (2552). บริบทการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเพลงเรือลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ถนัด ยนต์ทอง. (2562, 10 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสดิน, ที่บ้านเลขที่ 21 หมู่ 3 ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี.
- ทิพย์พัญญู กฤษณนุสร. (2552). การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา. วารสารศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีศักดิ์ พรสัจจะ. (2561, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสดิน, ที่วัดอมรินทรารามวรวิหาร เลขที่ 566 แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร.
- ทองหล้า จิตต์นิ่ม. (2562, 2 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสดิน, ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 8 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- ธวัช ปุณโณทก. (2560). วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญาภรณ์ พลายงาม, ชนัย วรรณลี, อัครวิทย์ เรืองรอง. (2560). พิธีกรรมและการแสดงในการขอฝนของวัฒนธรรมอีสาน. วารสารสารสนเทศ, ปีที่ 16 (2), หน้า 99 - 114.
- นัยพรพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2550). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ธนาเพลส.
- นิวัติ ทองวล. (2554). การสร้างอัตลักษณ์กับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวพวนในสังคมท้องถิ่น. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. (2525). การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ.2325-2448). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เนตรนภา พหลยุทธ์. (2562, 11 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ 6 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี.

เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทย์. (2560). คติชนวิทยาประยุกต์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2557). ราชอาณาจักรลาว. กรุงเทพฯ : พิมพ์สยาม.

บุญมี เทบสีเมือง. (2553). ความเป็นมาของชนชาติลาว การตั้งถิ่นฐานและสถาปนาอาณาจักร. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

บุปผา บุญทิพย์. (2532). คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ประชาชน.

บุษยมาส แดงขำ. (2556). แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดฝางคลอง (ไทยพวน)

ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญรอด ชุนอ่อน. (2562, 14 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,

ที่วัดกุฎีทอง หมู่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.

บรรจง มงคลยงค์. (2562, 4 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่วัดฝางคลอง 84 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.

ประดิษฐ์ ศิลปบุตรและคณะ. (2558). พวน. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนางลำลี ไตรสุรัตน์.

ปรารธนา แซ่อึ้ง. (2543). การปกครองของไทยที่มีต่อเมืองพวนและชาวพวนในราชอาณาจักรไทย ระหว่าง พ.ศ.2322-2436. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เอกประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปรารธนา แซ่อึ้ง. (2556). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : พลวัตในบริบทสังคมไทย. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ปิยะพร วามะสิงห์. (2538). ความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปริศนา สำราญกิจ. (2541). หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย ท035 วรรณกรรมท้องถิ่น จังหวัดนครนายก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เล่มที่ 5 การละเล่นผู้ใหญ่วัดจังหวัดนครนายก. ฉะเชิงเทรา: วิบูลย์การพิมพ์.

ประยงค์ นาคประสาน. (2561, 7 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,

- ที่บ้านเลขที่ 29 หมู่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.
 ประภัสสร บุญหนุน. (2562, 16 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
 ที่โรงเรียนสุเทพวิทยาลัย หมู่ 4 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.
 ปั่น ตีวงศ์. (2561, 17 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 122
 หมู่ 1 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
 ผ่องศรี บุญจันทร์. (2561, 23 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่ทำการ
 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
 พชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม.
 กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์.
 พัทยา สายหนู. (2559). การศึกษาสังคมผลไม้รวม. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย
 โพธิ์ สุนทะลาด. (2538). ดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทพวนที่แขวงเชียงขวางแห่งประเทศสาธารณรัฐ
 ประชาธิปไตยประชาชนลาว. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
 โพธิ์ แคมล่ำเจียก. (2548). สืบสานพงศาวดารกลุ่มชนไทพวน. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์.
 โพธิ์ แคมล่ำเจียก. (2537). ตำนานไทพวน. กรุงเทพฯ : พลพิมพ์ พรินติ้ง.
 ไพบูลย์ วิริยะพัฒน์ไพบูลย์. (2553). ประวัติศาสตร์ “พวน” มาจากไหน. นนทบุรี:
 เลิศชัยการพิมพ์.
 พงษ์ พันธุ์ศิริ. (2557). 1,162 ปี อาณาจักรพวน ไทพวนเมืองสุพรรณบุรีมาจากไหน.
 สุพรรณบุรี: รุ่งแสงการพิมพ์.
 พลโทธนภัทร ศรีกุลชัยภัทร. (2561, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
 ที่วัดอมรินทรารามวรวิหาร เลขที่ 566 แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร.
 พระครูวิริยานุโยค. (2563, 23 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่วัดฝั่งคลอง 84
 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
 พระอธิการมีโชค สุนตมโน. (2562, 14 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
 ที่วัดโคกแก้วพัฒน อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี.
 ไพโรจน์ ลายนน้ำเงิน. (2561, 11 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
 ที่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 4 ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.
 พงษ์ พันธุ์ศิริ. (2561, 16 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,

- ที่วัดอมรินทรารามวรวิหาร เลขที่ 566 แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร.
 ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2539). วรรณกรรมไทพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
 สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2549). วิชาคติชนวิทยา. (เอกสารประกอบการสอน) กรุงเทพฯ:
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภักดีวินทร์ จันทรทอง. (2551). จากไล้ดอันเร สู่เรือมอันเร : การปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์ของการละเล่น
 พื้นบ้านไล้ดอันเร. วารสารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ 4 (2), หน้า 1 - 14.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์. (2555). วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย.
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โยชิยุกิ มาซุฮาร่า. (2546). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัย
 คริสต์ศตวรรษที่ 14 - 17 จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”. กรุงเทพฯ
 : มติชน.
- รชพรรณ ฆารพันธ์และปณต สุสุวรรณ. (2562). พลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์พวน.
 รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ราชกิจ อุบลเรือน . (2563, 23 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย อาวีวรรณ หัสติน, ที่วัดฝั่งคลอง 84
 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- รัชพล ป่อชน. (2562, 11 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อาวีวรรณ หัสติน, ที่พิพิธภัณฑ์ไทยพวน
 วัดบ้านทราย เลขที่ 1 หมู่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- วนิดา ริกการณ์. (2545). การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านซอล้านนา. ศีรษะศาสตร์มหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วีรพร รอดทัศน. (2557). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มไทยพวน :กรณีศึกษาชุมชน
 ตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. ศาสตร์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
 จัดการการท่องเที่ยว, คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิลาวรรณ ลายนน้ำเงิน, วีระ พันธุ์เสือ. (2561). การศึกษาดนตรีในพิธีกรรมนางด้งของชาวไทยพวน
 บ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย
 และงานสร้างสรรค์, ปีที่ 5 (1), หน้า 293 - 312.
- วชิราภรณ์ มาแสงง. (2562, 11 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อาวีวรรณ หัสติน, ที่องค์การบริหาร
 ส่วนตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี.

- วิชาญ วัฒนวิเชียร. (2561, 6 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- วิสุทธิ ปังสมบุญสุข. (2562, 19 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
- วันชัย เดชะชัย. (2562, 20 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่วัดฝั่งคลอง 84 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- ศักดิ์สิน ช่องดารากุล. (2553). การละเล่นพื้นบ้านไทยของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง : การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. ปรชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิราพร ณ ถกลาง. (2548). ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง. (2555). เอกสารชุดมรดกภูมิปัญญาไทยพนง เล่มที่ 4 ปากันมาอื่น. นครนายก: ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง.
- ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง. (2555). เอกสารชุดมรดกภูมิปัญญาไทยพนง เล่มที่ 6 โอบอ้อมอึดพนงเดื่อ. นครนายก: ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง.
- สิลา วีระวงส์. (2539). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. (2553). การสำรวจสถานภาพและการสืบทอดสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สนธยา พลศรี. (2553). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- สมคิด จุ่มทอง. (2560). มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยพนงตำบลบ้านทราย. ลพบุรี : ม.ป.ท.
- สมพร วงษ์วรรณ. (2547). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวไทยพนง จังหวัดปราจีนบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. การศึกษามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางการศึกษาวิเคราะห์ และวางแผน. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- โสภณ ลาววรรณ, และคณะ. (2560). นางดังนางควาย. ในรายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ครั้งที่ 4

- (น. 115 - 122). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- อาทิตย์รัฐ สามพิมพ์. (2554). เจริญชั้นตู่จ : การละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร สุรินทร์.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น,
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- สะอึ้ง เมษประสาท. (2561, 7 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.
- สิริวัฒน์ สุโพธิ์. (2562, 11 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่องค์การบริหารส่วน
ตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี.
- สุนัน จันนา. (2562, 4 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่ศูนย์ภูมิปัญญามนุษย
วัดปทุมวงษาวาส (วัดบ้านใหม่) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- สุพรรษา มีสนม. (2562, 5 มกราคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน, ที่บ้านเลขที่ 2
ม.6 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี.
- สุรศักดิ์ สิงห์วิบูลย์. (2561, 25 เมษายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่วัดฝั่งคลอง 84 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- สุรีย์ สะเกาทอง. (2562, 24 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 1 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก.
- สังวัลย์ เครือแก้ว. (2562, 22 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 2 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี.
- สมคิด จุมทอง. (2562, 27 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่พิพิธภัณฑ์ไทยพวน วัดบ้านทราย เลขที่ 1 หมู่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัด
ลพบุรี
- สมบุญ บุญนำพา. (2562, 27 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่พิพิธภัณฑ์ไทยพวน วัดบ้านทราย เลขที่ 1 หมู่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัด
ลพบุรี.
- สมพงษ์ ปทุมมา. (2561, 7 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อารีวรรณ หัสติน,
ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.
- อมรา กล้าเจริญ . (2552). การละเล่นพื้นบ้าน ลีเกเลียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง (บรรณาธิการ). พัฒนาการทางสังคม – วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

อำไพ หมิ่นสิทธิ. (2549). มนุษย์กับสังคม. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

อำไพ หมิ่นสิทธิ. (2553). เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

อำภา หิมพงศ์. (2561, 7 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย อาวีวรรณ หัสดิน, ที่บ้านเลขที่ 8

หมู่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.

<http://www3.onab.go.th/>. (2560). รายงานทะเบียนวัดจังหวัดนครนายก, 20 กุมภาพันธ์ 2562

<http://nakhonnayok.kapook.com/>. (2562). จังหวัดนครนายก, 14 กุมภาพันธ์ 2562.

<http://ndhos.net/webtoday/>. (2562). ข้อมูลทั่วไปของตำบลหนองโดน, 14 กุมภาพันธ์ 2562.

<http://srb1.go.th/>. (2562). สภาพทั่วไปของจังหวัดสระบุรี, 14 กุมภาพันธ์ 2562.

<http://www.banklab.go.th/>. (2562). ประวัติความเป็นมาบ้านกล้วย, 15 กุมภาพันธ์ 2562

<http://www.suphanburi.go.th/>. (2562). จังหวัดสุพรรณบุรี, 15 กุมภาพันธ์ 2562

<http://library.tru.ac.th/insing/sihist.html>. (2562). สิงห์บุรี ประวัติ สภาพทั่วไป,

15 กุมภาพันธ์ 2562

<http://www.sac.or.th>. (2560). พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน), 10 กันยายน 2560.

http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_inside.php?id=865

[https://www.silpa-mag.com/history/article_8103?fbclid=IwAR1B_I5DELkh-GW-](https://www.silpa-mag.com/history/article_8103?fbclid=IwAR1B_I5DELkh-GW-lyKJBw3L-qG_LVSAFfZJ3h5Th1fXbRStuK1N0Zq37eA)

[lyKJBw3L-qG_LVSAFfZJ3h5Th1fXbRStuK1N0Zq37eA](https://www.silpa-mag.com/history/article_8103?fbclid=IwAR1B_I5DELkh-GW-lyKJBw3L-qG_LVSAFfZJ3h5Th1fXbRStuK1N0Zq37eA). (2562). พระวอ พระตา

ในประวัติศาสตร์ไทย —ลาว, 14 กุมภาพันธ์ 2562 .

<http://vajirayana.blogspot.com>. (2459). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2, 5

มีนาคม 2562

ภาคผนวก ก
บทร้องฉบับแปลเป็นภาษาไทย

นางดั่ง
บทพญาบุชาภิ (นครนายก)

	นี่ละหนอ (คำเกริ่น)
ควันรูปเอ๋ย	ท่านก็ไปเวียน
ควันเทียนเอ๋ย	ท่านก็เวียนมาพุดคุย
สองคนเรา	ให้พุดกับท่าน
มาถึงแล้ว	จึงมาพากันชวนกัน เล่น ,
สนามเย็นเอ๋ย	ให้ท่านดู

(วิลาวรรณ ลาวยน้ำเงิน และวีระ พันธุ์เสือ, 2561, น.293 – 312)

กลอนลำพวน แต่งคายนัน เชิญผีเส้านางเทียม ลั่นนางดั่ง 8 ชั้น 5 (ลพบุรี)

โอ้ ...หงษ์ทองเอ๋ย....น้อ.....โอ.... ร่อนไปไกลร่อนมาลงใกล้
บัดนี้ ข้าจะยกมือไหว้ประนมกรก้มกราบ นบ้น้อมน้อมไหว้พระพุทธรูปคุณ พี่น้องเอ๋ย
คุณพระพุทธรูปขอให้มาช่วยนำ คุณพระธรรมขอให้มาช่วยพุด
คุณพระพุทธรูปเจ้ามาปกแผศเกศา คุณบิดามารดาให้มาคุ้มครองข้าพเจ้า
ขอให้มาชี้ช่องให้ไม่ลี้มกลอนลำ พี่น้องเอ๋ย
นางคำหยาดเธอ ผู้ดูแลฝ่ายเรือนา (ทางน้ำ) คำเผื่อเธอ ผู้ดูแลฝ่ายม้า (ทางบก)
ข้าพเจ้าอ้าปากขึ้นจึงไหลหลังลงมา พี่น้องเอ๋ย (คำลำ , คำพุด)
บัดนี้ ข้าพเจ้าจะมาพุดคุยกับข้าพเจ้าขอให้คล่อง
คำใดไม่เหมาะสม ดิฉันกระผม ,
มาวันนี้เป็นวันมงคล ลูกหลานได้อัญเชิญผีบรรพชนไทยพวน
ลงมาเล่นกับเหล่าพี่น้องลูกหลาน ซึ่งยกขันดอกไม้ขึ้นเสมอระดับดวงตา ยกขันขมา
วันนี้ลูกหลานได้จัดขัน คือ 4 มาเคารพเป็นตัวแทนธาตุทั้ง 8 ชั้น 5ดิน น้ำ ไฟ ลม
ขันทั้ง 5 (คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ได้นำมาบอกกล่าวขออัญเชิญผีบรรพบุรุษที่
เสียชีวิตดับขันธไปแล้ว ได้มาเข้าร่างทรง ได้มาเล่นนางดั่ง กับลูกหลาน... ถ้าหากอยู่สุขสบาย ไม่
อดไม่อยาก ก็ขอให้มา มาบอกคนที่ยังมีชีวิตอยู่บ้าง มาทำนายทายทัก เสี่ยงทาย ให้หมู่บ้าน และ
ลูกหลานบ้าง ถ้าหากทำผิดพลาดสิ่งใด ก็ขอขมา(ขอโทษ)ท่านไว้ตรงนี้เลยนะ
จงลงมาเล่นให้สนุก นางดั่งเอ๋ย ผีตนใดศักดิ์สิทธิ์ ผีตนใดมีฤทธิ์ ให้มาเข้าร่างทรง เล่นนะเอาแต่
เท่านั้น ลงกลอนไว้ชะก่อน ยุติบทลงนี้พักผ่อน สายใจเอ๋ยยุติกา ลงพักไว้ก่อนแล้วหนา

(รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางด้ง (นครนายก)

คุณปู่กระดังเอ๋ย คุณย่ากระดังเอ๋ย
 ลงมาเที่ยวรัก ลงมาเที่ยวลา
 เก็บผักเก็บปลา คุณย่าฟันดำ
 ลงมาเล่นน้ำ จะเข้าพาไป
 ให้เหล้าสองไห ไก่กุ่มสองตัว (ไก่กุ่ม คือไก่พันธุ์พื้นบ้านพันธุ์หนึ่ง ลักษณะเด่นคือหางสั้นมากดูคล้ายๆ ไก่หางด้วน)

กระเทียมสองหัว คุณย่าเอื้อเอ๋ย
 สว่น้อยควักโก่ง กระดังไม้หมาก
 สากน้อยไม้แดง ตะแกรงร่อนข้าว
 กระดังผัดข้าวช้ออนแยะแยะ ชะอ้อนยายยาย
 กระทุ้งกระทวยเทิดเทิง เทิดเทิง

(สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางด้ง (ลพบุรี)

นางด้งเอ๋ย เข้าป่าระหง
 กระดังใหม่ใหม่ เขาตากเปลือกแดง
 ข้าวแดงแมงเม่า กระดังผัดข้าว
 อ่อนมานวยนาย ขนดินขนทรายมาใส่น้ำเต้า
 ขอเชิญพ่อเฒ่ามาเข้านางด้ง ขอเชิญแม่เฒ่ามาเข้านางด้ง

(รัชพล บ่อชล. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางด้ง (สุพรรณบุรี)

นางด้งเอ๋ย กระดังไม้หมาก	กระทากไม้แดง ตะแคงแมงเม่า
กระดังผัดข้าว ออกมาคายนาย	คนหญิงคนชายไม่ว่า
ลงไม่ได้ไต่ไม้ลงมา	นางสีดาแกว่งแขน ต้อนแต่น ต้อนแต่น

(พาว ปภาณิสกุล, 2559, น. 31)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางกวั๊ก (สุพรรณบุรี)

นางกวั๊กเอ๋ย นางกวั๊กเจ้าแม่กวั๊ก	คุณพ่อยักษ์คุณแม่แยะแย
คนยกคนยอ เจ้าสูงเพียงช้าง	เจ้าอวดอ้างทอผ้าเดือนหงาย

ตกดินตกทรายเดือนแจ้

เจ้าแอ้งแม้งนางฟ้าลงมา

นางสีดาแกว่งแขน

ต้องแต่ง ต้องแต่ง

(พาว ปภาณิสกุล, 2559, น. 30)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางกวัก (ลพบุรี)

นางกวักเอ๋ย นางกวักถักแท้ แอ้งเจ้าแอ้ง คุณแม่แอ้งของ
หาคนยกคนญอง ให้สูงเพียงช้าง เจ้าอย่าอ้างทุกคำเดือนหงาย
สายลึงสายลมเดือนแจ้ เจ้าอย่าแอ้งแม้ง คุณแม่นางกวัก
กวักเจ้ากวัก นางกวักถักแท้

(สมคิด จุมทอง, 2560, น. 69)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางกวัก (นครนายก)

กวักเอ๋ยกวัก อีแม่ถักแท้ แหน่เจ้าแห่นอแม่ไก่อ
หาคนยก หาคนยอ หัวสูงเพียงช้าง
สาวอวดอ้างทุกวันทุกวัน สาวฝันเห็นทุกคำทุกคำ
สาวทอผ้าเดือนหงาย สาวคอลึงคอร้ายเดือนแจ้
แจ้ต่อแจ้เจ้าฟ้าลงเล่น เล่นต่อเล่นเล่นแม่นางกวัก

(สุรีย์ สะภาทอง, 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางสาก(นครนายก)

ให้ท่านลงมาเล่นสงกรานต์ให้สนุกสนาน...เจ้าเอ๋ย....

(ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นลิงลม (สุพรรณบุรี)

ลิงลมเอ๋ย มาอมข้าวพอง

เด็กน้อยทั้งสอง

ดอกจิกดอกจ้อง

สองเงื่อสองเจ้า

มาเข้าลิงลม

ขนมสมตม ขนมสมญ

อีแก้วหน้าหมู

มีชู้ทั้งวัน

เฮะกะตูปอง กะทองเทเวี

เฮะกะทุปอง กะดอกเอวหัก

(หมายถึง มีความตั้งใจเต็มที่ที่จะสนุกสนานไม่กลัวว่าจะถูกกระแทกกระทั้นจนเอวหัก)

ตักน้ำกินเอง หุงข้าวกินเอง

แม่ยายเฮงเออย แม่ยายเฮงเออย

(พาว ปทานิธิสกุล, 2559, น. 31)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นลิงลม (นครนายก)

“นางลิงลม มาอมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสองมาตัดดอกพริก
พญานกจิก พญานกเขา อมเขียว อมข้าว กับเจ้าลิงลม ขนมห้วยฟู
อีแก้วหน้าหนู เล่นซู้ทุกวัน กระต่ายติดตัง เล่นน้ำเทวี ศาลาโรงสี เซ่ เฮ
ตุ้มปั้ง ศาลาโรงสี เฮ เฮ ตุ้มปั้ง”...

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 35)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นลิงลม (สิงห์บุรี)

ลิงลมเอ๋ย มาดมข้าวพอง เด็กน้อยทั้งสองมาเล่นก้ามกั้ง ก้ามกั้ง“

”...สองแวไปสอยดอกแคนาแห่รูป อีหนูตักบันไดกลางคั่นเมาเหล้า

(ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางสุม (นครนายก)

สุมเอ๋ยสุม ขยุ่มหัวเสือ เด็กน้อยพายเรือ พายได้พายเอา (2 รอบ)

สุมเอ๋ยสุมขยุ่มหัวแมว กินข้าวแล้วก็ไปสักสุม (ร้องกลับไปมา)

(สุรีย์ สะเกาทอง. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางช้าง (สระบุรี)

“ช้างเอ๋ยช้าง ช้างมากินใบไผ่ ช้างเอ๋ยช้าง ช้างตกศาลา ช้างกินใบไผ่ วัวกินหญ้า ม้าสักกะ
ใหญ่”...

(สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการละเล่นนางหวิง (นครนายก)

”...หรือจะไปช้อนอะไร หรือจะไปช้อนเหนื่อ นางหวิงเอ๋ย จะไปช้อนโน่น“

(ดวงตา หัสสา. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นนางหวิง (นครนายก)

นางหวิงเอยจะไปซ่อนห้วยหรือจะไปซ่อนคลองปลาเต็มช่องอย่างเหี้ย ๆ นางหวิงเอยจะไป“
”ๆ ซ่อนห้วยหรือจะไปซ่อนหนองปลาเต็มช่องอย่างเหี้ย

(ทองหล้า จิตต์น้อม. 2561: สัมภาษณ์)

คำร้องเชิญเข้าเฝ้าการเล่นแม่ศรี (สิงห์บุรี)

แม่ศรีเอย“ แม่ศรีสมสะ ยกมือไหว้พระ เล่นแม่นางศรีเอย”

(ประยงค์ นาคประสาน. 2561: สัมภาษณ์; อำภา หิมพงศ์. 2561: สัมภาษณ์)

การเล่นโขนโหล่นชา (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

โขนโหล่นชากินมะขามเปรี้ยว ควายลงฟูไปกินข้าว ฮะ

บ้ำห้าแตะบ่อฮู้ดูควาย บ้ำห้าลายบ่อฮู้ดูน้อง

บ้ำก้องแก้งของน้องตกไข สบมันใจพ่อแม่มันด่า

(Khamphanh Vorasing. 2563 : สัมภาษณ์)

เนื้อร้องโขนโหล่นชา (นครนายก)

สำนวนที่ 1

โขนโหล่นชา (ชิงช้า) อีตาตุ๊กแก(อีตา เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกผู้ชายที่เป็นพี่ชาย หรือน้องชาย
ของตา หรือผู้ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับตา ที่เราให้ความเคารพนับถือ เสมือนตาแท้ๆ)

ตุ๊กแกร้อง ปลายไม้โขนเอน จิ้งหรีด ลงมา กะมุบกะแมบ(หมายถึงกิริยาอาการของแมลง)

พาไก่แจ้เงินตูทอง กำก่อง แดดส่องใต้(ข้างใต้, ข้างล่าง) ส่องคันนา สองพาริข้าว(ถาดไม้

สำหรับผึ่งข้าวเหนียวสุกก่อนใส่ในกระติบ) แดดส่องหัวน้ำเต้า เข้าเฝ้าตีกอง

ตีกองผึ่งทิศใต้ก็ตี ตีกองผึ่งทิศเหนือก็ตี เก็บมะเขือใส่ตะกร้าให้ย่าเราบ้าง เก็บหมากสะบ้า เชื่อว่า
เชื่อนกยูง นกยูงเอ๋ยมึงไปเที่ยวเฮาะ(รังนอนของนกยูง) นกกระจอกเอ๋ยเที่ยวรัง นกสั่งเอ๋ยไปเที่ยว
ร้อง นกอุตุฮู้ชี้ข้างมาชน ชนแต่ชน ชนน้อยชนใหญ่

ไก่แต่ไก่ ไก่กุ่ม(ไก่พันธุ์พื้นบ้าน เป็นไก่หางสั้น เหมือนว่าไก่ไม่มีหาง) ไก่หยอง (ไก่ที่มีขนหงิก ขน

พองไปตามตัว) กองแต่กองกลองเพลกองฮุ้ม ฮุ้มต่อฮุ้มเป็นหอยปากบัง บังแต่บังเป็นปลายมะกรูด

ตุตต่อตุตเป็นชีควายเหลว เหลวแต่เหลว(เหี่ยวยาน)เป็นนมแม่หม้าย(ผัวหย่า, ผัวทิ้ง) ร้างกว่าร้าง

จับไก่อมาชน

(ปริศนา สารานุกรม, 2541, น. 37)

สำนวนที่ 2

โอนโอนชา อีตาแบ้นจี เดือนสิบสี่ จะออกดอกทองกวาว เดือนสิบสองจะออกดอกจี่ว ดอกจี่วบาน
ดอกทองกวาวบานเร็ว ดอกมะเดื่อบานช้า โฮเมืองช้าง ช้างหิงห้อยอยู่ตาม
สาวนมนานอยู่ตามหน้ามอด สาวอดแอตือหมวกมากัน สาวจันทร์ถือแหวนเป้งซ้าย
ย้ายออกดอกเป้ง (ตีให้มีเสียงดังเพี้ยน)

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 37)

สำนวนที่ 3

โอนโหล่นข้า อีตาขอบใหม่ (ชิงช้า) จะเข้ขึ้นมาวางไข่ แมงดาขึ้นมาฟัก อีเขียวขาหักยกขึ้นยักลง
ไ้คงตาบอด
ไ้รอดตกแ่ง ไ้นนท์ปากแห่ว อุ่มลูกมาดู ชี้หมูชี้หมาหกล้มปากแตก ไ้แมกเผาศพ
อ้ายม่งอ้ายมาน นอนเสียดกลางวัน ไม่ฝ่าไม่ฝืน ชี้อร้านตัดฟันให้น้องอยู่ไฟ

(ปริศนา สำนวนกิจ, 2541, น. 39)

การละเล่นลิ้งเอ๋ยกินเบอผิเลอ

“ลิ้งเอ๋ยกินเบอะไร”

“กินเบอกวาง”

“กินเบมะขาม”

(พระอิการมีโชค สนุตมโน. 2562 : สัมภาษณ์)

ลำพวน

ตัวอย่างบทขึ้นอ้อ (ลพบุรี)

ไ้ น้อ ไ้หมสะเพารัง(การตีเกลียวเส้นไหม)

หมอลำจะยกมือไหว้มหาคุณทั้งสี่ ก่อนหนา

ดวงมณีลูกแก้วพุทธคุณ ก่อนหนา

หมอลำจะฝากชื่อไว้ในศาสนา

ขอให้มาช่วยแก้แค้นบ้านอง ขอให้ปัญญาไหล แดกฟองเหมือนน้ำบ่างหนา

อันนี้หมอลำจะยกมือไหว้ วันทากัมกราบ ก่อนหนา

ขอให้คุณพระพุทธรูปมาอยู่หัวบ่างหนา (ขอให้คุณพระพุทธรูปมาปกป้องรักษา)

ขอให้คุณพระ(มาจากคำว่า เจ้าหัว)คุณเณรมาอยู่เกล้า

ส่วนคุณพระพุทเจ้ามาอยู่เทศเทศา

คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ ขอให้ท่านมาปกป้องด้วยหนา

กับทั้งคุณครูพร้อมด้วยอาจารย์สอนสั่ง ด้วยหนา

ข้าพเจ้าจะวันทามหาคุณทั้งสี่ ก่อนแล้ว

หมอลำจะกราบไหว้บูชาเจ้าทุกท่านนั้นก่อนหนา

มาบัดนี้ หมอลำจะได้กล่าวถึงเรื่องประเพณี ก่อนหนา

ลำพวนเราจะต่อไป นะ เป็นสัน ก่อนหนา

หมอลำจะได้กล่าว นะหนอ ตั้งแต่สมัยอดีตโบราณของเรา ก่อนหนา

ขอให้พระคุณของบิดา ให้ท่านมาชูคำบ้ำนนะ

ขอให้กลอนลำนี้มาชี้ช่อง ให้ท่านมาแนะป้ออ้อนำน้องผู้ที่นั่งลำนั้นบ้ำนหนา

(กาญจนาภรณ์ แปลกวงศ์, 2554, น. 37)

ลำถามข่าวหนุ่มสาว (นครนายก)

ช แม่ันทะว่าไอ้ ...ไอ้หนอนี่ละเด้อ

เธอผู้หน้าจิ้มลิ้ม และสวยเหมือนจันทร์เพ็ญกระจะแจ่ม

พี่ของถามนานน้อง น้องสาวอยู่ไหนหนอ

ญ ใจประสงค์อะไรแน่ จึ่งรีบเดินดุ่มมาหนอพี่

ฉันอยากรู้ พะอวนเจ้าเอ๋ย ที่ฉันลามาทั้งหมดนี้(คำใช้เรียกหญิงสาว)

ช ฉันก็เที่ยวมาพบ เห็นน้องหลายครั้ง

ญ พี่ไม่จดจำหน้า สาวคนรักไว้ก็เลยลืม

ช เพราะประสงค์ลูกแก้ว (ธัญมณี)สวมแขน หรือนิ้ว เพื่อประดับให้สวยงาม หรือ

เป็นมิ่งขวัญ เป็นมงคล

ใจประสงค์อ้อวน (ตัวอ้อวน หมายถึงหญิงสาว) ถึงรีบมาทางนี้เลยหนา

ญ ถ้าพูดแบบนั้น ไม่มันใจ หวาดระแวง

กลัวแต่ที่รักของน้อง ไม่เป็นอย่างที่พูด

ช ไอ้หนอ ฉันก็เที่ยวมาหาเธอ จนดินไร่เรียบเนียน

จนดินสวนนั้นแน่น เทียบเหยียบไม้กระดาน

จนเลื่อมเป็นเงา เทียบพิงเสา จนเป็นเงา ยิ่งกว่าผิวฟัน

ถ้าไม่รักเธอตัวฉันก็ไม่มา นี่แหละหนา

(ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561: สัมภาษณ์)

ลำเกี้ยวเมืองอุดร (สระบุรี)

ฉันมาจากถ้ำหนแห่งเมืองพรหม
ฉันอยากมาชมเล่นกับคนพวนให้มีความสุข
คนอื่นจะงามหยาดฟ้าก็ไม่หันหน้ามองดอกหนา
เกินว่างามมากหลายคนพวนเราว่าคล่อง
เธอจะนั่งยองยองอยู่กลางบ้านก็ยิ่งงาม
ฉันจึงได้ตามมาร่วมบุญกับเธอ
มาได้ยินข่าวว่าเธอจะจัดสังสรรค์
หัวใจอยากมา.....

ฉันก็มาทางไกลข้ามเขตภูเขา
ฉันอยากได้เธอเป็นคนรัก เพราะฉันอยากอยู่เมืองอุดร
ก็เป็นที่น่าเศร้าเพราะเมืองอุดรไกลห่าง
แต่ก็ยังไม่วางเลยนะพี่น้องเรา
แต่มันก็ไกลกันมาก แต่หัวใจพวกเรายังผ่าน
สายรูกเรานั้นยังเป็นสายรูกเส้นเดียวกันนะพี่น้องเอ๋ย

(สังวัณย์ เครือแก้ว. 2561: สัมภาษณ์)

บทขับลำพวนประเภทลำพื้นหรือลำเรื่อง (ขุนลูนางอ้ว)

โอ น้อ...สังกานิลได้กลืนลอยมาตามลม หมอลำจะลำให้ท่าน...(ดอกไม้)

ผู้ชมฟังในเรื่องขุนลูนาง

บุญชู(ชู)เอ๋ยเจ้าค่อยฟังเนื้อเจ้า เมื่อบ่อข่มบั้นนั่งอยู่ในท้องมือบ่ออ้อมมันขังอยู่ใน
ทรวง

บุญชูเอ๋ย เธอค่อยๆ (กล่าวถึงฝ่ายตรงข้ามกับผู้ลำ 2 คำสร้อย เป็นสรรพนามบุรุษที่)

ฟังนะเธอ ถ้าไม่ร้องไม่ลำมันจะอึดอัด อัดอั้นอยู่ในใจ

เหมือนภูเขาใหญ่กลิ้งมาทับ (กระดุกกระดิก , เหนิง แปลว่าขยับ...เต็ง แปลว่าทับ)

หมายถึงว่ากดทับ หนีบอยู่ไม่สามารถขยับตัวได้ ต่อจากนี้ไม่ทราบความหมายที่

แท้จริง ประมาณความหมายว่า ถ้าไม่ได้อัดได้ลำ มันจะอึดอัด หากไม่ได้ระบาย

เนื้อหากล่อนลำออกมามันจะเน่าอยู่ในท้องและจะทำให้ผู้ลำท้องอืดตาย

เขามืออยู่เมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองเชียงกาย ท่านมีนางพญาครอบครองอยู่เมืองนั้น นางพญา

เจ้าท่านมีเพื่อนรัก

อยู่อีกเมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองทอง มีนางพญาครองเมืองนั้น ท่านเป็นเพื่อนรักด้วยกันทั้งคู่ วันหนึ่งเพื่อนจากเมืองทอง เดินทางมาเที่ยวหาเพื่อนรักที่เมืองเชียงกายนี้หนา มาคุยกัน

เล่นด้วยกันทั้งเพื่อนรักเมืองเชียงกายนี้ก็พูดกับเพื่อนรักเมืองทอง ว่าวันนี้แดด
ก็ร้อนมาก เราไปลงเล่นทะเลหลวงแม่น้ำใหญ่ นัยว่าไปอาบน้ำให้ชุ่มเย็นสอง
คนเธอก็พากันจัดแต่งตัว เขาก็รีบเร่งไป พากันลงว่ายน้ำเล่นเสียงเฮฮาเรียกหยอกกัน
เทวบุตรเจ้าเห็นนางนี้ไม่มีเครือ กันทั้งคู่(คือไม่มีภรรยาเกี่ยวพัน หมายถึงไม่มีลูก)
ท่านจะโปรดประทานลูกน้อยชู้ขึ้น จึงบันดาลดลให้เป็น

ผลมะม่วง ท่านจึงใช้ให้นางนาถหัตถ์สนั่น อาจจะกลายเป็นชายาพระอินทร์ หรือนางฟ้า)
เอาผลมะม่วงมาลอยน้ำ มะม่วงก็ลอยมา (บริวาร
ใกล้ทั้งสองนางเห็นมะม่วงแล้วก็พากันกิน จนหมดแล้วก็พากันแยกย้ายต่างคนต่าง
กลับสู่

บ้านเมืองของตน พอนานไปก็มีลูก เพื่อนรักเมืองทองมาถึงเมืองเชียงกาย เธอก็มาคุย
กันตกลงกันว่าต่างคนต่างก็มีลูก ถ้าเกิดมาเป็นหญิงชาย จะได้เป็นคู่หมั้นคู่หมายกัน
แล้วต่างคนต่างลากลับเมืองทองของเธอ

มาวันหนึ่งเพื่อนรักเมืองเชียงกายมาเที่ยวเมืองทอง เธอก็มองเห็นส้มขี้ม้าอยู่บน
ต้น เธอแพ้ทองเธอก็ขอกิน เพื่อนรักเมืองทองเธอหวงเพราะว่ามีส้มอยู่ลูกเดียว
เพื่อนรักเมืองเชียงกายก็แอบขัดเคืองอยู่ในใจ แล้วจึงลากลับเมืองของตน เวลาผ่านไป
กุมารเมืองทองที่อยู่ในครรภ์มีอายุครบ(อายุครรภ์)

ขวบ1)ปีพอดีก็เลยคลอดลูกมาก่อนเมืองทองเป็นลูกชายรูปร่างงามเหมือน(ือนปั้นหุ่น
เหมือนवादภาพออกมา

แม่มาหานามเมื่อวันเกิดลูกชายชื่อว่า ทำวขุนล ส่วนเมืองเชียงกายอายุครรภ์ครบ ปี 1
พอดี คลอดลูกมา

เป็นหญิงชื่อว่า อ้าว เกลียวสายสมรแม่เอยแม่ก็รักก็หวงลูกไว้ดัง (ชื่ออ้าวผู้เป็นพี่รัก)

ดวงตา พอหลายวันอ้าวอายุได้

ราว 15 14ซึ่งเป็นวัยสาว นมใหญ่โตตั้งเต้า ฝ่ายแม่ของขุนลคิดถึงบ้านเพื่อนเมือง
เชียงกาย

จึงใช้ให้ ทูต เดินทางมาเพื่อเอาของมาฝากก็มาเห็นลูกสาวว่างามเหมือนवाद (ทูต)

จึงได้ไปเล่าให้ขุนลฟัง

ขุนธูได้ฟังดังนั้นก็มาดูด้วยตาตนเองจึงเชื่อว่าจริง ๆ จึงมาหานางอัวเป็นประจำ
ทั้งสองชอบพอกันฉันท์สาว ส่วนแม่ฝ่ายเมืองเชียงกายเธอขัดเคืองตั้งแต่ครั้งที่ไม่ได้กิน
ส้มขี้ม้าเมื่ออดีตนานมา
จึงบอกลูกสาวให้คบกันฉันพี่น้อง ทั้งสองหนุ่มสาวก็ไม่เชื่อฟัง จึงได้พากันไปตาย
พร้อมกัน

(กาญจนาภรณ์ แปลกวงศ์, 2554, น. 48)

บทขับลำพวนประเภทลำตันเรือ

ลำพวนกลอนหมู่บ้านหมู่ จังหวัดนครนายก 8

โอนอนี่ละเนอ...แม่นะว่าไ้ หมู่บ้านบุงเข้าเรา มีโฮมสเตย์แถบชายเขา
เขื่อนคลองสี่เสียดของเรา ร.9.คิดสร้างไว้ เรามีวัดวาอารามดีเป็นศรีสง่า บุงเข้าสุขาวาม
งามตาถาวรนิมิตเด่น มีวัดโรงเรียนโรงพยาบาลไว้บริการให้พี่น้องให้สะดวกให้คล่อง
ไม่ต้องไปไกล ของดีในหมู่บ้านโอท็อปนั้นก็หลากหลาย ขนมฝรั่งขนมไทย หน่อไม้ลั่นมีชื่อ
ทั้งไม่กวาดพรมเช็ดเท้าของเรานั้นก็ดี หมู่บ้านเรานี้รักษาประเพณีโบราณ การทำบุญ
ทำทานก็ทำไม่ได้ขาด ตื่นตอนเช้าใส่บาตรพระสงฆ์ ค่ำมีดลงก่อนจะนอนไหว้พระ(พระพุทธรูป)
พวกเรานี้รักใคร่สามัคคีกัน เมื่อเวลาถึงงานรวมตัวกันไปช่วย น้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เราก็แบ่งปันกัน
อยากสนุกสุขสันต์ก็ลำพวนให้มันสนุก ส่วนอาหารเรานี้ก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อร่างกายของเรา
ผู้ที่บริโภคจะบริโภคอาหารแต่ละมื้อต้องบริโภคอาหารให้ครบ หมู่ กินอาหาร 5 ให้สะอาด
ปลอดภัย ถูกหลักสัดส่วนของการบริโภค ข้าว แป้ง น้ำมัน ผักใบเขียวกินกับแจ่ว นี่ก็ดี
แกงเห็ดสามอย่างให้กินเป็นอาหารหลักสลับอาหาร ประเภทแบ่งจำไว้ออย่าลืมหนา ...
กินผักผลไม้ให้กินเป็นประจำ กินปลากินเนื้อไข่ถั่ว...ไม่ทราบความหมาย...
กินนมให้เหมาะสมกับวัย
กินอาหารไขมันพอควร หลีกเลียงอาหารหวานมันเค็มไว้ กินอาหารให้สะอาดปราศจาก
สารปนเปื้อน ให้คุณงดกินเหล้า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ อเฟินเตือน.ม.ส.ให้จดจำเอาไว้.....
นะพี่น้องนะ...

(ผ่องศรี บุญจันทร์. 2561: สัมภาษณ์)

ลำพวนประวัติไทยพวน (นครนายก)

ฉันจะพูดถึงเขา	เขามาจากเมืองพวน
ฉันจะกล่าวเป็นกลอน	ที่เราเคยรู้
เราก็อิงมาไม่ทั้งหมด	ก็พอรู้ข่าว..ไม่ทราบความหมาย..
พอได้รู้ข่าวข้อ	มาทำก็แบ่งกัน
เราเป็นหมอลำตัน	ลำนานมันไม่สนุก(ไม่น่าฟัง)
ลำมากไม่ได้	กลอนมีไม่มาก
เราจะรำไปเบื้องหน้า	ลำไปให้ตลอด
ไปถึงยอดถึงต้น	ไปเบื้องหน้าจะยืดยาว
ถึงคราวชะตาบ้าน	เมืองนครเขื่องขวางผ่านเงินขาด
จึงได้พลัดพรากร้าง	มาจากเมืองพวน
เดี๋ยวก็มีศึกญวน	ศึกแถวและศึกฮ่อ
ยังไม่รบได้	ศึกไทยก็ไปฝ่า
พากันไปรื้อทำลาย	ทางบ้านฝ่ายพวน(ทางเมืองพวน)
จึงได้พากันย้าย	หนีตายแสนยากลำบาก พอหลงเอ๋ย(คำสร้อย)
น้ำตาพรากอาบหน้า	พราแก้วอยู่ตลอด
ลงเรือนได้	สะพายข้าวใส่ไถ่น้อยเอาไว้(ไถ่คือถุงขนาดเล็ก)
ให้ลูกกิน	
เหลียวมองฝ่าเรือน	ก็ยังไม่ทันหมอง
เสาเรือนก็ยังไม่ทันเก่า	
ไม่มีคนจะเฝ้า	ก็จะเป็นเหยื่อให้ปลวกกิน
อันว่าสวนครว้น	น้ำเต้าก็ยังไม่เป็นเครือ(ย่าน ,เถา)
มะเขือก็ยังไม่เป็นขั้ว	พุทรา ก็ยังไม่เป็นช่อ(ยังไม่ออกดอก)
พวกพริก	มะแว้งเครือตายเพราะถูกแดดเผา
นีกสงสารว้าวควายม้า	หมูหมาและเปิดไก่
ไปกับเขาไม่ได้	จะร้องไห้โฮส่งแต่เสียง
ไม่มีคนจะเฝ้าข้าว	เฝ้ารำยามค่ำ
ไม่มีคนเลี้ยง	จะตายหมดไม่มีเหลือ
ลงเรือนได้	มากันเป็นหมู่

พากันเดินดั้นด้น	ดงกว้างย่านยาว(กว้างใหญ่)
เมื่อเวลาเดือนดาวส่องแสง	น้ำตาก็ไหลย่อย
พอถึงดงใหญ่กว้าง	สะพายข้างทั้งน้ำตา
นำเวทนาจริงแท้	คำลงกินนอนป่า พอลงเอย(คำสรวล)
บนหัวนอนก็มีริน	ปลายเท้าก็มีมดงาม
ข้างหลังเป็นมดตะล่ำ	ข้างหน้าเป็นมดตะนอย
เวียงจันทร์ร้าง..เศร้าณะ.	ไกลกันถึงได้ห้วง
ถึงได้พลัดพรากร้าง	มาอยู่ไกลกัน
สงสารลูกน้อย	มารดาจะหนีไปก่อน
ใครจะเอาข้าวบ้อน	ตอนเจ้าหิว
ไม่มีใครเห็น	ก็จะร้องจนสิ้นใจ(ลูก)
คงมีแต่ฝูงกากับนกแร้ง	จะพากันมารุมทิ้ง ยื้อแย่ง
พอตะวันคำคัล้อย	มดและรินจะกันเจ้าอยู่
สายใจเอยอยากจะตายไปด้วยกันให้โล่งใจ สิ้นกังวล ,	
มาด้วยกันแล้ว	ใคร ไม่ได้เขาก็ฆ่าทิ้งลงน้ำ
มาตามกันเป็นพรวน	มาด้วยกันเป็นขบวน ล้วนมีแต่คนพวน
หนทางก็แสนไกล	หลายเดือนจึงเดินทางถึง
ก็ได้มาถึงบรรจบ	ทางฝ่ายไทย
เราพูดไปมากไม่ได้	น้ำตามันจะร่วง
พูดไปมากไม่ได้	น้ำตาจะย่อยไหลมา

(สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์. 2561: สัมภาษณ์)

ลาลา (จังหวัดลพบุรี)

หยุดขับลำไว้ชะก่อน โอกาสหน้าจะกว้างกว่าอดีต ลังกาเอยในขณะนี้หยุดลงไว้ก่อนหนา
พี่ชายที่รักเอย เอยเพียงเท่านี้ลงกลอนไว้ชะก่อน ยุติตอนลงนี้พักแรงแย สายใจเอย หยุดไว้
ก่อนหนา

(สมคิด จุ่มทอง, 2560, น. 71-72)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อารีวรรณ หัสติน
วัน เดือน ปี เกิด	19 พฤษภาคม 2526
สถานที่เกิด	นครนายก
วุฒิการศึกษา	ศศบ. (ประวัติศาสตร์) 2547 มหาวิทยาลัยบูรพา ศศ.ม. (สังคมวิทยาประยุกต์) 2551 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	24/64 ซอย 12 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

